

**Міністерство освіти та науки України
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії**

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

**Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції
присвяченої 35-річчю створення
кафедри економічної та соціальної географії
у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки
(м. Луцьк, 6–7 квітня 2017 р.)**

**Луцьк
2017**

УДК 911.3:30/33(477.82)(082)
ББК 65.049(4УР-4ВОЛ)я43
С 90

Рекомендовано до друку вченою радою географічного факультету
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 9 від 3.04.2017 р.)

Рецензенти: **Олійник Я. Б.** – доктор економічних наук, професор, декан географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Національної Академії педагогічних наук України, академік Академії наук вищої освіти України;
Ковальська Л. Л. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та підприємництва Луцького національного технічного університету

Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали Міжнар. наук.-
С 90 **практ. Інтернет-конференції присвяченої 35-річчю створення кафедри економічної та соціальної географії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (м. Луцьк, 6–7 квітня 2017 р.) / за ред. Ю. М. Барського, С. О. Пугача. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2017. – 220 с.**

У збірнику висвітлюються проблеми сучасної географічної та економічної науки, які були розглянуті на Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції присвяченої 35-річчю створення кафедри економічної та соціальної географії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки. Розкриваються питання історії, теорії та методології суспільно-географічних досліджень, регіональних економічних студій, методики викладання географії та краєзнавчої роботи, а також проблеми суспільно-географічних, природно-географічних, рекреаційно-туристських досліджень Волині та прилеглих територій.

Для широкого кола фахівців, які працюють у сфері географії, економіки, державного управління, освіти, рекреації та туризму, краєзнавства. Видання також буде корисним для вчителів, аспірантів та студентів, а також усіх, хто цікавиться проблемами регіональних досліджень.

УДК 911.3:30/33(477.82)(082)
ББК 65.049(4УР-4ВОЛ)я43

© Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки, 2017
© Колектив авторів, 2017

ISBN 978-966-517-846-0

ЗМІСТ

СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ КАФЕДРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ

ГЕОГРАФІЇ.....	8
Історична довідка	8
Корчун В. З любов'ю до економічної географії	9
Лажнік В. Наукова робота на кафедрі економічної і соціальної географії Волинського державного університету імені Лесі Українки у 1982–2001 рр.	12
Мандрик І. Становлення аспірантури при кафедрі економічної і соціальної географії	15
Патійчук В. Особливості формування іміджу кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки ..	17
ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ	
ДОСЛІДЖЕНЬ	23
Бенедюк В., Романюк М. Технології застосування краєзнавчого принципу при вивченні економічної і соціальної географії	23
Бенедюк В., Цюприк В. Творчий шлях географа-методиста Герасимчука В. М.	25
Волкова Н. Роль природного фактору в історично-економічному розвитку суспільства	27
Дудін В. Методичні підходи до дослідження соціокультурних чинників інноваційного розвитку регіонів	29
Ільїн Л. Напрями і перспективи розвитку озерознавства в Україні	32
Коцан Н. Зародження і розвиток наукових шкіл суспільної географії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки	34
Краснопольська Н. Науковий внесок О. В. Краснопольського у розвиток історії географічної науки вітчизняної географії.....	36
Краснопольська Н., Папєвич Н. Наукові підходи до трактування поняття «людський потенціал»	38
Погребський Т., Борисевич Б., Матвійчук М. Теоретико-методичні особливості дослідження адміністративного району	41
Пугач С. Трактування поняття «комунікації» у науковій літературі	43
Сегіда К. Геодемографічний процес як соціоактогенез	45
ГАЛУЗЕВІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛИНІ ТА	
ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ	49
Бащук Ж., Голуб Г. Промисловість Камінь-Каширського району	49

Бондарук М., Пугач С. Транспортна система Старовижівського району Волинської області	51
Голуб Г., Цуркан Я. Географія формування об'єднаних громад Волинської області	53
Демих Ю., Маковецька Л. Сучасний стан та особливості комплексного розвитку промисловості Шацького району Волинської області	56
Дорощук О.-М., Лозинський Р. Поняття «міська агломерація» в науковій літературі.....	58
Єрко А. Характеристика пунктів прокату туристичного спорядження для потреб спортивно-оздоровчого туризму.....	61
Майстер А. Суспільно-географічні типи господарського освоєння території Волинської області.....	63
Маковецька Л. Регіональні особливості розвитку промислового комплексу Рівненської області.....	65
Маковецька Л., Бортнік Ю. Історія, сучасний стан та перспективи розвитку повітряного транспорту Рівненської області.....	68
Маковецька Л., Цуз О. Суспільно-географічна характеристика Боратинської сільської ради.....	70
Маковецька Л., Червінська О. Сучасні тенденції експортно-імпортних операцій Волинської області.....	73
Митчик Ю., Потапова А. Характеристика трудового потенціалу Камінь-Каширського району.....	75
Мручковський П. Етнічна структура населення західноукраїнської частини українсько-білоруського прикордоння (територіальні відміни)	77
Пащук С., Голуб Г. Суспільно-географічні та економічні чинники розвитку Шацького району.....	80
Погребський Т., Братчун В. Проблеми ефективного функціонування лісового господарства Волинської області.....	82
Погребський Т., Трачук Ю. Особливості захворюваності на СНІД населення Волинської області.....	84
Поручинська І., Бікулова О. Місце Львівської залізниці в транспортній системі України.....	86
Поручинська І., Шпак Т. Загальний огляд сільського господарства Турійського адміністративного району.....	88
Поручинський В., Коваль С. Регіон, як предмет наукового дослідження.....	90

Поручинський В., Міщук І. Наукові підходи до визначення поняття “місто”	92
Поручинський В., Сич Т. Причини сучасної кризи вугледобувної галузі та перспективи розвитку Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну.....	94
Потапова А. Аналіз соціально-економічного стану Волинської області.....	96
Пугач С., Митчик Ю. Географія поширення соціальних мереж в Україні.....	99
Пушкар О. Територіальні особливості поширення туберкульозу територією Тернопільської області.....	101
Пятак Д., Пугач С. Вимушено переміщені особи: проблеми для Волинської області	103
Романчук А., Слащук А. Особливості демографічної ситуації сільських територій Рівненської області.....	106
Сивий М. Виробництво будівельних матеріалів у Тернопільській області.....	109
Сліпчук А. Трудовий потенціал як основа соціально-економічних показників регіону.....	111
Сосницька Я. Умови та фактори, що впливають на сільськогосподарське виробництво та трансформації у ньому.....	113
Сосницька Я., Герасимчук В., Клявзунік І. Природно-географічні передумови розвитку господарського комплексу Любешівського адміністративного району....	115
Сосницька Я., Саган Я., Артюк Т. Регіональні особливості виробництва технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Волинській області: суспільно-географічні аспекти.....	117
Уєвич Н., Коцан Н. Сучасний стан і перспективи розвитку бджільництва на Волині.....	120
Янко Я., Голуб Г. Проблеми інфраструктурного забезпечення медичної сфери Волинської області.....	122
Яромено О., Говді І. Історико-географічні особливості формування поселенської мережі Рокитнівського району Рівненщини.....	124
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ ВОЛИНІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ	127
Басюк Т., Полюхович І., Лесковець М. Розрахунок ступеня антропогенного навантаження на басейн річки Бережанка.....	127
Забокрицька М., Нетробчук І. Екологічні проблеми використання та охорона річок басейну Прип'яті у Волинській області.....	130
Ільїн Л., Пасічник М. Морфогенетичні та морфометричні показники озер Західного Полісся України.....	132

Коваль О. Характеристика ефективності функціонування природно-заповідного фонду Володимирецького району.....	134
Краснопольська Н., Лук'янчук Т. Роль природно-географічних чинників у формуванні господарського комплексу Рівненської області.....	137
Краснопольська Н., Хильчук О. Природно-ресурсний потенціал як визначальний чинник спеціалізації господарства Ківерцівського району.....	139
Мельнійчук М. Концептуальні засади створення інформаційного забезпечення Державного земельного кадастру України.....	141
Павліха Н., Хомюк Н. Характеристика сільськогосподарського землекористування та його платності у Волинській області.....	144
Радчук І., Слащук А. Торф, як альтернатива паливних ресурсів Маневицького району.....	147
Романчук К., Барський Ю. Проблеми та перспективи видобутку бурштину у Волинській області	149
Тарасюк Н., Тарасюк Ф. Температура повітря і континентальність клімату Волині	152
Фесюк В., Мороз І., Фесюк В. Заходи для поліпшення стану комплексної зеленої зони м. Луцька	153
РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКІ РЕСУРСИ ВОЛИНІ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ	156
Алієва А. Практичні рекомендації щодо розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Шацькому адміністративному районі	156
Джаман Я. Туристичні об'єкти і екскурсійний маршрут польської громади в Чернівцях	158
Єрко І., Савич К. Культурно-пізнавальний туризм альтернативного спрямування Волинської області	161
Ільїна О., Луговська Л. Релігійно-паломницькі об'єкти Волинської області та перспективи їх використання в туристичній діяльності	163
Лажнік В. Північно-Західна Чехія – специфічний туристично-рекреаційний регіон Чеської Республіки	166
Мельнійчук М., Безсмертнюк Т., Сандрика Б. Сучасний стан та потенційні можливості розвитку екотуризму Полісся Рівненщини	169
Пахольчук Б., Потапова А. Особливості санаторно-курортних закладів України	172
Питуляк М., Питуляк М. Курортно-рекреаційні ресурси Тернопільської області ..	174

Рассадникова С. Суспільно-географічні чинники рекреаційно-туристичного природокористування в приморських регіонах України	176
Саковець О., Зузук Ф. Природно-заповідний фонд як чинник розвитку екологічного туризму в Рожищенському районі Волинської області	179
Федонюк В., Федонюк М. Перспективи розширеного використання рекреаційно-туристичного потенціалу Ківерцівського НПП «Цуманська пуца» ...	181
РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ	183
Аверіхіна Т., Чебан А. Специфіка регіонального ринку реклами	183
Барський Ю., Абрамова І., Карпук О. Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні	185
Голуб Г. Ринок праці та рівень доходів населення – актуальні компоненти системи життєдіяльності населення регіону	187
Демчук Д., Потапова А. Економічно-активний прогрес Норвегії	189
Забарна Е. Специфіка дефініції «регіональні студії» та її прикладне використання	191
Задорожнюк Н. Інноваційний вектор розвитку регіонів	193
Заставецька Л., Палагній Т. Основні причини смертності населення України ...	195
Козакова О. Організаційні аспекти парадигми сталого розвитку регіонів	197
Lemekhova A. Anaerobic digestion: agricultural, economic and environmental solution.....	199
Мандрик І. Структурні зміни у господарському комплексі Ківерцівського району за роки незалежності	202
Мельник Л., Кривець О., Батиченко С. Просторові трансформації в промислових зонах міст Луцька та Херсона	204
Поручинська І., Швайко А. Аналіз зовнішньоторговельної діяльності Волинської області з прикордонними державами	206
Самчук Д., Потапова А. Трактуювання понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність» у сучасності регіону	208
Уткіна О., Барський Ю. Зміна суспільної свідомості як чинник розвитку підприємницької діяльності в регіонах	210
Яков'юк В. Еколого-економічна оцінка транскордонних водних ресурсів басейну річки Західний Буг	213

СТОРІНКАМИ ІСТОРІЇ КАФЕДРИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

*Історична довідка **

- 21.05.1982 року – на природничо-географічному факультеті сформовано кафедру «Економічної географії». Завідувач: Фалюш В. В. (до 1983 року)
1984–1990 рр. завідувач кафедри Скаршевська О. О.
З 1991 року – завідувач Луцишин П. В.
- 2.09.1994 року, Наказ № 55-12в «... на базі кафедри економічної і соціальної географії створити наукову лабораторію «Проблеми розвитку регіональних суспільно-географічних комплексів»... та «Міжнародне відділення суспільної географії»...Завідувач : Луцишин П. В»
Кафедра «Економічної і соціальної географії» знаходиться при цьому відділенні у структурі Географічного факультету.
- 11.10.1995 р. Наказ № 71-к/в «Реорганізація Міжнародного відділення суспільної географії в Міжнародний інститут суспільної географії та менеджменту. Директор: Луцишин П. В.»
Кафедра «Економічної і соціальної географії» знаходиться у структурі Міжнародного інституту суспільної географії та менеджменту. Забезпечує читання відповідних економіко-географічних дисциплін на географічному та інших факультетах ВНУ імені Лесі Українки.
- 5.08.1998 року. Наказ № 120-з «Міжнародний інститут суспільної географії та менеджменту» перейменовано у Факультет міжнародних відносин. Декан: Луцишин П. В. (до 2002 р.)
З 1998 року кафедра «Економічної і соціальної географії» отримує нову назву «Країнознавства, економічної та соціальної географії».
У 2000 році кафедра «Країнознавства, економічної і соціальної географії» перейменовано на «Країнознавства і міжнародних відносин». Читання відповідних економіко-географічних дисциплін забезпечують, як викладачі цієї кафедри, так і кафедри фізичної географії географічного факультету.
- 30.08.2002 року. Наказ № 146^а «Про структурні зміни. Створити на географічному факультеті дві кафедри:
 - Фізичної географії
 - Суспільної географії. Завідувач: Краснопольський О. В. (до 2004 р.)
2005–2009 рр. завідувач кафедри – Слащук А. М.
- 27.03.2009 року. Наказ № 49-к/в «Про структурні зміни на факультетах і кафедрах ВНУ імені Лесі Українки. Реорганізувати кафедри фізичної географії та суспільної географії, і на їх базі створити кафедру географії. Завідувач: Зузук Ф. В. (до 2015 р.)»
- 31.08.2015 року. Наказ №112-к/в «Про структурні зміни. Реорганізувати кафедру географії, утворивши на її базі дві кафедри:
 - Фізичної географії;
 - Економічної та соціальної географії. Завідувач: Барський Ю. М.

* Згідно архівних документів відділу кадрів СНУ імені Лесі Українки (підготовлено Маковецькою Л. О., Сосницькою Я. С.)

З любов'ю до економічної географії

Валентина Корчун

Поділ єдиної кафедри географії на дві, тобто кафедру фізичної та кафедру економічної географії, в Луцькому педагогічному інституті відбувся з прибуттям у Луцьк доктора геолого-мінералогічних наук, професора Георгія Максимовича Фремда, який приїхав до нас аж із Сахаліну. Він став завідувачем кафедри фізичної географії, а економіко-географічну очолив Віталій Васильович Фалюш, кандидат сільськогосподарських наук, доцент.

Кафедра економічної географії забезпечувала викладання різних предметів, у тому числі географії населення, ґрунтознавства, картографії, топографії, охорони природи, але основними були 2 дисципліни: економічна географія СРСР та економічна географія зарубіжних країн. Позаяк тоді ще не було комп'ютерів, а розклад занять писався рукою Катерини Василівни Тертишнікової, старшого лаборанта, яку знають всі покоління студентів природничо-географічного, а потім географічного факультету, то в ньому зазначалася аббревіатура: ЕГС та ЕГЗК. Студенти так і казали: – Що у вас? – ЕГС, лабораторна. Або ж : – У нас ЕГЗК, лекція.

Курс ЕГЗК викладав Герд Володимирович Бельський, який був кандидатом геолого-мінералогічних наук (в процесі становлення факультету і кафедр це було закономірне явище, своєрідна хвороба зростання – нестача фахівців з базовою освітою і науковими ступенями), проте він мав чималий досвід викладання цього предмету і вмів зацікавити студентів та вимагати добрих знань), пізніше до нього приєдналися випускниця аспірантури Московського державного університету Олена Олександрівна Скаршевська, яка з 1985 по 1990 роки була завідувачем кафедри, та Галина Іванівна Коваль, випускниця рідного природничо-географічного факультету, яка вела лабораторні заняття.

Економічну географію Радянського Союзу з самого початку заснування факультету викладав доцент Олексій Васильович Краснопольський, але на час поділу кафедр він переїхав до іншого місця проживання, і цей курс було доручено старшим викладачам Петру Васильовичу Луцишину і мені, Валентині Степанівні Корчун. Я була дуже задоволена з того, що можу викладати саме економічну географію, тому, що це предмет моєї базової освіти (закінчила кафедру економічної географії Київського університету імені Тараса Шевченка), а до цього вела курс загального землезнавства. З ностальгією згадую, який солідний за обсягом був цей курс. Він викладався студентам протягом чотирьох семестрів на 4 і 5 курсах. Тоді не практикувався, як зараз, акцент на самостійній роботі студентів, а виділялася достатня, а у порівнянні з теперішніми часами – величезна кількість аудиторних годин – як лекційних, так і лабораторних. Ми з Луцишиним домовилися, що будемо чергувати потоки, тобто кожен з нас вів цей курс повністю: починав на 4 курсі і закінчував на п'ятому. Так що, сподіваюся, вдавалося удосконалювати свої знання та навчити студентів, які до того ж і самі старанно гризли граніт науки, звичайно, не без деяких винятків.

Згадуючи ті часи (а це був так званий «розвинутий соціалізм»), хочеться відзначити деяку специфіку тодішньої викладацької роботи у порівнянні з сьогоденням.

З одного боку, працювати викладачеві було легше з таких причин:

– існували державні міністерські програми з усіх дисциплін. До речі, тоді освітою в Союзі опікувалося 2 міністерства: педінституту і школи належали до компетенції Міністерства освіти (російське скорочення Минпрос), а університети і технікуми – до відання Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти

(Минвуз). Через деякі бюрократичні неузгодження між ними мало не зникло виділене нашому вузові місце в аспірантурі Київського університету в 1984 році, що коштувало мені чималої кількості нервових клітин, тому що за попередньою згодою я була найбільш імовірним претендентом на це місце. Програми були обширними, детальними, і видумувати велосипед не доводилося.

– відповідно до програм існували єдині підручники, випущені достатніми накладками, тобто студенти забезпечувалися практично повністю, і розумні підручники, написані провідними вченими, переважно Московських вузів. З ЕГС було 2 підручники : Загальний огляд господарства по галузях (так звана галузева частина) і районна частина, економічна географія економічних районів СРСР та союзних республік, у тому числі України.

– мова викладання дозволялася як українська, так і російська. Це давало можливість викладачам мігрувати по всьому Союзу. На природничо-географічному факультеті приїжджими з інших республік були вже згадані В. Бельський і Г. Фремд, а також Володимир Васильович Марков.

– на вивчення курсів відводилася значно більша кількість аудиторних годин. Проводилися повноцінні пари: пара – це 2 академічні години по 45 хвилин, з п'ятихвилинною перервою між ними, а не 80 хвилин, як тепер. Звичайно, для не найбільш дисциплінованих студентів та викладачів п'ятихвилинна перерва інколи затягувалася...

- практичні заняття на природничо-географічному факультеті вважалися лабораторними, і групи на них ділилися на підгрупи, отже, на таких заняттях викладач працював з 12-ма – 13-ма студентами. Існувала вимога, щоб кожен студент здавав кожен лабораторну роботу, це, на мою думку, підвищувало рівень знань. Загалом пара проходила так: викладачі готували письмові методичні вказівки до виконання цих лабораторних робіт, де ставилися завдання, давалося коротке резюме теми, що вивчається, на початку пари викладач ще давав додаткові поради чи пояснював необхідні тонкощі, а далі студенти самостійно виконували завдання, а викладач по черзі опитував усіх індивідуально, біля столу, за матеріалом попередньої роботи. Намагалися урізноманітнювати заняття, зокрема, в цьому плані виділялися пари Г. І. Коваль. Студенти любили, коли вона проводила заняття у формі прес-конференцій чи КВК. Практикували й семінари, але лабораторні були найчастіше.

– великою перевагою у порівнянні з сьогоденням було те, що викладач, як правило, мав 1-2 предмети, і цього вистачало для повного навантаження за рахунок великих наборів студентів. На потоці зазвичай було 4 групи по 25 людей, а на початку 80-х років, коли вийшов наказ про призов до війська і студентів стаціонару, потоки зросли до 5 груп, але це було лише 2 роки. Досвід показав, що перерва у навчанні негативно відбивалася на успіхах «служивих».

– ми не чули про ліцензування, акредитації, ККР і таке інше. Може, воно й було, але до трансформації педінституту в університет подібним займатися не доводилося. Це не значить, що не було перевірок і контрольних робіт.

– всі студенти навчалися безкоштовно, платне навчання з'явилося на початку 90-х рр. Пригадую, я тоді наївно думала, що коли студенти платитимуть за навчання, вони будуть набагато більше старатися самі і ставити високі вимоги до викладачів, щоб викладачі якісно працювали, не запізнювалися на пари, не закінчували їх раніше тощо. Рівень знань студентів був більш однорідний і загалом вищий, ніж у середньому зараз. Також незрівнянно вищим був рівень поваги студентів до викладацького складу. Не існувало поняття «не ходячий студент», на пари ходили навіть найбільші двійчники, ну, не без того, щоб часом «сачконути», але суцільних пропусків не було, стипендія була достатнім стимулом для навчання, а реальність вилетіти з інституту – для відвідування.

– вважаю плюсом обов'язковість екзаменів. «Автомати» були великою рідкістю.

З другого боку, тепер працювати легше. Недоліками роботи в радянський період були:

– величезний ідеологічний пресинг. Керівна і спрямовуюча роль компартії проникала в усі ланки життя, а в освіту чи не найбільше. На лекціях, практичних, виховних заходах необхідно було використовувати матеріали партійних з'їздів і пленумів, праці класиків марксизму-ленінізму, ідеї пролетарського інтернаціоналізму тощо. До економічної географії СРСР це можна було прив'язати легко, але ж вимагалось і на картографії та ґрунтознавстві! Кожна стаття, тези, не кажучи про дисертації, повинні були в обов'язковому порядку містити цитати і коментарі класиків марксизму-ленінізму. Тепер дуже смішно, переглядаючи книжки тих років, бачити величезну кількість посторінкових посилань на Маркса, Енгельса, Леніна – їх точно більше, ніж на праці економіко-географів. Навіть в екзаменаційних білетах, особливо в роки проведення партійних з'їздів, ми ретельно писали, наприклад: «Розвиток Донецько-Придніпровського економічного району в світлі рішень XXV з'їзду КПРС». Хоча деякі праці я б і сьогодні рекомендувала читати студентам, як, наприклад, «Развитие капитализма в России» В.І.Леніна або Енгельсівську «Діалектику природи».

– ідеологія ця глибоко проникала і в нашу свідомість. Пригадую такий, з висоти нашого часу, кумедний випадок. Один студент прийшов у джинсовій сорочці з зображенням американського прапора, так Г. В. Бельський на засіданні кафедри запропонував посилити виховну роботу, щоб студенти не одягали, як він сказав, «одежду с чуждой нам символикой».

– від викладачів постійно вимагали роботи з комуністичного виховання студентів. Зокрема, на самому початку 80-х років у педінституті стала працювати «школа кураторів», яку очолювала доц. Є. Бикова, постійно, вже точно не пригадаю, але не рідше раз у місяць, кураторів збирали на семінари. Обов'язковою була пара академгрупи, навіть у розкладі вони ставилися, правда, не завжди, і точно не всі ці пари проводилися. Сумліннішими кураторами були жінки, а деякі чоловіки і не знали толком, чиї вони куратори. Але справа не в цьому, а в тому, що головним тоді (як, на жаль, і тепер) був справний папір, у якому планували та звітувалися про роботу. Не знаю, чи правда, але казали, що то ініціатива проректора С. О. Церковницького, але кожний куратор мав написати план виховної роботи з 17 розділів – не пунктів, в розділів, а відповідно, вже кожний розділ поділявся на пункти. Там були і контроль за навчанням, і естетичне, і трудове, і атеїстичне виховання і інше. Хтось з інститутських гострословів назвав цей план «Семнадцать мгновений весны», за назвою популярного серіалу про Штірліца.

– атеїзм постійно був присутнім у житті. Належалося вводити елементи атеїстичного світогляду в лекції, теми курсових і дипломних робіт, наукові праці тощо. Особливо у курсі методики викладання географії популярними були теми про атеїстичне виховання учнів на уроках географії.

Край диктату ідеології поклала горбачовська перебудова. Кінець 1980-х – початок 90-х років був важким, але дуже цікавим. Криза в економіці у деякій мірі компенсувалася демократією, яка для нас, що народилися і вирости в диктатурі, була чудом. Пам'ятаю величезний інтерес до преси, усі читали «Огонёк», «Аргументы и факты», «Литературную газету» і багато інших видань, читати було цікавіше, ніж жити. Наївно очікували ринкових реформ, які, сподівалися, принесуть такий стиль життя, як в Європі. Наївність швидко випарувалася, коли почалася скажена інфляція, коли перестали приходити виписані періодичні

видання, бо в редакції елементарно закінчилися гроші, коли стали затримувати зарплату, а купівля зубної пасти могла пробити дірку в сімейному бюджеті.

Пригадую, що в кінці 1989 року я перейшла на українську мову викладання економічної географії СРСР, бо хвиля українізації життя досягла апогею. Потім розпався Союз, і основним предметом стала економічна географія України.

Розпад СРСР і ринкові, скоріше не зовсім ринкові трансформації в економіці кардинально вплинули не лише на наше життя, а й на зміст викладання економічної географії. Адже практично зруйнувалися основні класичні постулати і теорії радянської науки: теорії економічного районування, енерговиробничих циклів, територіально-виробничих комплексів, змінилися принципи і фактори розміщення виробництва, на зміну командно-адміністративній економіці з великими труднощами стала приходити ринкова. Постало питання про формування нової теоретичної основи економічної і соціальної географії, залучення досвіду вже не стільки радянської, скільки світової економіко-географічної науки.

Далі відбулася трансформація Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки у Волинський державний, далі Волинський національний, далі Східноєвропейський національний університет. Наша кафедра економічної і соціальної географії з ініціативи завідувача Петра Васильовича Луцишина в рамках цього процесу теж зазнала трансформацій – спочатку в Міжнародний Інститут суспільної географії і менеджменту, а згодом перетворилася на складник факультету міжнародних відносин, але це вже зовсім інша історія...

Наукова робота на кафедрі економічної і соціальної географії Волинського державного університету імені Лесі Українки у 1982–2001 рр.

Володимир Лажнік

Основними напрямками науково-дослідної роботи викладачів кафедри протягом 1980-х – початку 1990-х рр. були: територіальна організація господарського комплексу Волинської області та окремих міжгалузевих виробничих комплексів (П. В. Луцишин, В. С. Корчун, О. П. Самохвал, Г. В. Бельський та ін.); системи розселення області (О. О. Скаршевська, А. М. Слащук); територіальна організація легкої промисловості Західноукраїнського регіону (П. В. Луцишин); територіальні рекреаційні системи Волині (А. С. Кобець); раціональне природокористування та охорона навколишнього середовища (П. В. Луцишин, В. В. Фалюш); краєзнавчі дослідження й методика викладання географії (М. А. Нагорна); теорія й методика фотোগрамметричних електронно-мікроскопічних досліджень та геодезичні спостереження за планово-висотними зміщеннями та деформаціями промислових споруд (В. М. Мельник, Ю. Й. Максимюк, В. Й. Лажнік) тощо. Також проводилися комплексні економіко-географічні дослідження Іваничівського та Локачинського районів Волинської області (керівник доцент П. В. Луцишин). Протягом 1983–1991 рр. викладачами кафедри виконувалися госпдоговірні наукові теми з комплексного дослідження окремих районів Волині, обласного центру та окремих підприємств (Луцький ДПЗ-28, Луцький комбінат хлібопродуктів № 2, гребля водосховища Хмельницької АЕС та ін.) на замовлення районних і міських органів влади та господарських організацій. Науковці кафедри в 1991–1993 рр. виконували також наукові дослідження прикладного характеру з вивчення соціально-економічного потенціалу трьох поліських районів Волинської області (Маневицького, Камінь-Каширського й Любешівського), які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС. Спільно з кафедрою економіки Луцького індустріального інституту було

розроблено й опубліковано комплексні економіко-географічні характеристики цих трьох районів (1993 р.).

Основні результати науково-дослідних робіт протягом першого періоду становлення кафедри економічної географії відображено у наукових статтях викладачів, які публікувалися у збірниках наукових праць, наукових журналах, матеріалах конференцій та окремими виданнями. Зокрема, було опубліковано такі наукові збірники, як «Промисловість Луцька» (1984 р.), «Народногосподарський комплекс Волинської області» (1984 р.), «Підвищення ефективності функціонування господарського комплексу Волинської області» (1988 р.), «Природокористування у Волинській області» (1990 р.), «Географічні аспекти природокористування Волині» (1990 р.), «Географія Волинської області» (1991 р.) та ін. Викладачі кафедри взяли активну участь у складанні соціально-економічних карт «Атласу Волинської області» (1991 р.), який був підготовлений до друку лабораторією шкільних краєзнавчих атласів, котрою керував доцент Ф. В. Зузук. Результати навчально-методичної роботи кафедри узагальнювалися у методичних посібниках, рекомендованих для проведення практичних і лабораторних робіт з основних курсів економіко-географічного циклу, а також у методичних рекомендаціях (наприклад, «Матеріали для позакласної роботи з географії (М. А. Нагорна, 1989 р.)», курсах лекцій «Методи і методика економіко-географічних досліджень (П. Луцишин, 1991 р.)», «Лекції з економічної і соціальної географії СРСР» (П. В. Луцишин, В. С. Корчун, 1991 р.) та ін. Також були опубліковані методичні розробки з виконання практичних робіт із картографії і топографії та складання тематичних карт (В. М. Мельник, В. Й. Лажнік, Ю. Й. Максимюк, 1985–1989 рр.). Результати наукових досліджень викладачів у 1980-х рр. були викладені у дисертаційних роботах П. В. Луцишина (1984 р.) з територіальної організації легкої промисловості Західноукраїнського регіону, О. О. Скаршевської (1984 р.) з розселення населення адміністративної області, В. С. Корчун (1989 р.) з особливостей функціонування продовольчого комплексу Волинської області та О. П. Самохвала (1990 р.) з територіальної організації агропромислового комплексу Волинської області. Із 1991 р. при кафедрі розпочала функціонувати аспірантура, де аспірантську підготовку почали проходити випускники природничо-географічного факультету.

Із 1993 р. розпочався новий етап розвитку кафедри у зв'язку з реорганізацією Луцького педінституту у Волинський державний університет імені Лесі Українки й перейменуванням кафедри на кафедру економічної і соціальної географії та створенням географічного факультету. Зазнали змін деякі навчальні курси, що викладалися викладачами кафедри, були запроваджені нові спецкурси з економічної і соціальної географії й розширилася тематика наукових досліджень. Із 1993 р. кафедра почала готувати фахівців з економічної і соціальної географії з присвоєнням кваліфікації «референт-країнознавець, перекладач».

Протягом наступних років тематика наукових економіко-географічних досліджень значно розширилася. Продовжувалася робота з вивчення суспільно-географічного комплексу Волинської області (П. В. Луцишин), теоретичних і методичних аспектів окремих категорій суспільно-географічної науки (П. В. Луцишин, В. Й. Лажнік), методики кількісної оцінки економіко-географічного положення географічних об'єктів (В. Й. Лажнік), ретроспективного аналізу природно-ресурсного потенціалу області (Г. І. Коваль), географії сфери обслуговування населення Волині (Т. І. Шпарага), окремих міжгалузевих комплексів, зокрема, агропромислового (В. С. Корчун, О. П. Самохвал), лісовиробничого (Н. Н. Коцан), індустріально-будівельного (І. П. Бобровиц (Мандрик)), машино-будівного (В. Й. Лажнік), особливостей функціонування місцевих економічних центрів Волині (А. М. Слащук), географії релігій (В. О. Патійчук), зовнішньоекономічної

діяльності Волинської області (С. В. Федонюк), сукупного ресурсного потенціалу області (Н. І. Круль (Романюк)), еколого-господарської оцінки території Волинської області (А. О. Бояр), економічної й політичної географії зарубіжних країн (В. Й. Лажнік), методики викладання географії (М. А. Нагорна) тощо. Тематика дисертаційних досліджень аспірантів кафедри стосувалася питань територіальної організації транспортної системи області, територіальної організації туристично-рекреаційного комплексу Волинської області, проблем екологічного стану території Волині тощо. Були започатковані дослідження проблем транскордонного й прикордонного співробітництва Волинської області, процесів європейської інтеграції, особливостей функціонування транскордонних і прикордонних територій тощо. Результати наукових досліджень викладачів й аспірантів кафедри були викладені в докторській дисертації П. В. Луцишина «Територіальна організація обласного суспільно-географічного комплексу (на прикладі Волинської області)» (1997 р.), у кандидатських дисертаціях Т. І. Шпараги (1994 р.), Н. Н. Коцан (1994 р.), В. Й. Лажніка (1995 р.), І. П. Бобрович (Мандрик) (1996 р.), С. В. Федонюка (1997 р.), В. О. Патійчука (1998 р.), Н. І. Круль (Романюк) (2000 р.), А. М. Слащука (2001 р.) та А. О. Бояра (2003 р.).

Одержані результати наукових досліджень опубліковано в наукових журналах і збірниках, матеріалах міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій, а також у започаткованому кафедрою збірнику наукових праць викладачів кафедри «Економічна і соціальна географія Волині» (опубліковано два номери). У 1996 р. завідувач кафедри П. В. Луцишин опублікував монографію «Обласний суспільно-географічний комплекс: теорія, методика, практика». У 1997 р. зусиллями викладачів кафедри була підготовлена й опублікована колективна наукова монографія «Єврорегіон Буг. Волинська область» за редакцією Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина і В. Й. Лажніка.

Із 1994 р. викладачі й аспіранти кафедри економічної і соціальної географії почали працювати над виконанням нової держбюджетної наукової теми «Модель розвитку транскордонного регіону в аспекті процесів європейської інтеграції (на українсько-польському прикладі)», яка входила до загальнодержавної програми «Відродження». Ця тема була пов'язана з формуванням регіональної асоціації прикордонних територій України, Польщі й Білорусі «Єврорегіон Буг». П. В. Луцишин брав безпосередню участь у роботі Ради «Єврорегіону Буг» та розробці програмних документів та стратегії його розвитку.

У 1998 р. розпочався наступний етап розвитку економічної і соціальної географії у ВДУ ім. Лесі Українки у зв'язку з організацією на базі кафедри економічної і соціальної географії факультету міжнародних відносин. Був утворений в результаті реорганізації Міжнародного інституту суспільної географії й менеджменту (створений у 1995 р. відповідно до бізнес-плану формування «Єврорегіону Буг» із метою підготовки фахівців із транскордонного співробітництва, які навчалися за спеціальністю «економічна і соціальна географія» з присвоєнням кваліфікації «референт-країнознавець, перекладач»). У 1998 р. була змінена назва кафедри на «кафедра країнознавства, економічної і соціальної географії». Кафедра під такою назвою проіснувала до 2001 р., коли її було розділено на кафедру суспільної географії, яка почала функціонувати на географічному факультеті, й кафедру країнознавства і міжнародних відносин, яка продовжувала функціонувати на факультеті міжнародних відносин.

Протягом 1998–2001 рр. результати наукових досліджень співробітників й аспірантів кафедри публікувалися в наукових статтях і монографіях, навчальних посібниках, матеріалах конференцій. У 1998 р. на кафедрі було започатковано випуск «Наукового вісника Волинського державного університету імені Лесі Українки. Серія: Географічні науки», головним редактором якого став професор

П. В. Луцишин, а відповідальним секретарем – кандидат географічних наук В. Й. Лажнік. У наступні роки щорічно випускалося по два номери вісника, де публікували результати своїх досліджень викладачі й аспіранти кафедри. Протягом цього періоду існування кафедри були опубліковані такі навчальні посібники й наукові монографії, як «Єврорегіон Буг: зовнішньоекономічна діяльність Волинського суспільно-територіального комплексу» за ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина (1998 р.), «Бізнес-планування: теорія, методика, практика : навчальний посібник» (автори П. В. Луцишин, Н. П. Луцишин, 1999 р.), «Географія Польщі (автори П. В. Луцишин, С. В. Федонюк, 1999 р.), «Географія продуктивних сил Польщі: навчальний посібник для студентів спеціальностей «Географія» та «Міжнародні відносини» вищих навчальних закладів» (автори П. В. Луцишин, Д. Ю. Клімонт, С. В. Федонюк, 2000 р.), «Територіальна організація суспільства (основи теорії): навчальний посібник» (автори Н. П. Луцишин, П. В. Луцишин, Д. Ю. Клімонт, 2001 р.) та ін. Також публікувалися програми навчальних курсів та методичні рекомендації до їх вивчення. У 1998 р. також було започатковано випуск «Збірника тестових завдань з географії» для абітурієнтів, які поступали на навчання у ВДУ. У 2000 р. опубліковано посібник «Географія: тестові завдання для вступників» (відп. ред. В. Й. Лажнік), у підготовці якого взяли участь викладачі географічного факультету й факультету міжнародних відносин. Цей посібник у наступні роки декілька разів доповнювався й перевидався.

Співробітники й аспіранти кафедри постійно брали участь у роботі наукових конференцій професорсько-викладацького складу Волинського університету, у регіональних, всеукраїнських і міжнародних конференціях і семінарах, з'їздах Українського географічного товариства. За безпосередньою участю науковців кафедри протягом 1983–2001 р. організовано й проведено низку всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій. У 2000 р. на базі географічного факультету ВДУ ім. Лесі Українки було проведено VIII з'їзд Українського географічного товариства, в підготовці й проведенні якого взяли активну участь співробітники кафедри країнознавства, економічної і соціальної географії. У цей період посилилася наукова робота студентів під керівництвом викладачів кафедри й розширилися наукові контакти кафедри з провідними українськими й зарубіжними університетами та науковими організаціями. Науковці кафедри тісно співпрацювали з відділами економіки та ринку й зовнішньоекономічних зв'язків Волинської обласної держадміністрації, надавали значну методичну допомогу вчителям географії міських і сільських шкіл багатьох районів Волині, читали цикли лекцій на наукову економіко-географічну тематику для слухачів обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, популяризували географічні знання тощо.

Отже, протягом аналізованого періоду відбувалося становлення кафедри економічної і соціальної географії, розширювалася тематика наукових досліджень, зростала кількість наукових публікацій у фахових виданнях, почали друкуватися наукові монографії й навчальні посібники, велася підготовка наукових кадрів, активізувалася участь науковців кафедри у наукових конференціях, з'їздах та семінарах. Усе це зумовило перетворення Волинського університету в один із регіональних наукових центрів розвитку суспільно-географічної науки в Україні.

Становлення аспірантури при кафедрі економічної і соціальної географії

Ірина Мандрик

У жовтні 1991 р. при Луцькому державному педагогічному інституті імені Лесі Українки була відкрита аспірантура за семи спеціальностями, у тому числі за

спеціальністю 11.00.02 – економічна і соціальна географія при кафедрі економічної географії. Засновником аспірантури і науковим керівником більшості аспірантів став завідувач кафедри доцент, згодом професор, Заслужений діяч науки і техніки П. В. Луцишин.

Першими аспірантами кафедри з 1991 до 1994 рр., були Н. Н. Коцан та І. П. Бобрович (Мандрик). У жовтні 1994 р. Н. Н. Коцан захистила кандидатську дисертацію «Територіальна організація лісопромислового комплексу Волинської області» у спеціалізованій вченій раді Д.01.01.03 при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. У лютому 1996 р. у цій же спеціалізованій вченій раді відбувся захист дисертації І. П. Бобрович «Територіальна організація будівельно-індустріального комплексу Волинської області».

У 1993-1996 рр. в аспірантурі навчався С. В. Федонюк, який у 1997 р. захистив кандидатську дисертацію «Територіальна організація зовнішньоекономічної діяльності адміністративної області (на прикладі Волинської області)» у спеціалізованій вченій раді Львівського національного університету імені Івана Франка. З 1994 р. до 1997 р. аспірантом кафедри був В. О. Патійчук. Захист його дисертації «Територіальна організація релігійної сфери адміністративної області (на прикладі Волинської області)» відбувся у 1998 р. у спеціалізованій вченій раді при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. У 1995-1999 рр. навчання в аспірантурі проходила Н. І. Круль (Романюк), яка захистила кандидатську дисертацію «Територіальна організація сукупного ресурсного потенціалу адміністративної області (на прикладі Волинської області)» у 2000 р. у спеціалізованій вченій раді при Львівському національному університеті імені Івана Франка. Останнім аспірантом П. В. Луцишина, який у 2002 р. успішно захистив дисертацію «Територіальна організація еколого-економічного комплексу Волинської області» у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, був А. О. Бояр. Він навчався в аспірантурі у 1998-2001 рр.

При кафедрі з 1997 р. до 2000 р. навчався А. М. Слащук, який у 2001 р. захистив кандидатську дисертацію «Місцеві економічні центри у господарському розвитку обласного мезорайону (на прикладі Волинської області)» у спеціалізованій вченій раді при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Його науковим керівником був професор кафедри економічної і соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка С. І. Іщук.

Крім названих вище науковців, аспірантами на кафедрі економічної і соціальної географії у різні роки були випускники географічного факультету З. Нагорна, Ю. Вольський, О. Цурняк, І. Зварич та ін.

Після перейменування кафедри та її входження до факультету міжнародних відносин аспірантура за спеціальністю 11.00.02 – економічна і соціальна географія продовжувала функціонувати. Справу П. В. Луцишина, який трагічно загинув у січні 2004 р., продовжили колеги та учні. Науковими керівниками кандидатських дисертацій стали доктор географічних наук, професор Н. Н. Коцан і кандидат географічних наук, професор В. Й. Лажнік, кандидат географічних наук, доцент А. М. Слащук. У 2000-х роках в аспірантурі навчалися випускники як географічного факультету, так і факультету міжнародних відносин.

Загалом за час існування аспірантури проф. Луцишином П. В. підготовлено 6 кандидатів наук, проф. Коцан Н. Н. – 6 кандидатів наук, проф. Лажніком В. Й. – 3 кандидати наук, доц. Слащук А. М. – 1 кандидат наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна і соціальна географія.

**Особливості формування іміджу кафедри економічної та соціальної
географії Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки**

Віктор Патійчук

Фахівці вважають, що імідж будь-якого підрозділу є позитивним моментом для його подальшого розвитку, проте недостатньою умовою для акредитації спеціальностей на кафедрі, тому на кожній кафедрі мусять бути реальні здобутки, щоб успішно пройти та сформуватися її престиж у науково-діловій сфері. За 35-річну історію кафедри економічної та соціальної географії спеціалізацію на ній (в перші десятиріччя в основному за рахунок написання дипломних робіт), а згодом – отримання кваліфікаційного рівня бакалавр, спеціаліст чи магістр із економічної та соціальної географії пройшло більше 1,5 тис. випускників. Серед них 35 % – отримали диплом із відзнакою, що є позитивним для освітнього іміджу кафедри. Майже 50 % від числа усіх випускників, котрі здійснювали написання дипломних робіт на кафедрі «економічної та соціальної географії», працюють вчителями географії у школах Волинської, Рівненської, Тернопільської, Львівської, Хмельницької, Закарпатської та інших областей України, а також у Білорусі, Росії, Прибалтиці та інших пострадянських республіках. Більше 200 випускників кафедри працюють за кордоном – у Польщі, Німеччині, Чехії, Словаччині, Італії, Португалії, Іспанії, Норвегії, Швеції, Греції, Франції, Великобританії, Ізраїлі, США, Канаді та інших країнах світу, які регулярно підтримують зв'язки з колишніми викладачами кафедри та своїми співкурсниками засобами системи Інтернет, а також через зустрічі, що часто проводяться для колишніх випускників. Це, у свою чергу, формує позитивне враження про навчальний підрозділ, в якому вони здобули свою професійну освіту, та є свого роду – рекламною акцією щодо престижу кафедри.

За установленими офіційними даними, понад 30 % кафедральних випускників – це підприємці та власники виробництва, 10 % – працюють керівниками у державницьких структурах, а також на митниці та органах правопорядку й силових підрозділах (поліції, прокуратурі та СБУ). Тобто, як показує практика, після закінчення навчання випускники зі спеціалізацією «економічна і соціальна географія» працюють у різних структурних підрозділах та установах України (навчальних підрозділах, відділах зовнішньоекономічних зв'язків облдержадміністрацій, банках, митницях, МЗС України, комерційних фірмах, місцевих органах влади, на промислових підприємствах і в туристичних фірмах) та за кордоном (в основному в Європі та США), що є позитивним для можливостей широкопрофесійної орієнтації випускників кафедри.

5 % випускників кафедри продовжують наукову та викладацьку діяльність у вищих навчальних закладах, серед них – троє захистили докторські дисертації (Н. Н. Коцан, Н. В. Павліха, А. О. Бояр), а 27 – кандидатські (А. М. Слащук, О. П. Самохвал, Т. І. Шпарага, В. В. Бенедюк, Н. В. Краснопольська, А. Г. Потапова, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук, Л. О. Маковецька, С. В. Федонюк, І. А. Савченко, О. Б. Пікулик, С. О. Пугач та ін.), що є вагомим чинником підняття наукового іміджу кафедри економічної та соціальної географії. Таким чином, випускники кафедри працюють у різних сферах економіки та політики як в нашій державі, так і за кордоном, не забуваючи про свою Альма-матер, та примножують її науково-навчальні й професійні здобутки та популяризують її діяльність і формують позитивний імідж процесу підготовки фахівців економгеографів у нашому виші.

Із 1991 р. кафедрою розпочато підготовку аспірантів за спеціальністю 11.00.02 – «економічна і соціальна географія», яку пройшли більше 30 осіб, 17 із них

успішно захистили кандидатські дисертації. У 2000 р. кафедрою започатковано підготовку аспірантів за двома новими спеціальностями: 08.10.01 – «розміщення продуктивних сил і регіональна економіка», за якою аспірантську підготовку пройшли 14 аспірантів, і 08.05.01 – «світове господарство і міжнародні економічні відносини», за якою аспірантську підготовку пройшло 3 аспіранти. У 1999 р. кафедрою було започатковано докторантуру, в якій навчалися Коцан Н. Н., Лажнік В. Й. та Луцишин Н. П. Була захищена дисертація Коцан Н. Н. та отримано вчений ступінь доктор географічних наук зі спеціальності 11.00.02 – «економічна і соціальна географія», що дало можливість акредитувати на кафедрі магістратуру.

Професорсько-викладацьким складом та співробітниками, а також аспірантами й докторантами кафедри за період її існування було написано та опубліковано понад 200 колективних та індивідуальних монографій, видано більше 150 навчальних посібників і підручників, майже 15 тис. праць навчально-методичного та наукового характеру, що свідчить про її значний науково-творчий та методичний доробок у розвитку вітчизняної науки та заслуговує науковій повазі та визнання. Кафедра має значний потенціал до збільшення наукової та видавничої діяльності, а особливо кафедральним працівникам, на нашу думку, слід активізувати свою наукову діяльність щодо написання статей у зарубіжних рецензованих наукових виданнях та вітчизняних вісниках, які зареєстровані у наукометричних базах та проводити більше практично-прикладних досліджень відповідно до суспільних потреб, щоб таким чином вийти на міжнародний науковий ринок.

За наукової ініціативи працівників кафедри економічної та соціальної географії регулярно проводяться науково-практичні конференції різнопланового характеру та комплексні наукові заходи, у тому числі й міжнародні. Так, починаючи з 1983 р., професорсько-викладацький склад кафедри провів більше 20 міжнародних науково-практичних конференцій, серед яких найбільш представницькими та масовими були: «Проблеми і перспективи розвитку єврорегіону «Буг»» (вересень 1995 р.); «Розвиток транскордонного співробітництва України в аспекті процесів європейської інтеграції» (травень 2000 р.), «Проблеми європейської інтеграції і транскордонної співпраці» (вересень 2001 р.) та інші. У 2000 р. на базі географічного факультету й кафедри країнознавства, економічної та соціальної географії відбувся VIII з'їзд Українського географічного товариства, що без сумніву було знаковою подією для її розвитку та стимулювало активізацію наукової та навчальної діяльності викладачів, а також за рахунок цього підвищився рейтинг та сформувався позитивний імідж нашої кафедри в державі.

Викладачі кафедри беруть активну участь у регіональних, всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, з'їздах, семінарах, симпозіумах та інших науково-популярних заходах, що дає їм можливість обмінюватися науковим та професійним досвідом і використовувати передові технології навчання та викладання курсів, а також проходять наукове стажування та підвищення кваліфікації як в Україні (Києві, Львові, Харкові, Одесі, Чернівцях та інших містах), так і за кордоном (Росії, Білорусі, Польщі, Німеччині та ін. країнах). Із середини 1990-х років на кафедрі регулярно запрошувалися провідні науковці та фахівці у галузі економічної і соціальної географії, економіки та раціонального природокористування з інших вузів країни та зарубіжжя для читання лекцій студентам. Так, наприклад, викладачі кафедри постійно співпрацювали з провідними географами України – М. М. Паламарчуком, М. Д. Пістуном, Я. Б. Олійником, О. Г. Топчієвим, А. П. Голіковим, П. О. Масляком, С. І. Іщуком, А. В. Степаненком, Я. І. Жупанським, В. П. Руденком, О. І. Шаблієм, М. З. Мальським, М. Д. Заставним, М. С. Дністрянським та ін. науковцями, які неодноразово відвідували кафедру та здійснювали читання лекцій для студентів спеціальності

«економічна та соціальна географія» та «країнознавство». Кафедру відвідували такі відомі зарубіжні науковці, як доктор географічних наук В. О. Колосов (Інститут географії РАН, Російська Федерація), доктор географічних наук Елька Кнаппе (Лейпцігський університет, Німеччина), доктор економічних наук Чінасак Суван-ачарія (Таксінський університет, Тайланд) та ін. закордонні фахівці, що безперечно підвищувало як всеукраїнський, так і міжнародний імідж кафедри.

При кафедрі «економічної та соціальної географії» у 1998 р. було започатковано випуск періодичного журналу наукових праць «Науковий вісник ВДУ (СНУ) імені Лесі Українки», серія «Географічні науки», відповідальним секретарем якого до 2014 р. був доц. Лажнік В. Й., а з 2015 р. – доц. Патійчук В. О. Це наукове видання є фаховим із географічних наук, про нього добре знають науковці в різних регіонах України та за кордоном. Науковий вісник популяризує наукові досягнення працівників кафедр географічного профілю та інших науковців, які займаються територіально-просторовими дослідженнями в українській науковій спільноті та в зарубіжній науковій сфері, а також тут друкують новинки економгеографічних досліджень та формуються нові наукові рубрики – на зразок, регіональні студії.

Навчальні польові практики також були вагомим чинником формування зовнішнього іміджу кафедри економічної та соціальної географії. Вони проходили у різних регіонах колишнього Радянського Союзу: на Кавказі, Середній Азії та Казахстані, Криму, Кольському півострові, Уралі, Байкалі, Далекому Сході та на території УРСР, а також на Волині і прилеглих територіях. Під час проведення навчальних польових практик студенти ознайомлювалися з природою та економікою досліджуваних територій. Відвідували виробничі підприємства та культурно-навчальні заклади населених пунктів, де відбувалася практика, а також вивчали особливості територіальної організації господарських комплексів та соціально-економічного розвитку регіонів, в яких перебували студенти-практиканти. Таким чином, налагоджувалися ділові стосунки та наукові зв'язки між кафедрою та структурними підрозділами й організаціями різного плану в Україні та за кордоном, які супроводжувалися листуванням, наданням допомоги у проведенні віддалених польових практик тощо. Відбувалася активізація участі викладацького складу кафедри у наукових конференціях, обмінах науковою на навчально-методичною літературою тощо, що було суттєвим чинником популяризації діяльності кафедри та формувало позитивну зовнішню громадську думку про неї як вагомому наукового та навчально-виховного підрозділу Луцького педінституту, а згодом – Волинського та Східноєвропейського університету.

Посилення іміджовості кафедри відбувалося й за рахунок проведення педагогічних практик. Вони проходили на 4-му курсі – в міських школах, а на 5-му – в сільській місцевості. Відповідальною за проведення практик на кафедрі та факультеті в цілому довгий час була викладач-методист М. А. Нагорна, згодом її замінила канд. пед. наук В. В. Бенедюк. Студенти-практиканти, якими опікувалася кафедра, завжди були достатньо обізнані з методикою викладання географії в школі та використовували новітні методи та методики навчання та викладання географічних дисциплін. Завдяки цьому про кафедру знали далеко за межами міста та області, а багато її випускників стали відомими педагогами-географами.

Викладачі та співробітники кафедри активно співпрацювали з господарчими підрозділами регіону. На кафедрі, починаючи з моменту її створення, працювали над господарсько-договірною тематикою «Економічний та соціальний план розвитку Луцька» (з 1982 р.), яку очолював П. В. Луцишин. Починаючи з 1985 р., під керівництвом доцента В. М. Мельника проводилися госпдоговірні наукові дослідження та топографо-геодезичні спостереження за об'єктами Луцького ДПЗ-28, Хмельницької АЕС, Луцького комбінату хлібопродуктів № 2 тощо, про виконання яких схвально відгукалося керівництво цих підрозділів. Це дало

можливість науковим пошукам кафедри мати практичну реалізацію. Окрім того, студенти нашого вишу щорічно брали участь у роботах будівельних та сільськогосподарських загонів, де популяризували здобутки кафедри та факультету, а також згодом самі ставали державними службовцями, керівниками різноманітних підприємств і виробничих підрозділів або розвивали власний бізнес.

Впродовж існування кафедри викладачами виконано низку науково-дослідних колективних тем, зокрема «Проблеми розвитку регіональних суспільно-географічних комплексів» (1993–1995 рр.), «Модель розвитку транскордонного співробітництва (на українсько-польському прикладі)» (1995–1997 рр.), «Удосконалення територіальної організації господарського комплексу регіону в ринкових умовах господарювання» (1997–1999 рр.), «Проблеми і перспективи розвитку транскордонного співробітництва в Україні» (1998–2000 рр.)». З 2001 р. члени кафедри країнознавства, економічної та соціальної географії працювали над колективною науковою темою «Україна в системі європейських інтеграційних процесів і транскордонного співробітництва». Відповідно до колективної наукової тематики, кожен викладач і співробітник кафедри працював над індивідуальною темою наукового дослідження. Перелік наукових тем, над якими працюють члени кафедри та аспіранти, є досить різноманітним й передбачає вивчення усіх просторових закономірностей вивчення досліджуваних територій, географічних об'єктів та процесів. При кафедрі з 1993 р. працювала науково-дослідна лабораторія «Проблеми розвитку регіональних суспільно-географічних комплексів», яку два роки очолював В. О. Патійчук. Потім на громадських засадах функціонувала науково-дослідна лабораторія «Проблеми розвитку європейських інтеграційних процесів і транскордонного співробітництва», в якій викладачі й аспіранти кафедри працювали над розробкою моделі розвитку території прикордонного регіону в умовах інтеграційних процесів.

На кафедрі щорічно виконується майже 100 курсових робіт, 25-30 дипломних і 10 магістерських робіт, тематика яких відповідає економіко-географічним дослідженням та питанням територіальної організації суспільства. Вони повинні, насамперед, відповідати соціальним запитам і відображати потреби сучасного ринку та політико-економічної ситуації в країні. Викладачами кафедри у навчальному процесі використовуються сучасні методики викладання із використанням технічних засобів і комп'ютерних технологій, семінарські заняття проходять у таких формах, як ділові й рольові ігри, прес-конференції, круглі столи тощо. На заняттях використовуються демонстраційні наочні засоби, карти й картосхеми, мультимедійна техніка тощо.

Працівники кафедри економічної та соціальної географії на сучасному етапі її розвитку співпрацюють із Волинською обласною державною адміністрацією, державним апаратом Луцького міського голови та структурними підрозділами міськвиконкому, іншими управлінськими та діловими колами міста, господарчими та економічними підрозділами Волинської області та краю. Плідна співпраця налагоджена з керівництвом і науковими осередками Шацького національного парку та Національного природного парку «Прип'ять–Стохід» та Черемського природного заповідника, секретаріатом єврорегіону «Буг», Інститутом післядипломної педагогічної освіти, Малою академією наук, Володимир-Волинським та Луцьким педагогічним коледжами, Обласним природничим ліцеєм, обласним та міським центрами туризму, гімназіями міста Луцька № 1, 4, 14, 21, 26 та іншими навчальними закладами міста й області і виробничими підрозділами. Члени кафедри надають методичну допомогу вчителям Волині, Рівненщини, Житомирщини та інших областей України. Вони беруть участь у підготовці та проведенні всеукраїнських студентських та учнівських олімпіад із географії, читають цикли лекцій на економгеографічну тематику слухачам Інституту

післядипломної педагогічної освіти тощо. Окрім навчальної і наукової роботи, колектив кафедри багато робить для популяризації географічних знань, що сприяє його позитивному іміджу серед географічної спільноти краю та держави. Це дає йому можливість просувати власний навчально-науковий продукт у ринкових умовах функціонування освітнього простору України.

За останні роки значно пожвавилися відносини нашого вишу із зарубіжними навчальними закладами. Укладено договори про співдружність з університетами Німеччини й Франції, Польщі та Росії, Білорусії, Словаччини та Греції, а також із низкою академічних університетів та інститутів України. Протягом останніх років близько 30 викладачів і співробітників кафедри, аспірантів та студентів пройшли наукове стажування у закордонних навчальних закладах (США, Франції, Німеччини, Норвегії, Швейцарії, Великобританії, Канади, Польщі тощо). Викладачі кафедри постійно проходять підвищення кваліфікації шляхом стажування в провідних ВНЗ країни, вивчають навчально-методичний досвід за кордоном, беручи участь у роботі міжнародних науково-практичних конференцій, наукових і методичних семінарів, стажуючись в інших навчальних закладах, у тому числі в Польщі (наприклад, Люблінському університеті імені Марії Кюрі-Скłodовської), що посилює її науково-навчальні можливості та сприяє формуванню позитивного іміджу як навчального підрозділу, який успішно інтегрується в європейську освітню систему та намагається гармонійно в ній адаптуватися.

Зараз кафедра підтримує тісні зв'язки з Інститутом географії НАН України, географічними факультетами Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Одеського національного університету імені Іллі Мечнікова, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Ужгородським національним університетом, Національним університетом «Острозька академія», Інститутом слов'янознавства Київського славистичного університету (м. Рівне), Інститутом регіональних досліджень (м. Львів) та іншими навчальними та науковими закладами. Кафедра забезпечує також міжнародну співпрацю з Брестським університетом імені Олександра Пушкіна (Білорусь), Люблінським університетом імені Марії Кюрі-Скłodовської, географічними факультетами Варшавського та Краківського університетів, Люблінським католицьким університетом імені Іоанна Павла II, Державною вищою професійною школою та Вищою школою міжнародних відносин і суспільних комунікацій в м. Холмі, Вищою школою управління та адміністрації в м. Замость, з крайовим секретаріатом Єврорегіону «Буг» в м. Холмі, Інститутом географії Польської АН (Польща), а також підтримує наукові зв'язки з Інститутом країнознавства в м. Лейпціг (Німеччина), Таксінським університетом економіки і бізнесу в м. Сонгххла (Таїланд) та іншими навчальними й науковими закладами.

Соціальний імідж кафедри формується інформаційними повідомленнями за допомогою мережі Інтернет або інших інформаційно-комунікаційних засобів, наприклад, на сайті кафедри, про соціальні аспекти її діяльності: графіки проведення наукових конференцій із запрошенням широких кіл громадськості; участь студентів, працівників і викладачів кафедри у соціальних проектах і програмах місцевого, обласного, національного й міжнародного рівнів тощо; спортивні та громадські досягнення студентів кафедри; день відкритих дверей тощо. Поки що кафедра економічної та соціальної географії, окрім сторінки на загально-університетському сайті, немає власного сайту, а це дало б їй можливість якнайшвидше доводити до відома користувачів необхідну інформацію про свою діяльність. Внутрішній імідж для студентів формується наданням інформації про місця їх працевлаштування, студентські перемоги у конкурсах

наукових робіт і на предметних олімпіадах, стажування за кордоном, навчання за програмами подвійного диплому та включеного семестру за кордоном, участь у наукових гуртках, художній самодіяльності тощо. Працівники кафедри постійно беруть участь підготовці та написанні студентами творчих робіт у наукових конкурсах, предметних олімпіадах, молодіжних наукових конференціях та інших заходах тощо. Студенти також беруть участь у КВК, спортивних змаганнях та різноманітних конкурсах художньої самодіяльності. Викладачі кафедри проводять значну громадську роботу, формують у студентів активну громадську позицію. Вони разом із студентами працюють волонтерами, допомагають постраждалим на Сході країни та бійцям АТО. Вони організовують туристичні походи та поїздки, клуби за інтересами, наукові гуртки, проводять ділові зустрічі та допомагають потребуючим тощо, що сприяє позитивному сприйняттю кафедри як із позицій внутрішнього, так і зовнішнього іміджу.

Вважаємо, що кафедрі економічної та соціальної географії необхідно у насамперед розробити комплекс заходів щодо її перспективного розвитку, а також забезпечення й підтримання комунікаційного процесу з цільовими аудиторіями – колегами з «наукового цеху», зарубіжними партнерами, абітурієнтами та їх батьками, що одночасно формують і просувають позитивний кафедральний імідж, який, як свідчить практика, є одним із головних факторів конкурентоспроможності в сучасних освітньо-ринкових умовах. Він включає такі складові: імідж товару освітніх послуг зі спеціальностей кафедри; імідж споживачів товару – студентів відповідних спеціальностей; імідж керівника (завідувача кафедри) підрозділу; імідж персоналу – викладачів, співробітників та аспірантів; візуальний імідж кафедри; соціальний імідж кафедри; бізнес-імідж кафедри тощо.

Особливий інтерес становить візуальний імідж. Для його формування кафедрі, на нашу думку, необхідно створити свій логотип – ідентифікатор, за яким її можна було одразу впізнати, а також запровадити функціонування власного інформаційно-навчального та науково-популяризаційного web-сайту, де у доступному стилі потрібно подавати необхідну інформацію, яка висвітлювала б усю багатогранну діяльність кафедри, включаючи показ для потенційних студентів можливостей отримати якісні освітні послуги, які надає кафедра, а також її науково-практичну та рекламно-інформаційну діяльність (акцентування на відносно вищу якість освітнього продукту ніж у конкурентів; можливість навчання за європейськими програмами; можливість отримати глибокі знання у галузі економічної та соціальної географії; можливості спілкування з відомими науковцями-географами, а також використання сучасної наукової та навчальної літератури; можливість успішного працевлаштування тощо) та інші заходи, включаючи профорієнтаційні види роботи.

Хочеться, щоб основним здобутком професійно-наукової діяльності кафедри економічної та соціальної географії на сучасному етапі її розвитку та формування іміджу був слоган: «Нас впізнають, нас знають, нас поважають, із нами рахуються, нас ставлять за приклад, на нас рівняються» й побажати подальших творчих та науково-педагогічних досягнень та звершень.

Р.С. Знаєте, інколи так хочеться повернутися у ті далекі молоді часи, коли кафедра була єдиною профільною з економгеографічних наук і на ній працювали такі досвідчені та товариські колеги як Валентина Степанівна Корчун, Олександр Петрович Самохвал, Тетяна Іліодорівна Шпарага, Анатолій Сафонович Кобець, Ліля Степанівна Мельничук та багато інших її співробітників, чого уже зробити не можна, а залишається жити приємними спогадами та новими надіями й перспективами...

ІСТОРІЯ, ТЕОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК [911.3:30/33]:908

Бенедюк Валентина – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Романюк Микола – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Технології застосування краєзнавчого принципу при вивченні економічної і соціальної географії

Краєзнавчий принцип навчання відіграє важливу роль у формуванні ґрунтовних знань і творчих здібностей особистості та забезпечує розвиток умінь і навичок використовувати їх у відповідній сфері діяльності. У тезах розкрито технологічні особливості використання краєзнавчого принципу при вивченні економічної і соціальної географії України та світу в загальноосвітній школі. Встановлено, що його застосування сприяє активізації навчально-виховного процесу, забезпечує глибоке усвідомлення понять і закономірностей, розвиває мислення, виховує почуття патріотизму.

Ключові слова: краєзнавчий принцип, географія, навчання, дослідження, технологія, школярі.

Benedyuk V., Romaniuk M. Technology Application of the Principle of Local Lore in the Study of Economic and Social Geography. Study of local lore principle of education plays an important role in shaping the fundamental knowledge and creative abilities of the individual and provides the skills to use them in the appropriate field. In theses revealed technological features using the of local lore principle in the study of economic and social geography of Ukraine and the world at school. Established that its use contributes to enhance the educational process, provides a deep understanding of the concepts and patterns, develops thinking, has a sense of patriotism.

Key words: study of local lore principle, geography, education, research, technology students.

Краєзнавчий принцип як один з провідних у навчально-виховному процесі обґрунтовується у працях А. В. Даринського, В. П. Корнєєва, В. В. Обозного, О. М. Топузова та інших. Актуальні підходи до краєзнавчої роботи систематично розкриваються у науково-методичному журналі «Географія», у газеті «Краєзнавство. Географія. Туризм». Краєзнавчий принцип, – визначає О. М. Топузов, – це забезпечення всебічного вивчення учнями своєї місцевості та використання краєзнавчого матеріалу в процесі навчання [6, с. 85].

Краєзнавчий принцип навчання у курсі економічної і соціальної географії України передбачений навчальною програмою, адже формування знань школярів пов'язано із територіальною близькістю об'єктів, які вивчаються. Розробляючи технологічні варіанти його застосування, важливо врахувати те, що економічна і соціальна географія України не має такої потужної бази попередніх знань, як фізична, що вимагає зосередження уваги на значній теоретичній підготовці дев'ятикласників. Дослідження підтверджують, що використання краєзнавчої інформації при формуванні знань школярів сприяє активізації їх навчально-пізнавальної діяльності

та зацікавленості до географії. У процесі пошуків встановлено, що результативність роботи дев'ятикласників підвищується при врахуванні раніше сформованих вмінь і навичок роботи з краєзнавчою інформацією, які важливо розширити при освоєнні курсу. Доведено, що ефективність діяльності школярів зростає за умови поступового ускладнення змісту пошукових завдань.

Важливим є те, що курс економічної і соціальної географії України передбачає вивчення розділу «Географія своєї області». Краєзнавчий принцип при цьому створює можливості організовувати навчально-виховну роботу на конкретних прикладах діяльності людини у своєму місті, селі, області, загалом в Україні. Скажімо одним з варіантів краєзнавчих пошуків може бути організація групової роботи учнів при узагальненні знань про господарство області. Вчитель визначає таке завдання: запропонувати та розкрити особливості створення та функціонування одного з підприємств на території області. Кожна група проводить навчальне дослідження у позаурочний час. Виконання завдання передбачає освоєння теоретичного матеріалу та розвиток вмінь використовувати його у практичній діяльності. На наступному уроці проходить активне обговорення творчих ідей кожної групи учнів. Такий підхід розвиває мислення, формує ґрунтовні знання та навички використовувати їх у відповідній сфері діяльності. Доведено, що при поєднанні урочної та позаурочної роботи школярів зростає освітнє та світоглядне значення краєзнавчих матеріалів. Ефективність їх використання підвищується при поєднанні різних форм і методів краєзнавчої роботи та при впровадженні у навчальний процес нетрадиційних підходів.

Дидактична роль краєзнавчого принципу при вивченні соціально-економічної географії світу, зрозуміло, зменшується. Адже йдеться про території, віддалені від нашої держави. Проте і у цьому курсі краєзнавчий принцип має вагоме методичне значення. Розробляючи технології його застосування, ми виходимо з тверджень А. В. Даринського про те, що краєзнавчі знання відіграють важливу роль як база порівняння, як своєрідний еталон при вивченні віддалених від рідного краю районів [2, с. 71–72].

У курсі соціально-економічної географії світу важливо використати та розширити відповідні знання школярів, які були сформовані при вивченні географії України. Скажімо, знання про закономірності розміщення галузей господарства своєї держави (9 клас) є базовими для вивчення господарських комплексів інших країн (10 клас). Активізація розумової діяльності десятикласників досягається шляхом бесіди, у процесі якої школярі під керівництвом вчителя відтворюють ту інформацію, яка є основою для формування нових знань. Відповідна технологія на практиці впроваджується за такою схемою: 1) формування знань про господарство України (9 клас); 2) порівняння та виявлення спільних і відмінних особливостей розвитку України і світового господарства; 3) розкриття нових понять і закономірностей, властивих для світового господарства. Обираючи об'єкти для порівняння, ми враховуємо такі особливості: 1) об'єкти повинні мати істотні спільні риси, а також – відмінності, розкриття яких забезпечує усвідомлення учнями провідних географічних понять і закономірностей; 2) інформація, взята для порівняння, повинна бути достатньою для формування нових знань; 3) територія, визначена для порівняння, повинна бути важливою з освітньої та світоглядної точки зору.

Наші дослідження у галузі методичних засад шкільного краєзнавства ще раз підтвердили, що використання краєзнавчого принципу при вивченні курсів економічної і соціальної географії забезпечує ґрунтовне засвоєння знань учнями, активізує їх мислення та розвиває вміння самостійно проводити навчальні дослідження і застосовувати на практиці набуті знання. Краєзнавчий принцип створює сприятливі умови для патріотичного виховання особистості.

Список використаних джерел: 1. Корнєєв В. П. Інноваційність – важлива ознака сучасної географічної освіти / В. П. Корнєєв, Л. І. Круглик // *Географія*. – 2009. – № 17 (141). – С. 2–4. 2. Краеведение / [Даринский А. В., Кривоносова Л. Н., Круглова В. А., Луканенкова В. К.]; под ред. А. В. Даринского, – М. : Просвещение, 1987. – 159 с. 3. Обозний В. В. Краєзнавство : Навч. посібник-практикум. – 2 вид., доп. / В. В. Обозний. – К. : Науковий світ, 2004. – 239 с. 4. Олійник А. Ю. Формування національно-патріотичного виховання на уроках географії / А. Ю. Олійник // *Географія*. – 2016. – № 5 – 6 (297-298). – С. 2–3. 5. Серебрій В. Дослідницька діяльність у географічній та екологічній освіті / В. Серебрій // *Краєзнавство. Географія. Туризм*. – 2013. – № 7 (780). – С. 3. 6. Топузов О. М. Загальна методика навчання географії / О. М. Топузов, В. М. Самойленко, Л. П. Вішнікіна. – Київ : ДНВП «Картографія», 2012. – 512 с.

УДК 91-057.4(477. 82)

Бенедюк Валентина – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Цюприк Валерія – студентка 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Творчий шлях географа-методиста Герасимчука В. М.

Герасимчук В. М. – педагог з багатогранними інтересами, відомий в Україні методист. У тезах висвітлено характерні особливості його діяльності як творчої особистості. Відповідний досвід є доцільним для розробки сучасних технологій навчально-виховної роботи у вищій та загальноосвітній школах.

Ключові слова: педагог, творчість, методика навчання, дослідження.

Benedyuk V., Tsyupryk V. Creative Way of the Geographer-Practitioner Gerasymchuk Volodymyr Makarovich. V. Gerasymchuk – teacher with multifaceted interests, known in Ukraine methodist. In theses highlights the characteristics of its activities as a creative person. Relevant experience appropriate for the development of modern technologies of educational work in higher and secondary schools.

Key words: teacher, work, study, study.

Коли ми говоримо про людину як особистість, то у першу чергу маємо на увазі її багатогранні інтереси. Педагог може досягти успіху, якщо його діяльність має різнобічні цілі. У цьому аспекті досить своєрідною є постать Герасимчука В.М., який на педагогічній ниві попрацював понад 50 років.

Після закінчення природничо-географічного факультету Київського державного педагогічного інституту імені Горького, Володимир Макарович викладав географію у загальноосвітніх школах, що на Житомирщині (Яснополянська та Червоноармійська). У 1950-х – 1960-х роках, коли в Україні активно розвивалась туристсько-краєзнавча робота, Герасимчук В. М. організовує цілий ряд туристичних походів з учнями. Вони починались від досліджень найближчого довкілля і поступово територіально розширювались. Зокрема, один з них педагог провів по Кримських горах та Південному березі Криму.

Успіх діяльності будь-якої творчої людини у першу чергу впливає з її морально-психологічної сутності. Володимира Макаровича завжди вабили далекі

дороги. Він захоплювався туризмом та альпінізмом, здійснив багато мандрівок по території колишнього Радянського Союзу та за кордоном. Серед них – захоплюючі круїзи по морях Арктики та Тихого океану. Герасимчук В. М. побував на Таймирі і Камчатці, на Поволжі і в Прибалтиці, в Сибіру і на Далекому Сході, у Грузії та Вірменії, у Чехії та Словаччині, Болгарії та Польщі тощо. Він подорожував по острові Шикотан, бродив по заростях Соловецьких островів, плавав по Північній Двіні та Єнісею, опускався в кратер вулкана Ебеко, що на острові Парамушир. Педагог штурмував льодові вершини Приельбрусся, купався у гарячих джерелах річки Паратунки та острова Кунашир.

Поряд з цим, працюючи на посаді вчителя, Володимир Макарович проводив експериментальні дослідження з проблем методики навчання географії. Вони лягли в основу написання та захисту дисертації на тему «Вивчення економіко-географічних зв'язків як засіб підведення учнів до світоглядних висновків».

З 1978 р. Герасимчук В. М. працює на географічному факультеті Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки (з 1993 р. – ВДУ, з 2007 р. – ВНУ, з 2012 р. – СНУ) спочатку – на посаді старшого викладача, а згодом – доцента. Наукові пошуки Герасимчука В. М. є логічним продовженням його життєвого шляху в цілому. У своїй діяльності він намагався взятися одночасно за багато різних справ. Це, безперечно, впливає із сутності самого фаху педагога, якому завжди притаманна багатогранна діяльність.

Важливою подією у творчій діяльності Герасимчука В. М. була публікація у м. Торонто (Канада) навчального посібника з географії України для канадців (на англійській мові). Книга добре ілюстрована. Серед багатьох фотографій є знімки, зроблені автором під час туристських походів учнів. Оригінальним у посібнику є краєзнавчий підхід автора до формування знань. Характеризуючи, скажімо, Український кристалічний щит, читачі порівнюють його із щитом Канадським. Розповідаючи про клімат України, автор пропонує канадцям порівняти його із кліматичними особливостями провінції Онтаріо [1].

Володимир Макарович впродовж часу не лише споглядав світ. Він придбав багато друзів. Вони проживають у різних куточках Земної кулі. Завдяки їхній допомозі йому вдалося здійснити захоплюючу подорож у Канаду. У ті незабутні дні педагог зачарованим поглядом спостерігав казкову блакить озера Онтаріо. Його мрії перекликалися з гуркотом Ніагари, а поетична душа вбирала в себе чарівний нектар ніагарської вододжерти. Правда, поетом Герасимчук В. М. себе не вважає. Хоча у 1997 році в Канаді вийшла в світ збірка його поезій [3].

Володимир Макарович – відомий в Україні методист; був обраний членом-кореспондентом науково-дослідного Інституту педагогіки (м. Київ). За трудову діяльність він нагороджений значком «Відмінник освіти України» (2001 р.) та Срібним нагрудним знаком СНУ імені Лесі Українки (2015 р.). Герасимчук В. М. є автором підручника з методики викладання географії України (рекомендовано Міністерством народної освіти УРСР) [2]. Брав участь у написанні «Історії міст і сіл Української РСР» (є одним із авторів нарисів про Червоноармійськ) [4]. Працював над теоретичними проблемами географії та методики її вивчення. Результатом такої роботи є вихід у світ (у співавторстві з Корнєєвим В. П.) підручника для учнів загальноосвітньої школи «Географія материків і океанів» [5]. За більш як півстолітню творчу діяльність В. М. Герасимчук має біля 200 наукових публікацій. Педагог зібрав багато цінних матеріалів про унікальні куточки нашої планети. Серед них – більше півсотні фотоальбомів з оригінальними знімками, біля 200 тематичних папок, книги та записи особистих вражень.

Список використаних джерел: 1. Герасимчук В. М. Географія України (на англійській мові) / В. М. Герасимчук. – Торонто : Нортстар компас, 1998. – 237 с. 2. Герасимчук В. М. Методика викладання географії Української РСР / В. М. Герасимчук, В. П. Замковий. – К. :

Рад. школа, 1969. – 102 с. 3. Герасимчук В. М. Моя Голгофа / В. М. Герасимчук. – Торонто : Нортстар компас, 1997. – 91 с. 4. Герасимчук В. М. Червоноармійськ / В. М. Герасимчук, В. Д. Дацкевич, А. А. Павловський // Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область. – К. : УРЕ, 1973. – С. 630–640. 5. Корнєєв В. П. Географія материків і океанів: Підручник для 7 класу / В. П. Корнєєв, В. М. Герасимчук, Б. В. Пічугін. – К. : Освіта, 2003. – 206 с.

УДК 330.8

Волкова Наталія – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком Одеського національного політехнічного університету

Роль природного фактору в історично-економічному розвитку суспільства

Розглянуто основні складові природного середовища та проблеми його відтворення. Проаналізовано історично-економічний аспект становлення ролі природного фактору у суспільстві. Показано необхідність формування єдиного економіко-екологічного простору.

Ключові слова: природний фактор, економіка, економіко-екологічний простір.

Volkova N. I. The Role of Natural Factor in Historically-Economic's Development of the Society. The major components of the natural environment as well as the problems of its regeneration are considered. The historical economic view of the natural factor role in the society is studied. A necessity to form the united economic-ecological area is shown.

Keywords: natural factor, economics, economic-ecological area.

Важливою проблемою історично-економічного розвитку суспільства є проблема факторів економічного розвитку. Початок ХХІ ст. привів до широкого переосмислення шляхів суспільного розвитку. Концепція економічного зросту, яка підходила до аналізу матеріального виробництва з суто економічної точки зору, була дієвою поки природні ресурси здавались невичерпаними завдяки граничній дії виробничої діяльності суспільства. Сьогодні суспільство приходить до думки, що економічна діяльність є лише частиною загальнолюдської і економічний розвиток повинен розглядатися в рамках більш широкої концепції суспільного розвитку. Однією з суттєвих складових цього процесу є проблема природного середовища та її відтворенні.

На всіх етапах розвитку суспільства виробництво матеріальних благ є процесом взаємодії людей і природи. В умовах науково технічного прогресу очевидним є посилення взаємодії і взаємозалежності матеріального виробництва і природи. Подальший розвиток продуктивних сил неминуче пов'язаний з включенням у господарський обіг дедалі більшої кількості природних ресурсів і збільшення навантаження на навколишнє середовище. Використання природних багатств повністю залежить від рівня розвитку продуктивних сил і навпаки, наявність відповідних природних умов і ресурсів істотно впливає на розвиток продуктивних сил, прискорюючи або сповільнюючи їх динаміку.

Природний фактор пов'язаний із натурально-природничим базисом суспільства. Історія свідчить, що форми організації суспільного життя залежать від місця їх розташування на планеті або географічного положення місцевості; кліматичних і геодезичних умов та ін. Однак, з перебігом часу, людство навчилось нейтралізувати несприятливі дії цього фактору, компенсувати нестачу природних багатств, і чим вище рівень економічного розвитку суспільства, тим менш значущим вважають його.

Але важливість природного фактору в глобальному масштабі суспільства залишається.

Історично данні питання стали вивчатися в контексті аналізу економічного росту і його граничностей починаючи з робіт Т. Мальтуса і Д. Рікардо кінця XVIII – початку XIX століття, які висловлювали ідеї обмеженості сільськогосподарських земель і законом збиткової віддачі у якості факторів, які лімітують виробництво продовольства і економічного розвитку в цілому [1, с. 15, 112; 5, с. 432-445].

Представники класичної політичної економії Дж. Ст. Мілля і К.Маркс, вперше поставили проблему того, що сьогодні визначають як екологічний наслідок функціонування індустріальної моделі економіки [3, с. 206-221; 2, с. 413-415].

З початку XX ст.. неокласична економічна теорія розширила коло проблем, що аналізуються. Важлива роль відведена А. Пігу, який розробив теорію зовнішніх ефектів (теорія екстерна) [4, с. 251-252].

З перебігом часу, людство навчилось нейтралізувати несприятливі дії природного фактору, компенсувати нестачу природних багатств, і чим вище рівень економічного розвитку суспільства, тим менш значущим вважають його. Суттю якісної зміни у взаємодії суспільства і природи у XXI столітті є те, що людство поряд із використанням елементів природи переходить до їх відтворення, до цілеспрямованого втручання не тільки в локальні, але й в глобальні природні процеси. Слід зауважити, що роль природного фактору в цілому слабшає, якщо мати на увазі його сукупний вплив, але роль його окремих складових – корисні копалини, флора, фауна, водні ресурси та ін. – можуть бути досить значущими.

Висновки. 1. В субординації різних факторів, які визначають функціонування і розвиток соціально-економічних систем (виробничо-економічний, соціокультурний, геополітичний), вихідна роль належить природничому фактору, оскільки він виражає умови самого існування життєдіяльності людей. Географічні умови впливають як на густоту населення, народжуваність, так і на стан здоров'я, поширення тих чи інших видів праці, - все це є основою економічної політики держави. Фактор клімату істотно впливає на характер людини, що відображається в національних традиціях, культурі, звичаїв, духовної і матеріальної спадщини нації. Суспільство, яке становить собою цілісну систему факторів природних, техніко-економічних, соціокультурних, геополітичних, має певні способи регуляції життєдіяльності людей.

2. Природні ресурси, економічні блага стають обмеженими благами, рідкість яких із затрудненням екологічної ситуації та граничністю природних ресурсів збільшується. Проблема обґрунтування вибору і прийняття рішень по використанню природних ресурсів як різновиду рідких економічних благ перетворюється у пріоритетну задачу сучасної економіки. Негайною стає задача подолання дефіциту ресурсів на основі новітніх досягнень науки і техніки, раціонального їх використання.

3. Природне середовище та економіка не можуть розглядатися як ізольовані одна від одної системи. Стає необхідністю формування єдиного економіко-екологічного простору.

Економіка («вміння вести дім») і екологія («наука про дім») єдині, однокореневі слова. Від вміння управляти економікою залежить стан середовища проживання людини.

Список використаних джерел: 1. Мальтус Т. Опыт о законе народонаселения / Т. Мальтус // Антология экономической классики. – М. : МП Эконов, – 1992. – Т. 2. – 485 с. 2. Маркс К. Твори / Маркс К., Енгельс Ф. – К. : Держ. вид-во політ. літ-ри УРСР, – 1963. – Т. 25. – ч. II. – 455 с. 3. Милль Дж. С. Основы политической экономии / Дж. С. Милль // Твори. – М. : Прогресс, – 1980. – Т. 1. – 395 с. 4. Пигу А. Экономическая теория благосостояния / А. Пигу // М. : Прогресс – 1985. – Т. 1. – 420 с. 5. Рикардо Д. Начало политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо // Антология экономической классики. – М. : МП Эконов, – 1991. – Т. 1. – 475 с.

Методичні підходи до дослідження соціокультурних чинників інноваційного розвитку регіонів

Розглянуто етапи інноваційного процесу. Визначено освіту та науку соціокультурними чинниками інноваційного розвитку регіонів. Класифіковано показники для суспільно-географічного дослідження чинників регіональної інноваційної діяльності. Проаналізовано соціокультурні чинники інноваційного розвитку регіонів України.

Ключові слова: інноваційний процес, освіта, наука, соціокультурні чинники.

Dudin V. The Methodical Approaches to the Sociocultural Factors of the Regional Innovative Development. The stages of innovation process are considered. Science and education are determined as the sociocultural factors of innovative development of regions. The indicators for social-geographical research of the factors of regional innovation activity are classified. The sociocultural factors of the innovative development of regions of Ukraine are analyzed.

Key words: innovation process, education, science, sociocultural factors.

Інновація вважається одним із фундаментальних двигунів регіонального економічного розвитку. Загалом в Україні інноваційний розвиток пов'язували з технічними та економічними чинниками, переважно з інвестиціями в основний капітал. Питанням соціального характеру, а саме формуванню середовища інноваційного мислення і поведінки, де провідну роль відіграє освіта, наука і культура, приділялося недостатньо уваги.

Інноваційна діяльність охоплює не тільки результат, а й сам процес створення інновацій – від ідеї до прибутку від реалізації. Освіта формує фундамент інтелектуального розвитку людини, здатність освоювати та аналізувати інформацію. Наука є безпосередньою продуктивною силою, здійснюючи дослідні розробки, які є основою технологічних інновацій. Відповідно, соціально-культурна сфера регіону виступає важливим чинником його інноваційного розвитку.

Кількісні та якісні параметри соціокультурного ресурсу формування інноваційної економіки визначаються просторовими аспектами життєдіяльності суспільства та його територіальної організації. Результатом недостатньої розробки процесу їхнього дослідження стало існування різних методичних підходів до вибору показників освіти та науки для характеристики чинників інноваційного розвитку регіонів.

О. Ханова для аналізу рівня інноваційної діяльності регіонів обрала 25 найважливіших показників, об'єднавши їх у п'ять блоків. За результатом кореляційного аналізу, автором цього підходу було встановлено, що найбільше інноваційна діяльність залежить від соціально-демографічного та економічного факторів. Серед них – кількість осіб, що навчаються у ВНЗ, обсяг науково-технічних робіт, число наукових організацій [3, с. 7].

Цікавим є підхід М. Лаццероні до визначення факторів інноваційної діяльності регіону. Автором запропоновані такі показники: відсоток випускників університетів за науково-технічними спеціальностями у чисельності постійного населення, відсоток професорів університетів, які спеціалізуються в науково-технічних дисциплінах, у чисельності постійного населення, відсоток кількості патентів у чисельності постійного населення [4].

За відсутності загальноприйнятої методики географічного аналізу чинників інноваційного розвитку регіонів, слід зосередитись на тих показниках, які несуть сутнісні ознаки характеристик сфер освіти, науки та результатів інноваційного процесу.

Так, для дослідження регіональної інноваційної діяльності нами використовувались кількісні та якісні показники. Перші з них характеризують інституційні суб'єкти інноваційної діяльності регіонів. Автором проаналізована динаміка інституційних суб'єктів інноваційної діяльності регіонів України в 2014 р. порівняно з 2007 р. Були взяті такі показники, як: кількість вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації (ВНЗ) (пов'язаний з освітою), кількість організацій, які виконують науково-технічні роботи (пов'язаний з наукою), кількість інноваційно-активних підприємств (пов'язаний з інноваційною діяльністю).

Як свідчать результати дослідження, за означений період лише по одному регіону – по Черкаській області – спостерігалось зростання всіх трьох показників: за кількістю вищих навчальних закладів – на 5,6 %, за кількістю організацій, які виконують науково-технічні роботи – на 9,1 %, за кількістю інноваційно-активних підприємств – на 37 %. Крім цієї області, збільшення показника кількості вищих навчальних закладів мало місце лише в м. Севастополь – на 11,1 %. Також, ще в одному регіоні – в Кіровоградській області – зросла кількість організацій, які виконують науково-технічні роботи – на 16,7 %.

Для характеристики соціально-культурних чинників інноваційного розвитку регіонів також важливі інші, якісні, показники. Автором були розраховані такі показники: кількість студентів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10000 населення (пов'язаний з освітою), кількість виконавців наукових та науково-технічних робіт, які мають науковий ступінь у розрахунку на 10000 населення (пов'язаний з наукою), частка інноваційно-активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції (пов'язані з інноваційною діяльністю).

За оцінкою автора, лише одна область – Харківська – посідає лідируючі місця по всім показникам обох груп. Як свідчать результати аналізу, 3 регіони, серед яких Львівська, Одеська області та м. Севастополь, потрапили в рейтингові оцінки лише за показниками чинників інноваційної діяльності, а 4 регіони (Івано-Франківська, Закарпатська, Полтавська, Херсонська області) – лише за показниками інноваційного виробництва.

Загалом для аналізу регіонального інноваційного розвитку України нами були взяті три групи показників – пов'язані з освітою, пов'язані з наукою та пов'язані з впровадженням інновацій. У авторській методиці показники перших двох груп відносяться до соціокультурних чинників інноваційної діяльності, останньої групи – до результату цієї діяльності.

Структура дослідження регіонального інноваційного розвитку з урахуванням соціокультурних чинників наведена на наступній схемі.

Як показує практика, в цілому в регіонах ще не сформувалася система ефективної та стійкої взаємодії університетів з академічними установами, а також підприємствами, які виробляють наукомістку та технологічну продукцію. Інтеграція освіти та науки є важливим фактором не лише розвитку формування та генерації

знань, але розвитку інноваційної системи регіону в цілому. Тому в умовах побудови інформаційного суспільства необхідно забезпечити їх дієву інтеграцію.

Рис. 1. Схема географічного аналізу регіональної інноваційної діяльності

У другому, практичному, аспекті великого значення має створення належного інституційного забезпечення регіонального інноваційного розвитку. Адже у системі причинно-наслідкових зв'язків, що зумовлюють інноваційний розвиток регіонів держави, первинними є соціально-економічні інститути, під впливом яких формується підприємницька мотивація суб'єктів господарювання в регіоні, яка в кінцевому результаті виливається в інноваційну активність.

У розвинених країнах особлива, відмінна від вітчизняної, система регіонального управління. Функціонують агенції регіонального розвитку та розгалужена мережа регіональних інвестиційних фондів. Потрібно розглянути питання про існування подібних установ і в нашій країні. Крім цього, слід вести моніторинг додаткових індикаторів, які використовуються європейськими фахівцями, які будуть свідчити про те, що інноваційний розвиток регіону визначається наявністю наукових шкіл в освітніх закладах, а також відповідними навчальними спеціальностями.

Таким чином, реальним шляхом подолання проблем інноваційного розвитку має бути інтеграція освітньої, наукової та виробничої галузі в єдиний організм, здатний до саморозвитку. Ліквідація їхньої інституційної роз'єднаності потребує створення дієвої правової бази й адекватних економічних механізмів інтеграції.

Список використаних джерел: 1. Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції : монографія / наук. ред. Л. К. Семів. – Л. : [б. в.], 2009. – 483 с. 2. Соціальні умови інноваційного розвитку економіки України / під заг. ред. проф. С. Ю. Цьохли : монографія. – Сімферополь : ДІАЙПІ, 2013. – 301 с. 3. Ханова О. В. Регіональні особливості інноваційної діяльності в Україні : автореф. дис. канд. геогр. наук : 11.00.02 / Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2003. – 18 с. 4. Michela Lazzeroni. High-tech activities, system innovativeness and geographical concentration. Insights into technological districts in Italy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sagepub.co.uk>.

Напрями і перспективи розвитку озеразнавства в Україні

Вивчення стану та використання ресурсів природних та штучних водойм належить до важливих завдань природокористування і збереження екологічної стійкості природного середовища. Розглянуто перспективи розвитку, підходи, головні напрями сучасного озеразнавства.

Ключові слова: озеро, штучні водойми, озеразнавство, напрями дослідження

Ilyin L. V. Directions and Development Prospects of Limnology in Ukraine. The study of the condition and use of resources of natural and artificial lakes belongs to the important tasks of nature conservation and environmental sustainability. The prospects of development and the main directions of modern limnology are examined.

Key words: lake, artificial ponds, limnology, areas of research

Важливі завдання в галузі економіки, науки, соціального розвитку й охорони довкілля, визначають підвищені вимоги до забезпечення господарського комплексу надійними науково обґрунтованими даними про водні ресурси [1]. Вивчення стану і використання ресурсів природних та штучних водойм (водойм уповільненого водообміну) належить до важливих завдань природокористування і збереження екологічної стійкості природного середовища.

В Україні зосереджено 35583 водойми уповільненого водообміну, які займають площу 1263,4 тис. га, об'єм водної маси становить 60670,2 млн. м³. Заозереність території України становить 0,15 %, з урахуванням штучних водойм – 2,15 %. Найбільш заозереними є Одеська (1,43 %), Волинська (0,69 %) та Херсонська (0,23 %) області. Незначний цей показник у Донецькій (0,001 %), Дніпропетровській (0,01 %) та Запорізькій (0,01 %) областях. З урахуванням штучних водойм найбільшим цей показник є для Одеської (3,96 %) та Чернівецької (2,20 %) областей, найменшим – для Закарпатської (0,21 %), Івано-Франківської (0,33 %) та Чернігівської (0,34 %) [2–3].

У практиці лімнологічних досліджень не досягнуто єдності біологічних, гідрологічних і гідрохімічних робіт. Причина цього у відомчій роздрібненості. Зрозуміло, що озеразнавчі проблеми не можуть успішно вирішуватись спеціалістами одного профілю. Потрібна спільна робота фахівців різних галузей знань у рамках комплексних програм наукових досліджень. Традиційний підхід, який ґрунтується в поділі складної проблеми на окремі складові, не відповідає поставленим завданням.

У сучасних умовах озеразнавство вступає в новий етап свого розвитку. Він характеризується поступовою заміною традиційних ідей, виникненням нових напрямків або підвищеною цікавістю до його окремих традиційних розділів.

Загальне озеразнавство ґрунтується на вивченні головних закономірностей, формуванні і просторово-часовій мінливості характеристик водойм уповільненого водообміну. У цій галузі озеразнавства отримані значні результати. Вивчення глобальних закономірностей формування, відновлення та використання озерних ресурсів в цілому завершено. Меншою мірою з'ясовані проблеми прогнозування наслідків крупномасштабної зміни водойм під впливом природних і антропогенних чинників.

Конкретні водні об'єкти і характерні для них фізичні, хімічні і біотичні процеси вивчає *регіональне озерознавство*. Дослідження регіональних особливостей водойм відноситься до числа традиційних напрямів у лімнології.

Системною організацією водойм, виникненням і трансформацією лімнічних характеристик водних мас озер, водосховищ і ставків займається *структурне озерознавство*. Ці дослідження є основою для отримання фундаментальних знань про функціонування водойм і розширення методів прикладної лімнології.

Генетичний напрям покликаний вивчати закономірності походження речовинного складу, виникнення і трансформації фізичних, хімічних і біотичних характеристик водних мас озер, водосховищ, ставків. Використання закономірностей зміни створюють реальні перспективи для оцінки сезонної і багаторічної еволюції гідроекологічного стану водойм. Розвиток генетичних і структурних підходів до вивчення водойм сприятиме створенню теорії їх функціонування при різних сценаріях мінливості природних і антропогенних чинників, наукових основ моніторингу, підвищенню екологічної стійкості.

Проблеми взаємодії абіотичних і біотичних компонентів екосистем водойм, вирішення яких спрямоване на попередження негативних змін, стан водних екосистем визначають *екологічний* аспект озерознавства. Важливим є вивчення механізмів формування гідроекологічного стану водойм в різних фізико-географічних умовах, розробка методичних прийомів оптимізації використання природних ресурсів аквальної комплексів території і зменшення антропогенних навантажень на водойми.

Найважливішими у цьому напрямі є проблема евтрофікації водойм та розрахунок надходження біогенних речовин з водозборів (насамперед фосфору, азоту, калію). Процес евтрофікації, який протікає в природних умовах повільними темпами, значно інтенсифікувався під впливом антропогенних чинників, його швидкість стала катастрофічною для багатьох водойм України.

Вагоме місце має оцінка ролі сукупних гідрологічних чинників (проточності, морфометрії, надходження зважених і розчинених речовин з водозбору, стратифікації водних мас, рівневого режиму) та створення методу розрахунків вторинного забруднення водних мас донними відкладами.

Конструктивний напрям спрямований на вирішення різноманітних практичних завдань, пов'язаних з використанням водойм. Завдяки уповільненому водообміну і акумулятивній здатності водойм в них формується своєрідний напівзамкнений цикл кругообігу речовин і енергії. Водойми – чудові природні моделі при розробці системи управління перетвореннями природних об'єктів для практичних цілей. Водойма є активним чинником ландшафтоформуючих процесів і така концепція повинна бути покладена в основу розробки теорії озерних геосистем, тієї теорії, яка повинна стати фундаментом прикладного спрямування у лімнології.

Рациональне використання ресурсів водойм уповільненого водообміну потребує усесторонніх знань процесів, які відбуваються у водоймах, і природних тенденцій розвитку їхніх екосистем. Проте лімнологічна вивченість України поки недостатня. В умовах України озера, ставки і водосховища та їх узбережжя є важливими об'єктами господарської діяльності. У той же час екологічна вразливість озерних природних комплексів і антропогенне навантаження на їхні басейни визначають необхідність подальшого розвитку лімнологічних досліджень як одного з найважливіших завдань природничо-наукового вивчення природних ресурсів країни.

Список використаних джерел: 1. Водне господарство в Україні / За ред. А. В. Яценка, В. М. Хорева. – К. : Генеза, 2000. – 456 с. 2. Ільїн Л. В. Лімноконспекти Українського Полісся : Монографія : У 2-х т. Т. 1. : Природничо-географічні основи дослідження та регіональні закономірності / Л. В. Ільїн. – Луцьк : РВВ "Вежа" Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 316 с. 3. Ilyin L. V. The resource appraisal of the pools of slow water exchange of Ukraine / Leonid Ilyin // Limnological Review. – 2001. – Vol. 1. – P. 137–141.

Зародження і розвиток наукових шкіл суспільної географії у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі України

Розглянуто питання наукової школи. Проаналізовано процес зародження наукових шкіл суспільної географії у СХУ імені Лесі України. Показано місце персональної суспільно-географічної наукової школи Н.Н. Коцан у СХУ імені Лесі України.

Ключові слова: наукова школа, суспільна географія, Східноєвропейський національний університет імені Лесі України.

Kotsan N. The Origin and Development of Scientific Schools of Social Geography in Lesia Ukrainka Eastern European National University. The question of scientific school is discussed. The primitive stage of scientific schools of social geography at EENU is analyzed. The place of the Kotsan N. N. personal social and geographical research school in EENU is ostended.

Key words: scientific school, social geography, Lesia Ukrainka Eastern European National University.

Розвиток суспільної географії, як і будь-якої іншої науки, завжди пов'язаний з постатями вчених. Їх імена вплетені в історію розвитку навчальних чи наукових закладів, напрямів наукових досліджень, наукових шкіл. Наукова школа в суспільній географії – це неформальне творче співробітництво висококваліфікованих дослідників, об'єднаних спільністю підходів у вирішенні наукової парадигми.

Елементами наукової школи є: учитель – учні (або) послідовники ідей; науковий лідер – навчальний заклад (кафедра) – науковий інститут (лабораторія) – науковий семінар (творча група).

До числа основних ознак наукової школи належать: значимість отриманих результатів у певній галузі науки, високий науковий авторитет у певній галузі науки і суспільне визнання; оригінальність методики дослідження, загальні наукові погляди; наявність наукових лідерів – відомих учених, які володіють умінням підібрати наукову молодь і навчити її мистецтву дослідження, створювати в колективі творчу, ділову, доброзичливу обстановку, заохочувати самостійність мислення й ініціативу; висока наукова кваліфікація дослідників, об'єднаних навколо лідера; школа має певні результати, які ми бачимо у відтворенні фахівців вищої кваліфікації – докторів географічних наук [1, с.13].

Утворення економіко-географічних наукових шкіл в Україні беруть свій початок у 1920-х роках. Процес формування наукової школи досить складний, і залежить від багатьох передумов і чинників. Наукові школи суспільної географії в СХУ імені Лесі України почали зароджуватись із виникненням у 1981 р. кафедри економічної географії у тодішньому Луцькому державному педагогічному інституті. Кафедру в різні роки її існування очолювали: кандидат сільськогосподарських наук В. В. Фалюш, кандидат географічних наук О. О. Скаршевська, доктор географічних наук П. В. Луцишин, доктор географічних наук О. В. Краснопольський, кандидат географічних наук А. М. Слащук, доктор економічних наук Ю. М. Барський. Внесок кожного з них надзвичайно важливий для розвитку суспільно-географічних досліджень на Волині та становлення наукових шкіл в Україні і за рубежом.

Сьогодні у СХУ імені Лесі України існує низка наукових шкіл, серед яких є наукова школа суспільної географії «Просторові особливості ринкової трансформації

господарства України та її участі в європейських інтеграційних процесах». Керівник Н. Н. Коцан, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, відмінник освіти України. Переможець університетського конкурсу «Краща монографія» (2007 р.). Нагороджена Срібним та Золотим нагрудними знаками Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (2013 р., 2015 р.); Нагрудними знаками «Петро Могила» та «За наукові та освітні досягнення» Міністерством освіти і науки України за розвиток вищої освіти (2008 р., 2015 р.); відзначена Дипломом та Золотим дипломом фундації «Партнерство та співпраця» при Почесному консульстві в м. Холм (Республіка Польща) за внесок у розвиток українсько-польських відносин (2012 р., 2016 р.). Н. Н. Коцан захистила кандидатську дисертацію під керівництвом доктора географічних наук професора П. В. Луцишина. Під його ж керівництвом захистили кандидатські дисертації й інші знані науковці: І. П. Бобрович (Мандрик), С. В. Федонюк, В. О. Патійчук, Н. І. Романюк, А. О. Бояр. Тому засновником вищезгаданої наукової школи по праву вважається нині покійний доктор географічних наук, професор П. В. Луцишин. Зазначимо, що у науковому зростанні докторів географічних наук, професорів П. В. Луцишина та Н. Н. Коцан значну роль відіграв доктор географічних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка М. Д. Пістун. Відчутною була його підтримка не тільки даних науковців, а й всієї кафедри економічної і соціальної географії, наукової спільноти Волині та студентства.

Сьогодні наукова школа «Просторові особливості ринкової трансформації господарства України та її участі в європейських інтеграційних процесах» має значний науковий доробок. Досліджено особливості сталого розвитку України та її прикордонних територій, процеси трансформації господарського комплексу в системі транскордонного співробітництва, особливостей функціонування євро регіонів, інвестиційних процесів у депресивних і відсталих регіонах, зовнішньої політики України в контексті глобалізації, територіальної організації митної діяльності України, проблем управління сталим розвитком просторових систем у контексті транскордонного співробітництва, проблем соціально-культурного розвитку прикордонних територій тощо.

За останні п'ять років представниками наукової школи було підготовлено до друку й опубліковано дві одноосібних і чотири колективних монографії, дев'ять навчальних посібників, понад 70 праць навчально-методичного характеру й більше 500 – наукового характеру.

За безпосередньої участі представників наукової школи на факультеті міжнародних відносин СНУ імені Лесі Українки щорічно проводяться міжнародні науково-практичні конференції з проблематики розвитку прикордонних територій та їх участі в інтеграційних процесах.

Під керівництвом Н. Н. Коцан захищено шість дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів із спеціальності економічна та соціальна географія: А. А. Вавринюк «Суспільно-географічний аналіз діяльності польської частини євро регіону «Буг» (2007 р.), Г. В. Копачинська «Політико-географічні особливості формування і функціонування морських кордонів України» (2013 р.), О. О. Алісова «Суспільно-географічна оцінка конкурентоспроможності українсько-польського та польсько-німецького транскордонних регіонів» (2014 р.), Р. Р. Мазурець «Територіально-рекреаційний комплекс Волинської області» (2014 р.), І. В. Поручинська «Демографічна ситуація Північно-Західного економічного району» (2015 р.), Ю. В. Пасевич «Суспільно-географічні особливості функціонування ринку праці Волинської області» (2015 р.).

Наукова школа підтримує тісні зв'язки з науковими і навчальними установами України і зарубіжних держав, передусім Польщі, Білорусі та інших. Наукова школа

має своїх вихованців як в Україні, так і за її межами. Зокрема, представник школи А. А. Вавринюк сьогодні є доктором габілітованим в галузі «Історія» і працює у Державній вищій професійній школі в м. Холм (Республіка Польща). Представники наукової школи успішно працюють над дослідженням різноманітних проблем суспільно-географічного характеру.

Список використаних джерел: 1. Олійник Я. Б. Наукові школи в суспільній географії України: формування і структура / Я. Б. Олійник, Н. В. Краснопольська // Економічна та соціальна географія. Науковий збірник. – Київ, 2010. – Вип. 60. – С. 12 – 20.

УДК 911.3

Краснопольська Надія – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Науковий внесок О. В. Краснопольського у розвиток історії географічної науки вітчизняної географії

Розкрито життєвий шлях, проаналізовано наукову і науково-організаційну діяльність ученого-географа у становленні нового наукового напрямку, кафедри суспільної географії.

Ключові слова: фундатор, персоналії, розвиток, кафедра.

Krasnopol'ska N. V. Scientific Achievement of Oleksiy Krasnopol'skiy in the Development of History of Geographical Science of National Geography. Reveals the way of life, analysis the scientific and organizational activity of the scientist-geographer in the development of a new scientific direction of the department of human geography.

Key words: founder, staff, development, department.

Протягом ХХ століття відбувся процес формування сучасної системи географічних наук. У ньому взяли участь учені різних країн, в першу чергу Німеччини (Х Бунге, А. Гумбольдт, К. Ріттер, Ф. Ратцель), Австрії (О. Зупан), Франції (Відал де ла Бланш), Росії (П. П. Семенов-Тянь-Шанський, В. В. Докучаєв, Д. М. Анучин, О. І. Воейков, М. М. Баранський), США (Г. Харштон, Ч. Гарріс) та ін. Становлення української географії пов'язане із суспільною науковою діяльністю В. Б. Антоновича, К. Г. Воблого, М. С. Грушевського, С. Л. Рудницького, А. С. Синявського, П. А. Тутковського, П. П. Чубинського.

У формуванні сучасних наукових та освітніх закладів, кафедр брали участь вихованці Краківського, Ягеллонського університетів (А. Реман, Е. Ромер), Санкт-Петербурга, Москви, Воронежа (М. П. Авенаріус, П. І. Броунов, О. А. Івановський, А. М. Краснов, В. Є. Опоков, Д. М. Соболев). У той же час існувала потужна когорта українських географів, які сприяли появі кафедр географії або заклали основи розвитку нових наукових напрямів (Г. Величко, О. В. Клоsovський, В. В. Садовський).

Сьогодні в Україні є достатньо нових наукових напрямів. О. В. Краснопольським було закладено базу нового наукового напрямку – вивчення історії географічної науки через персоналії.

Олексій Васильович Краснопольський – доктор географічних наук, професор належить поколінню вітчизняних вчених, які вступили в науку в 50-60-ті роки ХХ століття.

Народився Олексій Васильович 7 червня 1939 року в с. Крупець Славутського району Хмельницької області. Після закінчення школи (1953) поступив на

географічний факультет Чернівецького державного університету на спеціальність «інженер-гідролог». В подальшому упродовж декількох років намагався перевестись на спеціальність «економічна географія», що йому вдалося лише зробити на четвертому курсі. Під час навчання в університеті Олексій Васильович захопився географією населення (на той час такий курс не читався), один з усього курсу здав екзамен з цього предмету і в 1962 р. написав дипломну роботу на тему «Географія населення Станіславської (зараз Івано-Франківської області). В Чернівецькому університеті на той час працювали досить відомі вчені: професор, доктор геолого-мінералогічних наук В. М. Робінсон, учень Д. М. Анучина проф. Б. М. Вишневський, В. В. Оникієнко, М. Г. Ігнатенко, М. В. Лаликін, Я. І. Жупанський.

В 1961 році О. В. Краснопольський розпочинає трудову діяльність в Крупецькій школі, а в січні 1964 року стає її директором. В цьому ж році поступає в заочну аспірантуру на кафедру економічної географії МДУ імені М. Ломоносова. У 1966 р. у зв'язку з труднощами щодо збору фактичного матеріалу з географії населення (мав гриф секретності) поступає на посаду молодшого наукового співробітника відділу міжгалузевих економічних досліджень Донецького відділу Інституту економіки АН УРСР.

На самому початку своєї наукової діяльності О. В. Краснопольський складає першу схему дробного економічного районування Донбасу. В подальшому його роботи були присвячені типології, теоретичним аспектам районування розселення, територіальним системам розселення і соціально-економічному плануванню і прогнозуванню.

В 1971 році захищає в Ростовському держуніверситеті кандидатську дисертацію на тему «Географія населення і населених пунктів Донбасу».

З 1974 року О. В. Краснопольський працює в ряді вузів України. В цей період він був учасником XXIII Міжнародного Географічного Конгресу в Москві, на якому представив сумісно з працівниками Тернопільського фінансово-економічного інституту і Львівського університету (професорами А.Т. Ващенком, М. Є. Ковтонюком та ін.) доповідь про територіальну систему розселення УРСР.

Починаючи з 1980-х років О. В. Краснопольський активно працює над зібранням бібліографічного матеріалу про географів вищої кваліфікації Радянського Союзу. Більш ніж 15-ти літня праця завершилася виданням 3-х томного довідника «Отечественные географы». Робота по виданню довідника була підтримана Президентом Географічного товариства СРСР А. Ф. Трьошниковим, провідними географами країни С. Б. Лавровим, А. Г. Ісаченком, А. В. Даринським, А. М. Трофимовим, Ю. Д. Дмитревським. В книгу увійшли дані більш ніж про 2000 докторів географічних наук, а також вчених інших спеціальностей, які внесли вагомий внесок в розвиток географії. Достовірна інформація про широке коло вітчизняних географів була отримана О. В. Краснопольським внаслідок кропіткої роботи в бібліотеках і архівах, де ним були опрацьовані номери всіх вітчизняних географічних журналів за всі роки їх видання, з бесід з 28 академіками і членами-кореспондентами, 68 завідувачами кафедр, 27 завідувачами відділень, обширної переписки з респондентами. Ним було відвідано 54 географічних заклади в 34 містах. В довіднику міститься інформація про представників суміжних наук, які посприяли розвитку географічної науки, таких як В. І. Вернадський, М. І. Вавилов, В. А. Обручев, сподвижників географії – полярних капітанів і льотчиків, сучасних вітчизняних мандрівників. О. В. Краснопольський в третьому томі дає аналітичну довідку – монографію про науковий потенціал 15-ти республік, в якій розглядає сучасний стан географічної науки, формування сітки наукових закладів і організацій, соціально-демографічні проблеми наукового потенціалу, розподіл географів по наукових напрямках і школах. В 1996 році О. В. Краснопольському за цю працю було присуджено золоту медаль ім. Ф. П. Літке.

В 1997 році захищає в Санкт-Петербурзькому держуніверситеті докторську дисертацію, започатковуючи новий науковий напрям – вивчення історії географічної науки через персоналії.

З 2000 по 2004 рік О. В. Краснопольський працював на географічному факультеті, на той час ВДУ ім. Лесі Українки. Розробляючи наукові напрями географічного дослідження, він посприяв відновленню на факультеті функціонуванню кафедри суспільної географії.

Хотілося б, щоб теперішні молоді викладачі, магістри, бакалаври знали попередників, видатних географів вітчизняної географії, фундаторів нових наукових напрямів різних періодів, знали б деякі обставини формування кафедри економічної та соціальної географії.

Список використаних джерел: 1. Олійник Я. Б. *Розвиток географічної науки в Україні : підручник* / Я. Б. Олійник, Н. В. Краснопольська – К. : Ніка-Центр, 2010. – 148 с.

УДК 911.3

Краснопольська Надія – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Папаєвич Наталія – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Наукові підходи до трактування поняття «людський потенціал»

Проаналізовано особливості еволюції формування поняття «людський потенціал». Здійснено порівняльний аналіз його складових на різних етапах його формування. Показана необхідність вивчення людського потенціалу на локальному рівні.

Ключові слова: людський потенціал, трудовий потенціал, людський капітал.

Krasnopolska N., Papayevych N. Scientific Approaches to the Interpretation of the Concept «Human Potential». The features of the formation of the concept «human potential» are analyzed. The comparative analysis of its components at various stages of formation is considered. The attention is focused on the necessity of studying the human development at the local level.

Key words: human potential, labour potential, human capital.

Тема дослідження зумовлена тим, що ідеї розвитку людського потенціалу є актуальними в усьому світі. Ця проблема багатовекторна і до неї звертаються представники не тільки економічної, а й інших суміжних наук – географи, соціологи, психологи, демографи та ін. Вивчення проблем людського розвитку стало провідною темою сучасних досліджень.

Для забезпечення ефективності функціонування господарського комплексу на будь-якому рівні (локальному, регіональному) все більшого значення набуває вивчення людського потенціалу.

На сучасному етапі мало трапляється наукових праць, які б ґрунтовно досліджували б особливості формування, структуру, основні характерні риси окремих складових людського потенціалу.

Серед вітчизняних фахівців найбільше уваги цим питанням приділили у своїх комплексних працях як економісти, так і економіко-географи. Зокрема у працях

А. Сени [5], О. М. Стефанишина [6], Т. І. Заславської [3], Л. В. Шаульської [7], О. А. Грішнєвої [2], Б. М. Генкіна [1] подано різні підходи до визначення та розуміння поняття «людський потенціал». Крім того, деякі аспекти характеристики людського потенціалу на регіональному рівні містяться у працях науковців кафедри економічної та соціальної географії СНУ ім. Лесі Українки, зокрема, у працях Г. С. Голуба, Т. Г. Погребського, О. М. Ільві.

Вперше дефініція «людський потенціал» розглядалась, ще в часи античності, зокрема у праці Арістотеля «Сочинения». В сучасній літературі існують різноманітні визначення поняття "людського потенціалу". Проведений нами аналіз свідчить, що в основі того чи іншого трактування лежать конкретні соціально-економічні принципи дослідження, що пояснюється авторським поглядом на дане питання. На наш погляд, з'ясування сутності категорії людського потенціалу передбачає дослідження поняття "потенціал". Термін "потенціал" (від лат. *potencia*) в перекладі на українську мову означає "можливість" і пояснюється як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, які можуть бути використані у різних галузях та сферах за певних умов та обставин для досягнення певної мети [4].

Категорія «людський потенціал» в сучасних умовах найповніше відображає потреби сучасного розвитку, включає самоцінність людини та відображає її роль і місце у формуванні соціально-економічних систем.

Отже, в науковій літературі поняття людський потенціал найчастіше трактується як сукупність елементів таких як: потенціал освіти, потенціал здоров'я, інтелектуальний потенціал, соціально благополучний потенціал, професійний потенціал, інформаційний потенціал, потенціал міграції, мотиваційний потенціал.

«Потенціал» є різностороннім в залежності від галузевої приналежності у досліджуваній науковій сфері. Широке значення поняття дозволяє використовувати його в різних пізнавальних напрямках в залежності від специфіки галузі наукового знання. Категорія «людський потенціал» визначає, що в процесі виробничої діяльності використовується як робоча сила, так і творчі здібності людини.

Проблематика людського потенціалу досягла свого розквіту у кінці ХХ – початку ХХІ століття. Це пов'язано з появою концепції людського розвитку, яку розробили економісти під керівництвом Махбубом уль-Хака.

На сьогоднішній день дана категорія є не суто економічною, оскільки вона охоплює фізичні, психічні можливості працівника, психологію людини, особливості її поведінки, що ускладнює її вивчення.

Варто наголосити на тому, що серед науковців немає єдиних підходів не лише до визначення сутності «людського потенціалу», але і її структури.

У своїх працях А. Сена, зазначає, що людський потенціал не може виражатися як і в кількісних так і у вартісних показниках. Для його розуміння важливою є оцінка якості соціального життя та наявних певних економічних умов з метою формування потенціалу людини у трудовій чи іншій діяльності, за таких умов людський потенціал може реалізовуватися як людський капітал і бути джерелом доходу для свого носія, економічного зростання та соціального прогресу – для суспільства [5].

На думку О. М. Стефанишина важливу роль у людському потенціалі відіграють здібності та уміння окремих індивідів, до інтелектуальної, творчої, розумової та інших діяльностей з метою індивідуального та суспільного розвитку, а також автор зазначає, що людський потенціал відображає суму всіх властивостей нагромаджених людською економічною системою і зумовлює їх щодо функціонування й розвитку [6].

Важливого значення набуває підхід Т. І. Заславської, яка звертає увагу на те, що людський потенціал являє собою інтегральну характеристику життєздатності суспільства як суб'єкта власного відтворення, розвитку і взаємодії з іншими товариствами, а також визначає, що це сукупність фізичних сил, ділової активності,

ініціативи, творчої енергії громадян, які можуть бути використані для досягнення індивідуальних та суспільних цілей [3].

Л. В. Шаульська у своїх працях, зазначає, що людський потенціал, об'єднує сукупну здатність населення і окремої людини до економічної та соціальної діяльності і розвитку, а також включає трудовий потенціал як невід'ємну його складову і людський капітал як форму його реалізації [7].

Людський потенціал як подає О. А. Грішнова є сформованим у результаті інвестицій і накопичення людьми певного запасу здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій та інших продуктивних якостей, які можуть бути використані в тій чи іншій сфері економічної діяльності [2].

З точки зору Б. М. Генкіна потенціал людини є більш загальним відповідно до понять трудовий потенціал, людський капітал, робоча сила, а також охоплює трудовий, творчий, фізичний та інтелектуальний потенціал [1].

Широке значення поняття дає змогу використовувати його в різних пізнавальних напрямках. Проте спільною рисою для всіх визначень є розуміння «потенціалу» як сукупність накопичених змістових якостей об'єкта, які можуть бути вдосконалені за певних умов.

Характеристики складових людського потенціалу Волинського регіону досліджували Г. С. Голуб, Т. Г. Погребський, О. М. Ільїв.

Так, Т. Г. Погребським у праці «Територіальні особливості системи охорони здоров'я Волинської області» висвітлено, що система охорони здоров'я є однією з невід'ємних складових соціальної інфраструктури, яка відноситься до блоку галузей сфери обслуговування. Автор зазначає, що здоров'я населення відіграє значну роль у забезпеченні належного рівня та якості життя населення, що система охорони здоров'я виступає складовою ієрархічно субпідрядною підсистемою регіональної соціогеосистеми. До ключових компонентів якої відносить: установи медичного обслуговування, медичні кадри та система управління охороною здоров'я. Різний рівень захворювання населення регіону, а також Волинської області залежить від багатьох факторів, а насамперед - від рівня медичної допомоги, екологічної ситуації, соціальними та економічними умовами.

Дослідженням освітнього комплексу Волинської області як частини інтелектуального потенціалу присвячені праці О. М. Ільїв, якості життя населення – праці Г. С. Голуба.

Загалом зазначимо, що сутність і складові людського потенціалу ще раз доводять усю важливість його вивчення. Обґрунтовано, що на сьогоднішній день немає єдиного визначення даного поняття, та не вироблено єдиних ознак рівня його розвитку. Усі компоненти, що входять до людського потенціалу нерозривно та всесторонньо пов'язані між собою.

Розкриття категоріальної сутності та складових людського потенціалу дозволяє в подальшому розглянути механізми його формування та управління, а також дослідити аспекти його конкурентоспроможності на регіональному рівні.

Список використаних джерел: 1. Генкин Б. М. Экономика та социология труда : уч. для вузов / Б. М. Генкин. – М. : Норма, 2007. – С. 97. 2. Грішнова О. А. Людський розвиток : навч. посіб. / О. А. Грішнова. – К. : КНЕУ, 2006. – 308 с. 3. Заславская Т. И. Человеческий потенциал в современном трансформационном процессе / Т. И. Заславская // Общественные науки и современность. – 2005. – №3. – С. 5–16. 4. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. [уклад. М. Гедзь та ін.]. – К. : Аконті, 1999. – Т. 3. – 630 с. 5. Сен А. Об этике и экономике / А. Сен. – Наука, 1996. – 130 с. 6. Стефанишин О. М. Людський потенціал економіки України : монографія/ О. В Стефанишин. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 315 с. 7. Шаульська Л. В. Стратегія розвитку трудового потенціалу України : монографія / Л. В. Шаульська. – Донецьк : Ін.-т економіки промисловості НАН України, 2005. – 386 с.

Погребський Тарас – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Борисевич Богдан – студент 5 курсу географічного Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Матвійчук Максим – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Теоретико-методичні особливості дослідження адміністративного району

У тезах висвітлено теоретико-методичні особливості дослідження адміністративного району. Проаналізовано сучасні підходи вчених до визначення даного поняття. Визначено основні методи дослідження адміністративного району.

Ключові слова: адміністративний район, теоретико-методичні особливості, територіальний устрій.

Pogrebyskyi T. G., Borysevych B. M., Matviychuk M. I. Theoretical and Methodological Features of the Research of Administrative District. In theses covers theoretical and methodological features of the research of administrative district. Modern approaches of scientists to the definition of this concept were analyzed. The main methods of the research of administrative district were determined.

Key words: administrative district, theoretical and methodological features, territorial system.

Адміністративний район – це низова таксономічна одиниця адміністративно-господарського поділу території. Його можна розглядати як найпростішу частину єдиного господарського комплексу області або економічного району. Разом з тим адміністративний район – це певна сума (сукупність) адміністративно та просторово поєднаних елементарних економіко-географічних об'єктів – міст, сільських поселень, промислових і сільськогосподарських підприємств, транспортних і будівельних об'єктів. Відповідно до цього є два основних аспекти вивчення району: а) характеристика району, як складової частини області або економічного району; його роль і місце в господарському комплексі вищого рангу; б) характеристика продуктивних сил самого району, складових частин його господарського комплексу, особливостей їх розвитку та розміщення [6].

Поділ території України на адміністративні райони склався переважно в середині 1960-х рр. В Україні здійснено низку спроб законодавчо закріпити визначення поняття району як адміністративно-територіальної одиниці. Наприклад, ст. 20 законопроекту 1997 р. класифікувала район як "частину території області з агропромисловим характером економіки, транспортною, інформаційною та іншою соціальною інфраструктурою, спрямованою на забезпечення зв'язків між сільськими та міськими населеними пунктами, а також сільськими та міськими округами, які входять до його складу" [5]. У ст. 10 відповідного законопроекту з 2003 р. район визначався як "адміністративно територіальна одиниця другого рівня, яка утворюється в межах Автономної Республіки Крим та областей з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних, демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій відповідних територій для забезпечення здійснення управління на відповідних територіях" [5]. У свою чергу, у ст. 12 законопроекту 2005 р. під районом розуміється "адміністративно-територіальна одиниця, яка об'єднує

громади та має відповідну транспортну, інформаційну та іншу інфраструктуру для забезпечення реалізації спільних інтересів цих громад і населення якої забезпечується визначеними законом адміністративними, соціальними та культурними послугами, які об'єктивно не можуть бути надані у цих громадах" [5].

Вагомий внесок у формування наукового розуміння поняття адміністративного району зробили також вітчизняні науковці. Зокрема, П. Ткачук визначає район як "цілісну складову частину області (переважно з агропромисловим характером економіки), покликану сприяти соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних одиниць, що входять до його складу, і представляти їх спільні інтереси" [7, с. 147]. Своєрідне розуміння поняття сільського району запропонував М. Орзіх. Науковець класифікує сільський район як "самоврядну і виконуючу функцію політико-координуючого публічного центру територію з гранично припустимим економічним (насамперед аграрний сектор і переробні виробництва) потенціалом і визначеною господарською спеціалізацією транспортною інформаційною інфраструктурою, що забезпечує зв'язок між сільськими населеними пунктами, між ними і містами, а також регіональними центрами" [4, с. 13-14]. Думки науковців щодо існуючої в Україні мережі адміністративних районів суттєво відрізняються. Деякі вважають, що впродовж кількох десятиріч існуючий районний поділ утвердився настільки, що на базі районів уже сформувалися стійкі соціально-економічні зв'язки, а його кардинальні зміни не матимуть жодного управлінського сенсу. Наприклад, П. Ткачук стверджує, що район "виявився вдалою організацією території і сьогодні прийнятною для становлення самоврядування і здійснення перетворень на селі", тому він має залишитися головною ланкою адміністративно-територіального устрою України й надалі [7, с. 49]. Деякі дослідники допускають несуттєві коригування цього визначення. Наприклад, В. Коломийчук обстоює доцільність у перспективі "передбачити коригування меж деяких адміністративних районів" [2, с. 129]. У свою чергу, М. Дністрянський вважає за доцільне переглянути межі районів і раціонально змінити їх: деякі укрупнити, інші зменшити [1]. Інші науковці критично оцінюють наявний районний поділ і наголошують на доцільності його кардинального реформування. М. Олійник звертає увагу на те, що межі районів в Україні "встановлено за незрозумілими критеріями, що підтверджується неодноразовими їх змінами як у радянський, так і в наш час" [3, с. 168].

Вивчення адміністративного району передбачає збір і систематизацію значних за обсягом статистичних, планових, картографічних даних, матеріалів фізико-географічних (геологічних, геоботанічних, ґрунтових та ін.) і проектно-пошукових експедицій, архівних і літературних відомостей.

Крім того, програма передбачає масові обстеження первинних господарських одиниць та об'єктів і зберігає в основному форму польових економіко-географічних досліджень. Економіко-географічні дослідження адміністративного району включає вивчення: економіко-географічного положення і меж району; природних умов (рельєф, геологічна будова, корисні копалини, клімат, гідросітка і ґрунтові води, ґрунтовий покрив і сільськогосподарські типи земель, ліси і луки, ландшафтна характеристика, охорона природи); населення району (історія заселення та господарське освоєння, чисельність, склад і рух населення, сучасне розселення, типи розселення); земельний фонд і використання земель; сільськогосподарське виробництво (виробнича структура і спеціалізація, рослинництво, тваринництво, основні економічні показники); промислове виробництво; транспорт і виробничі зв'язки району; внутрішні відомості, економіко-географічні мікрорайони; аналіз територіальної структури господарства району.

Основою розвитку господарства адміністративного району є комплексність розвитку продуктивних сил. Поняття комплексного розвитку є одним з основних, базових та ґрунтовних понять економічної науки про розміщення продуктивних сил та

економіку районів. Територіальна організація господарства, вивчення якої являє собою предмет цієї науки, найважливішим своїм завданням вважає саме забезпечення комплексного розвитку продуктивних сил всіх територій країни. Нерозривно пов'язана з комплексним розвитком продуктивних сил і основна мета науки регіональної економіки, а саме – забезпечення максимально ефективного функціонування господарства регіонів задля якнайбільш повного забезпечення потреб населення країни та всіх без винятку її територій в товарах та послугах. Комплексність розвитку продуктивних сил в діалектичній єдності виступає поряд із достатньо протилежною щодо неї за економічним змістом, але близькою за соціально-економічною сутністю спеціалізацією господарства, яка формується під впливом територіального поділу праці. При цьому комплексний розвиток продуктивних сил виступає основною рушійною силою формування оптимальної для даних передумов господарювання спеціалізації регіонального виробництва [6].

Список використаних джерел: 1. Дністрянський М. В Україні потрібно створити ще 34 області / М. Дністрянський // Поступ. – 2005. – 9 квіт. 2. Коломийчук В. Формування адміністративно-територіальної структури України : історичні реалії та сучасні проблеми / В. Коломийчук // Вісн. УАДУ. – 2001. – № 2. – Ч. 1. – С. 125–131. 3. Олійник М. Проблема адміністративно-територіального устрою України в рамках адміністративної реформи / М. Олійник // Вісн. Хмельниц. ін-ту регіон. упр. та права. – Хмельницький, 2003. Спецвип. 2. – С. 167–172. 4. Орзіх М. Інноваційна реконструкція адміністративно-територіального устрою України / М. Орзіх // Право України. – 2005. – № 7. – С. 11–15. 5. Проект закону України про адміністративно-територіальний устрій України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 6. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження : методологія, методи, методика : Навч. посіб / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с. 7. Ткачук П. Адміністративно-територіальний устрій України : досвід і уроки / П. Ткачук // Місцеве самоврядування. – 1998. – № 5–7. – С. 141–151.

УДК 911.3

Пугач Сергій – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Трактування поняття «комунікації» у науковій літературі

Проаналізовано трактування поняття «комунікації» у науковій літературі. На відміну від Західної науки, термін «комунікація» у нас використовується помітно менше. Комунікації – це широке поняття для позначення мереж, фізичного переміщення, обміну інформацією.

Ключові слова: комунікації, переміщення, обмін, ком'ютер.

Puhach S. O. The Interpretation of Concept of "Communications" in the Scientific Literature. Determinations of concept of "communications" in scientific literature are analyzed. Unlike Western science, we use the term "communication" much less. Communications are a wide concept for denotation of networks, physical movement, information exchange.

Key words: communications, movement, exchange, commuter.

У ХХІ столітті людство, на думку багатьох науковців, увійшло до постіндустріального етапу свого розвитку. Характерними його ознаками є посилення процесів глобалізації, «стиснення простору», різке збільшення різноманітних взаємодій між регіонами світу, країнами, соціальними групами людей, окремими

індивідами. Комунікації давно вже займають провідну роль у соціально-економічному розвитку регіонів. У науковій географічній літературі все частіше вживається термін «комунікації» для позначення складного процесу взаємодії між окремими територіями. Розглянемо трактування даного поняття.

Так, у «Словнику іншомовних слів» [5, с. 347–348] використано два терміни для позначення поняття. Перше – *комунікації* (від лат. *communico* – роблю загальним, поєдную) – 1) Шляхи сполучення і транспорту. 2) Лінії зв'язку, мережі підземного міського господарства. Друге – *комунікація* (від лат. *communico* – спілкуюсь з кимось) – 1) Спілкування, передача інформації. 2) У філософії екзистенціалізму і персоналізму – спілкування, в процесі якого одна самотня душа відкриває себе іншій, між людьми встановлюється духовний зв'язок. 3) Комунікація масова – суспільний інститут, що виконує завдання формування світогляду і громадської думки широких мас засобами масової інформації і пропаганди.

Отже, множина слова (*комунікації*) – означає шляхи сполучення, інфраструктуру, а однина (*комунікація*) – спілкування між людьми. Такий поділ одного поняття (а тим більше на основі кількісної ознаки іменника), на нашу думку не є виправданим. Це нагадує різке протиставлення у радянській філософії матеріалізму та ідеалізму.

У «Енциклопедії бізнесмена, економіста, менеджера» [2, с. 294] *комунікація* трактується як – 1. Шляхи та засоби транспортного забезпечення господарства та населення, передання інформації, система комунального забезпечення та інші складові соціальної життєзабезпечуючої інфраструктури. 2. Форма зв'язку (пошта, радіо, телебачення, телефон, телеграф, супутниковий тощо). 3. Форма спілкування, що базується на взаємному обміні та передачі інформації, доброзичливості та взаєморозумінні (комунікабельності) людей, посадових осіб, компаньйонів у процесі співробітництва.

На нашу думку, таке трактування є дещо розширеним. Чи варто відносити до комунікацій транспортні засоби? Та чи є комунікаціями форми спілкування, що не базуються на доброзичливості (наприклад: нав'язування думки, шахрайство, інформаційні війни тощо)?

Окрім того, як похідні поняття, у словнику описуються терміни *комунікабельність* (здатність встановлювати контакти, зв'язки), *комунікативний* (схильний до комунікацій), *комунікативність* (система налагодження обміну інформацією), *комунікатор* (суб'єкт, від якого безпосередньо надходить інформація) [2, с. 293–294].

Е. Алаєв, аналізуючи теоретичні аспекти формування та функціонування транспортної мережі дає визначення *комунікації*, як транспортної лінії між двома досліджуваними пунктами [1, с. 216].

У вузькому значенні трактує *комунікації* «A Modern Dictionary of Geography» – засоби зв'язку; засоби масової інформації, через які передається інформація та ідеї (газети, радіо, телебачення, телефон, факс, електронна пошта, Інтернет) [9, с. 48].

О. Топчієв під *комунікацією* або *комунікаціями* розуміє переміщення людей, продукції, енергії, інформації, фінансів, які забезпечують взаємодію суспільства та його життєдіяльність. При цьому розрізняють три основні форми комунікації (Іваничка, 1987): 1) фізичне переміщення людей і вантажів – *конвекція*; 2) передачі та переноси без фізичного переміщення об'єктів – *кондукція* (грошові перекази та ін.); 3) передача повідомлень, інформації та нововведень (інновацій) – *радіація*, головна особливість якої є поступове переміщення повідомлень від центру до периферії [7, с. 370].

У англomовному середовищі, особливо у США, широко використовуються похідні від комунікацій поняття «ком'ют», «ком'ютер» (*commute, commuter*). У вітчизняній географії аналогом терміну «ком'ют» (регулярні поїздки між місцем

роботи та проживання) можна вважати «маятникові міграції». Терміну «ком'ютер» (особа, яка регулярно, зазвичай щоденно, здійснює далекі поїздки на роботу та до місця проживання [4, с. 220]) точного відповідника немає, оскільки термін «маятниковий мігрант» у нашій літературі практично не вживається.

Про недостатній рівень осмислення та використання на практиці поняття свідчить той факт, що у ряді спеціалізованих довідкових видань (суспільно-географічних, словників з питань міграцій населення) термін «комунікації» відсутній [3; 6; 8].

Отже, комунікації – це широке поняття для позначення як фізичного переміщення, так і обміну інформацією на різних рівнях організації суспільства. Іншим аспектом – є трактування комунікацій, як мережі. На відміну від західної науки, у нас цей термін використовується менше, про що свідчить недостатній рівень теоретичного опрацювання.

Список використаних джерел: 1. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с. 2. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / за ред. Р. Дяківа. – К. : Міжнародна економічна фундація, 2000. – 704 с. 3. Міграційні явища та процеси : поняття, методи, факти : довідник / В. С. Кравців, У. Я. Садова та ін. – Л. : ІРД, 2009. – 228 с. 4. Словарь общегеографических терминов. Т. 1. А-Н. Перевод с англ. / под. ред. Л. Н. Кудрявцевой. – М. : Прогресс, 1975. – 407 с. 5. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1974. – 776 с. 6. Социально-экономическая география : понятия и термины. Словарь-справочник. Отв. ред. А. П. Горкин. – Смоленск : Ойкумена, 2013. – 328 с. 7. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2009. – 544 с. 8. Юдина Т. Н. Миграция : словарь основных терминов : учеб. пособие. / Т. Н. Юдина. – М. : Академический Проект, 2007. – 472 с. 9. A Modern Dictionary of Geography / by M. Witherick, S. Ross, J. Small. – London : Arnold, 2001. – 293 p.

УДК 911.3

Сегіда Катерина – кандидат географічних наук, докторант, доцент кафедри соціально-економічної географії і регіоназнавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Геодемографічний процес як соціоактогенез

Розглянуто сутність геодемографічної системи як функціональної підсистеми соціогеосистеми. Розкрито особливості геодемографічного процесу як соціоактогенезу, розкрито зміст кожної з чотирьох стадій соціоактогенезу.

Ключові слова: населення, геодемографічна система, соціогеосистема, геодемографічний процес, соціоактогенез.

Sehida K. The Geodemographic Process as Socioactogenez. The essence of the geodemographic system as functional subsystems of sociogeosystem is considered. The features geodemographic process as socioactogenez is revealed. The contents of each of the four stages socioactogenez is displayed.

Key words: population, geodemographic system, sociogeosystem, geodemographic process, socioactogenez

Загострення демографічних проблем обумовлюються необхідність їх вивчення. Дослідження з позиції суспільної географії дає змогу найбільш повно розглянути причинно-наслідкові зв'язки формування демографічних структур і процесів, їх

обумовленість історичним, геополітичними, географічними, геоекологічними, соціально-економічними та іншими умовами розвитку території. На нашу думку, доцільним є вивчення регіону як соціогеосистеми, яку можна розуміти як ландшафтне середовище, в якому формується і розвивається соціум (його властивості, відношення та зв'язки з іншими соціальними підсистемами під впливом різноманітних факторів в просторово-часовому вимірі) і яке перебуває під його впливом [2, 3]. Визначаючи територіальну ієрархію соціогеосистем, зазначимо, що регіональна соціогеосистема є підсистемою національної системи та складається із локальних. Дослідження саме на регіональному рівні є найбільш обґрунтованим: дає змогу виявити конкретні специфічні особливості (із причини, наслідки тощо) та пропонувати заходи управління, які можуть бути втілені регіональною владою.

Досліджуючи геодемографічну систему як функціональну складову регіональної соціогеосистеми, розуміємо її як динамічну та сенсibilізовану до впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, є таку систему, що самоорганізується та саморозвивається. Яка включає населення території з усім комплексом демографічних і територіальних структур, поведінкових і інших особливостей, в якій відбуваються геодемографічні процеси, забезпечуючи безперервне відтворення населення, змінюючи кількісні і якісні характеристики в просторово-часовому континуумі. Доведено, що такі властивості геодемографічних процесів як парність, протилежна спрямованість, взаємозумовленість та взаємозалежність є системоутворюючими факторами, які формують населення як систему з усіма його якостями [4]. Суспільно-географічна концепція геодемографічної системи обумовлює її вивчення з позицій чотирьох діяльнісних аспектів функціонування соціогеосистем різних ієрархічних рівнів: як частина суспільно-географічного процесу, соціоактогенез та інформаційний процес, саморозвиток і самоорганізація геодемографічної системи. Розглянемо геодемографічний процес як соціоактогенез.

Соціоактогенез – це підготовка, здійснення та оцінка ефективності будь-якого діяльнісного акту в соціумі чи суспільстві [1, 2]. Алгоритм соціоактогенезу включає чотири стадії:

- 1) осмислення соціальної потреби і формулювання мети діяльності;
- 2) створення системи цілей для досягнення мети;
- 3) створення виконавчої системи, здатної досягти мети;
- 4) порівняння отриманого результату з очікуваним.

Аналізуючи зміст роботи суб'єкту соціоактогенезу на кожній стадії, можна бачити, що геодемографічний процес слід розглядати на рівнях сім'ї і соціуму окремо, адже суть стадій соціоактогенезу для них суттєво відрізняється. Формулювання мети геодемографічного процесу для соціуму впливає із суто соціальної потреби у якісному поповненню новими індивідами, що мають активну життєву позицію, добру фахову підготовку і компетентність, здатні вирішувати складні завдання в особистому та суспільному житті, прагнуть до духовної і фізичної досконалості, морально і фізично готові до відтворення тощо. Зрозуміло, що суспільство починає отримувати від них реальну віддачу після складного шляху соціалізації, що потребує певних інвестицій і суспільних затрат. Завдяки цьому відбувається зміна поколінь, яка забезпечує неперервність і послідовність суспільного розвитку. Мета геодемографічного процесу в масштабі соціуму повністю проявляється через чверть століття, що визначає інертність всієї системи відтворення населення. З позиції малого соціуму – сім'ї – метою геодемографічного процесу є задоволення біологічної потреби у материнстві, продовженні свого роду - народженні і вихованні дитини. Соціальною потребою сім'ї є прагнення мати у майбутньому опору, допомогу і об'єкт гордості, бо батьки завжди хочуть бачити своїх дітей кращими, більш освіченими, соціально значимими, успішними, морально і духовно досконалими ніж вони самі. Сім'я отримує моральну віддачу від дитини уже з

перших днів її життя, спостерігаючи, як вона росте і розвивається. По мірі старіння батьків дорослі діти беруть на себе частину турбот про них, в економічному відношенні забезпечують пенсію та інші соціальні пільги і в цьому полягає одна із соціальних функцій молодшого покоління.

Система цілей геодемографічного процесу для соціуму має передбачати повну і безумовну реалізацію суспільної моральної і матеріальної підтримки сім'ї з дітьми – медичний супровід і обслуговування, дошкільну та шкільну освіту та виховання, створення умов для морально-духовного розвитку та вдосконалення дітей, накопичення власного інформаційного ресурсу, забезпечення всіма необхідними соціальними та суспільними благами тощо. Відповідальність суспільства у цьому відношенні визначається тим, що у геодемографічному процесі воно є постачальником і гарантом такої підтримки. Для сім'ї система цілей зводиться до створення сприятливих домашніх умов для життя, розвитку, безпеки та здоров'я дитини, починаючи з житлових умов, матеріального забезпечення, сприятливого морального клімату у сім'ї. У геодемографічному процесі, з одного боку, батьки є суб'єктами цього процесу і несуть безпосередню відповідальність за дитину, з іншого боку – сім'я є споживачем послуг, які надає суспільство, і тому має реагувати на всі випадки порушення зобов'язань з боку постачальника послуг.

При проектуванні систем цілей необхідно мати на увазі важливі компроміси соціоактогенезу [2]: перший з них стосується балансу між бажаним і можливим (не можна виходити за межі своїх можливостей і в той же час не реалізовувати їх у повній мірі), другий компроміс стосується оптимізації технологій і засобів соціалізації дитини відповідно до наявних умов.

Створення виконавчої системи геодемографічного процесу для соціуму має перманентний характер і полягає в реформуванні, модернізації, оновленні, матеріальному забезпеченні всіх суспільних інститутів підтримки сім'ї і соціалізації дитини. Перш за все мова йде про забезпечення сучасного рівня функціонування систем охорони здоров'я та освіти, які несуть найбільше навантаження і відповідальність за виховання здорового та освіченого молодого покоління. Зокрема, повинні постійно оновлюватись та вдосконалюватись елементи виконавчої системи – технології та методологічні підходи в освіті та вихованні, матеріальні засоби та умови навчально-виховного процесу на всіх рівнях системи освіти. З боку сім'ї виконавча система геодемографічного процесу (знання, технології, засоби та умови) має забезпечити максимально повну реалізацію поставленої мети і цілей виховання дитини, в першу чергу повинні бути створені сприятливі умови для нормального розвитку дитини.

Результати геодемографічного процесу суспільство може оцінити повною мірою, коли молоде покоління починає проявляти себе у соціумі, громадському житті, суспільному виробництві тощо. Враховуючи безперервний характер заміни поколінь, все це проявляється у вигляді певних тенденцій у змінах ментальних настанов молоді, рівня її освіченості, громадської активності тощо. Якщо ці тенденції в певних аспектах негативні, необхідно змінювати у виконавчій системі відповідні елементи для коригування геодемографічного процесу. У сім'ї результати виховання дитини спостерігаються щоденно, кожна зміна її поведінки, успіхи у навчанні та захопленнях, характер спілкування у колективі дає батькам підставу для аналізу і можливих змін у системі соціалізації дитини.

На нашу думку, саме суспільно-географічний підхід забезпечує комплексне її вивчення, дає можливість розглядати геодемографічну систему як функціональну складову соціогеосистеми, адже сучасна суспільно-географічна методологія дасть можливість найбільш повно дослідити умови та чинники розвитку геодемографічної системи регіону та запропонувати науково обґрунтовані заходи управління геодемографічним процесом та оптимізації систему розселення.

Список використаних джерел: 1. Немец К. А. Информационное взаимодействие природных и социальных систем : Монография / К. А. Немец. – Х. : Восточно-региональный центр гуманитарно-образовательных инициатив, 2005. – 428 с. 2. Немец Л. Н. Устойчивое развитие : социально-географические аспекты (на примере Украины) : Монография / Л. Н. Немец. – Х. : Факт, 2003. – 383 с. 3. Сегид К. Особенности изучения демографического развития региона как составляющей развития региональной социогеосистемы / К. Сегид, Т. Погребский, Д. Шинкаренко // *Papers of the 2-nd international scientific conference “European Applied Sciences: modern approaches in scientific researches” (18-19th February, 2013). – Volume 2. – 2013. – Stuttgart, Germany: ORT Publishing, 2013. – 244 p. – p. 218-219.* 4. Яворська В. В. Регіональні геодемографічні процеси в Україні : монографія / В. В. Яворська. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – 384 с.

ГАЛУЗЕВІ СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ВОЛИНИ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ

УДК 911.3

Бащук Жанна – студентка 5 курсу
географічного факультету
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки
Голуб Геннадій – кандидат географічних
наук, старший викладач кафедри
економічної та соціальної географії
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Промисловість Камінь-Каширського району

Розглянуто основні галузі промисловості Камінь-Каширського району. Показано промислові підприємства району. Проаналізовано провідні лісову та деревообробну галузі промисловості.

Ключові слова: промисловість, лісова промисловість, деревообробна промисловість, харчова промисловість, легка промисловість.

Bashchuk Zh. A., Golub G. S. Industry of Kamin-Kashyrskiy District. Main branches of industry of Kamin-Kashyrskiy district were examined. Plant facilities of the district were shown. Leading forestry and woodworking industries were analyzed.

Key words: industry, timber industry, woodworking industry, food industry, light industry.

Економіка району має аграрно-індустріальну структуру. На частку сільського господарства припадає 25 % всього ВВП району. Промисловість дає 15 % ВВП.

Промисловість - провідна галузь господарського комплексу Камінь-Каширського району. Вона визначає рівень економічного розвитку і масштаби участі регіону в територіальному поділі праці та інтенсивність виробничо-економічних і територіальних зв'язків. Камінь-Каширщина відноситься до територій з відносно невисоким рівнем індустріального розвитку, що зумовлено рядом об'єктивних причин та історичними подіями.

У територіальному поділі праці район спеціалізується на лісовій і деревообробній, легкій і харчовій промисловості.

Лісова представлена рядом промислових підприємств: ДП „Камінь-Каширське лісове господарство”, державне підприємство СЛАП „Камінь-Каширськагроліс”, ТОВ „ДОФ-АРБО” та ТОВ «Лісопереробне виробництво МС».

З підприємств важливе місце займає ДП «Камінь-Каширське лісове господарство», яке засноване на державній власності, є частиною сфери управління Державного агентства лісових ресурсів України та підпорядковане Волинського обласному управлінню лісового та мисливського господарства. Загальна площа земель лісового фонду лісового господарства становить майже 50 тис. га. У складі підприємства діють 9 лісництв – Великообзирське (7,1 тис. га), Карпилівське (7,5 тис. га), Стобихівське (6,4 тис. га), Добренське (5,7 тис. га), Видертське (5,2 тис. га), Пнівненське (4,6 тис. га), Клітицьке (6 тис. га), Нуйнівське (7,2 тис. га). Сошичанське (3,3 тис. га). Також входить нижній склад, лісо завод та транспортний цех [1].

Працівниками підприємства у 2016 р. реалізовано і експортовано деревини від рубки головного догляду – 40 тис. м³, а від санітарних рубок догляду – 19 тис. м³. Підприємство також займається заготовками для виготовлення європіддонів, продуктами переробки, проводиться посадка лісу, догляд за лісовими культурами та заготовлення лісового насіння. Підприємство щорічно здійснює посадку лісу площею 250 га на рік. Великий попит у населення мають ліс кругляк та пиломатеріали. У 9 лісництвах працює майже 200 чоловік штатних та проводиться залучення суб'єктів підприємницької діяльності. Для збільшення випуску високоякісної продукції створено столярний цех, вводяться в експлуатацію нові пилорами. Використовуються у виробництві й відходи технологічного процесу.

ДП «Спеціалізоване лісогосподарське агропромислове підприємство Камінь-Каширськагроліс» створене у 2013 р. Основним напрямком якого є збереження та відтворення природних ресурсів, загальною площею земель 36 тис. га, з яких 32,8 тис. га вкриті лісовою рослинністю. Породний склад лісу : 61 % – сосна, 25 % – чорна вільха, 11 % – береза, 2 % – ялина та 1 % – інші. Діють 6 лісництв: Боровненське (5 тис. га), Бузаківське (6,7 тис. га), Кримнівське (6,4 тис. га), Полицівське (5,5 тис. га), Тоболівське (6,1 тис. га), Сошичненське (6 тис. га). Підприємство заготовляє близько 40 тис. м³ деревини, 25 тис. м³ з яких – від рубок головного користування. Щорічно висаджується лісових культур на площі 200 га, заготовлюється та переробляється 12-15 тонн шишок сосни звичайної та ялини європейської, насіння якого висівається в лісових розсадниках. Щорічно вирощується 1,2–1,5 млн. одиниць сіянців. У Тоболівському лісництві створено мисливське господарство «Стохід» та «Станово». Станом на 1.08.2016 р. підприємством реалізовано продукції на суму 7 млн. грн., в тому числі на експорт 2,7 млн. грн. Середньооблікова чисельність штатних працівників – 140 осіб [2].

ТОВ «ДОФ-АРБО» зосереджено на лісову і деревообробну промисловість. Підприємство займається лісопереробкою: виготовлення столярних виробів, масовою заготовкою лісової сировини, європіддонів, пиломатеріалів.

Легка промисловість представлена швейною галуззю та ремонтом одягу та взуття.

На території району діють хлібопекарні, які задовольняють потреби місцевого населення у хлібобулочних výroбах.

Загальний обсяг реалізованої промислової продукції без ПДВ та акцизу у 2016 році становив 21,4 млн. грн., в розрахунку на одного жителя – 340 грн [3].

Таким чином, Камінь-Каширський район є економічно слаборозвинутий, основними промисловості є лісова та деревообробна, менше значення мають харчова та легка.

Список використаних джерел літератури: 1. Державне підприємство «Камінь-Каширське лісове господарство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lis.volyn.ua/?p=65-0. 2. Державне підприємство СЛАП «Камінь-Каширське агроліс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.lis.volyn.ua/?p=705. 3. Сайт Камінь-Каширської районної державної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kamadm.gov.ua/investytsiinyi-dovidnyk/investytsiini-propozytii-pidpriemstv-raionu>.

Бондарук Мирослава – студентка 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Пугач Сергій – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Транспортна система Старовижівського району Волинської області

Розглянуто особливості транспортної системи Старовижівського району Волинської області. У районі переважає автомобільний транспорт. Наявна розгалужена мережа автомобільних шляхів.

Ключові слова: транспорт, транспортна система, Старовижівський район.

Puhach S. O., Bondaruk M. L. The Transport System of Stara Vyzhivka District of Volyn Region. The features of the transport system of Stara Vyzhivka district of Volyn region are considered. Road transport is dominated in the district. There is an extensive network of roads.

Key words: transport, transport system, Stara Vyzhivka district.

Транспорт є основою розвитку господарства будь-якої території. Від рівня його розвитку багато в чому залежить соціально-економічна ситуація району, рівень благоустрою та добробут окремих громадян. Старовижівський район розташований у північно-західній частині Волинської області. На півночі і північному сході він межує з Ратнівським районом, на сході – з Камінь-Каширським, на південному сході – з Ковельським, на півдні – з Турійським, на південному заході і заході – з Любомльським, на північному заході – з Шацьким районами. Площа району становить 1120,9 тис. км². До його складу входять 46 населених пунктів, об'єднаних у 19 сільських рад та селище міського типу Стара Виживка. Чисельність наявного населення району, за оцінкою, на 1 грудня 2016 р. становила 30,4 тис. осіб. У районному центрі смт Стара Виживка проживає 5,3 тис. осіб [1].

Територія району характеризується рівнинним рельєфом із загальним нахилом в північному напрямку. Лісистість – близько 33 %. Відсутність значних природних бар'єрів сприяє загальному розвитку різних видів транспорту – у першу чергу наземних.

Найбільшого розвитку у Старовижівському районі набули автомобільний і залізничний транспорт. Провідна роль належить автомобільному транспорту, залізничний відіграє другорядне значення. Важлива у минулому залізнична гілка Ковель–Брест перебуває у занепаді та мало використовується.

Старовижівський район характеризується порівняно добре розвинутою сіткою автомобільних шляхів загального користування. Експлуатаційна довжина автомобільних доріг державного і місцевого значення – 363,8 км, у т.ч. із твердим покриттям – 356,9 км. Питома вага автомобільних доріг із твердим покриттям – 98 %. Кількість автомобільних мостів – 14 одиниць. Забезпеченість Старовижівського району мережею автомобільних доріг загального користування складає 324,5 км/1000 км².

У східній частині територію району пересікає у меридіональному напрямку автомобільна міжнародна дорога державного значення М-07 Доманове (на Брест) – Ковель – Чернівці – Терембаче (на Бухарест). Її протяжність у межах району –

18,7 км. Іншими важливими шляхами сполучення Старовижівського району є територіальні автомобільні дороги державного значення: Т-03-09 /Т-03-08/ – Дубечне - Стара Виживка - /М-07/ - Турійськ - Рожище - Ківерці - Піддубці - /Н-22/; Т-03-08 Любомль - Дубечне - Здомишель - Ратне - Камінь-Каширський - Любешів - /Р-14/; Т-03-10 Стара Виживка - Буцин - /М-19/; Т-03-06 /Т-03-02/ - Шацьк - Вілиця - Прип'ять - Любохини - /Т-03-08/. Загальна довжина територіальних автомобільних доріг у межах Старовижівського району становить 86,9 км.

Крім вище вказаних, мережа автомобільних шляхів району представлена 258,2 км доріг місцевого значення (97,3 % з них – асфальтовані). Окрім того, є сітка ґрунтових доріг, які зв'язують між собою сільські населені пункти і лісові масиви.

В системі маршрутних автобусних перевезень працює 4 транспортних підприємства та 11 підприємців-перевізників. Автобусне сполучення в районі забезпечується 58 маршрутами, з яких 5 приміських маршрутів та 1 міжобласний (Дубечне–Львів). Головний напрям перевезення пасажирів – Ковельський. Транспортне сполучення в Ковельському напрямку забезпечується 32 автобусними маршрутами, підприємствами АТП 10706, АТП 10707, ТзОВ "Галактика-Авто", ТзОВ "Вест-Авто" та приватними підприємцями. В інших напрямках перевезення пасажирів забезпечено на 26 маршрутах. Автобусним сполученням охоплено 41 населений пункт району. Автобусні маршрути відсутні до сіл Паридуби, Сьомаки, Залюття, Лютка [2].

Автотранспортом спеціалізованих підприємств району, які займаються комерційними вантажними перевезеннями на постійній основі (без урахування перевезень фізичними особами-підприємцями), у 2014 р. здійснено 3,9 млн. т-км і перевезено 77,5 тис. т вантажів, що відповідно на 5% і 20 % менше, ніж у 2013 р. [4].

Для порівняння: у 1990 р. автомобільним транспортом у Старовижівському районі було перевезено 939,6 тис. т вантажів, вантажооборот становив 26,5 млн. т-км. За період 1990–2014 рр. перевезення вантажів зменшилося у 12 разів, вантажооборот скоротився у 6,8 разів.

Частка району у вантажних перевезеннях області різко знизилася (1990 р. – 1,4 %, 2014 р. – 0,8 %). Схожу картину ми спостерігаємо й у частці вантажообороту (1990 р. – 1,7 %, 2014 р. – 0,2 %) [3]. Вказані цифри свідчать про незадовільний стан та негативні тенденції у розвитку транспорту Старовижівського району.

Отже, транспортна система Старовижівського району характеризується досить розгалуженою мережею. Різко переважає автомобільний вид транспорту. У транспортній системі району накопичилося ряд проблем. Головними з них є: різке скорочення показників роботи автомобільного вантажного транспорту, глибока криза залізничного транспорту, незадовільний стан шляхів сполучення.

Список використаних джерел: 1. Географічна характеристика району // Офіційний сайт Старовижівської районної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stvadm.gov.ua/index.php/geografichna-kharakteristika>. 2. Загальний огляд економіки // Офіційний сайт Старовижівської районної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stvadm.gov.ua/index.php/ekonomika/zagalni-oglyad>. 3. Статистичний щорічник Волинь 2014 / за ред. В. Ю. Науменко. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2015. – 490 с. 4. Статистичні дані по Старовижівському району // Офіційний сайт Старовижівської районної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stvadm.gov.ua/index.php/viddil-statystyky/68-raon>.

Географія формування об'єднаних громад Волинської області

Розкрито зміст та сутність реформи адміністративно-територіального устрою України та реформи місцевого самоврядування. Проаналізовано механізм утворення об'єднаних територіальних громад Волинській області.

Ключові слова: адміністративно-територіальний устрій, децентралізація, територіальна громада.

Golub G., Tsurkan Ya. Geography of forming the united communities of Volyn region.

Determine the content and essence of the reform of administrative and territorial structure of Ukraine and local government reform. Analyzed the mechanism of formation of the local communities of Volyn region.

Key words: administrative division, decentralization, local community.

Наразі наша держава перебуває у вирі реформ та змін. Однією із реформ, до якої географічна наука має безпосереднє значення, є реформа адміністративно-територіального устрою нашої країни, яка була розпочата разом із реформою місцевого самоврядування, так званою реформою децентралізації. На сьогодні в Україні активно проходить процес формування нової системи адміністративно-територіального устрою - утворення об'єднаних територіальних громад [1, 5-12].

Станом на сьогодні формування спроможних територіальних громад в Україні відбувається у рамках реформи децентралізації влади та місцевого самоврядування. Але фактично у рамках цієї реформи паралельно проходить реформа адміністративно-територіального устрою країни. Практично, на даний час йде процес формування нових одиниць найнижчого рівня. Аналіз спроможності новоутворених об'єднаних територіальних громад (ОТГ) показує, що лише 20-30 % таких громад є самодостатніми та мають ресурси для подальшого розвитку. Утворення решти ОТГ не відповідає жодній методиці та законам територіального розвитку. До початку проведення реформи децентралізації влади в Україні громади були територіально однорідними і мали однакову кількість сільських рад [1, 5-12].

Об'єднання територіальних громад на Волині розпочалося у 2015 році, після прийняття відповідних законодавчих актів [2]. Станом на 2017 рік у Волинській області вже створено 15 громад.

Сучасна реформа АТУ має дві принципові умови її проведення: реформування повинне відбуватися шляхом добровільного об'єднання територіальних громад, а нові об'єднанні територіальні громади повинні бути спроможними [1, 5-12].

Аналізуючи таблицю 1 можна зробити висновок, що новостворені громади є неоднорідними і з різною кількістю рад, які об'єдналися та кількістю населення. Із 15 існуючих ОТГ 2/3 – сільські, лише одна міська та 4 селищні.

Однак, добровільне об'єднання територіальних громад не може бути спонтанним та хаотичним. Згідно Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» передбачена державна підтримка добровільного об'єднання [2]. Зокрема, такою підтримкою є створення перспективних планів формування

територій громад областей. Таким чином, перспективних план – це бачення держави, як повинно відбуватись добровільне об'єднання, щоб не залишилось неспроможних територіальних громад.

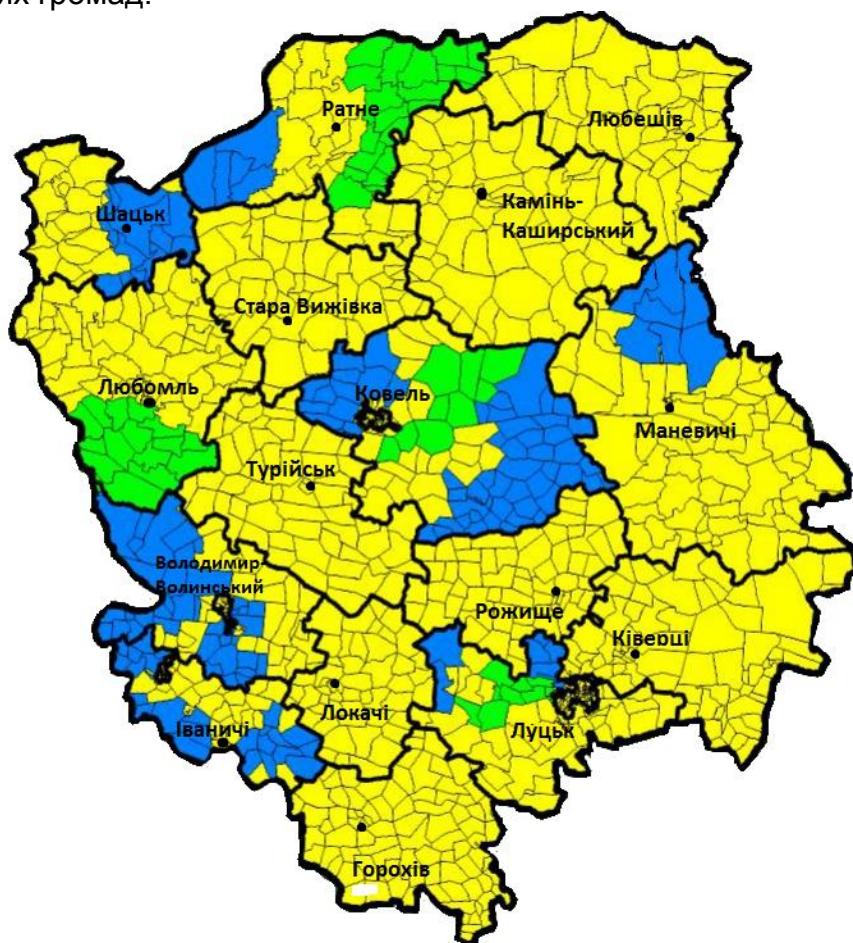

Рис. 1. Карта існуючих ОТГ Волинської області [4]

Таблиця 1

Кількісний склад ОТГ Волинської області

№	Район	Громада	Тип	Кільк. Насел.	Насел. пунктів	Міст	Селища	Сіл
1	Луцький	Княгининівська	Сільська	8133	9		1	9
2	Шацький	Шацька	Селищна	8050	11		1	10
3	Ратнівський	Заботтівська	Селищна	7958	4		1	3
4	Володимир-Волинський	Устилузька	Міська	7263	26	1		25
5	Ковельський	Голобська	Селищна	7060	19		1	18
6	Ковельський	Люблинецька	Селищна	5817	9		1	8
7	Володимир-Волинський	Зимнівська	Сільська	5664	17			17
8	Маневицький	Прилісненська	Сільська	5624	7			7
9	Іваничівський	Павлівська	Сільська	5257	11			11
10	Ковельський	Дубівська	Сільська	4440	8			8
11	Ковельський	Поворська	Сільська	3941	11			11
12	Іваничівський	Литовезька	Сільська	3834	6			6
13	Ковельський	Велицька	Сільська	3449	16			16
14	Іваничівський	Поромівська	Сільська	3089	10			10
15	Луцький	Смогилівська	Сільська	1546	6			6
	Всього			81125	170	1	5	165

Таблиця 2

Аналіз існуючих ОТГ відповідності Перспективному плану формування територій громад Волинської області

№	Назва ОТГ	Входить ОМС до ОТГ після об'єднання	Входить ОМС до ОТГ згідно перспективного плану	%, відповідності існуючої ОТГ Перспективному плану (ПП)
1.	Велицька	4	5	80
2.	Голобська	4	4	100
3.	Дубівська*	3	-	не відповідає ПП
4.	Заботтівська	3	5	60
5.	Зимнівська	4	4	100
6.	Княгининівська*	2	-	не відповідає ПП
7.	Литовезька	4	4	100
8.	Люблинецька	4	4	100
9.	Павлівська	7	12	58
10.	Поворська	4	4	100
11.	Поромівська*	2	-	не відповідає ПП
12.	Прилісненська*	6	-	не відповідає ПП
13.	Смогілівська	2	2	100
14.	Устилузька	8	8	100
15.	Шацька	3	3	100
	Всього	60	55	

* ОТГ відсутня у Перспективному плані 2015 року

Згідно Перспективного плану формування територій громад Волинської області, який був розроблений Волинською облдержадміністрацією та затверджений Кабінетом Міністрів України у 2015 році нараховував 74 спроможних територіальних громади, які включали 412 населених пункти, із 1087 існуючих. Аналіз географії добровільного об'єднання територіальних громад із перспективним планом Волинської області показав, що до ОТГ мало увійти 55 рад (сільських, селищних, міських), а увійшло тільки 60. Така ситуація пояснюється тим, що чотири ОТГ (Дубівська, Княгининівська, Поромівська, Прилісненська) були утворені у 2016 році не відповідно до Перспективного плану затвердженого 2015 року. Відповідно до цього також здійснено аналіз відповідності існуючих ОТГ Перспективному плану формування територій громад Волинської області, який був затверджений у 2015 році [3], який показав, що лише три ОТГ об'єдналися не в такому складі, як це передбачав перспективний план, а саме це: Велицька, Заболотівська, Павлівська, Прилісненська ОТГ. Решта ОТГ відповідають затвердженому перспективному плану.

Список використаних джерел: 1. Мельничук А., Остапенко П. Децентралізація влади : реформа №1 [аналітичні записки]. – К. : ЦОП «Глобус» ФОП Кравченко Я. О., – 2016. – 35 с. 2. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» №157-VIII від 05.02.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.kadrovik01.com.ua/regulations/8186/10462/460550. 3. Розпорядження КМУ №993-р від 23.09.2015 р. «Про затвердження перспективного плану формування територій громад Волинської області» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/993-2015 р. 4. Державний реєстр виборців. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.drv.gov.ua>.

Сучасний стан та особливості комплексного розвитку промисловості Шацького району Волинської області

Розглянуто роль та значення промисловості у господарському розвитку адміністративного району, в тому числі з позиції комплексності. Проаналізовано функціонально-компонентну структуру промислового комплексу Шацького адміністративного району, зокрема такі галузі, як лісова, деревообробна та харчова.

Ключові слова: промисловість, промисловий комплекс, галузі промисловості, державне підприємство (ДП), приватне підприємство (ПП), адміністративний район.

Denyh J., Makovetska L. Current Status and Characteristics of Complex Industrial Development Shatsky District, Volyn Region. The role and importance of industry in economic development of the district, including from the perspective of complexity. Analyzed functional-component structure of the industrial complex Shatsky administrative region, such industries as forestry, woodworking and food.

Key words: industry, industrial complex, industry, state-owned enterprise (SOE), private enterprise (PE), administrative region.

Промисловість – найважливіша галузь господарства, що має вирішальний вплив на рівень розвитку продуктивних сил території, незалежно від її таксономічного рівня. Удосконалення функціональної структури, в т.ч., компонентної та територіальної складових промислового виробництва регіонів низового рівня – актуальна проблема не тільки науки, а і практики, особливо в період трансформаційних змін економіки держави [1].

Спеціалізація району – рекреаційна сфера, незначний розвиток переробних галузей промисловості і розвиток сільського господарства за рахунок особистих селянських господарств. Питома вага району у 2016 р., в обласному валовому виробництві продукції сільського господарства становила – 1,0 %, обсязі реалізованої промислової продукції – 0,1 %, послуг – 0,5 % [3].

Функціонально-компонентна структура промислового комплексу Шацького району зосереджує такі галузі, як харчова, лісова та деревообробна.

Попитом на місцевому та регіональному ринках користується продукція харчової промисловості. Найбільшими підприємствами є ТзОВ «Шацький молокозавод», мініпекарня, кондитерський цех, ДП «Волиньрибгосп», ПП «Флора», ПП «Полум'я» [2].

Промисловість району в 2017 р. продовжує представляти промислове підприємство – ТзОВ «Шацький молокозавод», основним видом діяльності якого є збирання молока, його переробка та реалізація промислової продукції. Виробничі потужності підприємства – 10 тонн молока на добу. Сировина заготовляється не тільки на території Шацького району, а й на території сусідніх Любомльського та Старовижівського районів. На молокозаводі виробляється харчова продукція: масло селянське та сировина для технічної промисловості – казеїн. На підприємстві нараховується 30 штатних працівників, а також за договорами працює 50-70 осіб, в

залежності від сезону. За 2016 р. з території району ТзОВ «Шацьким молокозаводом» зібрано 1143 т, молока що на 110 % більше, ніж у 2015 р. Обсяг реалізованої промислової продукції у відпускних цінах за 2015 р. склав 7,0 млн. грн., що в розрахунку на душу населення становить 412 грн. Обсяг реалізованої продукції у 2014 р., становив 7,3 млн. грн. Основною причиною зменшення обсягів промислового виробництва є недостатність сировини. В 2015 р. припинилась здача молока від підприємця з смт. Луків, який заготовляв молокозаводу більше 30 % сировини.

Приватне підприємство «Шацька міні-пекарня» знаходиться у смт Шацьк, засновано у 2007 р. Основні види діяльності: виробництво хліба та хлібобулочних виробів, виробництво борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання; роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно з продовольчим асортиментом; торгівля на ринках. У хлібопекарні працює 20 працівників, які щоденно випікають 15 видів продукції загальною кількістю від 1000 до 1500 виробів за зміну. Загалом шацький хліб постачають у Любомльський, Ковельський та Старовижівський райони.

ДП «Волиньрибгосп» знаходиться у селі Піща Шацького району. У рибному господарстві здійснюють відтворення (природне та штучне) молодих цінних видів риб, вирощують рибопосадковий матеріал для власних потреб та товарну рибу на реалізацію. У цьому господарстві рибництво орієнтоване на отримання максимальної біопродукції з одиниці площі водних угідь за один вегетаційний сезон. Риборозплідники, які функціонують на території ставкового рибного господарства здійснюють природне або штучне відтворення в основному корокових видів риб, білого товстолобика та білого амура. За 2015 р. вилов риби в цілому у районі склав 12,5 т, а це – 164,5 % в порівнянні з попереднім роком [4].

Значне місце займає лісове господарство. На території району функціонують два державні підприємства – ДП «Шацький учбово-дослідний лісгосп» та ДП «Шацький національний природний парк». Целюлозно-паперова і лісохімічна промисловість у районі розташування учбово-дослідного лісгоспу відсутні.

ДП «Шацький національний парк» в основному займається вирощуванням саджанців та лісовідновлювальними роботами. Так, у 2015 р. створено 5,0 га, лісових культур та садків; проведено рубань формування і оздоровлення лісів на площі 94 га, (1300 кв. м.), санітарно оздоровчих заходів здійснено на площі 242 га, (3910 кв. м.); відремонтовано 15 км, протипожежних доріг, поновлено 620 км, мінеральних смуг; для забезпечення збереження мисливської фауни заготовлено 3 т сіна, 9000 снопиків та кормових віників, посаджено 1,5 га кормополів [3].

Заготівлею деревини займається ДП «Шацький учбово-дослідний лісгосп». Найбільшими покупцями деревини є: ТОВ «Волиньліспром» – 2,5 тис. м. куб., ТОВ «Кроно-Спан» – 2,5 тис. м. куб., ТОВ «УКРДОРС» – 4,5 тис. м. куб., ТОВ «Одек» – 6,1 тис. м. куб., ТОВ «Кроно-Україна» – 2,8 тис. м. куб., які є провідними підприємствами деревообробної галузі Волинської області.

Для місцевих потреб населення використано 2,7 тис. м. куб. лісу. На власні потреби деревина не використовується. Переробкою деревини учбово-дослідний лісгосп не займається.

Найбільшим попитом у споживачів користуються такі лісоматеріали як пиловник, баланси, фансировина.

У Шацькому районі функціонує найбільше в Європі підприємство з вирощування лохини, яке працює у селі Ростань. Північ Шацького району найпридатніша територія на Волині для вирощування цієї культури, для якої тут оптимальні ґрунти, а також достатня кількість незайнятих трудових ресурсів, адже ягідництво вимагає багато саме ручної праці. Нині тут культивують 100 гектарів цієї ягоди, яка йде на ринки не тільки України, а й Європи. Приватне підприємство «Флора» розпочинало роботу з

13 га на бідних поліських ґрунтах під самим білоруським кордоном у 2004 році. Саджанці для плантації тоді закупили в Сполучених Штатах, як і систему крапельного зрошення. Поступово площа плантації зростає до 50 га. Великі ягоди купували супермаркети та дрібні реалізатори. Автомобілі з термобудками вивозили врожай до Києва, частину ягід споживали і місцеві жителі, які купували лошину на ринку та у крамницях.

ПП «Полум'я» розміщене у селищі міського типу Шацьк. Займається надання таких послуг як будівельно-монтажні роботи, а також проводить монтаж систем опалення, вентиляції та кондиціонування повітря.

Фабрика «Чайка» функціонує у селищі міського типу – Шацьк. Займається виробництвом дерев'яних будівельних конструкцій та столярних виробів.

В найближчій перспективі необхідно направити зусилля на комплексне використання економічного потенціалу території з метою ускладнення галузевої структури території та промислових центрів; підвищення комплексності за рахунок налагодження вигідних виробничих і кооперованих зв'язків; відродження та розвиток як традиційних так і новітніх промислових виробництв, які використовували б наявний потенціал та стали б основою формування конкурентоспроможної продукції [4].

Список використаної літератури: 1. Комплексний соціально-економічний розвиток території. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: studbook.com.ua/book_zagalnikompleksnirozvit. 2. Олійник Я. Б. Комплексно-пропорційний розвиток Волинської області в ринкових умовах : монографія / Я. Б. Олійник, Б. П. Клімчук, М. М. Мельничук. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2014. – 150 с. 3. Шацька районна державна адміністрація. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.shaadm.gov.ua. 4. Шацька районна рада. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shrada.gov.ua>.

УДК 911.3

Дорошук Олена-Марія – аспірант кафедри географії України Львівського національного університету імені Івана Франка

Лозинський Роман – доктор географічних наук, професор кафедри географії України Львівського національного університету імені Івана Франка

Поняття «міська агломерація» в науковій літературі

Встановлено сутність поняття «міська агломерація» на основі аналізу різноманітних сучасних підходів до її розуміння. Розглянуто критерії виділення міських агломерацій. Виявлено основні ознаки сучасних міських агломерацій.

Ключові слова: міська агломерація, урбанізація, критерії виділення міських агломерацій.

Doroshchuk O.-M., Lozynski R. The Concept of "Urban Agglomeration" in the Scientific Literature. Established essence of the concept of "urban agglomeration" by analyzing various contemporary approaches to its understanding of. The criterias of urban agglomerations are considered. Basic features of modern urban agglomerations are found.

Keywords: urban agglomeration, urbanization, criterias of urbans agglomerations.

Вже понад століття у світі простежується стабільна тенденція росту міських агломерацій. На сучасному етапі міська агломерація – основний центр сучасного суспільного життя, найтипівіша система розселення, форма територіальної

організації міського розселення. Агломерації є складними динамічними системами, що самоорганізуються, концентрують значні обсяги ресурсів, серйозно впливають на розвиток регіонів та країни загалом, а тому потребують підходів до розуміння поняття їх функціонування та розвитку, що підкреслює актуальність та мету дослідження.

Наукові дослідження міських агломерацій в Україні та закордоном розвиваються впродовж багатьох десятиріч. Необхідність вивчати міські агломерації з'явилася в середині ХХ ст., коли почала виникати значна кількість великих міст, міст-мільйонників, міста розвинулися за межі адміністративних кордонів та активно освоювали приміські зони. Різноманітні аспекти розвитку та функціонування агломерацій досліджено в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Дослідженню теоретичних і прикладних проблем розвитку агломерацій чимало уваги надається в працях Е. Алаєва, Д. Богорада, В. Давидовича, П. Дубровіна, Г. Лаппо, Е. Перцика, Ю. Пивоварова, Ю. Пітюренка, А. Степаненка, М. Стронгіної, В. Ступаченка, О. Топчієва та ін.

В процесі урбанізації території простежуються зміни у формуванні та розвитку міст. Виникають системи розселення внаслідок збільшення міст за рахунок приміських ареалів. На зміну містам утворюються інші форми розселення – міські агломерації. Це скупчення населених пунктів, які швидко розвиваються та тісно пов'язані один з одним. Виникнення агломерацій – це новий етап розвитку міста, коли поселення перетворюється в систему з «розмитими» кордонами. При подальшому розвитку агломерації створюють складніші урбанізовані системи – мегаполіси, мегалополіси.

Термін «агломерація» відповідно до розселення ввів французький географ М. Руже (1973 р.), згідно з яким агломерація виникає тоді, коли концентрація міських видів діяльності виходить за межі адміністративних кордонів і поширюється на сусідні населені пункти [6].

Загалом саме поняття «агломерація, міська агломерація» є достатньо глибоко вивченим українськими та зарубіжними вченими. Перші роботи українських науковців, що аналізують процеси урбанізації, концентрації населення і продуктивних сил в містах та їхніх прилеглих приміських територіях, датовані ще першою третьою ХХ ст. (В. Кубійович, 1927) [3].

Міська агломерація є складним геосистемним формуванням, поява якої зумовлена геопросторовим процесом агломерування поселень. Агломерація відноситься до систем розселення – поєднань поселень, між якими існує більш чи менш чіткий розподіл функцій, виробничі й соціальні зв'язки. В науковій літературі є багато визначень поняття агломерації, однак усіх їх поєднує важливий чинник формування такої системи розселення, а саме – інтенсивні зв'язки між поселеннями, що входять до складу агломерації [7].

Згідно досліджень Г. Лаппо, розуміння поняття «міська агломерація» можна поділити на дві групи. Перша група понять побудована на класичному розумінні поняття «міська агломерація»: «компактне скупчення територіально зосереджених міст та інших поселень, які в процесі свого розвитку зближаються і між якими посилюються господарські, трудові та культурно-побутові взаємозв'язки» [4].

Інша група понять, пов'язана з розвитком процесу «соціологізації» (в середині 70-х рр.) економічної географії, який акцентував увагу на дослідників на життєдіяльності людини. В цей період міську агломерацію трактують як сукупність місць проживання і місць праці до аналізу локалізації всіх видів щоденної життєдіяльності людей, включаючи відпочинок і соціальне життя.

Еволюція наукових поглядів дійшла до розуміння міської агломерації як прогресивної та інтегральної форми розселення, яка зосереджує в собі значний народногосподарський потенціал. В результаті до середини 1980-их років більшість

науковців дійшли висновку, що міська агломерація – компактна і відносно розвинута сукупність міських і сільських поселень, які доповнюють одне одного, розміщуючись навколо одного або декількох міст-ядер і об'єднаних різними інтенсивними зв'язками в складну і динамічну систему [4].

У новітніх публікаціях зустрічається наступне визначення агломерації: «комплекс населених пунктів, що складаються з міст і містечок, пов'язаних між собою численними функціями та мають тенденцію до інтеграції».

Також доволі актуальним є наступне визначення агломерації: «міська агломерація не є новою адміністративно-територіальною одиницею, а являє собою організаційне утворення, яке складається з кількох територіальних громад, що мають на меті спільну реалізацію функцій місцевого самоврядування» [2].

Головними критеріями виділення агломерацій є:

- виникає на основі великого міста (або декількох компактно розміщених міст) й створює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти;
- відрізняється найвищим ступенем територіальної концентрації різноманітних виробництв, в першу чергу промисловості, інфраструктурних об'єктів, наукових і навчальних установ, а також високою щільністю населення;
- здійснює вирішальний перетворюючий вплив на навколишню територію, видозмінюючи її економічну структуру та соціальні аспекти життя населення;
- демонструє високий рівень комплексності господарства та територіальну інтеграцію її елементів [1].

Основними ознаками сучасних міських агломерацій є: компактність, наявність транспортних коридорів, доступність, концентрація виробництва і трудових ресурсів, висока щільність населення, тісні економічні, трудові, культурно-побутові, рекреаційні, адміністративно-політичні і організаційно-господарські зв'язки, високий рівень функціональної зв'язаності, цілісність ринків праці, нерухомості, землі, правова самостійність поселень, багатокомпонентність, динамічність [5].

Західні дослідники трактують агломерації як суцільний масив забудованих територій, що утворився в результаті розростання міст, в яких відбувається суспільна активність. На їхню думку, центральна роль агломерації повинна належати не лише спеціалізації окремих частин агломерації, а диверсифікації економічної, соціальної та культурної життєдіяльності міста. Західні науковці виділяють міську агломерацію як цілісний осередок урбанізованого середовища, тобто окрему таксономічну одиницю [9]. Українські вчені розглядають поняття «міська агломерація» як спільну систему із різноманітними інтенсивними зв'язками. Як вітчизняні, так і зарубіжні, дослідники характеризують міську агломерацію як феноменальне явище в суспільному розвитку; цілісний складний соціально-економічний організм; поліструктурний господарський комплекс; ареал видозміненої природи; опорний каркас системи розселення країни [7].

Отже, підсумувавши все вище написане можна зробити висновок, що міська агломерація – це цілісне багатокомпонентне динамічне територіальне утворення, яке виникає на базі міста-ядра та наближених поселень, пов'язаних між собою не тільки територіальною ознакою, а також інтенсивними зв'язками, а саме демографічними, соціальними, економічними і культурними.

Список використаних джерел: 1. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с. 2. Зінченко Т. Є. Управління землекористуванням міських агломерацій / Т. Є. Зінченко // Інноваційна економіка. – 2012. – №6 (32). – С. 52–56. 3. Кубійович В. З антропогеографії Нового Санча // Володимир Кубійович. Наукові праці. Т. 1. – Париж-Львів, 1996. – С. 286–506. 4. Лаппо Г. М. География городов / Г. М. Лаппо – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997. – 478 с. 5. Мясникова Т. А. Основы градоведения : учебно-методический комплекс / Т. А. Мясникова. – Краснодар: КубГУ, 2000. – 274 с. 6. Перцик Є. М. Міста світу : Географія

світової урбанізації / Є. М. Перцик – М. : Міжнародні відносини, 1999. – 382 с. 7. Сучасні межі Львівської міської агломерації / Р. М. Лозинський, І. М. Костюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Географія. – 2011. – № 2. – С. 55-60. 8. Animitsa E. G. Outlines of the theory of urban agglomerations' self-development // Экономика региона. – 2012. – №1 – С. 232. 9. Fujita, M., P. Krugman and A. J. Venables. The Spatial Economy : Cities, Regions and International Trade. Cambridge, MA : MIT Press. 1999.

УДК 796.5

Єрко Андрій – директор Міського центру туризму, спорту і краєзнавства учнівської молоді Луцької міської ради

Характеристика пунктів прокату туристичного спорядження для потреб спортивно-оздоровчого туризму

Досліджено пункти прокату туристичного спорядження у Волинській області. Охарактеризовано райони поширення пунктів прокату туристичного спорядження області. Визначено цінову політику даних послуг.

Ключові слова: спортивно-оздоровчий туризм, туристичне спорядження, пункт прокату.

Ierko A. V. Description of Points of Rental of Tourist Equipment is for the Necessities of Sporting Health Tourism. Investigational points of rental of tourist equipment in the Volyn region. The districts of distribution of points of rental of tourist equipment of region are described. Certainly price policy of these services.

Key words: sporting health tourism, tourist equipment, point of rental.

Туристичну інфраструктуру регіону можна розглядати як складне суспільно-географічне утворення системного характеру, яке формується і функціонує за наявності певної кількості елементів інфраструктури туризму, пов'язаних між собою прямими та зворотними зв'язками, структура та інтенсивність яких формується під впливом туристичного попиту [1, с. 13]. Однією із важливих складових інфраструктури туризму Волинської області є пункти прокату туристичного спорядження.

Пункти прокату туристичного спорядження відіграють важливу роль у розвитку туристичної інфраструктури регіону та створені для того щоб забезпечити туристів необхідним спорядженням (за його відсутності). До туристичного спорядження можна віднести: плавзасоби, велосипеди, намети, спальні мішки, рюкзаки, туристичний посуд та інше. Турист без належного спорядження не зможе подолати запланований маршрут, воно повинне бути надійне, зручне, легке. Не кожен турист має змогу купити якісне спорядження, оскільки для цього потрібні значні кошти. Пункти прокату туристичного спорядження надають змогу туристу без зайвих затрат часу та коштів підготуватись до подорожі.

Мережа пунктів прокату туристичного спорядження у Волинській області розміщена не рівномірно. Так, на території області діє шістнадцять пунктів прокату туристичного спорядження та велосипедів з яких, найбільша кількість (вісім) зосереджена в місті Луцьку. Зокрема три пункти прокату діють при магазинах продажу туристичного спорядження: магазин «Альпініст», надає широкий вибір з прокату туристичного спорядження для бівуаку та здає в оренду байдарки для сплаву; магазин «Миклухо-Маклай», пропонує в оренду різноманітне спорядження

для походів та плавзасоби; магазин «Анамандрія», пропонує послуги з прокату велосипедів, байдарок та туристичне спорядження.

В місті Луцьк також діють два пункти прокату: КП «Центр туристичної інформації та послуг» та при кафе здорового харчування «Оазис», на базі цих пунктів прокату функціонує підприємство «Луцький велопрокат», що надає послуги з прокату велосипедів, а при КП «Центр туристичної інформації та послуг» діє прокат різноманітного туристичного спорядження. Пункт велопрокату «Оазис» обладнаний душовими кабінами для зручності туристів. На даних двох пунктах діє взаємна система прийому та видачі велосипедів (можна взяти велосипед в одному пункті прокату а повернути в інший).

Також пункт прокату туристичного спорядження в місті Луцьку діє при Волинському обласному екскурсійно-методичному центрі та при Луцькому туристичному клубі «Антар». Послуги прокату туристичного спорядження і не тільки в Луцьку надає Центр прокату «Луцьк Прокат», даний центр на відміну від інших пунктів прокату в місті може надіслати спорядження у будь який районний центр області.

«Rover bike» – ще одна установа, де можна взяти на прокат велосипед в місті Луцьку. Тут представлені найбільш поширені види велосипедів – гірські, оскільки вони є універсальними для їзди по асфальту та бездоріжжю.

У місті Ковелі туристичне спорядження на прокат можна взяти у готелі Лісова пісня який розташований поруч із залізничним вокзалом.

Також мережа прокатів туристичного спорядження діє у трьох Національних природних парках Волинської області. Так на території Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуща» в с. Котів при кінно-спортивному оздоровчому клубі екологічного туризму «Земля Коней» діє пункт прокату велосипедів. Даний пункт прокату надає велосипеди безкоштовно за умов використання їх на спеціально розроблених двох велосипедних маршрутах, які розпочинаються і закінчуються у пункті прокату.

У Національному природному парку «Припять-Стохід» в приміщенні адміністрації парку, яка знаходиться в смт. Любешів можна взяти на прокат байдарки та каяки, також адміністрація парку надає послуги з транспортування плавзасобів до місця сплаву і послуги супроводу групи гідом-провідником.

На території Шацького національного природного парку діє чотири пункти прокату велосипедів та плавзасобів. У с. Світязь в інформаційному центрі діє прокат велосипедів та байдарок, також два прокати велосипедів працюють в урочищі Гряда. Компанія «Active–Світязь» надає послуги прокату велосипедів та байдарок у смт. Шацьк також компанія організовує тури на байдарках та велосипедах по території парку.

Вартість прокату спорядження в області станом на 2017 рік коливається від 20 до 40 грн за спальний мішок, намет на двох осіб 40-60 грн, рюкзак 40-60 грн., прокат велосипедів від 50 до 200 грн, байдарка чи каяк 50-140 грн з особи за добу. Як правило діє система знижок, якщо брати спорядження на декілька днів тоді ціна знижується.

Отже, пункти прокату туристичного спорядження повинні розташовуватись в місцях масового проживання населення та потрібно застосовувати взаємну систему прийому та видачі туристичного спорядження.

Список використаних джерел: 1. Олійник Я. Б. Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області : монографія / Я. Б. Олійник, І. В. Єрко. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2014. – 164 с.

Суспільно-географічні типи господарського освоєння території Волинської області

Виділено суспільно-географічні типи господарського освоєння території Волинської області. Розглянуто суть поняття «тип господарського освоєння території». Здійснено аналіз виділених типів господарського освоєння території області.

Ключові слова: тип освоєння території, господарське освоєння території, процес освоєння, Волинська область.

Maister A. Social Geographical Types of Economic Development in Volyn Region Territory. The social geographical types of economic development in Volyn region territory are selected. The concept «type of economic development of territory» is defined. The analysis of selected types of economic development of the region territory is conducted.

Key words: development types of territory, economic development of territory, process of development, Volyn region.

Постановка наукової проблеми та її значення. Господарське освоєння території характеризується не лише рівнем її освоєності, а й типом освоєння. Тому дослідження господарського освоєння регіону будь-якого таксономічного рангу вимагає виділення основних типів освоєння, які сформувалися на певній території. Типізація території дає змогу більш детально зрозуміти хід процесу освоєння, його особливості та проблеми розвитку, практично підійти до їх вирішення.

Зміна природної основи території відбувається в процесі її господарського освоєння шляхом насичення матеріальними засобами й людською працею. Співвідношення основних видів освоєння, їх видова структура й ефективність характеризують безперервність дії та нерівномірність поширення у просторі процесу освоєння. Виділення типів господарського освоєння території є важливою теоретичною й практичною проблемою.

Мета нашого дослідження – виділити суспільно-географічні типи господарського освоєння території Волинської області та здійснити їх аналіз.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У господарському освоєнні території можна виділити окремі спеціалізовані цикли. Розвиток і взаємодія цих циклів зумовлюють формування одно- і багатоциклових суспільно-господарських типів господарського освоєння території. Тип господарського освоєння території – це конкретна (відносно стійка) система залучення в господарський оборот тих або інших поєднань ресурсів певних частин території країни чи регіону [1, с. 21].

Під *суспільно-географічним типом господарського освоєння території* розуміють провідний виробничий (або інший суспільний) процес, що визначає господарську (або іншу суспільну) діяльність (спеціалізацію) на певній території або поєднання її різних видів.

Географічні типи освоєння виділяють за господарською спеціалізацією й характером використання території, з урахуванням її географічного положення, ступеня складності природних умов. Типологічна характеристика вказує на час освоєння території (враховуючи закономірну історичну зміну типів) і на рівень освоєності через її внутрішню морфологію (компактна, ареальна тощо) [4, с. 7].

Типи освоєння мають різний рівень інтенсивності та результативності. Вибір взаємопов'язаних ознак і показників дає змогу виявити найважливіші територіальні відмінності в спеціалізації процесу освоєння та розкрити локальні особливості його розвитку, створюючи основу для розробки класифікації типів освоєння. Типи освоєння в чистому вигляді зазвичай не зустрічаються, а утворюють певні територіальні поєднання [3, с. 11].

На підставі комплексного аналізу господарського освоєння території виділено шість сучасних суспільно-географічних типів освоєння території Волинської області: 1) промислово-інфраструктурний; 2) агропромисловий; 3) агролісогосподарський; 4) агролісогосподарсько-промисловий; 5) агролісогосподарсько-промислово-транспортний; 6) агролісогосподарсько-рекреаційно-водогосподарський.

Промислово-інфраструктурний тип освоєння набув розвитку на територіях зі значною концентрацією промислового виробництва та високим рівнем розвитку виробничої та невиробничої інфраструктури. До цього типу належать міста Луцьк, Нововолинськ, Ковель і Володимир-Волинський, які мають високий рівень господарської освоєності території [5, с. 178].

Агропромисловий тип освоєння сформувався в адміністративних районах області, які характеризуються вигідним ЕГП в полі господарського освоєння, мають компакту форму сільськогосподарського та дисперсну – промислового освоєння. До цього типу належать райони, розміщені в перехідній та лісостеповій зонах: Володимир-Волинський, Горохівський, Іваничівський, Локачинський, Луцький і Рожищенський. Вони мають високі та середні рівні господарської освоєності території, за винятком Локачинського району.

Поліські райони області, такі як Камінь-Каширський, Любешівський, Любомльський, Маневицький, Ратнівський, Старовижівський і Турійський, відносяться до агролісогосподарського типу освоєння і характеризуються напівпериферійним та периферійним положенням у полі господарського освоєння. Висока залісненість і заболоченість території районів вплинула на їхнє господарське освоєння. Одним з основних видів освоєння території цих районів є лісогосподарське. Сільськогосподарська освоєність території районів відзначається низьким рівнем, що зумовлено малородючими дерново-підзолистими та торфовими ґрунтами, невисокою розораністю території тощо. Для цих районів властиві переважно низькі рівні господарської освоєності території [5, с. 178].

Розміщення Ківерцівського району на межі Полісся й Лісостепу вплинуло на його господарське освоєння й зумовило специфічний для Волинської області тип освоєння – агролісогосподарсько-промисловий. Цей тип освоєння вказує на те, що район має ознаки господарського освоєння, які характерні як для лісостепових, так і поліських районів області. Висока лісистість території району (44 %) зумовила високий рівень його лісогосподарської освоєності. Сусідство Ківерцівського району з обласним центром та розміщення в межах Луцького промислового вузла вплинуло на його промислове освоєння. Район має вищий рівень сільськогосподарської освоєності території, ніж поліські райони, але нижчий, ніж лісостепові, що характеризує його перехідним типом освоєння [2, с. 139].

Центральне положення Ковельського району в межах області та тяжіння до головного транспортного вузла регіону – м. Ковеля зумовили агролісогосподарсько-промислово-транспортний тип освоєння. Віднесення району до цього типу пояснюється тим, що він відрізняється специфікою господарського освоєння від решти поліських районів. Район має високий рівень транспортної освоєності території та найвищу промислову освоєність серед поліських районів. Високий рівень промислової освоєності зумовлений розміщенням району в межах Ковельського промислового вузла, а також розвинутою мережею транспортних шляхів, що дає змогу

розвивати промислове виробництво на довізній сировині. Значного розвитку набуло сільськогосподарське й лісгосподарське освоєння території району.

Специфічним для Волинської області типом освоєння території є агролісгосподарсько-рекреаційно-водогосподарський. До цього типу належить лише один район – Шацький. Він розміщений на крайньому північному заході області в межах Поліської низовини. Район має типові риси господарського освоєння території, які притаманні для поліських районів, але за виключенням деяких особливостей. Для Шацького району характерний вищий рівень рекреаційної та водогосподарської освоєності території, ніж для інших поліських районів області. Високий рівень рекреаційної та водогосподарської освоєності зумовлений розміщенням на території району великої кількості карстових озер, насамперед, найбільшого озера в області – оз. Світязь. Шацький район має найвищий рівень водогосподарської освоєності території з-поміж інших поліських районів, що зумовлено використанням водних ресурсів не тільки у виробництві та побуті, а й рекреації [2, с. 140].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Геопросторові особливості та різні види господарського освоєння, відмінні рівні освоєності території адміністративних одиниць Волинської області обумовили формування в регіоні суспільно-географічних типів освоєння. Найбільш поширеними типами освоєння території області є агропромисловий та агролісгосподарський. Промислово-інфраструктурний тип освоєння характерний лише для міст обласного підпорядкування. Специфічними типами освоєння території є агролісгосподарсько-промислово-транспортний, агролісгосподарсько-рекреаційно-водогосподарський та агролісгосподарсько-промисловий, які набули поширення лише в окремих районах. Перспективи подальших досліджень пов'язані з більш детальним аналізом типів господарського освоєння території області.

Список використаних джерел: 1. Космачев К. П. Пионерное освоение тайги (экономико-географические проблемы) : монография / К. П. Космачев. – Новосибирск : Наука. Сиб. отд-ние, 1974. – 144 с. 2. Майстер А. А. Геопросторова диференціація господарської освоєності території Волинської області : монографія / А. А. Майстер. – Луцьк : Терен, 2017. – 196 с. 3. Присяжный М. Ю. Приоритеты освоения территории Республики Саха (Якутия) в современных условиях позиционирования регионов Севера : автореф. дисс. ... д-ра геогр. наук : 25.00.24 / М. Ю. Присяжный. – СПб., 2014. – 47 с. 4. Территориальная структура хозяйства староосвоенных районов / Г. А. Приваловская, С. А. Тархов, А. И. Трейвиш [и др.] – М. : Наука, 1995. – 181 с. 5. Meister A. A. Wirtschaftsentwicklung des Territoriums des Gebiets Wolhynien in der Ukraine / A. A. Meister // East European Scientific Journal (Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe). – 2015. – № 2 (2). – Vol. 3. – P. 177–180.

УДК 911.3

Маковецька Лариса – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Регіональні особливості розвитку промислового комплексу Рівненської області

Проаналізовано показники розвитку економіки Рівненської області. Розглянуто галузеву структуру промисловості. Відображено основні внутрішньообласні відмінності у розміщенні та розвитку промисловості. Виділено загальні проблеми.

Ключові слова: економіка, промисловість, розвиток.

Makovetska L. Regional Features of Industrial Complex Development in Rivne District.

The indexes of economical development in Rivne district are analyzed. The branch structure of industry is considered. The main regional and internal differences in location and development of industry are represented. The fundamental problems are distinguished.

Key words: economy, industry, development.

Умови і чинники регіону обумовлюють виробничий профіль Рівненської області – розвиток промисловості, яка у своєму розвитку використовує наявні природні, матеріальні і трудові ресурси. Промисловість області виступає як один з головних чинників, що визначає основні напрями розвитку і територіальної організації продуктивних сил, сприяє утворенню і формуванню нових міських центрів з їх інфраструктурою [1].

Узагальнюючими показниками, які характеризують рівень розвитку економіки Рівненської області, є валовий регіональний продукт (далі – ВРП) та валова додана вартість (далі – ВДВ) [3]. У період економічного підйому (2000-2007 рр.) ВДВ області зріс у 1,57 рази. Цей період характеризується залученням значних обсягів іноземних інвестицій, активною приватизацією державного майна, розвитком малого підприємництва [4].

Негативно вплинула на розвиток економіки глобальна економічна криза 2008 – 2009 рр., зокрема, спад обсягів ВДВ у 2008 р. становив 1 %, у 2009р. – 11,6 %. Проте, починаючи з 2010 р. економіка області поступово відновлюється: ВРП та ВДВ поновлюють тенденцію до зростання. У 2014 р. ВРП зріс на 6617 млн. грн. у порівнянні з 2013 р. [2].

Частка ВРП області в економіці України з 2008 р. залишається незмінною і становить 1,5 % (у 2014р. – 1,8 %), тоді коли Волинської – 1,4 %, Закарпатської – 1,5 %, Тернопільської – 1,2 %, Чернівецької – 0,9 % [3]. У розрахунку на одну особу валова додана вартість зросла порівняно з 2011 р. на 3,4 % і за 2012 р. становила 16344 грн., що у 1,7 раза менше, ніж в середньому по Україні (27683 грн) [3]. Серед західних областей України показник валової доданої вартості у розрахунку на одну особу в області нижчий рівня Волинської, Івано-Франківської та Хмельницької областей, проте вищий, ніж у Закарпатській, Тернопільській та Чернівецькій областях.

Структура валової доданої вартості області в розрізі видів економічної діяльності протягом останніх років є майже незмінною. Основним видом економічної діяльності в області залишається промисловість, проте, питома вага її у валовій доданій вартості області зменшилась з 29,8 % у 2007 р. до 25,9 % у 2011 та 2012 рр. Частка сільського господарства у ВДВ зросла з 15,2 % у 2007 р. до 17,1 % у 2012 р. Вагомою є частка галузей: торгівлі – 11,1 %, освіти – 8,3 %, транспорту – 7,1 %, охорони здоров'я – 5,6 %, будівництва – 3,2 % [2].

Виходячи із зазначеного, область відноситься до числа промислово-аграрних регіонів із розвиненою сферою обслуговування. Разом з тим, показник ВДВ у розрахунку на одну особу суттєво нижчий від середнього по Україні.

У загальнодержавному поділі праці промислову спеціалізацію області визначають виробництво та постачання електроенергії та газу; хімічна промисловість; виробництво будматеріалів і скловиробів; харчова промисловість; виготовлення виробів з деревини; машинобудування. Частка реалізованої промислової продукції області в загальному обсязі України становить 1,3 %.

В регіоні працює 322 великих та середні промислові підприємства різної форми власності, а також понад 1,5 тис. малих промислових підприємств, якими забезпечується виробництво 19,5 % електроенергії атомних електростанцій України, 65 % – загальнодержавного обсягу високоякісної фанери, 24,7 % – нетканих матеріалів, 21,6 % – деревостружкових плит, 9,1 % – цементу, близько 9 % – мінеральних добрив.

Обсяг реалізованої промислової продукції у 2013 р становив 14473,6 млн. грн., у 2014 – 19165,9 млн. грн. і зріс порівняно з 2010 р. на майже на 20 % за усіма видами економічної діяльності. Так, найвищі темпи зростання у добувній промисловості та текстильному виробництві – у 1,8 рази, хімічній та енергетичній галузях – у 1,2 рази.

У розрахунку на одиницю населення обсяг реалізованої промислової продукції за 2013 р. становив 12525,1 грн. та перевищив рівень 2010 р. на 16,3 %. Зазначений показник – один із найвищих серед областей західного регіону України, зокрема майже у три рази вищий, ніж у Чернівецькій області.

Серед районів та міст обласного значення області обсяг реалізованої продукції на одну особу найвищий у м. Кузнецовськ (79005,8 грн.), м. Дубно (32805 грн.), м. Рівне (19498,1 грн.), найнижчий – в Острозькому (86,1 грн.), Зарічненському (118,1 грн.), Корецькому (505 грн.), Дубровицькому (632,9 грн.) районах [2, 3].

Три склозаводи області, докорінно модернізовані за роки Незалежності України, входять до числа найбільших та найсучасніших в Україні; діє єдина в державі сірникова фабрика. Проте, введення диспетчерських обмежень на ВП «Рівненська АЕС» (питома вага підприємства в загальнообласному обсязі реалізованої продукції становить понад 22 %) та призупинення у 2013 р. виробничої діяльності цукрових заводів призвело до спаду обсягу випуску промислової продукції у 2012–2013 рр. (відповідно на 3,3 % та 8,6 %).

Рівненській області властиві різкі порайонні відмінності в рівнях зосередження галузей промисловості, надмірна концентрація промислового виробництва в обласному центрі і відсутність передових виробництв на півночі області. Характерною рисою є нерівномірне розміщення основних центрів по районах і приуроченість їх до найрозвинутіших у соціально-економічному відношенні ареалів виробництва. Адміністративні райони області за рівнем промислового розвитку можна поділити на 5 типів. До першого типу промислового розвитку і віднесені райони з найвищим рівнем промислового розвитку і ті, що мають вище середньообласного показника рівень ефективності розвитку промисловості. До районів даного типу відносять Рівненський район за рахунок концентрації виробництва в обласному центрі. До другого типу відносяться райони з високим рівнем промислового розвитку і середньообласним рівнем ефективності функціонування галузей індустрії – Дубенський, Здолбунівський, Сарненський. Для них характерний середній рівень диверсифікації виробництва при ведучій ролі лісової, деревообробної, харчової та паливної промисловості, промисловості будівельних матеріалів. До районів з середнім рівнем розвитку промисловості відносять Костопільський, Березнівський, Володимирецький, Радивилівський райони. В галузевій структурі районів переважають галузі харчової, легкої та деревообробної промисловості. До четвертого типу відносяться райони з рівнем промислового розвитку нижче середньообласного значення: Дубровицький, Острозький, Рокитнівський, в галузевій структурі промислового комплексу яких виділяють галузі харчової, металообробної та каменеобробки. Найнижчий рівень промислового розвитку мають Гощанський, Зарічненський, Корецький, Млинівський, Демидівський райони, для яких притаманні низький рівень концентрації виробництва, абсолютне переважання в структурі виробництва підприємств харчової промисловості.

Отже, у промисловому комплексі Рівненщини представлено майже 70% галузей, що входять у перелік сучасної індустрії. Обсяги виробництва продукції харчової, текстильної промисловості та машинобудування не відповідають потенційним можливостям регіону. Рівень інтеграції машинобудівних підприємств області у вітчизняні та міжнародні корпоративні структури з випуску сучасних видів техніки залишається низьким.

Обсяги власних обігових коштів підприємств є недостатніми для проведення модернізації виробничих потужностей (неможливість отримання кредитних ресурсів

на прийнятних для підприємств умовах). Значна диференціація серед районів та міст за визначеним показником. Потребує активізації робота із розширення ринків збуту продукції, особливо в умовах зони вільної торгівлі з країнами Європейського Союзу.

Список використаних джерел: 1. Географія Рівненщини та суміжних областей. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 10-річчю створення кафедри географії і туризму у Міжнародному економіко-гуманітарному університеті імені академіка Степана Демянчука. – Рівне, 2014. – 459 с. 2. Статистичний щорічник Рівненської області за 2015 рік / за ред. Мороза Ю. В. – Рівне : Голов. упр. статистики, 2016. – 452 с. 3. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 4. Офіційний сайт Рівненської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.gov.ua/sitenew>.

УДК 911.3

Маковецька Лариса – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Бортнік Юрій – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Історія, сучасний стан та перспективи розвитку повітряного транспорту Рівненської області

Розглянуто соціально-історичні передумови формування повітряного транспорту Рівненщини. Проаналізовано сучасний стан. Виділено проблеми та стратегічні перспективи розвитку.

Ключові слова: аеропорт, повітряний транспорт.

Makovetska L, Bortnik J. History, Current State and Prospects of Development of Rivne Region Air Transport. The socio-historical backgrounds of the formation of Rivne air transport are considered. The present state is analyzed. Issues and strategic prospects are highlighted.

Key words: air port, air transport .

На напрями та рівень розвитку транспортної галузі впливають економічні та технологічні аспекти, які обумовлюють необхідність розвитку та модернізації повітряного транспорту в межах країни та окремих регіонів. У Рівненській області функціонує обласне комунальне підприємство «Міжнародний аеропорт Рівне», що є складним авіатехнічним комплексом, призначеним для приймання, обслуговування та відправлення повітряних суден, забезпечення пасажирських та вантажних авіаційних перевезень. На даний час аеропорт має статус міжнародного, а також входить до переліку пунктів пропуску на митному кордоні підакцизних товарів [4, 36].

Побудований аеропорт у 1944 році. Влітку 1945 р. на колишньому військовому аеродромі було відкрито перельоти ланки літаків ПО-2 авіазагону ГВФ, що базувався у Львові. Цей загін мав підтримувати зв'язки із північними районами Рівненщини, забезпечувати їх газетами, перевозити пошту, деякі негабаритні вантажі. До кінця 70-х рр. аеропорт міг приймати лише невеликі габаритні судна та носив вантажно-військовий характер. У 1977 р. в Рівному було збудовано сучасний аеровокзальний

комплекс із якісною злітною смугою, що дозволяло приймати літаки типу Ту-134, Ту-154, Як-40, Як-42, Іл-76.

Початок 80-х років визначається початком освоєння нового типу літаків – Л-410 УВП. 1990-1994 рр. – пошук шляхів створення національної цивільної авіації України. Об'єднані авіазагони, як громіздкі виробничі структури вирішено реструктурувати. У 1993 р. на базі Рівненського авіазагону було створено Державний «Міжнародний аеропорт Рівне» і міське регіональне відділення авіакомпанії ЗАНГ. В грудні 1994 р. державний міжнародний аеропорт «Рівне» та Рівненське Регіональне відділення авіакомпанії ЗАНГ об'єднуються і створюється Рівненське державне авіапідприємство «Універсал-Авіа». У жовтні 2001р. РДАП «Універсал-Авіа» було реорганізовано шляхом виділення з його складу Державного підприємства «Міжнародний аеропорт Рівне», яке в 2002 р. реорганізовано в обласне комунальне підприємство (ОКП) «Міжнародний аеропорт Рівне».

На сьогоднішній день ОКП «МА Рівне» регулярно проходить необхідні сертифікаційні перевірки, має всі необхідні для нормальної діяльності сертифікати. Головною метою діяльності аеропорту є приймання та відправлення повітряних суден, здійснення їх комерційного, наземного та технічного обслуговування, обслуговування пасажирів, багажу, пошти та вантажів, а також надання всіх інших авіаційних та неавіаційних послуг авіакомпаніям, клієнтам, іншим юридичним та фізичним особам, здійснення різних видів непрофільної діяльності для задоволення соціальних та економічних потреб колективу працівників на основі отриманого прибутку [3].

Показники роботи підприємства досить динамічні. Так, на початку 2005 р. здійснено 69 літако-вильотів. За цей же період 2006 р. – 98 літако-вильотів. У 2016 р. аеропорт об'єднав роботу 16 служб та відділів, які обслуговували пасажирів, вантажний транспорт, чартерні рейси, автомобільний вантажний транспорт, оптову торгівлю паливом. На підприємстві працює понад 100 працівників. 10 липня 2016 року вперше за останні 10 років виконано пасажирський рейс за маршрутом Рівне–Анталія (не враховуючи чартерних нерегулярних рейсів приватної авіації). З цього часу авіакомпанія Bravo Airways виконує щотижневі недільні рейси за означеним маршрутом в обидві сторони. Замовником чартерних рейсів є туроператор TPG [1].

З метою оптимізації діяльності, розроблено Програму розвитку повітряної галузі Рівненщини до 2018 року [3]. Головною концепцією програми є збереження і розвиток ОКП «МА Рівне», як невід'ємної частини авіаційної галузі регіону, незалежно від форми власності чи господарювання. Для її досягнення необхідно розглядати наступні завдання авіаційних та неавіаційних видів діяльності підприємства: в авіаційній діяльності – покращення якості забезпечення авіаційної безпеки, розвиток наземного обслуговування повітряних суден; в неавіаційній діяльності – розвиток автоперевезень та створення транспортно-експедиційного вантажного вузла. Завдяки виконанню заходів Програми розвитку очікується отримання державної сертифікації згідно з правилами і стандартами ІКАО та підтримання статусу «Міжнародний аеропорт», що забезпечить вихід підприємства із скрутного фінансового стану [3].

Проведення рекламно-інформаційної роботи з авіакомпаніями, створення більш привабливих економічних умов щодо обслуговування повітряних суден, ніж в аеропортах Росії та Білорусії, дозволить збільшити кількість літако-вильотів з аеропорту. Це забезпечить збільшення доходів підприємства від його діяльності та регулярні відрахування до бюджетів [1].

Навколо Рівненського аеропорту точиться багато суперечок щодо реорганізації та фінансування підприємства. Так, як «Міжнародний аеропорт Рівне» є комунальною власністю і фінансується з бюджету, він практично завжди потребує сторонніх інвестицій [3].

Рівненський аеропорт у партнерстві з польським аероклубом «Мокре» м. Замость бере участь у конкурсі за міжнародне фінансування у 2,5 млн. євро, з яких 1,3 млн. буде спрямовано на Рівненський аеропорт. Грант спробують виграти в рамках заходів, пов'язаних з поліпшенням транспортної доступності та розвитком надійного, стійкого до кліматичних впливів транспорту за програмою транскордонного співробітництва Польща-Білорусь-Україна на 2014-2020 роки. Кошти будуть спрямовані на покращення й розвиток послуг та інфраструктури: термомодернізацію будівель Рівненського аеропорту, закупівлю техніки для обслуговування сучасних літаків типу «Аеробус» та «Боїнг», модернізацію світлосистеми, теплових насосів, перехід на відновлювальні джерела енергії. У разі перемоги реалізація розпочнеться з 1 січня 2018 року. Головним виконавцем проекту з української сторони виступає Рівненська обласна рада, як власник аеропорту. Це дасть поштовх для економічних і туристичних зв'язків летовища, допоможе приймати в себе літаки різних класів. Додає оптимізму й те, що у 2017 році пріоритетним для проекту є розвиток транспорту [2].

Для розвитку повітряного транспорту на території Рівненської області є всі передумови, адже аеропорт розміщений у північно-західній частині України на перетині міжнародних повітряних та автомобільних шляхів, у безпосередній близькості до транспортної розв'язки Київ–Варшава–Чоп, поблизу двох залізничних вузлів [4, 36]. Враховуючи географічні та технічні дані, перспективою ОКП «Міжнародний аеропорт Рівне» є створення вантажного транспортного вузла з використанням усіх видів транспорту.

Список використаних джерел: 1.Офіційний сайт ОКП «МА Рівне» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.aeroport.rv.ua/History.html>. 2. Офіційний сайт програми транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2014-2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pl-by-ua.eu/ua/news/162>. 3. Офіційний сайт Рівненської міської ради та її виконавчого комітету [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.city-adm.rv.ua>. 4. Стратегія розвитку Рівненської області на період до 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rv.gov.ua/sites/new/data/upload/photo/8/strategiya.pdf>.

УДК 911.3:30/33(01)

Маковецька Лариса – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Цуз Ольга – студентка 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Суспільно-географічна характеристика Боратинської сільської ради

Розглянуто особливості комплексного розвитку сільської ради: природі умови, функціональну структуру господарства з позиції суспільно-географічного аналізу. Виділено проблеми та перспективи розвитку території.

Ключові слова: місцеве самоврядування, сільська рада, суспільно-географічний розвиток.

Makovetska L., Tsuz O. Social-Geographic Characteristic Boratynski Village Council.

The features of the integrated development of the village council are considered: nature, functional structure of the economy from the perspective of social and geographical analysis. Problems and prospects of the territory are allocated.

Key words: local government, village council, social and geographic development.

У зв'язку з проведенням в Україні адміністративно-територіальної реформи, що полягає у наданні більших повноважень органам місцевого самоврядування, зміні адміністративно-територіального поділу, створенні територіальних громад, важливого значення набуває вивчення та дослідження тих населених пунктів, які в подальшому можуть стати центром формування нової територіальної громади. В першу чергу це стосується тих населених пунктів, які виступають «центрами економічного тяжіння» для довколишньої території і системи розселення, мають розвинуту інфраструктуру, в тому числі, транспортну.

Боратинська сільська рада – знаходиться у Луцькому районі Волинської області з центром у с. Боратин, яке розташоване за 9 км., від м. Луцька. Сільській раді підпорядковані населені пункти: с. Боратин, с. Голишів, с. Новостав, с. Рованці. Загальна площа Боратинської сільської ради становить 3533,4 га. Кількість дворів – 1,2 тис., в них проживає 4,4 тис. осіб. За чисельністю населення, у порівнянні з іншими приміськими сільськими радами, Боратинська сільська рада відноситься до середніх [2].

Вузол давніх поселень навколо м. Луцька, сіл Боратин та Рованці є одним із найзначиміших на Волині, що пояснювалось особливо сприятливими природними факторами, які задовольняли людей у господарюванні в різні історичні періоди. Тут виявлені поселення трипільської (3200-2750 рр. до н.е.) та дунайської (7 тис. років тому) культур. У с. Новостав у 1573 р. функціонувала перша на Волині папірня, а в с. Боратин досі височіє форт, збудований у 1890 р. як складова оборонних споруд Луцька [1].

Територія розташована в межах Волинської височини і входить до морфоструктури Луцько-Рівненського лесового пасма. Клімат помірно-континентальний, з м'якою зимою і теплим літом. Протікають річки Стир і Чорногузка. В літній період в понижених місцях ґрунтові води залягають на глибині 0,8–1,0 метра. Ґрунти переважно ясно-сірі і сірі опідзолені, чорноземи опідзолені та лучно-чорноземні. В промисловому відношенні найбільше значення мають поклади глини і піску, які придатні для виготовлення цегли, черепиці, що в умовах масового сільського будівництва має велике практичне значення. Самостійним, оригінальним геопросторовим ресурсом є власне земля (територія) [5, с. 70].

У 2016 р., у селах ради проживало 4,4 тис. осіб, з них 1,4 тис. осіб – у селі Боратин, 0,4 тис. осіб – у селі Голишів, 0,7 тис. осіб – у селі Новостав, 2,0 тис. осіб – у селі Рованці. Середня щільність населення сільської ради складає 125,5 осіб/км². Села, що входять до сільської ради характеризуються порівняно високими показниками народжуваності, маятниковими міграціями у двох напрямках. Вікова структура населення: до 15 р. – 19,2 %, 15-65 р. – 63,1 %, старші 65 р. – 17,7 % [3].

Значний потенціал трудових ресурсів: працездатне населення становить 2665 осіб (з них: зайняті – 1897 осіб, безробітні – 768 особи), непрацездатне – 1770 осіб. Більша частина населення зайнята у промисловості та невиробничій сфері. Значна кількість людей потребує соціального захисту і піклування.

Структура зайнятості трудових ресурсів сіл відображає змішаний функціональний тип сільських поселень (промислових або несільськогосподарських). Переважає одноповерховий тип житлових будинків. У середньому площа присадибних ділянок складає 2500 м². За останні роки відбулись значні зміни у плануванні і забудові (розбудові) сіл [1].

Найбільший внесок у бюджет ради та соціальні зобов'язання здійснюють такі промислові підприємства: ТзОВ «Стирагробуд»(будівництво та реконструкція будівель та доріг), ПП «ВІО»(фабрика з виробництва м'ясної продукції та ковбасних виробів), ТзОВ «Волиньфарм»(аптечний склад та аптечний пункт даної мережі аптек), МП «Прогрес»(ремонт промислових будівель і споруд, будівництво житла), МП «Ласка»(виробник кондитерської продукції, що спеціалізується на виробництві печива), ТзОВ «Кромберг енд Шуберт Україна» (підприємство по виготовленню електричних бортових кабельних систем для автомобілів), Гнідавський цукровий завод, ТзОВ «Волинь Зерно-Продукт» (виробництво борошна пшеничного, макаронів, круп, різних видів комбікорму та кормосуміші), ТзОВ «Панхім» (оптова торгівля паливом), ТзОВ «Дельта-7» (надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна) [4].

Аграрна сфера представлена діяльністю одноосібних господарств та фермерським господарством «Стир-Агро», яке нині обробляє 5,5 тис. га., з них 800 га, у Боратинській сільській раді. Підприємство займається вирощуванням зернових та технічних культур, розведенням свиней (1 тис. гол.) та ВРХ (1 тис. гол., з них 350 корів). Активно розвивається й соціальна інфраструктура, є будинки культури, амбулаторія, сучасний спорткомплекс, бібліотеки, багато торговельних закладів. Всі населені пункти, що підпорядковані сільській раді газифіковано, дороги в селах – із твердим покриттям [3].

На території Боратинської сільської ради активно діють та реалізуються різноманітні інвестиційні проекти та програми. Серед них варто відзначити отримання грантів від міжнародних донорів, ряд інвестиційних проектів, реалізація яких сприяє розвитку території.

Перспективні проекти: будівництво дамби над річкою Стир із 300 метровою зоною відпочинку, велодоріжками та пішохідним мостом із міста Луцьк; проведення каналізації на території сільської ради; будівництво спортивного містечка; запровадження альтернативних джерел опалення та будівництво міні-переробного заводу з їх виробництва; забезпечення соціальної сфери енергозберігаючими технологіями та ін. Існує законопроект про виплату податків на розвиток соціальної сфери від орендарів паїв. Своєрідним фінансовим ноу-хау є вклад вільних залишків коштів на депозитні рахунки, що лише примножує прибутки сільської ради.

Основні проблеми – наведення благоустрою, наповнення бюджету, виділення земельних ділянок, проблема працевлаштування на території сільської ради. На даний момент ці питання активно обговорюються і вирішуються в межах компетенції сільської ради. У перспективі – залучення малого і середнього бізнесу, інвестицій на територію сільської ради, розвиток соціальної інфраструктури.

Список використаних джерел: 1. Бібліотека-філія с. Боратин [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://biblioboratun.blogspot.com/p/blog-page.html>. – Історія села. 2. Вікіпедія [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Боратинська сільська рада (Луцький район). 3. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>. 4. Луцька районна державна адміністрація [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.lutskadm.gov.ua>. 5. Топчієв О.Г. Регіоналістика : географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, В. В. Яворська. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 372с.

Сучасні тенденції експортно-імпортних операцій Волинської області

Розглянуто динаміку зовнішньої торгівлі в 2015-2016 рр. Досліджено географічну та товарну (послуг) структуру експортно-імпортних операцій. Відмічено проблематику та перспективи розвитку зовнішньоторговельної діяльності області з огляду на переваги її прикордонного положення.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, товарна структура, регіон.

Makovetska L. O., Chervinska O. S. Current trends of export and import operations of Volyn region. The dynamics of foreign trade in 2015–2016 is considered. The geographical and commodity (services) structures of export and import operations are investigated. The problems and perspective of the foreign trade activity of the region are noted, taking into account advantages of its border-line location.

Key words: foreign trade, export, import, commodity structure, region

Волинська область знаходиться в центральній частині європейської геополітичної системи. В Україні вона є прикордонним регіоном, причому, таким, що має свою специфіку і унікальність. Останнє полягає в тому, що Волинь – єдина з областей України межує одночасно і з країнами Європейського Союзу, і з країнами Митного союзу. Це створює значні можливості для розвитку транскордонного співробітництва та зовнішньоекономічної діяльності. Але потенціал області мало зреалізований, про це свідчить мізерна її питома вага (менше 2 %) в зовнішньоторговельному обороті країни [2, с. 81].

За 2015 р. експортно-імпортна торгівля товарами характеризувалась такими показниками: експорт – 631694,0 тис. дол. США; імпорт – 622034,9 тис. дол. США. Відзначимо, що вперше з 2000 р. регіон одержав позитивне сальдо від зовнішньоекономічної діяльності товарами (9659,1 тис. дол. США) у 2015 р.

За неповний 2016 р. (січень-листопад) маємо наступні показники зовнішньої торгівлі товарами: експорт – 564067,7 тис. дол. США; імпорт – 1038704,1 тис. дол. США, що формує від'ємне сальдо – -474636,9 тис. дол. США. Це свідчить про значне зростання обсягу імпорту товарів, що не є позитивним явищем в економіці регіону з позиції захисту вітчизняного товаровиробника.

Область також експортувала та імпортувала ряд послуг. Найбільш потужні експортні поставки товарів і послуг здійснювалися до Німеччини (220845,4 тис. дол. США у 2015 р.; 207860,0 тис. дол. США у 2016 р.), Польщі (відповідно 131719,1 тис.дол. США та 114137,8 тис. дол. США). Загалом спостерігається негативна тенденція спаду в обидві країни в середньому на 13 млн. дол. США. Серед інших країн світу найбільше експортували товарів до Нідерландів, Словаччини, Австрії, Білорусі та Росії. Всього область експортувала товари у 86 країн у 2015 р. та у 89 країн світу в 2016 р., причому більш як 70 % загального обсягу експорту припадало на країни ЄС.

Стосовно імпорту відзначимо, що в 2015 р. найбільше товарів отримано з Німеччини (161626,3 тис. дол. США). У 2016 р. значний обсяг імпорту був із Білорусі

(233802,3 тис. дол. США), Угорщини (156757,8 тис. дол. США), Росії (105747,0 тис. дол. США), Німеччини (104006,2 тис. дол. США), Литви (98127,7 тис. дол. США), Польщі (77813,5 тис. дол. США), Греції (60655,5 тис. дол. США). Всього область імпортувала товари з 88 країн світу. Частка імпорту з країн ЄС в його загальному обсязі у 2015 р. становила 85 %, а у 2016 р. – 59,4 %.

Найбільш помітні значення експорту-імпорту товарів і послуг в м. Луцьку та Луцькому районі і в м. Нововолинську. Невеликі обсяги експортно-імпортних операцій в м. Володимир-Волинському, Ковелі (місто втратило лідерські позиції попередніх років), Ковельському районі. Ще менші показники у Любомльському, Іваничівському та Ківерцівському районах. В усіх інших районах області зовнішньоторговельна діяльність здійснюється в мізерних обсягах. Майже в усіх містах та районах (за винятком Луцького) імпорт значно перевищує експорт.

Основні експортери області: ТзОВ «Кромбергед Шуберт Україна», ТзОВ «ВОГ Рітейл», ТзОВ «Кроноспан УА», ПАТ «СКФ Україна», ПАТ «Волиньхолдинг», СП ТОВ «Модерн-Експо», ПрАТ «Теріхем-Луцьк», ТзОВ «Гербо-Холдинг», ТзОВ «Комо-експорт», ТзОВ «Волинь-Зерно-Продукт», ДП «ЛРЗ «Мотор», ПАТ «Володимир-Волинська птахофабрика», ПАТ «Нововолинський ливарний завод», ПАТ «Луга», ТзОВ «ВГП», ТзОВ «Каскад-Транспорт». На них припадає близько двох третин загальнообласного експорту.

Найбільші імпортери Волині – ТзОВ «Кромбергед Шуберт Україна», ТзОВ «Альтер-топ», ТзОВ «Елітавто», ТзОВ «Кроноспан УА», ТзОВ «Волинь Мото», ТзОВ «Автолайф», ПАТ «СКФ Україна».

Найбільш вагому частку товарної експортованої продукції становили електричне обладнання, механічні пристрої, деревина і вироби з неї, меблі, пластмаси, полімерні матеріали, текстильний одяг, продукти рослинного і тваринного походження, олії та жири, зернові культури, насіння і плоди олійних культур [1].

В товарній структурі імпорту домінували електрообладнання, засоби наземного транспорту (крім залізничного), механічні пристрої, чорні метали та вироби з них, пластмаси, полімерні матеріали, гума, каучук, деревина і вироби з неї, добрива, живі тварини, м'ясо і субпродукти [1]. Проте зауважимо, що імпорт продукції агропромислового комплексу, лісового господарства міг би бути значно меншим, адже ці товари можна якісно виготовляти на Волині. Область має всі умови, щоб продукція цих галузей стала більш вагомою в експорті, треба лише відповідна державна політика в цьому питанні.

Щодо зовнішньої торгівлі послугами зазначимо, що на експорт область надавала послуги у сфері переробки матеріальних ресурсів, транспорту та ділові. В імпорті найбільший попит у населення був на послуги, пов'язані з подорожами, з використанням інтелектуальної власності, з ремонту та технічного обслуговування матеріальних ресурсів, транспортні та ділові.

Динаміка абсолютних показників зовнішньої торгівлі області відображає чітку тенденцію їх зростання в 2010-2013 рр. та негативні тенденції спаду в 2014 р. і у 2015-2016 рр. Це спричинено не тільки складною економіко-політичною ситуацією в усій країні та девальвацією національної валюти. Очевидною причиною також є і недостатня увага держави до регіону. Область продовжує бути на периферії України не лише географічно, а й в аспекті зацікавленості владних структур в першу чергу інвестиційними перспективами та можливостями для розширення зовнішньоторговельних зв'язків Волині. Проблемними залишаються питання розширення ринків збуту, сприяння держави просуванню місцевих товарів і послуг на зовнішній ринок, зокрема легального експорту бурштину, недостатній рівень розбудови та модернізації інфраструктури прикордонних територій, недостатність фінансових ресурсів. Також слід більш зорієнтувати на зовнішньоекономічну

діяльність такі галузі, як сільське господарство та його переробні галузі, машинобудування, лісове господарство, туристичну та рекреаційну сфери, оптимізувати територіальну структуру зовнішньоторговельної діяльності в регіоні.

Список використаних джерел: 1. Головне управління статистики Волинської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>. – Назва з екрану. 2. Стаднюк Т. В. Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі Волинської області / Т. В. Стаднюк, Т. О. Шматковська // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – 2016. – Т. 23. – №1. – С. 79–87. 3. Черчик Л. М. Статистичне дослідження зовнішньоекономічної діяльності у Волинській області / Л. М. Черчик, С. І. Бегун // Економічний форум. – 2014. – №1. – С.93 – 99.

УДК (911.3:30/33)

Митчик Юлія – студентка 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
Потапова Алла. – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Характеристика трудового потенціалу Камінь-Каширського району

Проаналізовано термін «трудоий потенціал». Розглянуто сучасний стан трудового потенціалу Камінь-Каширського району.

Ключові слова: трудовий потенціал, трудові ресурси, зайнятість, безробіття.

Mytchik Yu., Potapova A. Characteristics of the Labor Potential of Kamin-Kashyrskiy Raion. The term "labor potential" was analyzed The current state of the labor potential of Kamin-Kashyrskiy Raion was considered.

Keywords: labor potential, labor force, employment, unemployment.

Актуальність дослідження. Ефективність економічного розвитку сучасних регіонів залежить від ресурсів, які забезпечують поступальний розвиток суспільства. Одним з таких ресурсів вважають трудовий потенціал, який є основним ресурсом виробництва, відповідає за продуктивність праці, мотивацію та інноваційний потенціал людини, визначає успіх стратегії, яка спрямована на інтенсифікацію виробництва, конкурентоспроможність регіону тощо.

Мета дослідження – розглянути сучасний стан трудового потенціалу Камінь-Каширського району.

Об'єкт дослідження – трудові ресурси Камінь-Каширського району.

Предмет дослідження – суспільно-географічний аналіз трудового потенціалу Камінь-Каширського району.

Трудовий потенціал це – сукупність кількісних та якісних характеристик робочої сили, яка забезпечує певні можливості у створенні матеріальних і духовних благ суспільства. Структура трудового потенціалу являє собою співвідношення різних демографічних, освітньо-професійних, соціально-економічних, інтелектуально-креативних, структурних характеристик населення [4].

На території Камінь-Каширського району проживає 64,4 тис. осіб в 65 населених пунктах, серед яких місто Камінь-Каширський та 64 села, в яких нараховується одна

міська і 31 сільські ради. На міське населення припадає 12,9 тис. чол. (20 %), на сільське – 51,5 тис. чол. (80 %). Постійно на території району проживає – 63,1 тис. чол., серед яких чоловіків – 30,6 тис. чол. (47,5 %), жінок – 33,8 тис. чол. (52,5 %). У віковій структурі переважає молодь 15-35 років – 14,6 тис. чол. (22,5 %). Щільність населення по району становить – 36 осіб/км². Народжуваність по району становить 18,5 ‰, смертність – 12,8 ‰. Природній приріст додатний і становить 5,7 ‰ [1].

За віковою структурою по території переважає працездатне населення 32,6 тис. осіб, пенсіонерів 17,9 тис. осіб, найменша частка припадає на молодше за працездатне населення – 16,8 тис. осіб.

Попит та пропозиція робочої сили на ринку праці району знаходяться в позитивній динаміці, протягом останніх трьох років рівень зайнятості зріс з 2,5 % до 2,7 %. У сферах економічної діяльності зайнято 6,4 тис. осіб, з них у соціальній сфері – 3,5 тис. осіб (51,7 %), у промисловості – 0,8 тис. осіб (11,3 %), у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві – 1,1 тис. осіб (15,8 %), у торгівлі – 0,5 тис. осіб (7,3 %), в державному управлінні – 0,5 тис. осіб (8,0 %), у інших галузях – 0,4 тис. осіб (5,9 %) (рис. 1).

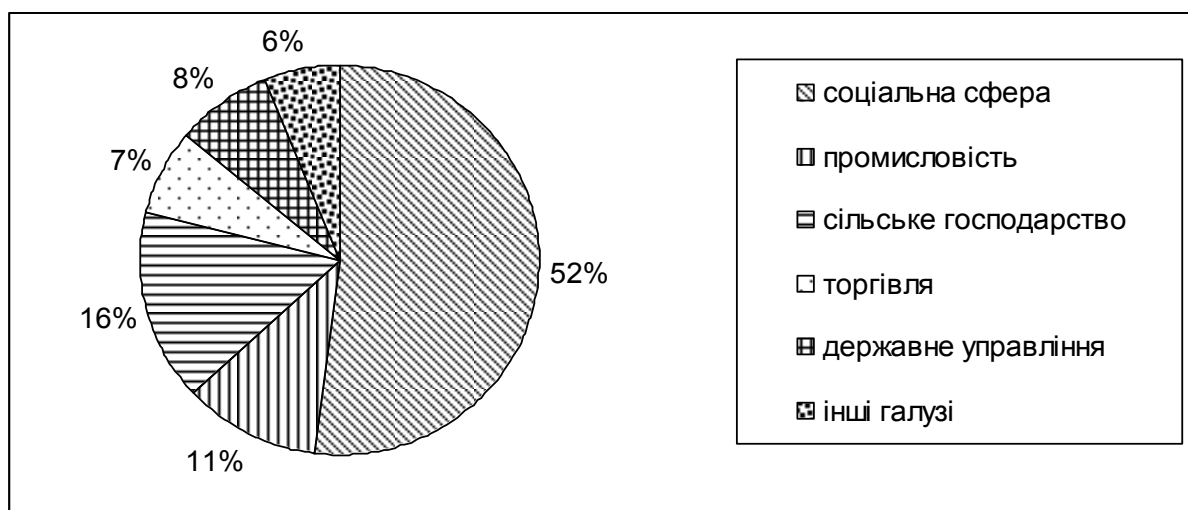

Рис. 1. Зайнятість населення Камінь-Каширського району

Чисельність зареєстрованих безробітних станом на 01.06.2016 р. становить 314 осіб, з них 177 жінок, молодь у віці до 35 років – 153 особи. В розрізі професійної компетентності: 44 % – робітники, 36 % – службовці, 20% – особи без професії. Навантаження на 1 вакансію становить 0,7 осіб. Середньомісячна заробітна плата у розрахунку на одного працівника станом на 1 серпня 2015 року становить – 2422 грн. [1].

Протягом року комплекс різноманітних послуг та матеріального забезпечення отримали 3503 незайняті особи. Чисельність громадян, які отримали роботу за сприяння центрів зайнятості, залишається стабільною в межах 1035 осіб щорічно.

З початку року в районі створено понад 616 нових робочих місць. Ефективне проведення дієвих програм зайнятості дозволяє поступово зменшувати термін перебування безробітних на обліку в центрі зайнятості.

Протягом року послугами служби зайнятості скористалось 1292 незайнятих громадян, 750 осіб отримали роботу, у тому числі 493 безробітних громадян. За видами діяльності 38 % працевлаштовано в торгівлю, 17 % – в освіту, 12 % – у лісове та сільське господарство, 12 % – у державне управління, 5 % – у транспорт, 4 % – в охорону здоров'я. На професійне навчання направлено 210 безробітних.

З метою розширення можливостей щодо забезпечення зайнятості громадян, проводиться організація громадських робіт та робіт тимчасового характеру. З початку

року громадськими роботами охоплено 4 особи, а роботами тимчасового характеру – 114 осіб безробітного населення [2].

Висновки: Камінь-Каширський район має значний трудовий потенціал, що характеризується наявністю в районі значної кількості працездатного населення – 32,6 тис. осіб. Основна частка населення зайнята в соціальній сфері – 52 %. Рівень безробіття в районі за останні роки знизився, у зв'язку з проведенням дієвих програм з боку місцевої влади.

Список використаних джерел: 1. Головне управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> – Регіональна статистика . 2. Камінь-Каширська районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kamadm.gov.ua/pasport-raionu/ekonomika> 3. Клиновий Д. В. Розміщення продуктивних сил та регіональна економіка України / Д. В. Клиновий, Т. В. Пепа. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 728 с. 4. Потапова А. Г. Економічний потенціал Волинської області : монографія / А. Г. Потапова, Н. В. Краснопольська. – Луцьк : Волиньполіграф, 2016. – 174 с. 5. Статистичний щорічник «Волинь 2015 рік» / за ред. В. Ю. Науменка. – Луцьк : ТзОВ «Друкмаркет», 2016. – 496 с.

УДК 911.3:314.117(477.8)

Мручковський Петро – викладач
географії педагогічного коледжу
Чернівецького національного
університету імені Юрія Федьковича

Етнічна структура населення західноукраїнської частини українсько-білоруського прикордоння (територіальні відміни)

Розглянуто етнічну структуру населення західноукраїнської частини українсько-білоруського прикордоння та проаналізовані її територіальні відміни у розрізі адміністративних районів і обласних центрів Волинської та Рівненської областей. За вказаними адміністративно-територіальними одиницями визначені індекси етнічної різноманітності населення. Розкриті особливості розселення українців, титульних націй сусідніх держав (білорусів, поляків) та інших найчисельніших етнічних меншин.

Ключові слова: етнічна структура, етнічні меншини, індекс етнічної різноманітності, рейтинговий аналіз.

Mruchkovskyy P.V. Population's Ethnic Structure within West-Ukrainian Segment of Ukrainian / Belarusian Border (Territorial Differences) The ethnic structure of population inhabiting the West-Ukrainian portion of the Ukrainian/ Belorussian border has been dealt with, as well as said structure's differences within the administrative districts (rayons) and centers of the Volyn and Rivne administrative regions (oblasts) have been analyzed. Following the analysis, the population's ethnic variety indices have been established for the aforesaid administrative-territorial units. Particularities in settlement of Ukrainians, title nations of neighboring states (Belarusians, Poles), and other most numerous ethnic minorities have been disclosed.

Key words: ethnic structure, ethnic minorities, index of ethnic variety, rating analysis.

Етнічна структура – важлива характеристика населення прикордонних етноконтактних територій. Об'єктом вивчення виступає населення західноукраїнської смуги українсько-білоруського прикордоння. Дане дослідження охоплює 34 адміністративно-територіальні одиниці низового рівня Волинської і Рівненської областей. За даними Всеукраїнського перепису населення на розглядуваній території було зареєстровано 2 228 659 осіб постійного населення, які в етнічному відношенні: а) ідентифікували себе представниками 84 народів (із 132 наведених у

переліку перепису), б) 11 осіб вказали свою приналежність до групи “інші національності”, в) 206 осіб не вказали своєї національності. За лінгвістичною класифікацією народів 83 етноси об’єднані у 22 мовні групи 9 мовних сімей, один етнос розмовляє мовою, що віднесена до групи „ізолюваних”.

Індоевропейська мовна сім’я представлена 33 народами 9 мовних груп: слов’янської (8 народів, 2 222 308 осіб, що становить 99,7% всього населення), германської (6 народів, 1 162 особи), романської (6 народів, 782 особи), вірменської (вірмени – 636 осіб), індоарійської (2 народи, 298 осіб), балтійської (2 народи, 279 осіб), грецької (греки – 104 особи), іранської (6 народів, 98 осіб), албанської (албанці – 34 особи); алтайська мовна сім’я включає 21 народ 3 мовних груп: тюркської (17 народів, 1 510 осіб), монгольської (2 народи, 10 осіб), тунгусо-маньчжурської (2 народи, 3 особи); уральська мовна сім’я (13 народів) представлена 3 мовними групами: фінно-угорською (11 народів, 539 осіб), самодійською (ненці – 1 особа) і прибалтійсько-фінською (ліви – 1 особа); 10 народів північнокавказької мовної сім’ї об’єднані у 2 мовні групи: нахсько-дагестанську (7 народів, 125 осіб) і абхазо-адигейську (3 народи, 20 осіб); 2 народи афразійської мовної сім’ї представляють 2 мовні групи: семітську (араби – 34 особи) і західно-семітську (ассирійці – 12 осіб); грузини (436 осіб) є представниками картвельської групи картвельської мовної сім’ї, в’єтнамці (6 осіб) – в’єт-мионгської групи австроазіатської сім’ї, китайці (7 осіб) – китайської групи сино-тібетської сім’ї, чукчі (1 особа) – чукотсько-камчатської мовної сім’ї. Ізолюваною мовою розмовляють корейці (36 осіб).

Домінують українці (титутельна нація) – 96,4 %, їх частка у розрізі 31 адміністративного району перевищує 95 % (у 22 районах – перевищує 98 %). Хоча досліджувана територія є прикордонною, за індексом етнічної різноманітності ($E_r = 0,070$) вона „майже моноетнічна” (для населення України $E_r = 0,380$ [1, с. 93]).

Найчисельнішими національними меншинами є росіяни (55 261 особа), білоруси (15 044 особи) і поляки (2 819 осіб). Серед не слов’янських народів своєю чисельністю виділяються: євреї (668 осіб) і німці (487 осіб) германської мовної групи, молдовани (667 осіб) романської групи, вірмени (636 осіб) вірменської групи, татари (455 осіб) і азербайджанці (421 особа) тюркської групи, грузини (436 осіб) картвельської групи, цигани (295 осіб) індоарійської мовної групи. Серед слов’ян представлені також: чехи (460 осіб), болгары (223 особи) і словаки (128 осіб). Представники ще 9 народів нараховують від 100 до 200 осіб (литовці – 173, чуваші – 146, угорці – 139, узбеки – 138, мордва – 122, латиші – 106, греки – 104, казахи і туркмени – по 100 осіб), 5 етнічних груп мають чисельність від 50 до 100 осіб (румуні, удмурти, марійці, башкири, гагаузи), 9 етнічних меншин - від 26 до 50 осіб, 7 меншин – 11-25 осіб, 15 етнічних меншин представлені 5-10 особами, ще 24 етноси нараховують менше 5 осіб.

Етнічні меншини за ступенем концентрації розселені по-різному: а) локалізовано у небагатьох ареалах, б) дисперсно. При цьому спостерігається більша їх концентрація у великих і середніх містах, містах обласного підпорядкування (від 4,6% до 9,1%). Тому важливо розглянути не лише загальну кількість представників етнічних груп, але і їхню просторову поширеність та кількісну значимість у кожному районі. За основу прийнято методику бального оцінювання розселення етнічних меншин, розроблену В. Джаманом і Я. Джаманом [2, с. 75–77]. Бальна оцінка була проведена за 10 найбільшими етнічними меншинами у кожному з 34 адміністративно-територіальних утворень. У розселенні етнічних меншин є відчутні територіальні відмінності. До оцінювання трьох найбільших за чисельністю етнічних меншин потрапили 7: росіяни, білоруси, поляки, молдовани, вірмени, грузини і цигани. При вивченні наступних порядкових рейтингових номерів етнічних меншин, етнічна різноманітність зростає: у п’ятірку потрапили 16 етнічних груп, у десятку – 30 меншин.

Найчисельніші серед національних меншин у західноукраїнській смузі українсько-білоруського прикордоння – росіяни, які становлять майже 69 % їх кількості. Вони є найбільшою національною меншиною в 32 із 34 територіальних одиниць, у двох районах поступаючись білорусам. Із максимальної кількості балів (408) росіяни набрали 404 (99,0 %). Білоруси є другою національною меншиною, становлячи тільки 0,68 % всього населення і 18,78 % національних меншин. Найбільшою національною меншиною вони виступають у 2 районах Рівненської області, які мають державний кордон з Білоруссю: Рокитнівському (частка білорусів у структурі населення - 15,53 %) і Зарічненському (0,52 %). При загалом малій кількості білорусів, їх питома вага більша у районах, які мають державний кордон із Білорусією, і обласних центрах. Білоруси – друга (після росіян) національна меншина у 30 територіальних одиницях регіону дослідження і двічі третя (після росіян і поляків) у Корецькому і Острозькому районах. Сумарна оцінка розселення і рейтингової значимості білорусів – 340 балів. Поляки виступають третьою національною меншиною і становлять 0,13 % всього населення і 3,52 % національних меншин досліджуваного регіону. Вони двічі є другою за чисельністю національною меншиною, 20 разів – третьою, 4 рази - четвертою, 6 разів – п'ятою і 2 рази – шостою. Оцінена сума балів особливостей розселення – 254. Євреї займають четверте місце за людністю серед національних меншин у досліджуваному регіоні виключно через значну свою локалізованість у двох обласних центрах, де вони є четвертими. У Луцьку і Рівному проживає 77,1 % євреїв Волинської і Рівненської областей. Ще дев'ять разів євреї займають 7-10 місця у рейтингу за людністю. Загалом євреї потрапили до рейтингової оцінки кількісної значимості національних меншин тільки в 11 із 34 територіальних утворень (32,4 %) і отримали 37 балів (це дванадцяте місце в рейтинговому оцінюванні поширеності національних меншин в регіоні дослідження). Молдовани потрапили до рейтингової оцінки всі 34 рази, займаючи переважно 3-7 місця у розрізі районів. Сумарна оцінка розселення – 208 балів. Це четвертий показник (при п'ятому за показником людності).

Наступну групу етнічних меншин за територіальним поширенням і людністю становлять вірмени, грузини, німці і татари, які по 18-24 рази оцінювалися з загальною кількістю балів: вірмени – 130, грузини – 94, німці – 90, татари – 79 балів. Від 7 до 12 разів до рейтингової оцінки розселення потрапили: чехи і цигани (по 46 балів), азербайджанці (45), болгары (25), туркмени (23), словаки (22), литовці (21), узбеки (20 балів). Від 3 до 5 разів оцінювалися: чуваші (14 балів), казахи (13), угорці, латиші, албанці (по 12 балів); 1-2 рази: чеченці, греки, марійці, гагаузи, мордва, румуни, естонці, удмурти (від 8 до 2 балів).

Кількість етнічних груп, їх частка і рівень генетичної спорідненості формують ступінь строкатості етнічної структури населення, що кількісно можна визначити через індекс етнічної різноманітності. У розрізі адміністративно-територіальних одиниць західноукраїнської частини українсько-білоруського прикордоння індекс етнічної різноманітності характеризує етнічну структуру населення у переважній більшості (у 31 випадку із 34) як „майже моноетнічну”: від $E_p = 0,010$ (Камінь-Каширський район) до $E_p = 0,084$ (Іваничівський район). І тільки тричі етнічна структура є „перехідною” від „майже моноетнічної” до „поліетнічної”: у Рокитнівському районі ($E_p = 0,289$) і обласних центрах (у Рівному – $E_p = 0,159$ і у Луцьку – $E_p = 0,142$).

Отже, хоча досліджувана територія є прикордонною і тут проживають представники понад 80 народів, за індексом етнічної різноманітності вона „майже моноетнічна”. При цьому домінуючими є українці (96,4 %), найбільшими національними меншинами виступають росіяни і титульні нації сусідніх держав – білоруси та поляки.

Список використаних джерел: 1. Джаман В. О. Етнічна структура населення України : територіальні відміни, динаміка / В. О. Джаман // Наукові записки Вінницького державного пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія : Географія. – Вінниця, 2006. – Вип. 11. – С. 90-96. 2. Джаман В. Етнічна структура населення центрального регіону України (територіальні особливості на прикладі Черкаської області) / В. Джаман, Я. Джаман // Часопис соціально-економічної географії. – Харків, 2014. – Вип. 16 (1). – С. 71-81.

УДК 911.3

Пащук Станіслав – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
Голуб Геннадій – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Суспільно-географічні та економічні чинники розвитку Шацького району

Розглянуто суспільно-географічні та економічні чинники розвитку Шацького району. Охарактеризовано галузь торгівельного обслуговування та ресторанного господарства, освітній та медичний комплекси, економічні зв'язки та транспортне положення Шацького району.

Ключові слова: сфера послуг, освіта, економіка, транспорт, бюджет.

Pashchuk S., Golub G. S. Social-geographical and economic factors of development of Shatsk district. Considered the social-geographical and economic factors of development of Shatsk district. Described the industry of trade service and restaurant economy, educational and medical complexes, economic copulas and transport position of Shatsk district.

Key words: service business, education, economy, transport, budget.

Економіко-географічне положення Шацького району є сприятливим для економічного розвитку і має найбільший вплив на розміщення населення. На території району розташовані смт Шацьк та 30 сільських населених пунктів, проживає 16 977 тисяч населення, в тому числі 5 562 тисяч – міського та 11 415 тисячі – сільського. Більшість працездатного населення району зайнято в сільському та лісовому господарствах і в сфері обслуговування.

В галузі торгівельного обслуговування та ресторанного господарства в районі працює районне споживче товариство, ПВКП «Плесо», ВКФ «Максим», санаторій «Лісова пісня» та підприємці-фізичні особи. Побутове обслуговування здійснюється виключно за рахунок підприємців-фізичних осіб.

В районі функціонує Шацький лісовий коледж; 7 загально-освітніх шкіл I-III ст., 9 шкіл I-II ст., 3 школи - I ступеня; 8 дитячих садків ; музична школа, спортивна школа. В галузі культури на території району функціонує 19 клубних закладів, 15 бібліотек та музична школа [1].

Медичне обслуговування населення району здійснюють: Шацька районна лікарня на 40 ліжок (25 – терапевтичного і 15 дитячого відділень) з поліклінічним відділенням на 100 відвідувань у зміну, яка входить до складу територіального медичного об'єднання Любомльського і Шацького районів та комунальний заклад «Центр первинної медико-санітарної допомоги Любомльського і Шацького районів, який включає 23 ФАПів і 3 лікарських амбулаторій загальної практики сімейної медицини. Суттєво вплинуло на розвиток району створення в

2011 році територіального медичного об'єднання Любомльського та Шацького району, що дало можливість значно покращити медичне обслуговування жителів як у Шацькій районній лікарні, так і в Любомльській.

Район успішно виконує свої завдання в наповненні як державного так і місцевих бюджетів. До 40 % надходжень до бюджетів усіх рівнів поступає від оздоровчо-відпочинкової галузі району. Це свідчить про зміну спеціалізації району в напрямку використання багатих рекреаційних ресурсів, прийом людей на оздоровлення і відпочинок, їх обслуговування, Високий відсоток незайнятого населення компенсується зайнятістю сотень громадян району в сфері так званого зеленого туризму. На жаль, офіційно зайнятими вони можуть бути лише за згодою зареєструватись підприємцями. Органи місцевого самоврядування району дбають про наповнення своїх бюджетів розвитку за рахунок оренди та продажу земель несільськогосподарського призначення. Шацькою селищною радою в минулому році за кошти бюджету розвитку заасфальтовано близько 3 км вулиць, зроблено вуличне освітлення, проводиться капітальний ремонт кінотеатру. Ці роботи продовжуються і в цьому році. У 2015 році розпочали і до цього часу продовжується модернізація доріг, зокрема у напрямку Шацьк – Пульмо. Проведений капітальний ремонт дороги від с. Самійличі до санаторію «Лісова пісня», що вигідно відрізняє район від інших районів [2].

Шацький район має економічні зв'язки з багатьма районами Волинської області, іншими областями України та зарубіжними країнами. Ці зв'язки здійснюються за допомогою транспорту.

Основним видом транспорту району є автомобільний транспорт. Він має велике значення для перевезення пасажирів, вантажів. Через район проходить основна автомагістраль, яка з'єднує Волинську область з Білорусією. Для поліпшення роботи автомобільного транспорту потрібно прокласти нові сучасні магістралі. З району відправляються рейсові маршрути у Львів, Тернопіль, Луцьк, Ковель, Брест. Послугами пасажирського автомобільного транспорту користуються жителі району.

Недоліком транспортного комплексу району є відсутність залізниці, що ускладнює його економічний розвиток [3].

Район характеризується добре розвинутою сіткою шляхів транспорту загального користування. По території району проходить асфальтована дорога державного значення Любомль-Піща-Томашівка, а також дороги з твердим покриттям Шацьк-Пульмо, Шацьк-Вілиця. Крім них, є сітка ґрунтових доріг, які зв'язують між собою населені пункти і лісові масиви є вигідність транспортного положення району полягає в тому, що тут зовсім не розвинутий залізничний вид транспорту, що в певній мірі впливає на розселення. Віддаль до залізничної станції Любомль – 33 км, до обласного центру - міста Луцька - 170 км. У Шацькому районі нещодавно закінчилося будівництво кільцевої дороги навколо озера Світязь – сучасна автомобільна траса пролягає від села Пульмо до урочища Гряда.

Список використаних джерел літератури: 1. Офіційний сайт Волинської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.voladm.gov.ua> 2. Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua> 3. Офіційний сайт Шацької районної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.shaadm.gov.ua/>

Погребський Тарас – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Братчун Володимир – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Проблеми ефективного функціонування лісового господарства Волинської області

У тезах розглянуто основні проблеми ефективного функціонування лісового господарства Волинської області. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку лісового господарства в умовах ринкової економіки. Запропоновано заходи для підвищення ефективності процесів збереження і примноження лісового фонду.

Ключові слова: лісове господарство, лісовий фонд, ринкова економіка.

Pogrebskyi T. G., Bratchun V. M. Problems of Effective Functioning of the Forestry of Volyn Region. The article deals with the basic problems of effective functioning of forestry of Volyn region. The current trends in forestry management in a market economy have been analyzed. The measures to improve the processes of conservation and enhancement of forest fund were proposed.

Key words: forestry, forest fund, market economy.

Досвід світової системи господарювання свідчить, що сучасний етап розвитку ринкових відносин у цивілізованих країнах характеризується високим рівнем інтенсифікації та ефективності використання ресурсно-виробничого потенціалу на засадах впровадження прогресивних ресурсозберігаючих технологій. Рівень прогресивності використаних у процесі виробництва сировинно-матеріальних ресурсів, засобів праці, форм її організації, якості продукції є основним критерієм визначення конкурентоздатності виробничо-господарських об'єктів, стабільності їх становища у ринковому середовищі, впровадження їх у зовнішньоекономічні асоціації, компанії та інші угруповання, спрямовані на завоювання міжнародних ринків збуту і підвищення їх ролі в міжнародному розподілі праці.

Для того щоб об'єкти лісового господарства змогли ефективно функціонувати в умовах ринкової економіки, необхідно вже на першому етапі формування ринкових відносин у галузі переглянути основні методологічні положення, які характеризують стан і ефективність використання ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського підприємства; визначити сукупність факторів, які впливають на ефективність функціонування лісогосподарських об'єктів, їх пріоритетність у забезпеченні основних перспективних завдань розвитку підприємства.

Розв'язання таких проблем у сучасних умовах передбачає необхідність врахування таких специфічних особливостей, які склались в Україні на етапі становлення ринкової економіки, і впливають на її розвиток загалом і на розвиток лісового господарства зокрема [3].

Слід зазначити, і досвід це підтверджує, що внаслідок дії одних і тих же факторів у різних економічних ситуаціях виникають не тільки різні результати, а навіть і протилежні. Відомими є факти, коли в країнах з розвиненими ринковими інститутами лібералізація цін призводить до їх зниження, а в нашій країні – до їх

некерованого зростання. Очевидно, що факторами зниження цін слід вважати ступінь насиченості ринку товарами, конкуренцію між виробниками за ринки збуту продукції, вихід на міжнародний ринковий простір, можливість споживачів продукції вибирати найбільш вигідний для себе товар тощо. В Україні лібералізація цін призвела до їх багатократного, а в більшості випадків до їх необґрунтованого зростання практично на всі види товарів [1].

Причинами, що сприяли підвищенню цін на лісосировинні ресурси, слід вважати: низький рівень забезпечення товарних бірж лісосировинними ресурсами; зміну економічних відносин України з основними постачальниками лісосировинних ресурсів за її межами; загальні процеси зростання цін у країні, значна вартість енергетичних ресурсів, включаючи всі види палива, дефіцит електроенергії.

Дія перелічених причин суттєво змінює ставлення до оцінки ресурсно-виробничого потенціалу лісогосподарського об'єднання, вимагає більш ретельних розрахунків у визначенні максимальних можливостей його ефективного використання. Така оцінка є важливою для розв'язання завдань наступного характеру:

1. Забезпечення процесів збереження і примноження лісового фонду Волині з урахуванням можливих негативних наслідків від невпинного зростання цін на лісосировинні ресурси і підвищення їх дефіцитності, тобто коли попит випереджує пропозицію.

2. Визначення напрямів підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу лісового фонду.

3. Підвищення ефективності робіт по раціональному використанню ресурсно-виробничого потенціалу галузі.

Підвищення ефективності процесів збереження і примноження лісів, лісового фонду взагалі передбачає здійснення заходів, спрямованих на садіння лісу, збільшення земель, зайнятих лісовими культурами, підвищення рівня лісистості, покращення якості, структури лісів по породах, віковому складу і т. ін., а також на боротьбу зі шкідниками лісу, захист його від пожеж, хвороб тощо. Здійснення таких заходів фінансує держава, як основний власник лісового фонду, а отже, в її функції входить контроль за їх раціональним використанням, розробка прогресивних норм і нормативів, які визначають рівень ефективності ведення лісогосподарських робіт [2].

Досягнення поставленої мети значною мірою залежить від прогресивності і технічного рівня засобів праці, які використовуються в лісогосподарських роботах, досконалості технологічних процесів. Технічний рівень виробництва являє собою узагальнену характеристику ступеня розвитку матеріально-речових елементів виробництва - засобів праці, предметів праці, технології та способів їх взаємодії на основі сучасних досягнень науки і техніки.

Список використаних джерел: 1. Zuzuk F. *Physical and geographical features of swamping of some areas of the basin of the river Pripyat in Volyn and Brest regions protected under the Ramsar Convention and their role in the life of migratory birds* / F. Zuzuk, K. Suhomlin, I. Zaleski, T. Pogrebnskyi, S. Kovalchuk // *Природа Західного Полісся та прилеглих територій* : зб. наук. пр. / за заг. ред. Ф.В. Зузука. – Луцьк : СЛУ ім. Лесі Українки, 2016. – №13. – С. 3-10. 2. *Єврорегіон Буг : Волинська область* / За ред. Б. П. Клімчука, П. В. Луцишина, В. Й. Лажніка. – Луцьк : РВВ ВДУ ім. Лесі Українки, 1997. – 448 с. 3. Зубчук К. В. *Ландшафтний парк „Прип'ять-Стохід” : як зберегти те, що ще не змарновано* // *Волинь*. – 2004. – № 11. – 31 січня. – С. 3.

Погребський Тарас – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
Трачук Юлія – студентка 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Особливості захворюваності на СНІД населення Волинської області

У тезах висвітлено суспільно-географічні особливості захворюваності на СНІД населення Волинської області. Проаналізовано сучасні тенденції поширення та виокремлені основні причини захворюваності на СНІД у Волинській області.

Ключові слова: СНІД, захворюваність, поширеність.

Pogrebskyi T. G., Trachuk Y. A. The Features of AIDS Morbidity of the Population of Volyn Region. The article highlights social and geographical features of AIDS morbidity of the population of Volyn region. Current trends of spread and main causes of AIDS morbidity of the population of Volyn region have been analyzed.

Key words: AIDS, morbidity, prevalence.

Постановка проблеми. Синдром набутого імунodefіциту людини (СНІД) займає провідні позиції серед проблем у сфері охорони здоров'я. Адже, хворі на СНІД – це особи з різноманітними патологічними проявами, зумовленими глибокими катаклізмами імунної системи, медицина для яких практично безсила. Україна залишається лідером серед країн Європи за масштабами ураження населення цією недугою. З огляду на це, індикатором соціального благополуччя є сукупність заходів, що здатні протидіяти розвитку даної хвороби.

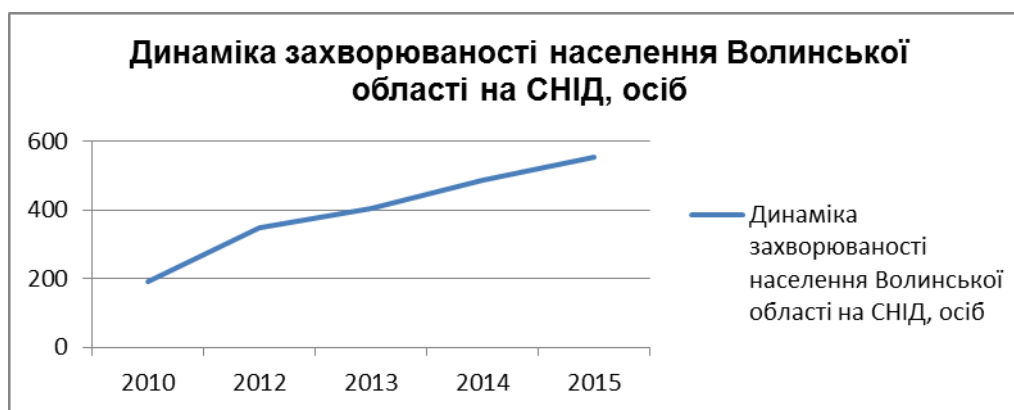
Метою дослідження є аналіз захворюваності на СНІД серед населення Волинської області, а також виокремлення основних причин, що впливають на його поширеність.

Аналіз попередніх досліджень. Вагомий внесок у вивченні специфіки та причин захворюваності на СНІД у регіональному вимірі зробили: Бойко В. Я., Бортко М. П., Брожик В. Л., Буртняк М. М., Василькова Г. М., Ващенко І. С., Галацан О. В., Немець К. А., Немець Л. М., Погребський Т. Г. та інші дослідники. Соціальний аналіз та статистична інформація щодо захворюваності на СНІД населення Волинської області подається у звітах Міністерства охорони здоров'я України та Головного управління статистики у Волинській області. Проте, науковці все частіше розглядають питання лише у контексті медичного обґрунтування, внаслідок чого бракує комплексних досліджень регіонального характеру.

Виклад основного матеріалу. СНІД – унікальне в історії людства явище за швидкістю поширення, масштабами та глибиною наслідків. Відповідно до останніх оцінок Об'єднаної програми ООН з ВІЛ/СНІД (ЮНЕЙДС) у світі від ураження померло більше 20 млн. людей. А отже, СНІД займає четверте місце серед причин смертності, насамперед серед осіб молодого віку. Показники поширеності значно коливаються у різних країнах світу, проте немає регіонів, де хвороба повністю ліквідована. Найбільшу загрозу СНІД представляє для країн Південної Африки, Південної Америки, Південно-Східної Азії. Така ситуація пов'язана, насамперед, із погіршенням соціально-економічного становища та рівня життя населення [5].

Масштабне ураження СНІДом населення України розпочалося у 1995 році, коли вірус імунодефіциту людини потрапив у середовище споживачів ін'єкційних наркотиків (СІН). Враховуючи, що до цього часу (1987–1994 рр.) в країні реєструвалися поодинокі випадки інфікування, джерелом інфекції були переважно іноземні студенти. Всього з 1987 року від СНІДу в Україні померло 39 887 осіб. Починаючи з 1995 року хвороба набула катастрофічних наслідків, що стали реальною загрозою для життя нашого суспільства, а її темпи – найвищими в Європі. За даними Українського центру контролю за соціально небезпечними захворюваннями МОЗ України, станом на 1.07.2016 було зареєстровано 7 612 нових випадків ВІЛ-інфікування та СНІДу (з них 1 365 дітей до 14 років). Найбільш вразливими регіонами є: Дніпропетровська, Донецька, Київська, Миколаївська й Одеська області, а також м. Київ [2, 3, 5].

Волинська область займає перше місце за масштабами інфікування серед західних регіонів України. За даними головного управління статистики, станом на 2015 р. кількість хворих з діагнозом, що встановлений вперше в житті складає 128 осіб. Проте, кількість хворих, що перебували на обліку у медичних закладах на кінець року становила 552 особи, а це максимальний показник, що був зареєстрований протягом років спостереження у Волинській області (Рис.1.).

*Рис.1. Динаміка захворюваності населення Волинської області, 2010-2015 рр.
(Побудовано авторами за даними [2])*

Проаналізувавши статистичні дані, ми дійшли висновку, що в області прослідковується гостра епідеміологічна ситуації щодо захворюваності на СНІД. Адже, після реєстрації першого випадку 1987 року відбулося певне зниження інтенсивності цього захворювання (до 1 особи у 2000 році), однак починаючи із 2010 року (193 особи) захворюваність на СНІД набула прискорених темпів [2]. Дана ситуація складається через основну причину: ураження статевим шляхом – 63%. Більшість нових випадків зараження простежуються у молоді, віком 20-30 років. Також, особливим чинником є вживання наркотичних речовин, проте збільшується прошарок людей з благополучного середовища, які не ведуть асоціальний спосіб життя, але зазнають захворювання через кров (22%), та як наслідок, відбувається спадкова передача від матері до дитини(15%). Однією з основних причин смертності хворих на СНІД став туберкульоз, який уражує ослаблений вірусом організм і дуже важко піддається лікуванню [4]. Окрім цього, загострюються і всі інші СНІД-індикаторні хвороби: токсоплазмоз, герпес у вираженій формі, гепатит та ураження мозку [1].

За станом захворюваності на СНІД в області лідирує м. Нововолинськ, м. Луцьк та м. Володимир-Волинський. Як бачимо, це найбільш розвинені, потужні міста обласного значення. Тому, ми дотримуємось точки зору, що ураження спричинене внаслідок наркоманії, адже кількість хворих, які перебували на обліку у медичних

зкладах на кінець року, з діагнозом розладу психіки та поведінки внаслідок вживання наркотичних речовин становило 1414 осіб, 68% з яких проживають у вищезазначених містах [2].

З кожним роком, показники захворюваності на СНІД набирають обертів, і отже, Волинська область концентрується у так званих групах ризику. Внаслідок цього, з травня 2005 року впроваджена антиретровірусна терапія для лікування хворих на ВІЛ/СНІД, яку в області отримують 646 хворих. Ще, створена міжсекторальна робоча група в сфері протидії ВІЛ-інфекції/СНІД з числа членів Координаційної ради з проблем ВІЛ-інфекції/СНІДу, туберкульозу та наркоманії. Робоча група забезпечує контроль за виконанням заходів Регіональної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2015-2018 роки у Волинській області зацікавленими управліннями, закладами та недержавними організаціями.

Висновки. Захворюваність на СНІД у Волинській області зростає із 1 випадку у 2000 році до 552 у 2015 році. Дана ситуація є прямо пропорційною до збільшення кількості наркоманії, та недбалого ставлення до незахищених статевих контактів. Така тенденція і відображає регіональну поширеність хвороби, розвитку яка набуває у великих містах області.

Список використаних джерел: 1. Медико-демографічна ситуація та основні показники медичної допомоги в регіональному аспекті: підсумки діяльності у 2011 році. / Авторський колектив : Бойко В.Я та ін. – К. : МОЗ України, 2012. – 192 с. 2. Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>. 3. Погребський Т. Г. Особливості поширення ВІЛ-інфекції серед населення Волинської області / Т. Г. Погребський // Регіон – 2013 : стратегія оптимального розвитку : матеріали Наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 7–8 листопада 2013 р., м. Харків / Гол. ред. колегії В. С. Бакіров. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 197-199. 4. Погребський Т. Г. Общественно-географические особенности заболеваемости туберкулезом населения Украины / Т. Г. Погребский // Магілёўскі мерыдыян. – Магілёў, МГУ имени А. А. Кулешова, 2014. – Том 14. – Вып. 1 – 2 (24–25). – С. 75-80. 5. Фонд Олени Пінчук. СНІД в Україні : статистика на 01.07.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.antiaids.org>.

УДК 911.3

Поручинська Ірина – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
Бікулова Олександра – студентка 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Місце Львівської залізниці в транспортній системі України

Показано місце та особливості залізничного транспорту у економічних зв'язках України та її регіонів. Проаналізовано сучасну діяльність Львівської залізниці. Зазначено основні проблеми функціонування залізниці.

Ключові слова: транспорт, залізничний транспорт, Львівська залізниця.

Poruchynska I. V., Bikulova O. A. Place of the Lviv Railway is in a Transport System of Ukraine. A place and features of railway transport in the economic copulas of Ukraine and her

regions are shown. The modern activity of the Lviv railway is analysed. The basic problems functioning of railway are marked.

Key words: transport, railway transport, Lviv railway

Залізничний транспорт України відіграє провідну роль у здійсненні внутрішньодержавних і значну – у зовнішньодержавних економічних зв'язках України та її регіонів і характеризується такими показниками як регулярність руху, висока швидкість перевезень, велика пропускна і провізна спроможність.

Цей вид транспорту як соціальний, для переважної більшості населення являється найбільш доступним та привабливим через відносну дешевизну вартості проїзду, особливо для населення що користується пільгами.

Найбільшим підприємством галузі є Укрзалізниця, до якої входять Донецька, Львівська, Одеська, Південна, Південно-Західна та Придніпровська залізниці, а також інші підприємства та організації єдиного виробничо-технологічного комплексу, що забезпечують перевезення вантажів і пасажирів.

Львівська залізниця – одна з найстаріших залізниць України – пролягає в південно-західній частині України на території Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької, Закарпатської, Волинської, Рівненської областей. Розгорнута довжина головної колії становить близько 6 тис. км, експлуатаційна довжина 4,5 тис. км. Головна магістраль Рівне–Львів–Стрий–Чоп, вона електрифікована. Велике значення мають експортні вантажі. Найбільші станції Чоп та Мостиська. Найбільша пасажирська станція – Львів [1].

На залізниці діє 354 станції, із них 252 відкриті для вантажних операцій. Перевезення пасажирів і вантажів забезпечує парк потужного рухомого складу. Основні вузлові станції: Львів, Тернопіль, Ковель, Стрий, Івано-Франківськ, Здолбунів, Сарни, Самбір, Красне, Дрогобич, Червоноград, Ківерці, Батьово, Клепарів, Рівне, Чернівці, Ужгород, Чоп. Щодня залізницею перевозиться понад 150 тис. т вантажів, за кордон відправляється до 40 поїздів і стільки ж приймає.

На залізниці електрифіковано 3207 км колій, що становить 71 % від загальної експлуатаційної довжини. На електрифікованих ділянках перевезення пасажирів здійснюють електровози та електропоїзди, на неелектрифікованих — тепловози та дизель-поїзди [2].

Завдяки географічному розташуванню, Львівська магістраль забезпечує перевезення пасажирів і експортно-імпортних вантажів між Сходом і Заходом, Північчю і Півднем, тому вона по праву називається головними воротами України в Європу. Вона є важливим центром у транспортних перевезеннях між Сходом та Західною Європою, оскільки межує з Польщею, Угорщиною, Румунією, Словаччиною. Це спонукає не лише до поліпшення організації перевезень, підвищення швидкості передачі вагонів, але й відкриття нових прикордонних переходів, розширення і реконструкції розвантажувально-перевантажувальних пунктів [3].

Майже 800 км ділянок Львівської залізниці входять до складу міжнародних транспортних коридорів:

- до Критського № 3: Мостиська-II – Львів – Красне – Підволочиськ;
- Критського № 5: Чоп – Львів;
- міжнародного транспортного коридору Гданськ (Балтійське море) – Одеса (Чорне море): Ягодин – Ковель – Здолбунів.

Залізниця має сучасну матеріально-технічну базу і може виконувати великий перелік робіт, у тому числі: будівництво і ремонт колії, електрифікацію залізниць, капітальний ремонт тягового рухомого складу різного призначення. В структурі залізниці діє потужний будівельний підрозділ, який проводить промислове та цивільне будівництво [4].

Львівська залізниця має 8 % двоколійних і 11 % електрифікованих ліній. Дорога забезпечує вихід з території України на захід – через прикордонні станції Чоп,

Мостиска і Брест – потоку експортних вантажів. Менш істотна роль дороги в місцевих вантажних перевезеннях [3].

Транзитні перевезення становлять 80 % від загального обороту залізниці. Залізничні сполучення з іншими країнами забезпечують 14 прикордонних переходів: чотири – на кордоні з Польщею, три – з Молдовою, по два – з Словаччиною, Румунією, Угорщиною, Білоруссю. У внутрішньодорожньому вантажообігу головну роль грають кам'яне вугілля, в основному зі Львівсько-Волинського басейну і частково з Донбасу, мінеральні будівельні матеріали, нафтопродукти, чорні метали, машини, зерно, борошно і цукровий буряк. У відправленні вантажів різко домінують кам'яне вугілля Львівсько-Волинського басейну, нафтопродукти і мінеральні будівельні матеріали. Відправляються також лісові вантажі з карпатських і поліських областей, цукровий буряк і машини головним чином зі Львова [2].

Найбільшими станціями прибуття вантажів є станції Чоп і Мостиська, що виконують операції з експортними вантажами, а також станції Дрогобич, Надвірна, Добротвір, Львів і Рівне. Велику кількість вантажів відправляють станції Іванче, Селець і Гірник, Здолбунів, Миколаїв і Клесов [4].

Існуюча структура управління залізничного транспорту, стан виробничо-технічної бази залізниць та рівень організації перевезень за багатьма параметрами не відповідають зростаючим потребам суспільства і європейським стандартам якості надання транспортних послуг, не сприяють підвищенню ефективності функціонування галузі та потребують її реформування.

Список використаних джерел: 1. Загальна характеристика залізниць / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/7/143.pdf>. 2. Львівська залізниця [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Львівська_залізниця. 3. Офіційний сайт ПАТ “Укрзалізниця” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uz.gov.ua/about>. 4. Про Львівську залізницю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://railway.lviv.ua/>.

УДК 911.3

Поручинська Ірина – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Шпак Тарас – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Загальний огляд сільського господарства Турійського адміністративного району

Розглянуто сучасні тенденції розвитку сільського господарства у Турійському районі. Охарактеризовано структуру сільськогосподарського виробництва. Показано місце району за виробництвом деяких видів сільськогосподарської продукції в області.

Ключові слова: сільське господарство, сільськогосподарське виробництво, сільськогосподарські підприємства.

Poruchynska I. V., Shpak T. General Review of Agriculture of Turiysk Administrative Region. The modern trends in agriculture Turiysk area are considered. The pattern of agricultural

production is described. The place of district is shown after the production of some types of agricultural produce in area of.

Key words: agriculture, agricultural production, agricultural enterprises.

Сільське господарство має вагомий вплив на економічний потенціал Волинської області та її регіонів, оскільки забезпечує населення продуктами харчування, промисловість – сировиною, а населення – робочими місцями.

Територія Турійського району має досить сприятливі умови для розвитку сільського господарства, оскільки характеризується рівнинним рельєфом, порівняно теплим помірно-континентальним кліматом з достатньою кількістю тепла і вологи. Оскільки переважаючим типом ґрунтів в районі є бідні на гумус дерново-підзолисті ґрунти, то для підвищення їх родючості вносять органічні і мінеральні добрива.

Сільське господарство, у якому зайнято 31,8 % усього зайнятого населення Турійського району, спеціалізується на м'ясо-молочному тваринництві, виробництві м'яса свинини і птиці, вирощуванні зернових та технічних культур.

Площа сільськогосподарських угідь району становить 80,67 тис. га, з них: рілля – 50,48 тис. га, пасовища – 19,26 тис. га, сіножаті – 10,37 тис. га, багаторічні насадження – 0,56 тис. га.

Землі у володінні і користуванні громадян становлять 48,77 тис. га, з них для: ведення особистого підсобного господарства – 8,27 тис. га, ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – 25,82 тис. га., будівництва та обслуговування житлових і господарчих будівель (присадибні ділянки) – 2,36 тис. га, сінокошу та випасу худоби – 0,40 тис. га, городництва – 0,25 тис. га, колективного та індивідуального садівництва – 0,03 тис. га. Землі запасу та інші, які надані у тимчасове користування становлять 5,69 тис. га [2].

Структура сільськогосподарського виробництва без врахування господарств населення характеризується перевагою тваринництва, на яке припадає 54,0 %, тоді, як на рослинництво – 46,0 %. Основними напрямками виробництва в галузі рослинництва є зернові, цукрові буряки, озимий ріпак, соя, кукурудза, а в галузі тваринництва – м'ясо-молочне тваринництво, виробництво м'яса свинини і птиці.

На території району нараховується 44 сільськогосподарські підприємства усіх форм власності, з яких 31 фермерське господарство, а також 11,4 тис. господарств населення. Крім того у районі працює 88 пунктів із заготівлі та реалізації сільськогосподарської продукції. Для обслуговування особистих селянських господарств в галузі тваринництва працює 36 пунктів штучного осіменіння, ветеринарні аптеки та кіоски [2].

Більшість агроформувань спеціалізується на вирощуванні сільськогосподарських культур у поєднанні з тваринництвом, але є й такі основною спеціалізацією яких є вирощуванні зернових та технічних культур, змішане сільське господарство, вирощування фруктів та сільськогосподарських культур, вирощування фруктів та ягід, розведення свиней, розведення великої рогатої худоби та свиней, розведення риби та вирощування фруктів, розведення птиці [1].

За 2016 рік валовий збір зерна становив 63,4 тис. т при середній врожайності 49,8 ц/га, що на 13,2 тис. т та 1,9 ц/га більше ніж у попередньому році.

В розрізі культур ситуація має такий вигляд: озимої пшениці було зібрано 38,5 тис. т (середня урожайність 53,6 ц/га), ярої пшениці – 10,1 тис. т (51,1 ц/га), озимого ячменю – 4,4 тис. т (44,6 ц/га), озимого жита – 4,3 тис. т (38,7 ц/га), ярого ячменю – 3,3 тис. т (44,1 ц/га), вівса – 2,1 тис. т (46,3 ц/га), зернобобових – 1,8 тис. т (35,7 ц/га).

Найбільшу кількість зерна було намолочено у фермерських господарства (ФГ): «Перлина Турії» та «Аміла» (15,5 та 7,4 тис. т. відповідно). Найвища загальна урожайності була зафіксована у ФГ «Перлина Турії» (69,3 ц/га). Крім того, найвищою урожайності озимої пшениці досягнуто у ФГ «Перлина Турії» – 82,7 ц/га та ТОВ «СБЕ

Україна Волинь» – 68,0 ц/га; озимого жита – у ТОВ «Волиньагрохолдинг» (61,2 ц/га); озимого ячменю – у ФГ «Перлина Турії» та «Аміла» (55,5 та 52,9 ц/га відповідно); ярої пшениці – ФГ «Перлина Турії» (72,7 ц/га); ярого ячменю – ФГ «Перлина Турії» (60,0 ц/га) та ФГ «Аміла» (53,5 ц/га); вівса – ФГ «Перлина Турії» (58,5 ц/га) [2].

Також у 2016 році було зібрано 26,1 тис. т фабричного цукрового буряку, 6,8 тис. т ріпаку, 5,3 тис. т сої. За обсягом виробництва ріпаку сільськогосподарські підприємства району посідали третє місце серед аграрних формувань області, зернових культур та цукрового буряку – відповідно п'яте та шосте місця [3].

В сільськогосподарських підприємствах Турійського району утримується 5057 голів великої рогатої худоби, в тому числі 1832 корови, 18327 голів свиней та 121 голів овець [2].

Сільськогосподарські підприємства (крім малих) реалізували на забій 18,2 тис. т худоби та птиці (у живій масі), у т. ч. – 13,5 тис. т бройлерів, виробили 8,1 тис. т молока. За обсягом виробництва м'яса район посідав друге місце в області і на нього припало 17,6 % виробленого агропідприємствами, молока – відповідно – третє місце і 10,5 % [3].

Найбільш вигідними з економічної точки зору в Турійському районі залишається виробництво зерна, цукрових буряків, ріпаку, сої, м'яса, молока і молочних продуктів. Продовжується реформування майнових і земельних відносин. Здійснено приватизацію промислових, переробних, заготівельних, сервісних і торговельних підприємств агропромислового комплексу. Замість колишніх колективних і державних сільськогосподарських підприємств діє півтисячі новостворених агроформувань ринкового типу на базі приватної власності на майно і землю.

Список використаних джерел: 1. Каталог агропідприємств, виробники с/г продукції. Турійський район. Волинська область [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.4sg.com.ua/orgcatalog.php?r=380> 2. Сайт Турійської районної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.turadm.gov.ua/pasport-raionu/silskohospodarstvo> 3. Соціально-економічне становище Турійського району за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://volodymyr.daily.net.ua/sotsialno-ekonomichne-stanovishhe-turiyskogo-rayonu-za-2016-rik/>

УДК 911.3:33

Поручинський Володимир – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Коваль Світлана – студентка 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Регіон, як предмет наукового дослідження

Розглянуто основні поняття регіону. Проаналізовано терміни «регіон» та «район». Охарактеризовано типи районування та класифікацію регіону.

Ключові слова: регіон, район

Poruchynsky V. I., Koval S. Region, as the Article of Scientific Research. The basic concepts of region are considered. Terms "region" and "district" are analysed. The types of districting and classification of region are described.

Key words: region, district.

Поняття “region” не має на сьогодні єдиного тлумачення і тому різними науками трактується по-різному. Термін “region” з’являється дещо пізніше ніж “район”, що пов’язане з розвитком нового напрямку економічної науки – регіональної економіки. В перекладі з латини він означає область, район, місцевість. На території колишнього СРСР виділялися макрорегіони, або зони до складу яких входили регіони. Таким чином, регіон визначався як велика частина території країни з більш-менш однорідними природними умовами і притаманним їй напрямком розвитку продуктивних сил на основі поєднання комплексу природних ресурсів з матеріально-технічною базою, виробничою і соціальною інфраструктурою [2].

Основним критерієм визначення регіону є спільність господарських задач, яка базується на сукупності природних багатств, які використовуються або мають бути використаними в майбутньому, структура господарської діяльності, яка була історично створена чи планується на майбутнє.

З часом термін “region” набув велику кількість значень. Так, термін “region” визначався вже в декількох значеннях, як синонім терміну “район”, для визначення територій, що співставляються, але належать до різних систем таксонування та для визначення будь-яких територій, що за своїми ознаками не підходять до вже прийнятої системи територіального розподілу.

З розвитком регіоналістики (науки про регіони) поняття “region” розширюється, під ним уже маєтись на увазі не лише підсистема соціально-економічного комплексу країни, а і відносно самостійна її частина з закінченим циклом відтворення, особливими проявами стадій відтворення і специфічними особливостями соціально-економічних процесів, що відбуваються в ньому [2].

І як результат, при визначенні регіона з’являються ознаки не лише економічного, але і адміністративного районування. Такий підхід є найбільш поширеним у світі.

Таким чином, при визначенні поняття “region” виділяються наступні типи районування:

- Адміністративне районування, яке засноване на використанні існуючої системи адміністративно-територіального поділу країни, що є найбільш розповсюдженим видом районування в економічно розвинутих країнах.

- Планове (або програмне) районування, що здійснюється за принципом кратності шляхом об’єднання адміністративних районів.

- Економічне районування, яке передбачає процес ламання існуючого адміністративно-територіального поділу і заміни його новим поділом території.

- Індустріальне районування, характерне для слабо розвинутих країн, де розвиток пов’язаний лише з великими містами і регіональне планування робить лише перші кроки.

Виходячи з наведених типів районування, регіони можна класифікувати за наступними критеріями:

1. Економічне районування на основі територіального поділу праці (крупні економічні райони і зони; територіально-виробничі комплекси).

2. Національно-державний устрій відповідно з конституцією держави (республіка, область, район, місто).

3. Адміністративно-територіальний поділ кожного суб’єкта держави (місто – райони в місті).

4. Райони реалізації крупних програм (сировинних, екологічних, розвиток депресивних територій) [1, 2].

Все це говорить про те, що неможливо дати однозначного трактування поняттю “region”. При його визначенні слід виходити із тієї мети задля якої ми його

визначаємо. Якщо основною метою є його управління, то слід виходити з визначення найбільш керованих територіальних утворень. Звичайно ними є такі, що співпадають з існуючим адміністративно-територіальним поділом країни.

Характеризуючи регіон, слід враховувати наступні обставини:

По-перше, регіон – це територіальне явище і тому територіальна ознака має відображатися в якості основної;

По-друге, регіон – це частина цілісної соціальної та адміністративної системи і тому він має володіти її основними рисами;

По-третє, особливістю регіону є замкнутий відтворювальний цикл, певна економічна специфіка та форми її прояву.

Виходячи з вище сказаного регіон можна визначити як територіальне утворення, в межах яких відбуваються соціальні та економічні процеси відтворення та забезпечення життєдіяльності населення, що обумовлюється місцем регіону в системі територіального і суспільного поділу праці. Таке визначення може стосуватися різних територіальних ланок однієї країни: адміністративно-територіальних одиниць, національних, державних або державно-адміністративних одиниць, економічних районів, спеціальних (вільних) економічних зон або стосовно частини території кількох країн (наприклад, Донбас – частково територія України та Росії), групи країн (наприклад, Латиноамериканський регіон), або навіть кількох континентів (наприклад, Євразійський регіон).

Регіон у національній економіці – це окрема самостійно господарююча система. Яка має чітко визначені кордони своєї території, власні органи управління, матеріальну і фінансову основу, і, як правило, визначається законодавчими актами держави, виходячи з її стратегічних і тактичних цілей і завдань [2].

Список використаних джерел: 1. Балабанов Г. В. Графічна модель регіонального розвитку / Г. В. Балабанов, О. Г. Балабанов // Укр. Геогр. журн. – 2001. – № 3. – С. 78. 2. Стеценко Т. О. Управління регіональною економікою – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uchebnik-besplatno.com/natsionalnaya-ekonomika-uchebnik/region-yak-predmet-naukovogo.html>.

УДК 911.3

Поручинський Володимир – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Міщук Ірина – студентка 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Наукові підходи до визначення поняття “місто”

Проаналізовано основні наукові погляди до визначення поняття “місто”. Розглянуто існуючі підходи до категорії “місто” з точки зору різних наукових галузей.

Ключові слова: населений пункт, місто, ознаки міста.

Poruchynsky V., Mishchuk I. The Scientific Going is Near Determination of Concept "City". The basic scientific looks near determination of concept "city" are analysed. The existent going near a category "city" from the point of view of different scientific industries is considered.

Key words: settlement, city, signs of city

Поняття “місто” досліджувалось через призму багатьох наукових галузей. Існує велика кількість визначень поняття “місто”, однак однозначного підходу до трактування даного терміну немає, що обумовлено великою кількістю різних характерних ознак міста та ступенем висвітлення їх особливостей [16].

Найпоширеніше визначення міста дає В. П. Максаковський, згідно з яким “місто” – це населений пункт віднесений згідно з законодавством до категорії міст і має, як правило, значну (порівняно з сільським поселенням) чисельність населення, зайнятого головним чином у промисловості, торгівлі, сфері обслуговування, науці, культурі [50, с. 94].

За визначенням Д. Стампа: “місто – це сукупність жителів, зареєстрованих в якості облікової одиниці та керованих мером” [59, с. 124]. За Д. Дікінсоном місто – це центроване поселення, більшість працюючих якого не зайняті сільськогосподарською діяльністю.

На думку Г. Лаппо містом населений пункт стає досягнувши деякого рівня складності своєї функціональної структури. Місто характеризується багатофункціональністю, чим і визначаються його інтеграційні якості, властивості генерувати нове, соціальна привабливість [48].

Представник південної наукової школи О. Г. Топчієв поняття “місто” трактує як просторове суспільне утворення, що є осередком масового розселення людей і зосередження їх суспільно корисної діяльності в будь-яких формах крім одержання первинних продуктів сільського господарства як єдиного заняття населення, організоване у постійно діючий господарсько-будівельний комплекс, розрахований на обслуговування побуту і діяльності населення [73, с. 269-270].

Крім загально-географічної категорії, поняття “місто” розглядають і як економічну категорію. Місто – територіально-концентрована форма зосередження різних сфер (матеріальної та нематеріальної), галузей і видів діяльності, а отже – і головної продуктивної сили та стилю життя [20, с. 435].

Місто – це тип поселення, який історично сформувався внаслідок співіснування людей, метою яких було виконання роботи, не пов'язаної із землеробством [74, с. 870].

Місто – це соціальна територіальна спільнота, для якої характерна висока концентрація населення, на відносно невеликому просторі, зайнятого переважно в сфері несільськогосподарського господарства [68, с. 294].

М. Вебер місто вважав складним комплексом явищ, конкретним історичним утворенням, сформованим на перетині складних соціально-політичних і військових процесів. Воно має складну соціальну структуру (у ньому живуть як споживачі, так і виробники), яскраво виражений торгово-промисловий характер. Жителі міст особисто незнайомі між собою, зайняті в основному неземлеробською працею, здебільшого задіяні в різноманітних промислах, торгівлі, а тому саме в містах сконцентровані управлінські функції [11, с. 309].

На думку Г. Н. Озереві та В. В. Покшишевського місто – це великий населений пункт, виконуючий промислові, організаційно-господарські, управлінські, культурні, транспортні та інші (але несільськогосподарські) функції; відповідно більша частина населення якого зайнята не в сільському господарстві [60].

Також досить поширеним є визначення, запропоноване Ф. Ратцелом: місто – довготривале скупчення людей та їх помешкань, які займають значну площу та знаходяться у центрі великих комунікацій [6].

Така різноманітність бачень щодо сутності поняття “місто” зумовлена тим, що в залежності від галузі науки, за основу береться один із критеріїв (демографічний, соціальний, економічний, географічний, функціональний та ін.). Так у містобудуванні місто характеризується як середовище, що включає до себе

систему соціальних інститутів, які забезпечують життєздатність міського населення, як створені людиною специфічні умови, необхідні для різнобічної діяльності.

Список використаних джерел: 1. Вольнова Л. М. Особливості середовища великого міста як чинника соціалізації / десоціалізації сучасної молоді / Л. М. Вольнова // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2011. – №3-4. – С.23-31. 2. Економічна енциклопедія. : у трьох томах / Редкол.: С. В. Мочерний та ін. Т. 2. – К. : “Академія”, 2001. – 848 с. 3. Боже-Гарнье Ж. Очерки по географии городов / Ж. Боже-Гарнье, Ж. Шабо. – М., 1967. – 424 с. 4. Вебер М. Избранное. Образ общества : Пер. с нем. / М. Вебер. – М. : Юрист, 1994. – 704 с. 5. Лаппо Г. М. Города на пути в будущее / Г. М. Лаппо. – М. : Мисль, 1987. 6. Максаковский В. П. Географическая картина мира: В 2 кн. Кн. II : Региональная характеристика мира / В. П. Максаковский. – М. : Дрофа, – 2004. – 480 с. 7. Перцик Е. Н. География городов : Геоурбанистика : учебн. пособ. для вузов / Е. Н. Перцик. – М. : Высшая школа, 1991. – 319 с. 8. Понятие и определение города [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ecology.qbord.ru/problem1-urbanizacii/46>. 9. Семенов В. Т. Формирование устойчивого развития мегаполисов. Урбанистические аспекты : монография / В. Т. Семенов, Н. Штомпель. – Х. : Харьк. нац. акад. город. хоз-ва, 2009. – 340 с. 7. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження : методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2005. – 632 с. 10. Універсальний словник-енциклопедія / [гол. ред. ради чл.-кор. НАНУМ Попович]. – Львів : ЛДКФ Атлас, 2001. – 1575 с.

УДК 911.3

Поручинський Володимир – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Сич Тарас – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Причини сучасної кризи вугледобувної галузі та перспективи розвитку Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну

Розглянуто основні причини кризи Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну.. Проаналізовано стратегічні завдання вугільної галузі. Охарактеризовано ефективність використання природних ресурсів та екологічний стан довкілля.

Ключові слова: промисловість, вугільна галузь, Львівсько-Волинський вугільний басейн.

Poruchynsky V., Sych T. Reasons of Modern Crisis of Coal Industry and Prospect of Development. Principal reasons of crisis are considered Lviv-Volyn coal pool. The strategic tasks of coal industry are analysed. Efficiency of the use of natural resources and ecological state of environment are described.

Key words: industry, coal industry, Lviv-Volyn coal pool.

Промисловість – провідні галузь господарства, що визначає розвиток, розміщення і територіальну організацію всіх інших галузей матеріального виробництва, невиробничої сфери і населених місць [1].

Львівсько–Волинський вугільний басейн зароджувався в контексті економічної політики Союзу щодо створення паливної бази для потреб західних областей України, Прибалтики, Білорусі, Молдови. На даний час басейн є паливною базою лише Західної України і потребує реорганізації. Головна проблема – трансформація і реорганізація структури промисловості Львівсько–Волинського вугільного басейну.

Слід зазначити, що головними причинами сучасної кризи вугледобувної галузі басейну залишаються:

- неефективне управління та нераціональне використання бюджетних коштів;
- недостатній обсяг капіталовкладень та інвестицій;
- зростання заборгованості по заробітній платі та регресних позовах;
- не конструктивність державної політики реконструктизації (закриття шахт, де ще не вичерпані запаси вугілля);
- низька конкурентноспроможність вітчизняного вугілля через його високу собівартість і низьку якість;
- недосконалість адаптації ціноутворення на вугільну продукцію до умов ринкових відносин; несправедливий розподіл господарського результату між підприємствами, що працюють у ланцюжку виробництва кінцевого продукту (металу, електроенергії);
- некваліфікований менеджмент на державному рівні, що знижує ефективність використання державної власності у вугільній промисловості, стримує створення правових засад та організаційно – економічних механізмів для взаємовигідного залучення бізнесу в розвиток вугледобувного виробництва;
- відсутність чіткої моделі фінансової підтримки виконання наукових робіт за пріоритетними напрямками розвитку вугільної промисловості;
- невідповідність цін на гірничошахтне обладнання й вугільну продукцію, що вимагає обмеження монополю високих цін заводів – виробників;
- непрестижність шахтарської праці, невирішеність соціальних проблем шахтарів [2].

Внаслідок такої ситуації, значна частина шахт закривається.

З метою покращення функціонування підприємств вугільної промисловості Львівсько–Волинського вугільного басейну необхідно:

- розробити нову методику розподілу обсягів держпідтримки вугледобувних підприємств на основі «де персоніфікованих» по факторних нормативів, що враховують об'єктивні умови розробки родовищ, або на основі заздалегідь передбачених на декілька років розрахункових ставок;
- направляти кошти на капітальне будівництво й техпереозброєння на конкурсних засадах, з позиції концентрації вкладень на пускових об'єктах і комплексах.

Реалізувати стратегічні завдання вугільної галузі можливо шляхом цілеспрямованого залучення бюджетних коштів на технічне переоснащення виробництва, капітальне будівництво, закриття шахт (реконструктуризацію), утримання гірничорятувальної служби та галузевих інститутів, поточні ремонти й заміну обладнання. У цілому інвестиційні ресурси у вугільній галузі до 2030 р. передбачено в обсязі 221,7 млрд. грн. (48 млрд. грн. – за рахунок бюджету із щорічним уточненням під час його формування).

Шляхи вдосконалення функціонування вугільної галузі Львівсько–Волинського вугільного басейну ґрунтуються на таких засадах: економічно виправданому збереженні наявного виробничого потенціалу вугільної галузі за умов його оновлення й підвищення ефективності функціонування; раціональне використання природних запасів вугілля за рахунок докорінного технологічного оновлення виробництва; реальних можливостей вугледобувних підприємств та держави щодо фінансування розвитку галузі та його закріплення на державному рівні; адаптації вугледобувних підприємств до ринкових умов господарювання та створення дієвих правових умов для залучення недержавних інвестицій у розвиток галузі; структурних перетворень у галузі за рахунок чіткого розмежування функцій між суб'єктами управління на всіх ієрархічних рівнях; підвищення престижності та безпеки праці, соціального захисту працівників галузі [3].

Водночас підприємства вугільної промисловості є потенційними користувачами природних ресурсів та забруднювачами навколишнього природного середовища. Якщо на даний час постає питання щодо функціонування галузі взагалі, то питання збереження та ефективного використання природних ресурсів. Зокрема такими підприємствами, ніхто й не порушує. Масове руйнування природних ландшафтів шляхом видобутку вугілля без механізму заповнення цих пустот призведе до неминучої екологічної та соціальної катастрофи, ліквідація наслідків якої обійдеться державі величезними фінансовими та людськими втратами (зокрема, через вибухи метану) і навряд чи буде можливою для цілковитого подолання. Окрім ліквідації збитковості у вугільній галузі, слід неминуче звернути увагу на ефективність використання природних ресурсів та екологічний стан довкілля. Тобто вугільна галузь потребує докорінної зміни ставлення до своєї діяльності, заручившись підтримкою органів державного управління та контролю.

Виходячи з наведеного, назріла потреба в створенні Науково – дослідного інституту соціально – і фінансово – економічних проблем функціонування та розвитку Львівсько–Волинського вугільного басейну. На даний час інститут доцільно покласти завдання формування стратегії фінансово – економічного розвитку як вугільної галузі регіону, так і комфортності і регіональної життєвої інфраструктури. Зокрема, серед його науково – прикладних завдань може бути: аналіз варіантів диверсифікації добування вугілля (особливо на збиткових шахтах регіону), рекомендації щодо ефективного використання териконів (мільйони тонн породи), вироблення системних заходів для покращення життя місцевого населення й зниження соціальних напруженостей (тенденція на загострення соціальних проблем у добувному регіоні лише поглиблюється). Ще одним завданням має стати вироблення збалансованої політики міжгалузевих зв'язків у досліджуваному вугільному басейні (енергетичний сегмент – Бурштин, комунальні організації, науково – технологічні структури – щодо підвищення коефіцієнта теплової віддачі при спалюванні вугілля з високою зональністю тощо), оскільки її неупорядкованість призводить до значних фінансових втрат. Структурно пропонується наукова організація має складатися з ряду відділів, насамперед фінансово – економічного та аналітичного спрямування, які цілеспрямовано зможуть виробляти стратегічні орієнтири розвитку регіональної вугільної галузі із збереженням високих стандартів життя населення території [2].

Список використаних джерел: 1. Іщук С. І. *Географія промислових комплексів* / С. І. Іщук – К. : ІСДО, 1993. – 136 с. 2. *Вугільна галузь західної України – проблеми і шляхи їх подолання [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : www.lvug.com.ua/.../vugil-na-galuz-zahidnoyi-ukrayini. 3. *Львівсько-Волинський вугільний басейн [Електронний ресурс]*. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/old.../lvivsko-volunskuu%20vygilnuu%20baseun.pdf.

УДК 911.3:33

Потапова Алла – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Аналіз соціально-економічного стану Волинської області

Проаналізовано економіко-географічне положення, узагальнюючі показники розвитку, економічний та соціальний стан Волинської області. Проведений комплексний аналіз соціально-економічного стану регіону.

Ключові слова: регіон, соціально-економічний стан, регіональний розвиток.

Potapova A. Analysis of the Socio-Economic State of the Volyn Region. Economic and geographical position, general indicators of development, as well as economic and social state of the Volyn region have been analyzed. A comprehensive analysis of the socio-economic state of the region has been conducted.

Key words: region, socio-economic state, regional development.

Волинська область розташована на північному заході України. На півночі межує з Брестською областю Білорусі, на сході та південному сході – з Рівненською областю, на півдні – Львівською областю, на заході – Люблінським воєводством Польщі.

Територія області складає 20,1 тис. км², що становить 3,3 % території держави. У складі області 16 адміністративних районів, 4 міста обласного значення, 7 міст районного значення, 1087 населених пунктів, 22 селища міського типу та 1054 сільських населених пунктів.

За даними головного управління статистики у Волинській області чисельність населення регіону (на 1 січня 2017 року) становить 1041 тис. осіб. Упродовж 2016 р. чисельність населення зменшилася на 1,7 тис. осіб. Обсяг природного скорочення збільшився на 90 осіб, що на 24,4 % більше порівняно з 2015 р. [1].

Рівень безробіття, розрахований за методологією МОП, серед населення у віці 15–70 років знизився з 1,9 % (січень 2016 р.) до 1,6 % (січень 2017 р.). Середня номінальна заробітна плата штатного працівника області у січні 2017 р. становила 5028 грн. (в Україні – 6008 грн.), що в 1,6 раза вище мінімального її рівня, передбаченого законодавством (3200 грн.). За рівнем зарплати область випередила Житомирську, Кіровоградську, Тернопільську, Херсонську, Хмельницьку, Чернівецьку та Чернігівську області.

Грошові витрати населення області за січень 2017р. збільшилися. У структурі витрат населення переважали витрати на продукти харчування (ціни в середньому підвищилися на 1,9 %) та оплату послуг (тарифи на ЖКП зросли на 0,6 %, транспорту – на 4,0 %, освіти – на 0,7 %) [1].

Волинська область посідає важливе місце у геоeкономічному просторі України, що зумовлено зручним транспортно-географічним положенням регіону, зосередженням значного природно-ресурсного, трудового та економічного потенціалу, а також особливостями історичного та територіального розвитку її господарства [2].

Волинська область – аграрно-індустріальний регіон. Провідною галуззю економіки Волинської області є промисловий та аграрний сектори, які забезпечують більше половини її сукупного продукту.

У структурі промислового виробництва Волинської області в січні 2017 року переважає переробна промисловість (117,1%). Підприємствами області у січні 2017 р. реалізовано промислової продукції на суму 2,5 млрд. грн. (2,4 тис. грн. на одного жителя області).

Індекс промислової продукції регіону за підсумками січня 2017 року склав 113,7 %, у т.ч. у добувній промисловості та розробленні кар'єрів – 85,0 %, переробній – 117,1 %, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 98,6 %. У переробній промисловості відбувся приріст у металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів, машинобудуванні, виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності, виробництві гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції, хімічних речовин і хімічної продукції на 48,9–3,4 % [1].

Сільське господарство спеціалізується на тваринництві м'ясо-молочного напрямку, а також на виробництві зерна, цукрових буряків, овочів, картоплі.

Господарствами всіх категорій реалізовано на забій 17,2 тис. т худоби та птиці (у живій масі), що на 3,6 % більше порівняно з січнем 2016 р., вироблено 22,9 тис. т молока (на 0,4 % більше) та 6,2 млн. шт. яєць (на 1,6 % більше). Частка господарств населення у загальному виробництві цих продуктів тваринництва у січні 2017 р. становила відповідно 52,9 %, 72,5 % та 77,4 %. Індекс сільськогосподарської продукції становив 100,3 % (у сільськогосподарських підприємствах – 100,8 %, господарствах населення – 100,1 %).

Станом на 1 лютого 2017 р. в агроформуваннях та підприємствах зберігається 381,7 тис. т зерна, що на 39,1% більше проти 1 лютого 2016р. (у т. ч. 203,7 тис. т пшениці, 127,9 тис. т кукурудзи, 21,8 тис. т ячменю, 6,6 тис. т жита). Запаси насіння соняшнику становили 8,3 тис. т (у 26,8 раза більше, ніж минулого року).

Будівельними організаціями області за січень 2017 р. виконано будівельних робіт на суму 31,3 млн. грн. Будівництво будівель зросло на 19,3 %. У 2016 р. прийнято в експлуатацію 364,1 тис. м² загальної площі житла, що на 10,6 % більше, ніж у 2015 р., в т. ч. прийнято в експлуатацію 2 загальноосвітні навчальні та 11 дошкільних закладів, 2 стоматологічні кабінети, фізкультурно-оздоровчий центр, спортивний зал. Індекс будівельної продукції у січні 2017 р. становив 103,5 % (відносно січня 2016 р.).

Зовнішньоторговельний оборот області товарами та послугами в 2016 році склав 1,7 млрд. дол. США. При цьому обсяги експорту становили 602,3 млн. дол. США (на 4,7 % менше ніж в 2015 р.), імпорту – 1,1 млрд. дол. США (в 1,8 раза більше).

До країн Європейського Союзу (Німеччина, Польща, Нідерланди, Італія, Австрія, Словаччина) експортовано товарів на 467,0 млн. дол. США (77,5% загального обсягу), що на 2,4% більше, ніж у 2015 р. У загальному обсязі експорту товарів переважали механічні пристрої та електричне обладнання, деревина і вироби з неї, меблі, пластмаси, полімерні матеріали, продукти рослинного та тваринного походження, жири та олії, готові харчові продукти.

В товарній структурі імпорту переважали нафтопродукти, механічні пристрої та електричне обладнання, засоби наземного транспорту, крім залізничного, полімерні матеріали, пластмаси, каучук, гума, недорогоцінні метали та вироби з них, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, деревина і вироби з неї, живі тварини та продукти тваринного походження.

Імпорт послуг від країн Європейського Союзу становив 14,7 млн. дол. США (86,3 % від загального обсягу). Основними партнерами в імпорті послуг серед країн ЄС були Польща, Німеччина, Швеція та Кіпр, серед інших країн – Швейцарія та Білорусь. В структурі імпорту переважали послуги, пов'язані з подорожами, роялті та послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, з ремонту та технічного обслуговування, транспортні та ділові послуги [1]. Відповідно до поділу країн за ступенем залежності від міжнародної торгівлі Волинська область характеризується, як регіон з високим ступенем залежності (87,9 %).

Товарооборот роздрібної торгівлі області за січень 2017 року склав 1,1 млрд. грн. і виріс по відношенню до січня 2016 року на 0,5 %. Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлю, становив 761,8 млн. грн. і зменшився на 1 % проти січня 2016 р.

Обсяг реалізованих послуг склав 4,8 млрд. грн., в середньому в розрахунку на 1 жителя області – 4647 грн. Пріоритетними серед видів діяльності залишаються послуги транспорту, складського господарства, телекомунікацій та операції з нерухомим майном.

Висновки. Волинська область характеризується відносно низьким рівнем соціально-економічного розвитку. Основною причиною цього є слабкий рівень розвитку промислового виробництва.

Список використаних джерел: 1. Соціально-економічне становище області у січні 2017 року / [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua>. 2. Стратегія розвитку Волинської області на період до 2020 року / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://voladm.gov.ua/proekt-strategii-rozvitku-volinskoj-oblasti-na-period-do-2020-roku/>.

УДК [911.3: 316.472.4:004](477)

Пугач Сергій – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Митчик Юлія – студентка 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Географія поширення соціальних мереж в Україні

Розглянуто визначення соціальної Інтернет-мережі. Проаналізовано особливості територіального поширення найбільш популярних соціальних мереж ВКонтакті та Однокласники по території України. Найпоширенішою соціальною мережею в Україні є ВКонтакті.

Ключові слова: соціальні мережі, ВКонтакті, Однокласники.

Puhach S. O., Mytchik Yu. S. The Geography Spreading of Social Networks in Ukraine.

The definition of social Internet network is considered. The features of the territorial spreading of the most popular social networks VKontakte and Odnoklassniki on the territory of Ukraine are analyzed. The most common social network in Ukraine is VKontakte.

Key words: social networks, VKontakte, Odnoklassniki.

Актуальність теми. У нових умовах реалій сьогодення перед суспільною географією постають нові завдання та виклики. Це пов'язано із докорінними змінами суспільства, структур його життєдіяльності, форм геопросторової організації окремих компонентів. Соціальні Інтернет-мережі, як соціокультурний феномен, набувають усе більшої популярності, особливо серед молоді. Як і будь-яке явище, вони мають свої як позитивні, так негативні сторони. Соціальні мережі вивчає низка різноманітних наук: соціологія, психологія, право, інформатика, політологія та інші. Кожна з вказаних наук вивчає «свої» аспекти цього явища. Вагоме місце серед них має займати й суспільна географія, оскільки соціальні мережі мають чітко виражений просторовий аспект.

Метою дослідження є вивчення просторових особливостей поширення соціальних інтернет-мереж в Україні.

Соціальна мережа – це інтернет-співтовариство користувачів, об'єднаних за будь-якою ознакою на базі одного сайту, який і називається в цьому випадку соціальною мережею. Іншими словами, соціальна мережа у всесвітній павутині будується на тих же принципах, що і в реальному світі, але відрізняється від реальних людських спільнот тим, що у функціонуванні мережі не грає ролі географічна віддаленість її учасників один від одного [3].

У наш час соціальні мережі тісно увійшли у життєвий простір жителів нашої країни. Згідно статистичних даних, серед 71% українців зареєстровані хоча б в одній соціальній мережі. Варто зазначити, що основна кількість українських користувачів

зосереджена в мережі ВКонтакті, де зареєстровано понад 27 млн. осіб. Дещо поступається їй мережа Однокласники – 24 млн. зареєстрованих акаунтів. Помітно менша чисельність українців користується світовою мережею Facebook – 5,4 млн. користувачів.

У своєму дослідженні основну увагу нами було приділено міським поселенням. Це пояснюється тим, що у містах проживає більшість населення України, які складають основу українських користувачів соціальних мереж. У сільській місцевості соціальні мережі поширені значно менше, що можна пояснити недостатнім рівнем комп'ютеризації та поширення Інтернету.

Аналізуючи розподіл користувачів ВКонтакті серед населення українських міст, можна простежити тенденцію до зосередження переважаючої кількості акаунтів на сході країни, а також у найбільших містах: Київ (3 677 867 користувачів), Львів (1 095 831 користувачів) та Одеса (1 429 117 користувачів). Це можна пояснити як загальними закономірностями поширення населення в Україні, так політико-культурними вподобаннями (соціальна мережа ВКонтакті – російська). Саме тому менша кількість користувачів простежується у Західній (Ужгород, Луцьк, Рівне, Тернопіль), Північній (Житомир, Чернігів, Суми) та Центральній (Кропивницький, Черкаси) Україні, де щільність населення є меншою.

Загалом, найбільше користувачів соціальної мережі ВКонтакті в Україні налічується у Київській, Харківській, Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Одеській, Львівській областях, АР Крим [1].

Аналізуючи розподіл акаунтів мережі Однокласники серед міст України можна простежити концентрацію користувачів на півдні та сході країни. Кількість акаунтів у Львові, Тернополі, Вінниці (та й загалом у Західній та Центральній Україні) є помітно меншою у порівнянні з кількістю користувачів мережі ВКонтакті. Такий розподіл можна пояснити насамперед тим, що мережа Однокласники – російська й набула значного поширення на територіях із сильними проросійськими настроями. У останні роки серед населення Західної та Центральної України все більшої популярності набувають західні соціальні мережі – Facebook та Twitter.

Найбільше користувачів соціальної мережі Однокласники зафіксовано у Київській, Харківській, Дніпропетровській, Донецькій, Луганській, Запорізькій, Одеській областях, АР Крим [2]. Варто зазначити, що Донецька область є єдиною в Україні, де мережа Однокласники переважає ВКонтакті.

Характерною особливістю територіального поширення соціальних мереж є переважання у найбільших містах (Київ, Львів, Одеса, Харків) кількості акаунтів над чисельністю населення. Так, наприклад, станом на жовтень 2016 в соціальній мережі Вконтакі 3,7 млн. користувачів зазначили, що проживають у Києві, в той час як офіційна кількість жителів міста становить 2,9 млн. осіб. Схожа тенденція простежується і в інших великих містах – де кількість користувачів співставна із загальною чисельністю населення. Це можна пояснити тим, що жителі прилеглих населених пунктів (у першу чергу сільських) вважають більш престижним вказувати місцем проживання найближче велике місто.

Висновки. З розвитком інформаційного постіндустріального суспільства роль соціальних Інтернет-мереж невинно зростає. Можна спрогнозувати, що вказана тенденція триватиме і надалі. Хоча й на побутовому рівні переважає думка, що у функціонуванні соціальних мереж не грає ролі географічна віддаленість її учасників, проте можна простежити багато територіальних закономірностей, як технічного, так і етнокультурного характеру. Соціальні мережі стають все більшим інструментом впливу на соціум. Тому їх дослідження сьогодні є надзвичайно актуальними.

Список використаних джерел: 1. ВКонтакті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vk.com>. 2. Однокласники [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

УДК 911.3:614(477.63)

Пушкар Олег – кандидат географічних наук, асистент кафедри географії та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Територіальні особливості поширення туберкульозу територією Тернопільської області

Розглянуто особливості поширення туберкульозу територією Тернопільської області. Проаналізовано динаміку даного захворювання в межах області та її районів. Виявлено райони з найвищими та найнижчими показниками захворюваності, а також райони з позитивною та негативною її динамікою.

Ключові слова: активний туберкульоз, рівень захворюваності, динаміка захворюваності.

Pushkar O. Regional Features of the Spread of Tuberculosis of Ternopil Region. The features of the spread of tuberculosis territory of Ternopil region. The dynamics of the disease within the region and its districts. Revealed areas with the highest and lowest incidence rates, as well as areas with its positive and negative dynamics.

Key words: active tuberculosis, incidence, morbidity dynamics.

В останні роки на території нашої країни загострилася соціальна, економічна та політична ситуації, зумовлена рядом чинників, зокрема військовим протистоянням на сході України, неефективною державною політикою в багатьох галузях господарства, високим рівнем корупції тощо. Це стало причиною зниження рівня життя людей і, як наслідок - підвищення ризику їх захворювання на особливо чутливі до цього фактора хвороби, в тому числі і на туберкульоз. В першу чергу, такому ризику піддається населення адміністративних територій з низьким рівнем соціального та економічного розвитку. Опираючись на результати наукових досліджень українських вчених та інформацію державних органів управління, до переліку таких територій в Україні можна віднести і Тернопільську область.

Так, Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України проведено моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів України за 2015 рік. Загальне місце, яке займає Тернопільська область за результатами моніторингу, далеко не останнє – 15. Ще вище місце займає регіон за напрямом «Доступність та якість послуг» – 6. Однак за такою складовою цього напрямку як «Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 100 тис. осіб населення» – 4 місце [7].

Обумовленість цього явища в значній мірі відображена в результатах рейтингу за іншими напрямками, особливо тими, з якими в значній мірі пов'язується соціальний потенціал розвитку території. Так, за таким напрямом як «Економічна ефективність» Тернопільська область займає 21 місце, «Розвиток малого та середнього підприємництва» – 23, «Ефективність ринку праці» – 22, «Доступність та якість послуг у сфері освіти» – 23 місця [7].

За напрямом «Економічна та соціальна згуртованість» область займає 12 місце, однак, за такими внутрішніми складовими цього напрямку як «Наявний дохід

населення у розрахунку на одну особу населення» та «Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення» Тернопільська область займає 22 місце [7].

В науковій літературі проблеми поширення туберкульозу знаходяться в центрі уваги вчених різних галузей. Переважна більшість праць належить медикам, однак і серед географів питання, пов'язані з дослідженням цього захворювання, піднімалися неодноразово. Зокрема, вони розроблялися в працях О. Корнус, О. Романів, Д. Шиян та багатьох інших.

Розглядаючи особливості поширення туберкульозу на території Тернопільської області, насамперед, відмітимо таке явище, як зниження смертності населення з цього захворювання. Так, за нашими, розрахунками, проведеними на основі офіційних статистичних даних [2; 3; 4; 5; 6], за період з 2011 до 2015 років кількість смертей, зумовлених захворюванням на туберкульоз всіх форм, скоротилася на 27,5 %. Так, якщо у 2011 році цей показник становив 104 особи, то у 2015 – 74 особи. В основному даний показник сформувався за рахунок суттєвого скорочення смертності від туберкульозу у міських поселеннях, де він становив 42,1 %. У сільській місцевості скорочення становило 18,8 %. Диспропорція між цими показниками, в першу чергу, пояснюється вищим рівнем добробуту міського населення, у порівнянні з сільським, а також більшою можливістю його доступу до спеціалізованої медичної допомоги. Окрім цього міське населення значно краще охоплене профілактичними оглядами [7].

Однією із особливостей захворюваності населення на активний туберкульоз на території Тернопільської області є значна її неоднорідність в розрізі адміністративних районів. Зокрема, найвищий її рівень спостерігається у Кременецькому (59,7 хворих у розрахунку на 100 тис. населення), Лановецькому (50,1), Монастириському (55,4) та Чортківському (49,3) районах, де цей показник суттєво вищий за середньообласний (34,2). Найнижчий – у Буцацькому (25,0), Гусятинському (16,4) та Шумському (26,7) районах. Території решти районів характеризуються середніми показниками захворюваності.

Також важливо виділити і таку особливість, як неоднорідність тенденцій розвитку захворюваності на активний туберкульоз, що сформувалися впродовж останніх п'яти років в розрізі адміністративних районів. В цьому плані можна виділити три групи районів. Для районів 1-ої групи – Буцацького, Теребовлянського, Шумського, Тернопільського та Козівського стало характерним тривале скорочення рівня захворюваності. В цих районах така динаміка спостерігається на протязі останніх 2-3 років.

До другої групи відносимо райони, аналогічна ситуація сформувалася порівняно недавно – починаючи з 2014 року. Це такі райони як Бережанський, Підволочиський, Гусятинський, Підгаєцький та Лановецький райони.

До третьої групи належать райони, де переважають негативні тенденції розвитку даного захворювання. До таких районів належать Борщівський (з 2013 року кількість випадків захворювання зросла на 13,5%), Зборівський (у порівнянні з 2014 роком показник збільшився на 2,2%), Збаразький (у порівнянні з 2014 роком показник збільшився на 24,5%), Кременецький (показник з 2014 року збільшився на 14,6%), Монастириський (з 2013 року показник збільшився на 49,7%), Чортківський (з 2013 року показник збільшився на 133,6%) та Заліщицький (з 2014 року на 1,3%).

Дещо відрізняється від загальнообласної ситуація в різних типах поселень. Так, серед міських поселень, найвищий рівень захворюваності на активний туберкульоз спостерігається у містах Кременецького району (72,9 випадки у розрахунку на 100 тис. населення). Серед сільських поселень найвищий рівень захворюваності на активний туберкульоз спостерігається у населених пунктах Кременецького (50,5), Лановецького (51,6), Монастириського (71,6) та Чортківського (59,3) районів.

В цілому за період з 2011 по 2015 роки рівень захворюваності на активний туберкульоз скоротився як у містах (на 24,5%), так і у сільських поселеннях (на 30,7%).

Так, серед міського населення Заліщицького (-57,7%) та Підгаєцького (-57,8%) районів спостерігалось найбільше скорочення даного показника, тоді як серед населення Зборівського (361,4%), Збаразького (171,4%), Борщівського (182,2%), Шумського (108,4%) та Лановецького (105,1%) районів – його збільшення.

Серед сільського населення найбільш суттєве скорочення рівня захворюваності спостерігалось у Шумському (-62,3%) та Гусятинському (-57,8%) районах. Натомість у Монастириському (69,7%), Зборівському (32,8%), Збаразькому (20,5%) та Кременецькому районах спостерігалось його зростання.

Однак, якщо порівнювати показники захворювань на туберкульоз у 2015 р. із 2014 р. то можна побачити значну активізацію цього негативного соціального явища у цілому ряді адміністративних районів. Так, на 38,5% зросла захворюваність на туберкульоз на території Чортківського району, на 24,5% – Збаразького, на 14,6% – Кременецького, на 13,5% – Борщівського районів. Деяке зростання захворюваності на туберкульоз за цей період спостерігалось також на території Монастириського, Зборівського і Заліщицького районів.

Список використаних джерел: 1. Процюк Р. Г. Актуальні питання ко-інфекції туберкульоз/ВІЛ/СНІД в Україні / Р. Г. Процюк // Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція. – 2016. – №1. – С. 84-92. 2. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області. 2011. – Тернопіль, 2011. – 122 с. 3. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області. 2012. – Тернопіль, 2012. – 122 с. 4. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області. 2013. – Тернопіль, 2013. – 122 с. 5. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області. 2014. – Тернопіль, 2014. – 122 с. 6. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області. 2015. – Тернопіль, 2015. – 122 с. 7. Рейтинг регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.businessz.com.ua/news/27/970>.

УДК 911.3

Пятак Дарина – студентка 5 курсу
географічного факультету
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Пугач Сергій – кандидат географічних наук,
доцент кафедри економічної та соціальної
географії Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Вимушено переміщені особи: проблеми для Волинської області

Висвітлено комплекс проблем, які пов'язані з вимушеною міграцією населення та соціально-економічних загроз внутрішньо переміщених осіб на території Волинської області. Визначено причини, які викликали переміщення громадян зі східних областей України та Криму.

Ключові слова: міграція, вимушена міграція, внутрішньо переміщені особи.

Piatak D. Y., Puchach S. O. The Internally Displaced Person: Problems for Volyn Region. The complex of problems related to forced migration and social and economic threats to internally displaced person in the Volyn region are illustrated. The reasons that caused the displacement of people from the eastern regions of Ukraine and Crimea are considered.

Key words: migration, internal migration, internally displaced person.

Тимчасова анексія Криму та бойові дії в окремих районах Луганської та Донецької областей стали серйозним випробуванням для України та її громадян. Країна зіткнулася з проблемами порушення її територіальної цілісності, зовнішньої військової агресії, втрати контролю над частиною державних кордонів. Тому гостро постало питання щодо переселення мирного населення із зони потенційної небезпеки.

Ці загрозливі події, спричинили небувалу для нашої країни вимушену внутрішню міграцію. Відповідно, у національному законодавстві з'явилося поняття внутрішньо переміщених осіб, почала формуватися відповідна правова база щодо їхніх прав та обов'язків. Кількість переселенців на території Волинської області постійно зростає, що здійснює вплив на соціально-економічну ситуацію. Саме тому, проблема вимушених міграцій, наразі актуальна як на рівні держави, так і Волинської області загалом.

Внутрішня міграція – це переміщення населення в межах кордонів країни для подальшого проживання строком більшим за один рік. Внутрішню міграцію переважно зумовлюють причини соціального та економічного характеру, а у випадку сучасної України основною причиною, що стимулювала інтенсифікацію руху населення, стали військові дії, тероризм та посягання на цілісність і суверенність держави [4].

Проблема вимушеної міграції має не лише кількісний, але й часовий вимір. Кількість вимушено переміщених осіб з окупованих Донецької та Луганської областей, а також анексованої АР Крим на цей момент уже перевищила 1,7 мільйон осіб. Це є наслідком кількох міграційних хвиль, безпосередньо пов'язаних з періодичністю та інтенсивністю бойових дій.

На територію Волинської області на початок 2016 р. офіційно перебувало 4490 осіб (2481 родина) зі сходу та півдня України. Звертає увагу різке перевищення жінок (62,9 % без урахування дітей) над чоловіками (37,1 %). Це пояснюється тим, що багато чоловіків-переселенців не реєструються у Департаменті соціального захисту (можливість отримати більші соціальні виплати, побоювання мобілізації). Діти складають 28,8 % (1293 осіб) із загальної чисельності внутрішньо переміщених осіб. Особи пенсійного віку складають 27,3 % (1066 осіб) міграційного потоку, інваліди – 3,5 % (155 осіб). Відсутність реальних перспектив щодо припинення бойових дій та відновлення контролю держави над всіма територіями матиме наслідком подальше збільшення масштабів внутрішньої міграції населення.

В переважній більшості вимушені мігранти поселяються у містах та районних центрах, що мають вигідне суспільно-географічне положення, розвинуту соціально-економічну інфраструктуру, тяжіють до обласного центру або до кордонів з іншими країнами та областями. Найбільша кількість переселенців на території Волинської області спостерігається у найбільших містах, а саме у м. Луцьку (36,1 % усіх внутрішньо переміщених осіб), м. Ковелі (9,2 %) та м. Нововолинську (8,6 %). На ці 3 міста обласного підпорядкування припадає 53,9 % внутрішньо переміщених осіб у Волинській області. Велика кількість біженців спостерігається також у прилеглих до м. Луцьк Луцькому (4,7 %) та Ківерцівському (5,2 %) районах, на одному із найрозвиненіших районів області – Горохівському (3,8 %). Це пояснюється тим, що вимушені мігранти прибувають із високоурбанізованих Донецької та Луганської областей, де частка сільського населення невисока. Відповідно, біженці намагаються «вибрати» умови проживання, максимально схожі на ті, які вони залишили [2].

Найменша кількість вимушених мігрантів зосереджена у мало населених у Локачинському (0,80 %), Іваничівському (0,91 %), Старовижівському (1,00 %), Володимир-Волинському (1,20 %), Шацькому (1,34 %), Турійському (2,09 %) районах. Низький показник зосередження переселенців у цих районах можна пояснити тим, вони є віддалені від обласного центру, недостатньо розвинуті у соціальному та економічному аспектах. Для населення, головною передумовою вибору місця поселення є тяжіння до міст, де можна працевлаштуватися за фахом, або ж отримати нову кваліфікацію, можливість отримувати якісне медичне обслуговування та ряд інших чинників.

Виходячи з результатів дослідження «Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них», яке проводилося у січні 2015 року першочерговими потребами цієї категорії осіб є: фінансова (потреба у працевлаштуванні) – 69,5 %; гуманітарна (їжа та одяг) – 65,7 %; житлова – 62,8 %; медична – 49,8 %; соціальна – 13,5 %; психологічна – 11 %; юридична – 11 %; культурна – 7,3 %; політична – 6,2 %. У ситуації невизначеності і неясності, навіть стосовно найближчих перспектив, для примусово внутрішньо переміщених осіб найбільш актуальною проблемою стає пошук своєрідного оптимуму між адаптаційною стратегією виживання та установкою індивідуума на активні дії з метою повноцінної участі в трудовій діяльності. Адже саме праця слугує не лише джерелом матеріальних статків, необхідних для підтримки життєдіяльності, але й засобом задоволення соціальної потреби в самовираженні. Однак напруга на місцевих ринках праці через істотне збільшення пропозиції робочої сили за рахунок вимушених переселенців не дає можливостей задоволення цієї потреби [1].

Основні виклики, пов'язані з вимушеним переміщенням громадян, виявляються у зростанні навантаження на локальних ринках праці, існуванні проблем розміщення, працевлаштування, медичного обслуговування, психологічної реабілітації, доступу до освіти, культурної та соціальної реінтеграції. Уряд України вживає окремих заходів щодо вирішення проблем вимушено переміщених осіб, багато зусиль докладають волонтери, благодійні організації та окремі громадяни. Однак реалізація термінових заходів і приватних ініціатив не має необхідного потенціалу для комплексної підтримки у середньостроковій перспективі внутрішньої міграції населення з тимчасово не контрольованих Україною територій Донецької та Луганської областей і АР Крим.

В той же час масштабна вимушена внутрішня міграція населення має значний позитивний потенціал соціально-економічного та гуманітарного розвитку Волинської області та України в цілому у середньо- і довгостроковій перспективі, пов'язаний зі структурними зрушеннями в економіці, зміною схем розселення та розвитком інфраструктури, формуванням якісно нового людського потенціалу, соціальною, культурною та національною інтеграцією українського суспільства [3].

Подолання негативних наслідків та реалізація позитивного потенціалу вимушеної внутрішньої міграції населення вимагає концентрації всіх національних ресурсів [3]. Основні зусилля уряду повинні концентруватися на розробці та ефективному впровадженні Стратегії соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб, яка передбачатиме, насамперед, інтеграцію внутрішньо переміщених осіб в соціум, тобто створення нових робочих місць та будівництво повноцінного житла. Стратегія має бути спрямована не тільки на підтримку зайнятості для вимушених переселенців, але й сприяти соціально-економічному розвитку місцевих громад області шляхом використання наявного людського потенціалу переміщених осіб: їх доволі високої соціальної та територіальної мобільності, економічної активності, інтелектуального та демографічного потенціалу. Поряд з максимальним залученням переселенців до суспільного життя територій їх тимчасового перебування, необхідно

через ЗМІ та інші можливості всіляко запобігати упередженому сприйняттю переселенців місцевим населенням виключно як осіб, налаштованих на сепаратизм.

Список використаних джерел: 1. Надрига В. І. Проблеми вимушеної міграції населення в контексті концепції «Суспільство ризику» / В. І. Надрига // Український соціум. Серія : Соціальна політика. – 2015. – № 1. – С. 134–14. 2. Пугач С. О. Суспільно-географічна характеристика вимушених міграцій населення з Донецької, Луганської областей та АР Крим на територію Волинської області / С. О. Пугач, Д. Ю. Пятак // Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка. Серія : Географія. – 2016. – № 1. – С. 74–79. 3. Рекомендації науково-практичної конференції «Вимушено переміщені особи в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2015/02/recommend.pdf>. 4. Черняк Є. О. Зростання Внутрішньої Міграції в Україні : переваги та недоліки для вітчизняних підприємств, вплив на конкурентоспроможність країни / Є. О. Черняк // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3534>.

УДК 911.30/.33;314.1(477.81)

Романчук Алла – студентка 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Слащук Андрій – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Особливості демографічної ситуації сільських територій Рівненської області

Проаналізовано сучасний стан природного та міграційного руху населення сільських територій Рівненської області, яка характеризується високими показниками народжуваності, низькими показниками смертності. Розглянуто основні показники які відображають сучасну демографічну ситуацію сільських територій Рівненської області та встановлено територіальні відмінності.

Ключові слова: сільські території, демографічна ситуація, народжуваність, смертність, природний приріст, міграція.

Romanchuk A. I., Slashchuk A. M. Features of the Demographic Situation in Rural Areas Rivne Region. Analyzes the current state of the natural and migratory movement of the population of rural areas of Rivne region, which is characterized by high fertility, low mortality. Considered the main indicators which reflect the modern demographic situation in rural territories of Rivne region and established territorial differences.

Key words: rural areas, demographic situation, fertility, mortality, natural growth, migration.

Демографічна ситуація є важливим фактором розвитку території. Адже вона безпосередньо відображає кількісний склад населення території. В основному для характеристики демографічної ситуації в регіоні використовують такі показники як: чисельність населення, народжуваність, смертність, природний приріст та міграцію.

Рівненська область належить до аграрно-індустріальних регіонів, і характеризується значною кількістю сільського населення, а також належить до регіонів, що мають додатний природний приріст населення та високі показники народжуваності. Однак впродовж останніх років відбулися як кількісні так і якісні

зміни складу населення, що пов'язано з економічною кризою та складною політичною ситуацією в країні.

Населення Рівненщини (станом на 01.01. 2016 рік) становить 1160,8 тис. осіб що відповідає 19 місцю серед регіонів України, з яких 547,7 тис. осіб – міське (47 %), а 613,1 тис. осіб – сільське (53 %) населення. Чисельність населення області протягом останніх п'яти років (з 2012 до 2016 рр.) поступово збільшувалася за рахунок зростання частки сільського населення в порівнянні з міським. Область належить до регіонів України де чисельність сільського населення переважає над чисельністю міського населення. Кількість сільського населення протягом досліджуваного періоду зростала з 606,2 тис. осіб до 613,1 тис. осіб. Найбільша кількість сільського населення проживає в таких районах: Рівненському (71,5 тис. осіб), Сарненському (66,4), Володимирецькому (52,3), Березнівському (48,9). А найменша кількість сільського населення проживає в Демидівському (11,9 тис. осіб), Корецькому (26,6), Радивилівському (27), Зарічянському (28,3), Острозькому (28,7) районах. Основною причиною цьому є збільшення народжуваності та порівняно стабільні показники смертності.

Саме народжуваність та смертність відносять до головних показників що характеризують демографічну ситуацію. Тому що вони безпосередньо впливають на процес відтворення населення на території.

Природний рух населення області характеризується перевищенням народжуваності над смертністю. Загальний коефіцієнт народжуваності на території області в сільських територіях станом на 01.01.2016 р. становить 15,6 особи на 1000 осіб наявного населення. За досліджуваний період коефіцієнт народжуваності зменшився (з 17,4 до 15,6) проте є додатнім та досить високим серед сільських територій України. Найвищий показник народжуваності спостерігається в 2013 році – 18 осіб на 1000 осіб наявного населення, а найменший в 2016 р. – 15,6 осіб на 1000 осіб наявного населення. Високі показники народжуваності спостерігаються в північних районах області: Рокитнівському (22,6 осіб на 1000 осіб наявного населення), Володимирецькому (21,3), Сарненському (18,5), Березнівському (18,2). Низькі показники народжуваності спостерігаються в таких районах: Демидівському (10,4 осіб на 1000 осіб наявного населення), Острозькому (11,7), Гощанському (12,0), Радивилівському (12,1). Решта районів характеризується незначними відмінностями у показниках народжуваності та незначним відхилення його від середнього показника по сільських місцевостях області.

Незважаючи на те, що для сільських територій Рівненщини характерним є високі показники народжуваності проте з кожним роком цей показник зменшується. Це зумовлено багатьма причинами – економічними, соціальними, психологічними, екологічними. Зниження народжуваності і перехід до одностатевості стали характерною рисою новітніх демографічних процесів у нашій країні.

Смертність є другим важливим показником демографічного становища території. Показник смертності населення, помітно впливає на численні демографічні (кількість населення, статеві-вікова структура, рівень демоекономічного навантаження, освітній і трудовий потенціал), соціальні, економічні та інші процеси в країні [2]. Високий рівень смертності населення, як і раніше, залишається найсерйознішою проблемою. Коефіцієнт смертності сільських територій протягом досліджуваного періоду практично залишається стабільним, він зменшився з 15,1 до 15 осіб на 1000 осіб наявного населення. Високі показники смертності характерні для таких районів: Гощанського (21 осіб на 1000 осіб наявного населення), Демидівського (19,2), Корецького (19,1), Млинівського (18,3). Менші показники смертності в сільських територіях мають такі райони як: Рокитнівський (10,9 осіб на 1000 осіб наявного населення), Сарненський (11,9), Березнівський (12,9) та Володимирецький (13). Основними факторами які впливають на смертність є: висока частка людей

похилого віку, низький рівень медичного обслуговування, що зумовлено віддаленістю сіл від районних центрів, високий рівень захворюваності, зловживання шкідливими звичками, тяжкі умови праці.

Важливим показником демографічної ситуації є природний приріст, який є результатом взаємодії народжуваності та смертності. Рівненська область серед регіонів України виділяється додатними показниками природного приросту населення серед сільських територій разом із Закарпатською областю. Показник природного приросту в сільських територіях області становить 0,6 ‰. За досліджуваний період він не був від'ємним, проте він помітно зменшився з 2,3 до 0,6 ‰. Найвищий показник природного приросту спостерігався у 2013 році – 3 ‰, а найменший у 2016 році – 0,6 ‰. Найвищі показники природного приросту населення притаманні таким районам області як: Рокитнівському (11,7 ‰), Володимирецькому (8,3), Сарненському (6,6), Березнівському (5,3). А найменші показники природного приросту у: Гоцанському (-9 ‰), Демидівському (-8,8), Млинівському (-6), Корецькому (-5,6), Здолбунівському (-5,6). Для Рівненщини характерне старіння населення, внаслідок чого спостерігається досить висока частка людей в працездатному та пенсійному віці, що значно перевищує кількість осіб до працездатного віку та впливає на чисельність населення та демографічну ситуацію.

Ще одним важливим фактором який формує демографічну ситуацію є міграційні процеси. Міграція виступає своєрідним індикатором соціально-економічного розвитку, показником «привабливості» території. В останні роки в Україні посилюються міграційні процеси населення [3].

Загалом сільські території Рівненщини виділяються додатними показниками міграції населення, який станом на 01. 01. 2016 р. становить 1516 осіб. Протягом досліджуваного періоду сальдо міграції з від'ємного стало додатним. Так у 2012 році цей показник становив –777 осіб, а у 2016 р. – вже 1516 осіб. Додатні показники міграції сільських територій є за рахунок таких районів: Рівненського (1224 осіб), Гоцанського (172), Радивилівського (167), Корецького (122), Дубенського (109). Найнижчі показники міграції мають райони: Березнівський (-178 осіб), Сарненський (-89), Дубровицький (-81), Костопільський (-80) [1]. Причиною таких змін є те, що збільшилась роль та чисельність населення сільських територій навколо обласного та районних центрів області.

Таким чином, демографічна ситуація яка склалася у сільських територіях Рівненської області, характеризується високими показниками народжуваності, низькими показниками смертності й додатним природним приростом населення. Проте виявлено внутрішньорайонні відмінності в особливостях народжуваності та смертності. Виявлені відмінності в демографічній ситуації потребують відповідної державної та регіональної політики щодо покращення природного відтворення населення, створення нових робочих місць з урахуванням географічних аспектів працересурсної ситуації, а це призведе й до покращення міграційної ситуації.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Головного управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua>. 2. Прицюк Н. І. Смертність населення України : регіональний аспект / Н. І. Прицюк // Вісник Львівського університету. Сер. геогр. – 2007 – Вип. 34 – С. 201–209. 3. Савицька О. П. Демографічна ситуація та міграційні процеси в сільській місцевості / О. П. Савицька, О. С. Філоненко // Продуктивність агропромислового виробництва. Економічні науки. – 2014. – Вип. 25. – С. 45-53.

Виробництво будівельних матеріалів у Тернопільській області

Розглянуто стан промисловості будівельних матеріалів Тернопільської області. Показана динаміка виробництва основних видів будівельної продукції впродовж останніх років. Зроблено висновки про перспективи галузі.

Ключові слова: будівельні матеріали, динаміка виробництва, промисловість.

Syvyy M. J. Production of Building Materials in the Ternopil Region. The state of building materials industry in Ternopil region was examined. Dynamics of major building materials production in recent years was shown. The conclusions about the prospects of the industry were drawn.

Key words: building materials, dynamics of production, industry.

Сучасна промисловість будівельних матеріалів - це комплексна галузь, яка містить у собі біля двадцяти самостійних підгалузей, багато з яких, у свою чергу, нараховують у своєму складі кілька видів виробництв, при цьому кожна підгалузь утворює свій ринок, який функціонує самостійно, утворюючи в сукупності загальний ринок будівельних матеріалів. Промисловість будівельних матеріалів є вагомим складником економіки будь-якої країни. Ця галузь, будучи матеріальною базою для будівельного комплексу, істотно впливає на темпи зростання в інших галузях економіки і соціально-економічний стан суспільства загалом. За ситуацією в будівельному комплексі можна безпомилково судити про інноваційно-інвестиційні процеси, які відбуваються в економіці країни (області).

Оскільки промисловість будівельних матеріалів розвивається під впливом двох чинників – сировинного і споживчого, то розміщення її об'єктів визначається власне обсягами будівельно-монтажних робіт в окремих районах й наявністю сировинних джерел. Сировинну орієнтацію виявляють зокрема такі підгалузі як видобуток й первинна обробка (тобто виробництво щебеню, бутового каменю, крихти, відсівів) будівельного каміння, а також виробництво в'язучих матеріалів (цементу, вапна, гіпсу). Споживчу орієнтацію демонструють такі підгалузі як виробництво будівельних конструкцій, пористих заповнювачів, скла, лакофарбових матеріалів, бетонних розчинів та ін.

Підгалузі промисловості будівельних матеріалів разом із будівництвом та проектними й дослідними організаціями утворюють будівельно-індустріальний комплекс (БІК) України, який через свою специфічність нерозривно пов'язаний з усіма галузями матеріального виробництва та обслуговування населення. Динаміка розвитку БІК впливає як на макропоказники країни (зростання валового внутрішнього продукту, доходів бюджетів усіх рівнів тощо), так і на рівень добробуту окремих домогосподарств. Необхідний розвиток капітального будівництва, утримання на належному рівні вже існуючих об'єктів, забезпечення населення житлом, розбудова соціальної інфраструктури – усі ці завдання можуть бути вирішені лише через випереджаючий розвиток промисловості будівельних матеріалів.

Проблемними питаннями сировинного забезпечення, економічних особливостей розвитку промисловості будівельних матеріалів в Україні займалися Борецько В. І.,

Бурка Й. А., Бурка В. Й., Григорович М. Б., Давиденко О. П., Єхимов В. А., Канак Й. В., Крупка Я. Д., Міщенко В. А., Міщенко В. С., Острозька О. А., Романчук А. Л., Сивий М. Я., Цепенюк Н. М. та ін.

Таблиця 1

**Динаміка виробництва основних видів продукції промисловості
будівельних матеріалів в Тернопільській області***

№ п/п	Продукція, обсяги	2010	2011	2012	2013	2014
1	Гіпс і ангідрит, тис. т	328,5	298,1	284,0	349,1	302,6
2	Вапняк для виробництва вапна, тис. т	384,9	635,3	н. д.	547,2	н. д.
3	Пісок будівельний, тис. т	204,2	181,1	116,7	165,3	141,4
4	Крейда будівельна, тис. т	9,5	25,3	н. д.	31,5	н. д.
5	Камінь облицювальний (пісковик), тис. м ³	2,9	2,9	н. д.	2,8	н. д.
6	Камінь будівельний (вапняк, пісковик), тис. м ³	302,0	427,5	н. д.	631,8	н. д.
7	Сировина цегельно-черепична (суглинок), тис.м ³	90,2	29,1	н. д.	38,8	н. д.
8	Сировина скляна (пісок), тис. т	7,1	-	-	-	-
9	Суміші асфальтові для дорожнього покриття, тис. т	н. д.	172,4	174,1	119,1	99,1
10	Плити і плитки керамічні, тис. м ³	н. д.	3,6	4,4	4,4	2,6
11	Деревина листяних порід (погонаж), включаючи планки та фриз для паркетного покриття, т	н. д.	1136	1069	849	674
12	Вікна та рами, двері та їх рами, двері та їх коробки, пороги з деревини, тис. м ³	н. д.	11,0	10,8	8,9	7,5
13	Вироби столярні та конструкції будівельні з деревини, паркет, т	н. д.	499	385	395	459
14	Вікна та їх рами, двері та їх коробки і пороги з пластмас, тис. шт.	н. д.	98,1	90,8	152,5	220,3
15	Цегла невогнетривка керамічна будівельна, тис. м ³	н. д.	34,5	26,8	31,7	14,4
16	Плити, плитки, черепиця та вироби подібні з цементу, бетону або каменю штучного (крім блоків та цегли для будівництва), тис. т	н. д.	0,9	0,7	0,8	1,1
17	Вапно негашене, гашене та гідравлічне, тис. т	н. д.	84,4	69,3	23,4	26,9
18	Блоки та цегла з цементу, бетону або каменю штучного для будівництва, тис. т	н. д.	26,9	31,5	29,1	28,8
19	Елементи конструкцій збірні для будівництва з цементу, бетону або каменю штучного, тис. т	н. д.	129,6	121,7	125,8	146,0
20	Розчини бетонні, готові для використання, тис. т	н. д.	136,1	190,1	203,6	208,0
21	Камінь декоративний і будівельний оброблений і вироби з нього; гранули і порошок з каменю природного, т	н. д.	2451	1871	956	889
22	Металоконструкції будівельні, збірні, т	н. д.	н. д.	н. д.	22	36

* За даними Управління статистики в Тернопільській області

В Тернопільській області промисловість будівельних матеріалів дістала порівняно стабільний розвиток. Цій обставині сприяла наявність в регіоні достатньо потужної мінеральної сировинної бази, яка й визначила у значній мірі основні тенденції розміщення й розвитку багатьох підгалузей даної галузі промисловості. Більшість структурних підрозділів галузі в тій чи іншій мірі представлені в промисловому потенціалі області. Нами здійснено аналіз сучасного стану та потенційних можливостей промисловості будівельних матеріалів області за окремими підгалуззями, який увійшов окремим підрозділом до монографії «Географія Тернопільської області», яка готується до друку. Нижче, за браком місця, подаємо лише зведену таблицю, яка демонструє динаміку річного виробництва основних

видів продукції промисловості будівельних матеріалів області впродовж останніх років (табл. 1).

Слід сказати, що область має в розпорядженні вагомий сировинний базис і розгалужену мережу підприємств-виробників будівельної продукції [1]. Проектні потужності діючих підприємств на даний час завантажені далеко не повністю, що дозволяє нарощувати обсяги відповідної продукції при сприятливій зміні кон'юнктури на ринку будівельних матеріалів. Варто взяти до уваги й той факт, що значна кількість підприємств, особливо гірничовидобувного профілю (кар'єри, цегельні заводи та ін.) зараз законсервовані чи працюють періодично з різних причин (застарілість технологічного обладнання, обмеженість попиту на продукцію, несприятлива податкова, дозвільна й цінова політика держави та ін.), що також дозволяє розглядати їх як можливий резерв майбутнього.

Список використаних джерел: Сивий М. Я. Мінеральні ресурси Поділля : конструктивно-географічний аналіз і синтез / М. Я. Сивий. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. – 656 с.

УДК 331.5

Сліпчук Анастасія – аспірант кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Трудовий потенціал як основа соціально-економічних показників регіону

Розглянуто основні поняття соціальної географії. Проаналізовано терміни «трудовий потенціал» та «соціально-економічний розвиток». Показано необхідність дослідження трудового потенціалу у Волинській області.

Ключові слова: потенціал, трудовий потенціал, трудові ресурси.

Slipchuk A. O. Labor Potential as the Basis of Socio-Economic Indicators in the Region. The basic concept of social geography. Analyzed the terms "employment potential" and "economic and social development". The necessity of research of labor potential in the Volyn region.

Keywords: potential, labor potential, human resources.

На сучасному етапі дедалі більшого значення і пріоритетності у складі економічного потенціалу регіону набуває трудовий потенціал. Це дуже складне поняття, яке характеризується чисельністю населення, режимом його відтворення, статеві-віковою структурою, особливостями системи розселення, рівня урбанізації, рівня освіти і професійної кваліфікації, доходів та витрат, життєвим рівнем населення, забезпеченістю соціальними послугами тощо.

За Н. І. Шаталовою ми погоджуємося з дефініцією трудового потенціалу.

Трудовий потенціал – міра існуючих ресурсів і можливостей, що безперервно формуються в процесі всього життя особистості, втілених у трудову поведінку та визначаючих його реальну продуктивність [2, с. 10].

Взаємозв'язок наявних природних, мінеральних ресурсів, розвиток інфраструктури та технології, внесок інвестицій в певний регіон відіграє визначальну роль на задоволеність населення умовами проживання і розширення кількості робочих місць, можливість бути не лише економічно активним, а й мати можливість реалізуватися в праці, утримувати сім'ю, сприяти власному та родинному задоволенню в саморозвитку, навчанні, відпочинку, умовах проживання тощо.

Вигідність геополітичного положення Волинської області, значні трудові ресурси, які реалізуються на сьогодні ще недостатньо, значний зростаючий попит на кваліфіковані кадри, зумовлюють бачення покращення економічного стану за рахунок трудового потенціалу.

Волинська область має сприятливі можливості для розвитку зовнішньоторговельної діяльності. Вигідність економіко-географічного положення Волині у рамках транскордонного об'єднання Єврорегіон "Буг" сприяє поглибленню господарської спеціалізації області, розширенню її участі у загальнодержавному і міжнародному поділі праці, а також транзитному обслуговуванню експортно-імпортних перевезень. На сьогодні вона підтримує різнобічні контакти більш як з 80 країнами світу.

Але не зважаючи на наявність сировинної бази і вигідного географічного положення Волинської області, для соціально-економічного розвитку області не використовується в повній мірі трудовий потенціал.

Близько половини зайнятого економічно активного населення у 2013 році здійснювало економічну діяльність у галузях: сільське, лісове та рибне господарство, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів. Четверта частина населення зайнята в галузях освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, в транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності. В промисловості працювало 12,2 % економічно активного зайнятого населення області, в інших галузях економіки – 14,7 % [3, с. 31-32].

У центрах зайнятості області впродовж 2015 р. на обліку перебувало понад 36 тис зареєстрованих безробітних. Кількість зареєстрованих безробітних за рік як у міських поселеннях, так і в сільській місцевості збільшилась відповідно на 0,8 і на 1,1 відсотка та на 1 січня 2015 року становила 11,2 тис безробітних. [3, с. 145].

Тенденція останніх років свідчить про стабілізацію ситуації в демографічній сфері (зокрема зростанням чисельності населення, покращенням міграційного балансу), а також збільшенням зайнятих економічною діяльністю, зменшенням кількості безробітних та зростанням економічної активності населення в регіоні.

Згідно стратегічного бачення – Волинський регіон для комфортного проживання людей; край, де створено умови для розвитку економіки, заснованої на знаннях та інноваціях, ефективного використання ресурсів, розвитку екологічної та конкурентоспроможної економіки з високим рівнем зайнятості економічно активного населення. Отже, області економічний потенціал є саме населення та , її жителі.

Список використаної літератури: 1. Гришина Л. О. Оцінка економічного потенціалу регіону при формуванні стратегії його розвитку / Л. О. Гришина, Г. В. Єфімова, Н. В. Гришина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/16.pdf. 2. Потапова А. Г. Економічний потенціал Волинської області / А. Г. Потапова // Первый независимый научный вестник. – 2015. – № 1. – С. 8–12. 3. Стратегія соціально-економічного розвитку Волинської області до 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://volynrada.gov.ua/session/34/7-0>.

Умови та фактори, що впливають на сільськогосподарське виробництво та трансформації у ньому

У статті здійснено аналіз різних підходів до класифікації умов та факторів, що впливають на розміщення, формування, функціонування та напрямки трансформацій у сільському господарстві. Виокремлено дві групи факторів, що впливають на формування сільськогосподарського виробництва та визначають напрями трансформацій у ньому. Акцентовано увагу на географічних факторах: природно-географічних та суспільно-географічних.

Ключові слова: сільськогосподарське виробництво, умови, фактори.

Sosniatka J. The Conditions and Factors Affecting Agricultural Production and Transformations in it. The article analyzes the different approaches to the classification of conditions and factors that influence the location, formation, operation and direction of transformation in agriculture. Thesis there is determined two groups of factors influencing the agricultural production and determine the direction of transformation in it. The attention to geographical factors: the natural geographical and socio-geographical.

Key words: agricultural production, provided factors.

На формування та розвиток нових форм господарювання в сільському господарстві впливає велика кількість умов та факторів, проте в економічній та географічній науках немає чіткої їх класифікації.

За Е. Алаєвим: “чинники – ланцюг причинно-наслідкових зв’язків, умов, що регулюють кількісні та якісні характеристики процесу, складають в сукупності механізм процесу” [1]. В економічних дослідженнях під чинниками розуміють рушійну силу, умову, необхідну для здійснення господарського процесу, яка б в кінцевому випадку впливала на форму територіальної організації продуктивних сил [4].

В. І. Мацибора виділяє групи чинників за системою відповідних ознак, що подані за їхнім ранжуванням [2]: за економічним змістом (виробничо-економічні та соціально-економічні); за ступенем впливу (основні та другорядні); за ступенем залучення резервів (інтенсивні та екстенсивні); за внутрішнім змістом (кількісні та якісні); за часом дії (постійні та тимчасові); за ступенем охоплення (загальні та специфічні); за характером дії (об’єктивні та суб’єктивні); за ступенем кількісного виміру впливу (фактори, що піддаються кількісній оцінці, і ті, що не піддаються кількісній оцінці); за способом визначення впливу (прямі і розрахункові); а об’єктами маркетингового середовища (демографічні, економічні, природні, науково-технічні, політичні, культурного порядку).

Окрім того, проводяться локаційний та регіональний аналіз чинників. Під локаційним аналізом розуміють економіко-географічні чинники розміщення виробництва і соціальних об’єктів з метою пізнання закономірностей і особливостей розміщення конкретних виробництв, для визначення оптимальної локації конкретного об’єкту розміщення, а регіональний аналіз – це економіко-географічний аналіз чинників регіонального розвитку для пізнання закономірностей і особливостей розвитку конкретних районів для визначення раціональних шляхів соціально-економічного розвитку регіону.

П. Т. Саблук поділяє фактори на шість сфер у залежності від ступеня зв'язку їх з підприємцем [3]. За П. Т. Саблуком перша сфера, параметри складових якої (політичні, екологічні, фінансово-кредитні, правові, географічні) задаються законодавчо і які на конкретному етапі є умовно базовими, сталими. З другою сферою складових підприємств активно взаємодіє і змінює їх у зв'язку з новаторською функцією (організація підприємств, їх розміри, системи управління, технологія, технічна оснащеність, система матеріального стимулювання, назви товарів, послуг, ринків збуту тощо). Третю сферу складових (інформаційні, рекламні, освітні), які виконують допоміжну роль, підприємств використовує у своїй діяльності. Четверта сфера, параметри якої підприємств обов'язково врахує при визначенні стратегії розвитку, - морально-етичні цінності, традиції, звички, віросповідання і т. ін. І хоч їх дію можна назвати другорядною, але в розвинутих країнах вказані фактори набувають визначальної ролі. П'ята сфера – зовнішньоекономічне середовище, параметри якого активно впливають на суб'єкти підприємництва через систему різнобічних механізмів: цін, тарифів, митного контролю тощо. Шоста сфера – тіньова економіка, яка чинить певний силовий, владний, фінансовий матеріальний тиск на підприємств, сприяє розвитку корупції.

Сільськогосподарське підприємництво не може формуватися в умовах, однакових з іншими галузями, тому в сільському господарстві виділяють зовнішнє і внутрішнє середовище (фактори). Зовнішнє середовище охоплює п'ять сфер: I – базові складові, II – допоміжні складові, III – зовнішньоекономічне середовище, IV – соціально-культурне середовище, V – тіньова економіка.

Внутрішнє середовище сформоване повністю активними базовими складовими, лише в тій їх частині, параметри яких відмінні від сформованих на зовнішньому рівні. Це стосується цінового середовища, яке має забезпечувати еквівалентність цін між сільським господарством та іншими сферами АПК шляхом регулювання доходів сільськогосподарських товаровиробників на основі встановлення рівної суми прибутку на рівновеликий капітал. Фінансово-кредитний механізм формується не під впливом ринкових важелів, а передбачає пільгове кредитування сільськогосподарських товаровиробників на міжсезонний період, фінансування державою цільових програм щодо створення власної інноваційної бази, фінансовий захист з боку держави через систему дотацій, субсидій тощо. Базові складові передбачають також податкову систему щодо сільського господарства, необхідне організаційно-правове та соціальне середовище. Для нормального функціонування сільськогосподарських товаровиробників у ринковій економіці має бути сформована потужна інфраструктура – організаційно-технічна сфера. Йдеться про створення обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів з надання різних послуг, у тому числі маркетингових, страхувальних, закупівельних збутових, обслуговуючих постачальницьких, переробних.

Четверта сфера – зовнішньоекономічне середовище – це різноманітні формування, які забезпечують процес пошуку та супроводження інвестицій до сільськогосподарського виробника [3].

У більшості наукових праць економ-географів чинники поділяються на природно-географічні та суспільно-економічні. Зокрема П.О. Сухий [4] виділяє наступні групи чинників розвитку та ефективності функціонування сільськогосподарського виробництва території:

- природні: рельєф, клімат, водні ресурси, ґрунти, природна рослинність, ландшафтна структура території;

- соціально-економічні: географічне положення, державна політика та інвестиції в АПК, історико-географічні особливості території, досвід ведення сільськогосподарського виробництва, чисельність, структура і зайнятість населення, національний склад населення, матеріально-технічна база, функціональна

доступність території та умови реалізації продукції, рівень господарського освоєння території, потреба населення у продукції харчування, розмір ринку товарів, конкурентна спроможність території, рентабельність виробництва, організаційна структура господарства, рівень доходів населення, суб'єктивні смаки покупців, психологія придбання товарів.

- екологічні: водна та вітрова ерозія, наслідки меліорації, забруднення мінеральними добривами та хімічними засобами, деградація рослинності на пасовищах, ущільнення ґрунтів, зміна механічного складу ґрунту, зменшення родючості ґрунтів, погіршення якості продукції.

Таким чином, на формування, функціонування сільськогосподарського виробництва та трансформаційні зміни у ньому впливає ряд умов та факторів, які можна об'єднати у дві групи: ті які впливають на формування та функціонування сільського господарства, це зокрема природно-географічні (рельєф території, агрокліматичні ресурси, забезпеченість водними ресурсами, різноманітність ґрунтового покриву, якість та кількість землі), та ті які визначають трансформаційні процеси у сільському господарстві – суспільно-географічні (економіко-географічне положення, транспортно-географічне положення, демографічна ситуація на селі, якість і кількість трудових ресурсів, близькість до споживача, соціальна інфраструктура села, державна політика держави, фінансова та інвестиційна політика держави, попит і пропозиція, ціна і цінова політика, врахування економічних інтересів людей, розвиток науки і наукове забезпечення, якість і кількість матеріально-технічної бази, розвиток техніки та енергетики, впровадження прогресивних технологій виробництва, зберігання та переробки продукції, розвиток агросервісу і вдосконалення інфраструктури АПК тощо).

Список використаних джерел: 1. Алаєв Э. Б. Социально-экономическая география : [понятийно-терминологический словарь] / Э. Б. Алаев – М. : Мысль, 1983. – 350 с. 2. Мацибора В. І. Економіка підприємства / Мацибора В. І. – К.: Каравела, 2008. – 312 с. 3. Реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва (посібник у питаннях та відповідях) / За ред. П. Т. Саблук. – К. : ІАЕ, 1999. – С. 18-22. 4. Сухий П. О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону : монографія/ П. О. Сухий. – Чернівці : Рута. – 400 с.

УДК 911.3

Сосницька Ярослава – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
Герасимчук Валентина – студентка 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
Клявзунік Іван – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Природно-географічні передумови розвитку господарського комплексу Любешівського адміністративного району

Здійснено аналіз впливу природно-географічних передумов на розвиток господарського комплексу Любешівського адміністративного району. Охарактеризовано вплив та ступінь

використання мінеральних, кліматичних, ґрунтових, лісових та рекреаційних ресурсів. Вказано на особливості нераціонального використання природних ресурсів.

Ключові слова: природно-географічні передумови, природні ресурси, Любешівський адміністративний район.

Sosniatka J., Gerasymtsuk V., Klavzunik I. Natural-geographical Preconditions of Economic Complex Liubeshiv Administrative Region. The article analyzes the impact of natural and geographical prerequisites for the development of economic complex Liubeshiv adiminstratynoho area. The influence and extent of mineral, climatic, soil, forest and recreational resources. Specified on the characteristics of unsustainable use of natural resources.

Keywords: natural and geographical background, natural resources, Lyubeshovsky Administrative Region.

Для Любешівського району Волинської області характерна своя специфіка у розвитку продуктивних сил, яка зумовлена географічним положенням території, природно-ресурсними факторами, історично складеними і новими тенденціями в розміщенні господарства. Важливого значення на формування господарського комплексу мають природно-географічні передумови (рельєф, корисні копалини, клімат, ґрунтові, лісові та рекреаційні ресурси).

Район займає північно-західну окраїну Волинського Полісся. Найвища точка району поблизу с. Деревок (212 м над рівнем моря). З півдня на північ на території району протікають річки Прип'ять, Стохід, Турія з численними притоками, які мають низькі розлогі береги та широкі заболочені заплави. Територія Любешівського району, як і більшої частини Волинської області, займає основну частину Поліської низовини Східно-Європейської рівнини. Середня абсолютна висота якої 165 метрів над рівнем моря, отже, дещо нижче від середньої висоти Волинської області та України в цілому. Лежить у межах Волино-Подільської плити Східноєвропейської платформи. Більш поширені неглибокі карстові западини, які скоро були запущені, тепер являють собою круглі або овальні заболочені підвищення.

Надра району багаті горючими і певною мірою нерудними корисними копалинами. Найбільші торфові родовища простежуємо у долині р. Прип'ять та її правих притоках (р. Стохід, р. Коростянка). Найбільші родовища Люб'язьке, Цирське, Поліське.

Родовища будівельних пісків розміщено поблизу смт Любешів, сіл Цир, В'язівно, Зарудче, Ветли, Бихів. Крім родовищ піску є потужне родовище глини (Ветлинське) [3].

Клімат помірно-континентальний, вологий, з м'якою та вологою зимою. За даними МС Любешів річний прихід сонячної радіації складає 92,7 ккал/см². Середньорічна кількість опадів 625 мм. Середня температура повітря у районі становить +18,5⁰С. Пряма сонячна радіація сильно знижується у результаті високої хмарності і становить 40 % від сумарної.

Ґрунтовий покрив Любешівського району характеризується надзвичайною заболоченістю, особливо це помітно у північній та східній його частинах. Це є несприятливим чинником для посівів сільськогосподарських культур, тому, як правило, на цих територіях знаходяться сіножаті та пасовища. Ґрунти району придатні для вирощування картоплі та зернових культур. У структурі ґрунтового покриття домінантами є болотні і торфоболотні ґрунти [1].

Середня густота річкової сітки становить 0,37 км/км². Вплив річкової сітки на господарський комплекс району, а також населення та транспортну інфраструктуру є одним із визначальних чинників, що впливає на розвиток та функціонування господарства району. Зокрема часті повені не сприяють повною мірою освоїти прибережні річкові території для рекреаційних цілей.

Одним з ключових чинників формування специфіки господарського комплексу Любешівського району є наявність лісових ресурсів. Їх загальна площа становить 50,4 тис. га. Сучасне просторове поширення лісів, залежить також від поверхні місцевості території району.

Вплив лісових ресурсів на специфіку господарства району очевидний. Окрім заготівлі деревини в останні роки сформувався попит на недеревні ресурси (ягоди, гриби, лікарські рослини, березовий сік, мед). Названа сировина є дуже важливим чинником розвитку харчової промисловості району.

Слід зазначити, що лісові ресурси мають великий рекреаційний потенціал проте не використовуються на належному для розвитку району рівні.

На території району у зв'язку з наявними рекреаційними ресурсами може бути розвинена різнопланова рекреаційна діяльність – відпочинковий туризм, зелений туризм, сільський туризм тощо. На сьогоднішній день рекреаційну діяльність зосереджено лише у межах Національного природного парку «Прип'ять – Стохід» [2].

Оцінюючи природно-ресурсний потенціал території Любешівського району, чітко виокремлюємо ресурси, які формують спеціалізацію господарства. До таких відносимо: кліматичні, лісові, водні, земельні, рекреаційні, мінеральні. Як правило, усі вони не використовуються повною мірою, а такі, як земельні – нераціонально, оскільки господарські потреби в цих ресурсах значно менші, а ніж частка розорених земель та таких, що зазнали меліорації.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Любешівської районної державної адміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lbsadm.gov.ua/>. 2. Офіційний сайт Любешівської районної ради [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lbsrada.gov.ua/>. 3. Паспорт Любешівського району Волинської області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lbsadm.gov.ua/pasport-raionu/pasport-raionu>.

УДК 911.3

Сосницька Ярослава – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Саган Яна – студентка 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Артюк Тетяна – студентка 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Регіональні особливості виробництва технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Волинській області: суспільно-географічні аспекти

Здійснено аналіз сучасного стану та регіональних відмінностей вирощування технічних культур у Волинській області. Проаналізовано динаміку виробництва основних технічних культур Волинської області та зміни, що відбулися у структурі посівних площ. Визначено місце Волинської області серед інших областей України за обсягами виробництва технічних культур. Виділено основні проблеми та потенційні можливості сільськогосподарських підприємств, що спеціалізуються на виробництві даних сільськогосподарських культур.

Ключові слова: технічні культури, посівна площа, валові збори, урожайність, Волинська область.

Sosniatka J., Sagan J., Artuk T. Regional Features Production Crops in Volyn Region: Social Geographical Aspects. The article analyzes the current state and regional differences in cultivation of crops in the Volyn region. The dynamics of production of major crops Volyn region and changes in the structure of sown areas. The place Volyn region among other regions of Ukraine in terms of production of industrial crops. The main problems and potential agricultural enterprises specializing in producing these crops.

Keywords: industrial crops, sown area, gross harvest, yield, Volyn region.

Виробництво та переробка технічних сільськогосподарських культур є стратегічно важливим для розвитку як національної економіки, так і для розвитку регіонів. Господарства які займаються виробництвом цих сільськогосподарських культур забезпечують переробні підприємства сировиною, які в свою чергу виробляють важливі продукти харчування, такі як : олію, цукор, соєве борошно тощо.

Ринкові зміни, що відбулись на початку 90-х років XX століття зумовили структурні зміни у виробництві технічних культур – зменшилось виробництво цукрового буряку, льону та збільшились обсяги виробництва ріпаку та сої, які на даний момент залишаються основними технічними сільськогосподарськими культурами Волинської області. Регіон неоднорідний за агрокліматичними та ґрунтовими показниками, тому дослідження регіональних відмінностей виробництва технічних культур у області є актуальним.

Волинська область посідає вагомe місце серед інших областей України за виробництвом технічних культур. На область припадає 1,9 % виробництва цукрового буряку України, 2,3 % ріпаку, 2,9 % сої та 0,5 % соняшнику.

Сільськогосподарські підприємства виробляють 31 % цукрових буряків, 98 % ріпаку та 92 % сої від усіх категорій господарств Волинської області.

Для Волинської області характерні значні зміни посівних площ під технічними культурами у сільськогосподарських підприємствах. Так, у 2005 р. 86 % (29,4 тис. га) посівної площі припадало на цукровий буряк, 9,5 % (3,2 тис. га) – ріпак та 3,5 % (0,3 тис. га) – сою та 2 % (0,1 тис. га) на льон-довгунець, то у 2015 р. – лідируюче місце посіла соя (54,7 % — 47,0 тис. га), 29,2 % (25,1 тис. га) – посівної площі припадає на ріпак та 13, 1 % і 3 % на цукровий буряк та соняшник відповідно. Це пов'язано із високою рентабельністю вирощування ріпаку та сої, а також близькістю переробних підприємств із ріпаку і виробничим ланцюгом сої з тваринництвом, зокрема свинарством.

У 2005 році сільськогосподарськими підприємствами Волинської області під посівами цукрових буряків було відведено 29,4 тис. га, то у 2015 році – 11,3 тис. га, (зменшення у 2,7 рази). Незважаючи на загальну тенденцію щодо зменшення посівів цукрових буряків в області, в окремих районах таких як, Володимир-Волинський, Ківерцівський, Локачинський, Рожищенський зафіксовано позитивну динаміку посівних площ під цією сільськогосподарською культурою.

Усіма сільськогосподарськими підприємствами у 2015 році було вироблено 309,4 т цукрового буряку (у зернових одиницях цей показник становить 123,7 тис. т). Основними районами вирощування цукрових буряків є Луцький (21,8 % виробництва цукрових буряків до загальнообласного показника за даною категорією господарств), Володимир-Волинський (21,2 %), Горохівський (21,1 %) та Іваничівський (12,6 %). На інші райони припадає 23,3 % його виробництва. Вибір буряківничого напрямку сільськогосподарських підприємств цих районів зумовлений близькістю переробних підприємств, оскільки транспортний чинник є одним із найважливіших при розміщенні даної галузі і має безпосередній вплив на показник рентабельності виробництва.

Середня урожайність цукрових буряків склала 409 ц/га. Даний показник більший за пересічнообласний у Луцькому (519 ц/га) та Іваничівському (486 ц/га) районах. Високої врожайності цукрових буряків досягли товариства “Прогрес”, “П'ятидні” Володими-Волинського району, “Романів”, “Городище”, “Лище” Луцького

районів та приватні підприємства “Макс Ком” Горохівського, “Широке поле”, “Рать”, “Дружба” Луцького районів.

Першочерговими заходами, які можуть найближчим часом забезпечити вагомий приріст цукросировини є: збільшення виробництва органічних і мінеральних добрив і внесення їх повної норми у ґрунт, розширення масштабів вапнування кислих і гіпсування засолених земель. Тільки на основі підвищення родючості ґрунтів можна суттєво збільшити виробництво цукрових буряків навіть без розширення їх посівної площі; впровадження науково-обґрунтованих сівозмін, розміщення посівів цукрових буряків на найбільш придатних для їх вирощування землях. Рациональне розміщення посівів цукрових буряків, оптимальне поєднання їх посівів з іншими культурами, концентрація в сировинних зонах цукрових заводів дозволить значно підвищити їх забезпеченість сировиною.

Важливе значення для розвитку бурякоцукрового виробництва матиме індустріалізація, інтенсифікація та спеціалізація сільськогосподарського виробництва, поліпшення системи матеріально-технічного постачання, створення системи надійного обслуговування господарств, служби агросервісу та здійснення інших організаційно - господарських заходів.

У регіоні досліджень зафіксовано збільшення посівів ріпаку та сої у сільськогосподарських підприємствах. За досліджуваний період посівна площа під ріпаком збільшилась у 8,2 рази. Найбільшими вони є у Горохівському (4956 га), Луцькому (4283 га), Локачинському (3946 га), Ковельському (2902 га), Іваничівському (2408 га), Турійському (2266 га) та Володимир-Волинському (2027 га) районах, на які припадає 86,9 % посівних площ ріпаку в сільськогосподарських підприємствах.

Валове виробництво ріпаку сільськогосподарськими підприємствами зростає. Якщо у 2005 році воно становило 5,9 тис т, то у 2015 році склало 85,5 тис. т. Середня урожайність ріпаку в області становить 30 ц/га, і за досліджуваний період вона збільшилась на 30,4 %. Вищий показник урожайності за пересічний обласний характерний для сільськогосподарських підприємств Турійського (35,5/1 га), Володимир-Волинського (34,5 ц/га), Локачинського (33,2 ц/га), та Горохівського (32,9 ц/га) районів.

Значного поширення серед сільськогосподарських підприємств Волинської області набуває виробництво сої, посівні площі якої за період з 2005 до 2015 рр. зросли в 48,7 рази і складають 49,1 тис. га. Із цієї площі у 2015 році сільськогосподарськими підприємствами Волинської області зібрано 70,1 тис. т. сої. Найбільші валові збори сої у підприємствах Горохівського (9222 т), Володимир-Волинського (6013 т), Луцького (54432 т), Локачинського (5142 т), Іваничівського (4739 т) та Турійського (4461 т) районів, на які припадає 82,8 % валового збору сої сільськогосподарськими підприємствами області. Середня урожайність сої порівняно з 2009 р зменшилась на 2 ц/га і становить 18,8 ц/га.

Збільшення виробництва ріпаку і сої у сільськогосподарських підприємствах Волинської області зумовлений тим, що ці культури є найбільш рентабельні у своєму виробництві та користуються попитом як на національному, так і на зарубіжному аграрному ринку. Ріпак і соя потребують відповідних сівозмін, яких не дотримуються сільгоспвиробники, що призводить до зниження родючості ґрунтів, а згодом і до їх деградації.

Таким чином сільськогосподарські підприємства протягом досліджуваного періоду нарощують обсяги виробництва ріпаку та сої, та зменшують обсяги виробництва цукрового буряку. Сприятливість агрокліматичних та ґрунтових ресурсів південних районів області зумовив деполяризацію виробництва технічних культур у сільськогосподарських підприємствах Волинської області. Такі тенденції сприяють розвитку даної категорії господарств, та негативно впливають на родючість ґрунтового покриву.

Список використаних джерел: 1. Статистичний щорічник Волинської області за 2015 рік / [за ред Науменка В. Ю.]. – Луцьк : Головне управління статистики у Волинській області, 2016. – С. 272–301. 2. Офіційний сайт Департаменту агропромислового розвитку у Волинській області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrovolyn.com/>.

УДК [911.30/33:638.1](477.82)

Уєвич Надія – аспірант кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
Коцан Наталія – доктор географічних наук, професор кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Сучасний стан і перспективи розвитку бджільництва на Волині

Бджільництво належить до найдавніших занять українців. Сучасне бджільництво є важливою галуззю сільського господарства. Його значення не обмежується лише виробництвом і отриманням прибутків від реалізації меду та іншої продукції.

Ключові слова: бджільництво, бджола, сільське господарство, Волинська область.

Uievych N., Kotsan N. The Current State and Prospects of Development of Beekeeping in Volyn. Beekeeping is one of the oldest occupations of the Ukrainians. Modern beekeeping is an important branch of agriculture. Its value is not limited only to trade and profit from the sale of honey and other products.

Key words: beekeeping, bee, agriculture, Volyn region.

Бджільництво є давнім ремеслом народу і лише на початку XIX століття воно стало галуззю сільського господарства. На сучасному етапі бджільництво, як галузь, займається не лише розведенням бджолиних сімей і отриманням продуктів власного походження, а й використанням бджіл на запиленні ентомофільних сільськогосподарських культур та використання у медицині.

У галузевій структурі тваринництва Волинської області основну роль відіграють скотарство (розведення великої рогатої худоби), свинарство, птахівництво та вівчарство. Менше значення робочого конярства, кролівництва, ставкового рибництва, кліткового звірництва, бджільництва, шовківництва тощо [2].

Бджільництво займається розведенням бджіл. Розрізняють такі напрями бджільництва: медотоварний (в районах з достатньою дикорослою кормовою базою); запилювально-медовий; запилювальний (при вирощуванні культур закритого ґрунту); розплідницький (виведення маток, формування пакетів), а також комплексний. Бджільництво Волині має запилювально-медовий напрям [1].

У районах розвиненого землеробства бджіл використовують на запиленні ентомофільних культур. Запилення бджолами рослин підвищує їх урожайність, поліпшує якість насіння та плодів, підвищує їх схожість. Бджолозапилення є одним з основних агроприймів з вирощування сільськогосподарських культур.

Від бджіл отримують цінний дієтичний та лікувальний продукт – мед і сировину для промисловості – віск. Важливим економічним показником галузі є виробництво додаткових продуктів бджільництва – прополісу, квіткового пилку, маточного молочка, трутневого гомогенату, бджолоїної отрути, які є основою виготовлення низки цінних лікувальних препаратів та продуктів харчування. Крім того останнім часом у

медицині використовується бджолиний підмор. На жаль, виробництво цих продуктів щорічно зменшується через відсутність їх збуту [3, с. 126].

Станом на 2015 рік в усіх категоріях господарств області утримувалося 24,1 тис. бджолосімей та вироблено 218 тонн меду (табл. 1). Станом на 01.01.2016 р. в усіх категоріях господарств області утримується 22,4 тис. бджолосімей, в області вироблено 260 тонн меду, що складає лише 0,4 % загальноукраїнського виробництва [6]. В Україні в 2016 році було вироблено 64 тисячі тонн меду. Найбільш продуктивними виробниками меду у 2016 році виявилися Житомирська (7,93 тис. т), Донецька (6,73 тис. т) та Миколаївська (5,85 тис. т) області, а найменші показники виробництва меду лише у Закарпатській області (210 тонн) [5].

Таблиця 1

Виробництво меду та утримання бджолосімей у 2000-2015 роках *

	2000	2005	2009	2010	2012	2015
Сільськогосподарські підприємства						
Бджоли, тис. сімей	5,0	3,5	2,7	2,5	2,2	1,8
Мед, тонн	19	21	21	17	15	12
Господарства населення						
Бджоли, тис. сімей	11,2	23,9	24,9	24,5	24,1	22,3
Мед, тонн	73	121	186	216	200	206

*Складено за даними Департаменту агропромислового розвитку у Волинській області [4]

Значна частина пасік Волинської області зосереджено в приватній власності. На Волині бджолярі об'єднуються в громадські організації для того, щоб разом вирішувати свої проблеми, пов'язані з розвитком бджільництва та порівнювати свій досвід з досвідом колег. Громадська організація (ГО) Братство бджолярів Землі Волинської "Ройовий стан" об'єднує до пів тисячі пасічників. В Камінь-Каширському районі проблемами бджільництва опікується ГО "Бджолярський круг Полісся".

Задля розвитку бджільництва на Волині потрібно створювати більше мобільних пасік (пересувних), що дасть можливість для збільшення медової продукції, а також запилення сільськогосподарських культур. Сільськогосподарські підприємства, які проводять обробку рослин отрутохімікатами зобов'язані завчасно попереджати бджолярів про проведення обприскування, щоб ті в свою чергу контролювали своїх бджіл [6].

Також продукція бджільництва допомагає людям в збереженні здоров'я. Бджоли є невід'ємною частиною природних та сільськогосподарських угідь, садів, тепличних господарств [3].

Отже, збільшення виробництва продукції бджільництва дасть можливість забезпечити одержання високоякісної, екологічно чистої та безпечної для здоров'я людини продукції бджільництва. Розвиток бджільництва – це шлях до здорового способу життя та допомога у збереженні здоров'я населення.

Список використаних джерел: 1. Мегель О. М. Бджільництво / О. М. Мегель, В. П. Поліщук. – К. : Вища школа, 1987. – 336 с. 2. Регіональна економіка : підручник / за ред. Є. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800 с. 3. Павлов В. І. Реформування підприємств аграрної сфери регіону (за матеріалами Волинської області) / В. І. Павлов, В. М. Заремба, Л. В. Савош : Монографія. – Луцьк : Надстир'я, 1999. – 152 с. 4. Департамент агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrovoly.com/main.php>. 5. Конкурент ділове інтернет-видання Волині [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://konkurent.in.ua/news/luck/8484/bdzhilnictvo-v-ukrayini-volin-pase-zadnih.html>. 6. Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Волинської області на 2016-2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrovoly.com/program.php?news=739>.

Янко Яна – студентка 5 курсу
географічного факультету
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки
Голуб Геннадій – кандидат географічних
наук, старший викладач кафедри
економічної та соціальної географії
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Проблеми інфраструктурного забезпечення медичної сфери Волинської області

В тезах проаналізовано рівень забезпеченості населення Волинської області медичною інфраструктурою. Проаналізовано основні проблеми медичної сфери в регіоні та запропоновано шляхи для їх подолання.

Ключові слова: медична сфера, медицина, інфраструктура.

Yanko Y. Y., Golub G. S. Problems of the Infrastructural Care of the Medical Sphere of the Volyn Region. In theses analyzes the level of availability of Volyn region health infrastructure. Analyzes the main problem of the medical sector in the region and the ways to overcome them.

Key words: medical sphere, medicine, infrastructure.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції медичної сфери Волинської області характеризується досить високими показниками захворюваності, смертності та інвалідності. Така ситуація є наслідком недостатньої забезпеченості Волинської області медичною інфраструктурою, що слугує запорукою якісного та швидкого надання медичних послуг населенню. Також, на жаль, в області традиційно високим залишається рівень корупції у цій сфері, а подорожчання ліків, призводить до критичного зниження рівня купівельної спроможності необхідних препаратів волинянами.

Метою дослідження є аналіз інфраструктурного забезпечення сфери охорони здоров'я у Волинській області, а також виокремлення проблем даної сфери.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженням медичної сфери та характеру її інфраструктурного забезпечення на регіональному рівні займалися такі науковці як: О. Романів, Н. Корнілова, Г. Баркова, І. Манаєнкова, В. Гуцуляк та інші автори.

Виклад основного матеріалу. Станом на 01.01.2016 р. кількість лікарняних закладів у Волинській області становила 50 одиниць, а кількість лікарняних ліжок у цих закладах сягала 8 206. У мережі медичних закладів на Волині нараховується також 6 поліклінік, 6 стоматологічних поліклінік, 2 сільські амбулаторії, 79 сільських та 9 міських амбулаторій сімейної медицини, 766 фельдшерсько-акушерських пунктів та 49 станцій швидкої медичної допомоги [1]. Найбільша кількість закладів охорони здоров'я у Волинській області наразі розташована у Луцьку, Ковелі, Нововолинську та Володимир-Волинську. Їх кількість поступово зростає, хоча матеріально-технічне забезпечення потребує значної реконструкції [2].

За даними Головного управління статистики у Волинській області, станом на 2016 р., кількість лікарів на Волині становила 3,9 тис., а кількість середнього медичного персоналу сягала 10,7 тис. Показник зайнятості населення у сфері медицини станом на 01.01.2016 р. становив 14,3%. Показник захворюваності населення, беручи до уваги кількість уперше в житті зареєстрованих випадків захворювань, станом на 2016 р. – 740,9 тис [1].

Що ж до наявних проблем сфери охорони здоров'я, то у Волинській області спостерігається доволі низький показник середньої тривалості життя населення. Причиною цього поміж іншим є недостатність фінансових, а насамперед бюджетних ресурсів [1]. Зокрема, нестача коштів у Камінь-Каширському районі на найважливіші соціальні галузі станом на 01.01.2017 р. становить 22 мільйони гривень, а медицина Маневиччини недоотримала 6 мільйонів гривень державних коштів. Зазначимо, також, що медична субвенція, яка надійшла для Ківерцівського району, не покриває навіть фонд заробітної плати, а це призведе до того, що до кінця 2017-го року коштів на зарплату просто не вистачить. У зв'язку з недофінансування медичної галузі на Маневиччини у квітні 2017 р. буде скорочено 60 робочих місць.

Іншими, не менш важливими, проблемами сфери охорони здоров'я у Волинській області є: недостатнє медикаментозне і матеріально-технічне забезпечення медичної сфери, недоступність необхідних медичних препаратів населенню, відсутність рівного доступу до первинної медико-санітарної допомоги через недосконалість законодавчої бази та неефективність державної політики щодо формування здорового способу життя [1]. Мережа лікарських амбулаторій не забезпечує повноцінного доступу до кваліфікованої медичної допомоги через нерівномірне розташування закладів первинної медико-санітарної допомоги та складних комунікаційних сполучень. Окрім того, відсутність санітарно-автомобільного парку не дає змоги транспортувати хворих на вторинний рівень надання допомоги при невідкладних станах, а недостатнє забезпечення центральних районних та міських лікарень діагностичним обладнанням не дає змоги проводити професійний відбір хворих на третинний рівень медичної допомоги. Заходи, які на сьогодні здійснюються у Волинській області, є переважно локальними й не забезпечують доступності та якості медичної допомоги [3].

Поліпшення медичного обслуговування, забезпечення рівного і справедливого доступу населення до якісних медичних послуг та впровадження реформи медичного обслуговування на регіональному рівні можливе завдяки реалізації наступних завдань: упровадження структурного розмежування первинного, вторинного й третинного рівнів медичної допомоги; забезпечення зростання ролі профілактики у структурі медичних послуг; створення умов для підвищення тривалості життя шляхом розвитку інфраструктури для занять масовим спортом та активного відпочинку, популяризації здорового способу життя [1].

Висновки. В сфері охорони здоров'я Волинської області існує чимало проблем, зокрема таких, що пов'язані з інфраструктурним забезпеченням. Вирішення цих проблем потребує наступних кроків: Волинській обласній раді потрібно виділити більше коштів на фінансування медичної сфери у 2017 р. Громада та місцева влада повинні разом розробити ефективну стратегію розвитку сфери охорони здоров'я області на 2017–2020 рр.

Список використаних джерел: 1. *Інфраструктура регіонів України. Пріоритети модернізації. Аналітичне дослідження* // ГО «Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень», Фонд імені Фрідріха Еберта. – Київ, 2017. – 108 с. 2. *Охорона здоров'я на Волині* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://wb.moz.gov.ua/struktura-proektu/komponent-1_-regionalni-subproekty/v_olynska-obl_.html 3. *Стан та перспективи розвитку інфраструктури регіонів України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/InfrASTRUKTURA>.

Яроменко Оксана – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і туризму Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені акад. Степана Дем'янчука
Говді Інна – магістрантка кафедри географії і туризму Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені акад. Степана Дем'янчука

Історико-географічні особливості формування поселенської мережі Рокитнівського району Рівненщини

Розглянуто процес формування поселень на території сучасного Рокитнівського району в ретроспективі. Названо втрачені, приєднані та перейменовані поселення Рокитнівщини. Висвітлено необхідність досліджень формування поселень на районному рівні.

Ключові слова: поселення, поселенська мережа, історико-географічний аналіз.

Yaromenko O., Hovdy I. Historical and Geographical Features of Settlement Network Formation of Rokytne District in Rivne Region. The article deals with the process of settlements formation on the territory of modern Rokytne district. Lost, attached and renamed settlements in Rokytne district are named. The need for the research conducting of settlements formation at the district level is shown.

Keywords: settlements, settlement network, historical and geographical analysis.

Вивчення поселенської мережі у будь-яких територіальних межах охоплює ретроспективну та сучасну складові. Дослідження історичних особливостей зародження, становлення та розвитку поселень Рокитнівського району Рівненської області є актуальними, оскільки дозволять виявити історичні центри заселення на районному рівні в ретроспективі, розкрити закономірності сучасної географії поселень та своєчасним в умовах адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Метою роботи є історико-географічний аналіз поселенської мережі Рокитнівського району Рівненщини, виявлення хронологічно-територіальних рис формування поселень досліджуваного району.

Рокитнівський район із центром у смт Рокитне розташований на північному сході Рівненщини, найбільший за площею район області та входить у трійку найбільших районів України. Процес формування поселень в межах сучасної території Рокитнівського району доцільно розглянути в рамках історико-географічного вивчення Західної України. Поселенська заселюваність Рівненської області (за В. Крулем) відбувалася в XII етапів. Нараховувалось 831 поселення. Процес утворення поселень Рівненщини почався з середнього палеоліту. Рокитнівський район утворився під час V етапу (пізній мезоліт) творення поселень Західної України. Дуже різке збільшення поселень відбулося під час VIII-го (116) і IX-го (186) етапів [1].

Сучасні природні умови краю сформувалися після останніх великих зледенінь понад 10 тисяч років тому. Залюднення території Рокитнівщини почалося в епоху середнього кам'яного віку (9-5 тисячоліття до н. е.), про це свідчать виявлені залишки поселення біля села Кам'яного та стоянка біля села Блажове.

У XV столітті вперше з'являються перші писемні згадки про села Рокитнівщини, зокрема: Блажове, Біловіж, Глинне, Масевичі, Рокитне та інші. Відомо, що Південна частина території краю у першій половині XV століття належала до Овруцького намісництва Київського князівства, Постановою Віленського сейму 1565-1566 роках

було утворено Берестейське (Брестське) воєводство Великого князівства Литовського з двома повітами, Дубровицька волость та північна частина території Рокитнівщини увійшли до складу Пінського [3].

Історико-географічний аналіз поселень Рокитнівщини засвідчує про їх значну територіальну розпорошеність. Наприклад, с. Дроздинь відносилось до маєтку Турів (на сьогодні місто в Житковицькому районі Гомельської області Білорусі); сс. Глинне, Березове, Старе Село, Переходичі – належали до маєтку Давид-Городок, це місто в Сталінському районі Берестейської області, а Войткевичі (Кам'яне) належало католицькій церкві, яке під час розграничення у 1621-1622 роках було віднесено до Овруцького повіту, а з 1622 року знаходилося у складі Пінського та Мозирського повітів. У 60-х роках досліджувана територія знову у складі Речі Посполитої. У грудні 1796 року намісництва були ліквідовані, замість них введено губернії.

У першому десятилітті XIX століття Рокитнівщина перебуває у складі Мозирського повіту Мінської губернії, зокрема села Глинне, Березове, Дроздинь, Старе Село, Переходичі; Овруцького (сс. Борове, Біловіж, Войткевичі), Рівненського (сс. Сехи, Осницьк) та Луцького (Єльце) повітів Волинської губернії.

У березні 1918 року затвердили новий адміністративно-територіальний поділ Української Народної Республіки. Сучасний Рокитнівський район мав би бути віднесений до Древлянської землі з центром у містечку Коростень. За Ризькою мирною угодою 1921 року до Польщі приєднано західноукраїнські та західно-білоруські землі. Територією Рокитнівщини безпосередньо пролягав кордон. Так, до Другої Речі Посполитої відійшли населені пункти Біловіж, Дерть, Нетреба, Окопи, Сновидовичі. На боці радянської України лишилися Будки-Сновидовицькі та Войткевичі, які при уточненні кордонів і вимог поляків опинилися у складі Польської Республіки. За адміністративно-територіальною ознакою до Клесівської гміни входили поселення Крута Слобода, Томашгород, Єльне, Кисорицької - Рокитне, Олександрівка, Карпилівка, Борове Сарненського повіту та до Березовської гміни (Переходичі, Старе Село, Глинне, Біловіж) Лунинецького, а з 1923 року Столинського повіту Поліського воєводства. У 1930 році Сарненський повіт передано зі складу Поліського до Волинського воєводства. Такий поділ проіснував до 1939 року. Після приєднання Західної України до УРСР Указом Президії Верховної Ради СРСР від 4 грудня 1939 року створено Рівненську область. Іншим Указом встановлено кордон між Українською та Білоруською РСР, за яким до Рівненської області відійшли села по лінії Дроздинь, Познань, Будки [2;3].

У січні 1940 року замість повітів та волостей утворено райони, територія сучасної Рокитнівщини входила до новостворених Клесівського (Єльне, Томашгород, Осницьк) та Рокитнівського. Під час німецької окупації 1941-1944 роках, землі краю увійшла до Сарненського гебіту генеральної округи Волинь-Поділля райхскомісаріату «Україна». У період з 21.08. по 15.11.1941 року частина Рокитнівського району входить до Олевської республіки. З поверненням радянської влади було відновлено довоєнний адміністративно-територіальний устрій, який проіснував до 1959 року. 30.12.1962 року було проведено укрупнення районів, Рокитнівський увійшов до складу Сарненського району. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 4 січня 1965 року проведено вже розукрупнення районів, і знову був утворений (відновлений) Рокитнівський район, в межах, що існував до грудня 1962 року. Станом на 01.01.2017 року у складі Рокитнівського району перебувають 2 селищні та 39 сільських населених пункти [2].

Нами здійснено історико-географічний аналіз поселенської мережі Рокитнівського району на прикладі населених пунктів району в умовах змін адміністративно-територіального устрою. На нашу думку, домінуючим чинником зміни, втому числі і втрати найбільшої кількості населених пунктів у Рокитнівському районі є історичний, що пов'язано також з історичним розвитком людської спільноти,

реформуванням адміністративно-територіального устрою країни, внаслідок військових дій тощо. Довгі часи зберігалася хутірська система. Проіснувала нова хутірська система аж до 50-х років XX століття. Із приходом радянської влади й створення колгоспів селян знову зселяли до села, або ближче до нього. Але хутори – острівки з невеликими клаптиками землі – залишалися до осушення боліт у 1976 році. Тому ще одним із чинників зміни поселенської мережі на території Рокитнівщини стала осушувальна меліорація декількох тисяч гектарів боліт, як система технічних заходів. В результаті на території району простягнулися тисячі гектарів орної землі, на місці існуючих хуторів.

При ретроспективному аналізі формування поселень будь-якого регіону, вкрай необхідними є дослідження історико-географічного виявлення, систематизування та опрацювання інформації про втрачені, змінені та перейменовані населені пункти. Тому відобразимо трансформацію поселенської мережі Рокитнівщини у ретроспективі. Адже у період примусової колективізації на території Рокитнівського району (1946 – 1957 рр.) зникло 253 хутори. Серед яких, хутори Подкруж'є, Полон, Волочки, Берцах, Чухове, Довжиця, Завечіє, Марин, Льва, Подище, Лядо, Медин, Омельно, Галичі, Славкун, Корінне, Свинники, Ровища, Островок, Горки, Кривуха, Подхатом, Захатом, Ліпнік, Деревна, Долибіно (Далибіна), Залісся, Дерков, Кам'яний Бід, Юлтух, Смолін, Насушок, Донбрович, Прохорове та інші. У 2004 році виключено з облікових даних село Настахівське з Глиннівській сільській ради Рокитнівського району (рішення обласної ради від 20.08.2004 № 409). На території Рівненської області за період її існування було дуже багато населених пунктів, а саме малих сіл та хуторів, які приєднувалися до більш розвинених та перспективних населених пунктів. По кількості приєднаних поселень в районі (їх число 66) з 1965 року, можна зробити висновок, що лідером був і Рокитнівський район.

Серед перейменованих населених пунктів Рокитнівського району назвемо: смт Рокитне, яке до 1922 року носило назву Охотникове; Томашгород до 1946 року йменувалося як Сехи; село Єльне до 1952 р. носило назву Єльно; село Кам'яне (XVI ст. – Вишневе, XVII ст. до 1946 р. – Війткевичі), Рудня-Залав'яна перейменовано у село Залав'є та інші. У Рокитнівському районі було перейменовано населений пункт Блажево, до 1946 року поселення мало назву Бліжов. За даними довідника адміністративно-територіального устрою Рівненської області з 1965 по 2015 роки по районах в Рівненській області було перейменовано 53 населених пункти.

Трансформація поселенської мережі Рокитнівщини ґрунтується на визначенні втраченого (приєданого, перейменованого) населеного пункту, на сутнісних характеристиках, що обумовлюють доцільність їх подальшого дослідження. Рівень та глибина сучасного стану історико-географічних досліджень у різних регіонах України потребують наукового осмислення та узагальнення на єдиних засадах значного масиву різноманітної географічної інформації, яка за певних обставин була втрачена.

Список використаних джерел: 1. Круль В. П. Ретроспективна географія поселень Західної України : монографія / В. П. Круль. – Чернівці : Рута, 2004. – 382 с. 2. Рокитнівська державна адміністрація – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/rokytnivsk> 3. Рокитнівський район. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИРОДНИХ УМОВ ТА РЕСУРСІВ ВОЛИНИ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ

УДК 504.453

Басюк Тетяна – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і туризму Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Степана Дем'янчука
Полухович Ірина – студентка Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Степана Дем'янчука
Лесковець Марія – студентка Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Степана Дем'янчука

Розрахунок ступеня антропогенного навантаження на басейн річки Бережанка

У статті виконано розрахунок ступеня антропогенного навантаження на басейн р. Бережанка. Виконано оцінку кількісних та якісних показників окремих підсистем: радіоактивного забруднення території; використання земель; використання річкового стоку; якості води. Встановлено, що за сукупністю всіх критеріїв екологічний стан басейну річки характеризується як «зміни незначні».

Ключові слова: річка, басейн річки, якість води, річковий стік.

Basyuk T., Polyuhovich I., Leskovets M. The Calculation of the Degree of Anthropogenic Impact on the Basin Berezhanka. This article has been calculated degree of anthropogenic impact on the basin Berezhanka. The estimation of quantitative and quality indexes separate subsystems is executed: radiocontamnant of territory; use of earth; use of river flow; internalss of water. It is set that after totality of all criteria the ecological state of river basin is characterized as "changes are insignificant".

Key words: the river, river basin, quality of water, river flow.

На сьогодні у сфері раціонального використання природних ресурсів України досить актуальним є питання екологічної ситуації у басейнах малих річок. Адже сучасне інтенсивне використання водних і земельних ресурсів у їх екосистемах призвело до порушення екологічної рівноваги та виникнення низки проблем. Басейн малої річки є індикатором стану довкілля, що зумовлений рівнем антропогенного навантаження, якого зазнають ландшафти, ґрунти, поверхневі та підземні води, рослинний і тваринний світ, атмосфера. У зв'язку із цим особливої актуальності набувають дослідження антропогенної трансформації в басейнах малих річок для встановлення залежності змін від інтенсивності антропогенних навантажень [1, 4, 5].

Дослідженням оцінки стану басейнів річок займалися такі вчені, як: Л. Б. Бишовець, Є. О. Богатов, В. М. Жукинський, О. В. Кирилюк, А. В. Огієвський, В. Д. Романенко, В. К. Хільчевський, А. В. Яцик та ін.

Метою наших дослідження було становлення ступеня антропогенного навантаження на басейн р. Бережанка.

Сучасні підходи до вивчення антропогенного впливу на водозборах і в річкових долинах ґрунтуються на екосистемному або басейновому підході, що полягає у комплексній оцінці використання водних і земельних ресурсів, структури ландшафтів та їх забруднення [1, 4, 5].

Вихідними матеріалами для розрахунку ступеня антропогенного навантаження були статистичні і картографічні дані екологічного стану та використання земельних і водних ресурсів в басейні р. Бережанка.

Довжина річки становить 40 км, а площа її водозбору – 253 км². Річка Бережанка є лівою притокою р. Горинь (басейн Прип'яті) та протікає в межах Володимирецького та Дубровицького районів Рівненської області. Гідрографічна сітка басейну р. Бережанка розвинута помірно. Вона не має приток довжиною понад 10 км, однак має 10 приток довжиною менше 10 км. Основне джерело живлення річок в басейні р. Бережанка є талі снігові води. Басейн річки розміщений в межах Волинської височини. Абсолютні відмітки поверхні складають 143,7–168,7 м. Ширина річкової долини становить 260–1300 м [3].

Геологічну основу сучасної поверхні басейну річки складає розмита поверхня верхньокрейдяних відкладів, які місцями перекриваються пісковиками та вапняками нижнього сармату. Найважливішою особливістю геологічної будови є майже суцільне поширення лесованої товщі (нерозчленовані середньо-верхньочетвертинні лесовані супіски та суглинки еолово-делювіального походження, потужність яких сягає 7–20 м). Саме розвиток нестійких до розмиву лесових комплексів слід розглядати як одну з головних передумов формування яружно-балкового рельєфу, який є найпоширенішим типом сучасної поверхні басейну річки.

Басейн р. Бережанка розміщений у межах Волино-Подільської плити. В геологічній будові приймають участь четвертинні палеогенові протиерозійні відклади. Однією з характерних ознак можна вважати досить чіткий багатопверховий характер її будови: на урвистих східцях-блоках кристалічного фундаменту з виразним стратиграфічним неузгодженням послідовно залягають моноклінальні пласти осадових і вулканогенних утворень пізнього протерозою, раннього і середнього палеозою та мезозою (останні утворюють менш круту монокліналь) [3].

Оцінку стану екосистеми басейну р. Бережанка здійснено за «Методикою розрахунку антропогенного навантаження і класифікації екологічного стану басейнів малих річок України» [2]. В основу даної методики покладена системна логіко-математична модель ієрархічної структури, що здійснює класифікацію басейнів малих річок за ступенем діючих на них антропогенних навантажень. При цьому дається оцінка кількісних та якісних показників окремих підсистем: 1) радіоактивного забруднення території; 2) використання земель; 3) використання річкового стоку; 4) якості води.

За результатами аналізу підсистеми «Радіоактивне забруднення території» встановлено, що за щільністю радіоактивного забруднення басейн р. Бережанка відноситься до зони посиленого радіаційного контролю. Стан басейну річки за даною підсистемою класифікується як «задовільний».

Вихідними даними для оцінки стану використання земель водозбірної площі є показники лісистості басейну (сумарна площа лісів, лісосмуг і дерево-чагарникової рослинності), території в природному стані (болота, землі під водою, ліси природного і штучного походження, захисні водоохоронні насадження, заповідні території, пасовища, сінокоси, перелоги), сільськогосподарської освоєності (усі сільськогосподарські угіддя на території басейну: рілля, багаторічні насадження, сінокоси, пасовища, перелоги, присадибні землі), розораності (рілля та присадибні землі), урбанізації (площа земель, на яких розміщені населені пункти, а також еродованості земель у величинах змиву ґрунту за рік).

Аналізуючи показники підсистеми «Використання земель» можна констатувати антропогенне навантаження на земельні ресурси внаслідок господарської діяльності на водозборах річок. Порівнюючи фактичні показники використання земельних ресурсів у межах річкового басейну, який досліджується, із існуючими критеріями в розрізі природно-сільськогосподарського районування території України

встановлено, що за показником лісистості (36,4 %) рівень використання земель оцінюється як «нормальний», за ступенем природного стану (69,14 %) – «поліпшений», за сільгоспосвоєністю (44,1 %) – «добрий», за розораністю (29,0 %) – «нормальний», за урбанізацією території (1,8 %) – «добрий», за еродованістю (3,9 т/га за рік) – «нормальний». За величиною міри узагальненого критерію стан підсистеми «Використання земель» у межах басейну р. Бережанка є «задовільним».

Підсистема «Використання річкового стоку» призначена для оцінки екологічного стану басейну ріки за ступенем антропогенного навантаження на її водні ресурси. Джерелом інформації для визначення фактичних величин річкового стоку були дані державної статистичної звітності за формою 2 ТП-водгосп Рівненського обласного управління водних ресурсів, каталоги водокористування, паспорт малої річки. В результаті аналізу основних показників, що входять до складу даної підсистеми, встановлено, що показники фактичного (повного) використання річкового стоку (3 %), безповоротного водоспоживання річкового стоку (3 %), скиду води у річкову мережу (0,3 %), скиду забруднених стічних вод у річкову мережу (0,32 %) є «добрими». У результаті оцінки узагальненого критерію він визнаний «добрим» (величина міри – 3).

Підсистема «Якість води» призначена для екологічної оцінки якості поверхневих вод і класифікації стану басейну річки за рівнем антропогенного забруднення води. В цій підсистемі виділяють два блоки на рівні підсистем другого порядку: «Хімічне забруднення» та «Бактеріальне забруднення», які у сукупності характеризують води та є найважливішими для класифікації антропогенного впливу по комплексу критеріїв. Джерелами інформації для розрахунків були гідрохімічні щорічнікні гідрометеорологічної служби Мінекоресурсів України, дані гідрохімічних лабораторій Держводагенції України, районних і обласних санітарно-епідеміологічних станцій, паспорт малої річки. Загалом за даною підсистемою вода в р. Бережанка характеризується як «чиста» (величина міри 1).

За результатами комплексної оцінки усіх підсистем басейну річки встановлено індукційний коефіцієнт антропогенного навантаження. Для басейну р. Бережанка його значення становило 1,5, що відповідає «незначним змінам» екологічного стану басейну річки.

Отже, за результатами проведених розрахунків щодо ступеня антропогенного навантаження на басейн р. Бережанка встановлено, що на сучасному етапі господарського використання його екологічний стан є «задовільним».

Список використаних джерел: 1. Кирилюк О. В. Історія становлення басейнового підходу у географії та екологічному руслознавстві / О. В. Кирилюк // Наук. записки Вінницьк. держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Серія : Географія. – Вінниця, 2007. – Вип. 14. – С. 40–47. 2. Методика розрахунку антропогенного навантаження і класифікації екологічного стану басейнів малих річок України / А. В. Яцик, Л. Б. Бишовець, Є. О. Богатов та ін. – К., 2007. – 67 с. 3. Паспорт малої річки Бережанка. – 56 с. 4. Яцик А. В. Водогосподарська екологія / А. В. Яцик. – К. : Генеза, 2004. – 480 с. 5. Яцик А. В. Экологические основы рационального водопользования. – К. : Изд. «Генеза», 1997. – 640 с.

Забокрицька Мирослава – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Нетробчук Ірина – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Екологічні проблеми використання та охорона річок басейну Прип'яті у Волинській області

Розглянуто основні екологічні проблеми використання річок басейну верхньої Прип'яті у Волинській області. Показано причини їх виникнення. Запропоновано водоохоронні заходи для покращення їхнього екологічного стану.

Ключові слова: басейн річки, меліорація, водоохоронні заходи.

Zabokrytska M. R., Netrobchuk I. M. Environmental Issues of the Use and Protection of the Rivers of River Pripyat Basin in Volyn Region

Major environmental issues of the use and protection of the rivers of the upper river Pripyat basin in Volyn region have been considered. The causes of their occurrence have been shown. Water-protective measures for the river's ecological state upgrading have been conceived.

Key words: river basin, amelioration, water-protective measures.

Сьогодні суспільство у процесі своєї життєдіяльності зіштовхнулося із проблемою інтенсивного використання природних ресурсів загалом і водних, зокрема. З кожним роком водні об'єкти Волинського Полісся, піддаються все більшому антропогенному впливу. Перш за все це стосується малих річок області, яким властива досить повільна швидкість течії (0,1-0,2 м/с), що робить їх більш чутливими до антропогенного впливу. Крім того, зростає безповоротне вилучення води з річок, виконання різного роду господарських робіт у межах річкових басейнів негативно позначається на процесах очищення і руслоутворенні, чистоті вод та русел річок. Саме тому раціональне використання річок є хоч і складною, але досить актуальною проблемою сучасного водного господарства України.

Річка Прип'ять – перша за величиною водна артерія Волинської області. В басейні річки здійснюються меліоративні роботи. Площа осушених земель, на 1 січня 1991 року, становила 102,6 тис гектарів. В результаті широкомасштабних осушувальних робіт в області значна частина річок або їх ділянок втратили свій первісний вигляд і постають тепер у вигляді магістральних каналів (верхів'я Прип'яті, Виживки, Турії, Стоходу, Коростинки, Копаївки, Конопельки). Під впливом меліорації структура малих рік зазнала помітної трансформації: у зв'язку з пониженням рівня ґрунтових вод відбулося скорочення довжини малих рік, збільшилося їх замулення та евтрофікація. Великі масштаби русловипрямляючих робіт, особливо у долинах рівнинних рік, призвели до їх обміління, зникнення понад 50 % гідробіонтів, різкого погіршення гідроекологічного стану, пересихання водотоків у межінь [2].

Основними екологічними проблемами річок басейну верхньої Прип'яті у Волинській області можна констатувати наступні: завдяки рівнинному рельєфу на території Волинського Полісся часто відбуваються паводки і повені, що призводить до значного затоплення населених пунктів і сільськогосподарських угідь; зі стічними водами з сільськогосподарських угідь значна частина внесених мінеральних добрив і пестицидів надходить у річки. Погіршення екологічної ситуації в районі пов'язане з

наслідками аварії на ЧАЕС. Населені пункти в північно-східній і північній частинах басейну верхньої Прип'яті саме віднесені до зони підвищеної радіації. Тут рівень забруднення радіонуклідами становить 2 кюрі на 1 км² (на низинних торфовищах). Відповідно у воді досліджуваних річок спостерігається перевищення допустимих норм радіоактивного забруднення. Крім того, господарське безповоротне вилучення води з річок часто призводить до значного зниження водності, особливо в місцях, де скупчені великі водокористувачі [1].

Слід зазначити, що основними негативними моментами, що нині впливають на річки басейну верхньої Прип'яті у Волинській області є замулення, яке пов'язане з ерозією на водозборі; забруднення; зарегулювання; спрямлення; погіршення самоочисної здатності; збіднення генофонду тварин і рослин, а також проведення меліоративних робіт. Широкомасштабні меліоративні роботи, власне, порушили сталу рівновагу в екологічних системах річок. Чинники, що сприяли інтенсивним самоочисним процесам, властивим раніше для Полісся, в наш час або ліквідовані, або їх значення нівельоване новими процесами, що посилюють забруднення вод. Інтенсивна меліорація з глибоким дренажем призвела до швидкого осушення заплавної луки, боліт і негативно вплинула на навколишні угіддя. Відбулося різке порушення природних шляхів розвитку заплави – її антропогенне руйнування. Тепер на заплавах створені великі поля монокультур. Дренажування та оранка ліквідували, в багатьох місцях, високоцінні та перезволожені луки, повисихали численні заплавні водойми, різко знизився рівень ґрунтових вод. Зміни виявилися згубними як для екосистеми загалом, так і для її складових, у тому числі іхтіофауни та всіх видів тварин водно-болотного комплексу.

Окремим важливим чинником, що в значній мірі негативно вплинув на екологічний стан заплави і русла річки Прип'ять, є функціонування аварійного Виживського водозабору, робота якого пов'язана із забезпеченням водою Дніпро-Бузького каналу Республіки Білорусь.

У зв'язку з припиненням догляду за внутрішньогосподарською осушувальною мережею, після реформування сільськогосподарського виробництва і ліквідації колгоспів-радгоспів, площі меліорованих земель, що повторно заболочуються і уже потребують проведенню додаткових заходів по зниженню рівнів ґрунтових вод постійно зростає.

З метою розв'язання, вище зазначених, проблем на території Волинської області реалізується "Загальнодержавна цільова програма розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року" та Регіональна екологічна програма "Екологія 2016-2020" [1].

Щоб підвищити екологічну стійкість ландшафту річкової долини і підтримувати його зрівноважений стан, доцільно дотримуватися певних водоохоронних заходів: уникати надмірної меліоративної діяльності, яка не знаходить на даний момент виходу в сільськогосподарське виробництво; заплави річок бажано не меліорувати, а використовувати під сінокоси та місця випасу худоби; спрямлення і каналізація річок мають бути заборонені; слід обов'язково, уздовж русел річок і по периферії боліт, встановлювати водоохоронні зони, де оранка і меліорація будуть категорично заборонені; припинити оранку схилів річкових долин і боліт, щоб не допустити розвитку ерозії; зберігати заповідні території та ділянки річок з непорушеним природним режимом; побудова водоочисних споруд в сільських населених пунктах, що сприятиме зменшенню надходження господарсько-побутових стічних вод у річки.

Завдання раціонального використання річок і тимчасових водотоків повинні вирішуватися на науково-обґрунтованій основі, що відповідало б сучасним умовам водокористування та найближчій перспективі його розвитку. З цією метою необхідно втілювати в практику схему комплексного використання та охорони річок з

врахуванням фізико-географічних, гідрологічних та екологічних особливостей різних регіонів України.

Отже, до перспективних напрямів охорони річкових вод басейну верхньої Прип'яті у Волинської області слід віднести: – мінімізація об'ємів скидів у річкові води неочищених чи недостатньо очищених стічних вод; вдосконалення нормативної бази витрат води та суворе дотримання встановлених норм і лімітів; впровадження роздільних систем водозабезпечення населення і виробничих підприємств; розширення засобів і методів очищення забруднених вод; впровадження системи ґрунтового очищення деяких видів стічних вод на полях зрошення; створення та заліснення прибережних захисних смуг; перебудови систем водовідведення, будівництво гідротехнічних споруд та протипаводкових захисних дамб; берегоукріплення.

Таким чином, низка обґрунтованих водоохоронних рекомендацій важлива для узагальненої інформації щодо покращення екологічного стану річок басейну верхньої Прип'яті, прогнозування його змін, розробки та прийняття відповідних управлінських рішень у галузі використання, охорони та відтворення водних ресурсів. Все це окреслює перспективу подальших досліджень річок басейну верхньої Прип'яті у Волинській області.

Список використаних джерел: 1. Екологічний паспорт Волинська область за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.menr.gov.ua/protection/protection1/volynska>. 2. Ковальчук І. П. Регіональний еколого-геоморфологічний аналіз / І. П. Ковальчук. – Львів : Інститут українознавства, 1997. – С. 79-86.

УДК 911.2:556.55(477.82)

Ільїн Леонід – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Пасічник Михайло – аспірант кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Морфогенетичні та морфометричні показники озер Західного Полісся України

У публікації наведено результати дослідження морфогенетичних та морфометричних параметрів (площа водного дзеркала, об'єм води, максимальна та середня глибина та ін.) різнотипних озер Західного Полісся України. Розраховано й проаналізовано коефіцієнти, що відображають складні взаємозв'язки між улоговиною і водною масою озер.

Ключові слова: морфометрія, улоговина, озеро, Західне Полісся України.

Ilyin L., Pasichnyk M. Morphogenetic and Morphometric Parameters of Western Polissya Lakes, Ukraine. The publication presents the results of the research of morphogenetic and morphometric parameters (water surface area, water volume, maximum and average depth, etc.) of diverse lakes in Western Polissya, Ukraine. Factors that reflect the complex relationship between the mass of water basins and lakes have been calculated and analyzed.

Key words: morphometry, lake basin, lake, Western Polissya of Ukraine.

Морфометрією озерних водойм називається сукупність методів і прийомів числового (кількісного) вираження елементів водойми [1, с. 29]. Морфометричні

параметри, конфігурація, форма улоговини та особливості підводної частини озер відіграють істотну роль у формуванні екосистеми озера загалом – водного та біогеохімічного режимів, інтенсивності нашарування донних відкладів та ін., і є, таким чином, необхідним типологічним показником [2, с. 211].

Для з'ясування морфометричних особливостей озерних систем Західного Полісся досліджено різнотипні водойми регіону, а саме: озера Охнич, Тросне, Велике Піщанське, Мале Згоранське, Скомор'є, Гривенське та Прибич. Більшість водойм у плані мають чіткі округлі форми, відносно рівну берегову лінію без складних звивин і згинів. Береги озер низькі, слабо виражені, місцями зарослі, часто заболочені, із розвинутими сплавинами й торфовищами.

При аналізі морфометричних параметрів водойм використовувались показники, прийняті у лімнології – площа водного дзеркала (F), об'єм водної маси (V), довжина (L), ширина (B), глибина (h), довжина берегової лінії (I), коефіцієнти відкритості ($K_{\text{відкр.}}$), глибинності ($K_{\text{глиб.}}$), видовженості ($K_{\text{вид.}}$), ємності ($K_{\text{ємн.}}$), порізаності ($K_{\text{поріз.}}$) та коефіцієнт наповненості улоговини відкладами ($K_{\text{зап.}}$). Майже всі морфометричні показники змінюються зі зміною рівня води, тому при їх визначенні необхідно вказувати рівень, до якого вони віднесені ($H_{\text{абс.}}$). Головні морфометричні показники досліджуваних водойм наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Основні морфометричні параметри озер

№	Назва озера	Показник, розмірність та формула для розрахунку									
		$F, \text{ км}^2$	$V, \text{ тис. м}^3$	$L, \text{ км}$	$B, \text{ км}$	$B_{\text{ср.}}, \text{ км}, F/L$	$h, \text{ м}$	$h_{\text{ср.}}, \text{ м}, V/F$	$H_{\text{абс.}}$	$I, \text{ км}$	$m, \text{ м}$
1.	Охнич	0,40	580,0	1,12	0,44	0,36	4,5	1,3	163,1	2,96	5,1
2.	Тросне	0,22	299,0	0,70	0,35	0,31	2,5	1,27	160,9	1,86	3,6
3.	Вел. Піщанське	0,80	884,0	1,41	0,59	0,57	3,3	1,2	160,4	4,10	3,9
4.	Мале Згоранське	0,31	1 224,0	0,75	0,62	0,41	10,5	3,6	167,0	2,13	3,4
5.	Скомор'є	0,21	333,0	0,60	0,45	0,35	3,5	1,6	164,2	1,70	4,9
6.	Гривенське	0,37	251,0	0,80	0,52	0,46	1,5	0,67	156,0	2,58	5,0
7.	Прибич	0,31	523,0	0,70	0,58	0,44	2,5	1,7	162,0	2,20	4,4

Морфологічна будова озерних улоговин характеризуються певним набором показників, які дають можливість з'ясувати особливості їхніх форм. Для аналізу форми озерної улоговини багато дослідників порівнювали озера з яким-небудь одним геометричним тілом [1–3]. Досліджені озера мають конічну, де $K_{\text{ємн.}} < 0,33$ (оз. Охнич) та параболічну форму підводної частини, $K_{\text{ємн.}} = 0,33–0,50$ (оз. Мале Згоранське, оз. Велике Піщанське, оз. Тросне, оз. Гривенське та оз. Скомор'я).

Конфігурація озера виражається коефіцієнтом видовженості ($K_{\text{вид.}}$) [1, с. 31]. Для аналізованих озер цей показник змінюється в межах 1,59–3,11, тобто від овальної форми у плані до видовженої. Овальну форму наближену до округлої у плані мають озера Прибич, Гривенське, Скомор'є та Мале Згоранське. Видовжену форму ($K_{\text{вид.}} > 2$) мають озера Охнич та Тросне. Окремі показники, що відображають складні взаємозв'язки між улоговиною і водною масою наведені в табл. 2.

До мезотрофних озер (де $K_{\text{зап.}} = 0,1–0,25$) можна віднести оз. Мале Згоранське, в якому $K_{\text{зап.}}$ становить 0,24. До евтрофного типу водойм ($K_{\text{зап.}} = 0,25–0,6$) відносяться озера Охнич, Велике Піщанське та Скомор'є. До політрофного типу ($K_{\text{зап.}} = 0,6–0,8$) відносимо озера Прибич (0,72), Тросне (0,73) та Гривенське (0,76).

Розрахункові коефіцієнти аналізованих озер Волинської області

№	Назва озера	Коефіцієнт та формула для розрахунку					
		$K_{\text{відкр.}}, F/h_{\text{ср.}}$	$K_{\text{глиб.}}, h_{\text{ср.}}/\sqrt{F}$	$K_{\text{вид.}}, L/B_{\text{ср.}}$	$K_{\text{емн.}}, h_{\text{ср.}}/h_{\text{max}}$	$K_{\text{поріз.}}, 1/2\sqrt{F}$	$K_{\text{зап.}}, m/m+h$
1.	Охнич	0,30	1,75	3,11	0,28	0,74	0,53
2.	Тросне	0,17	2,11	2,25	0,50	0,63	0,73
3.	Велике Піщанське	0,66	1,79	2,47	0,36	0,73	0,54
4.	Мале Згоранське	0,86	5,29	1,82	0,34	0,60	0,24
5.	Скомор'є	0,13	2,71	1,71	0,45	0,32	0,58
6.	Гривенське	0,55	0,93	1,74	0,44	0,25	0,76
7.	Прибич	0,18	0,54	1,59	0,68	0,19	0,72

Аналіз отриманих даних засвідчує, що більшість досліджуваних водойм – малі за площею ($> 1 \text{ км}^2$), неглибокі (пересічна глибина – 1,6 м), мають округлу конфігурацію берегів ($K_{\text{вид.}}$ – 1,59–3,11) та значну потужність донних відкладів (від 3,4 м у оз. Мале Згоранське до 5,1 м у оз. Охнич). Об'єм води лише в оз. Мале Згоранське перевищує 1 млн м^3 , у решті водойм він змінюється від 251,0 до 884,0 тис. м^3 . Отримані результати необхідні для моніторингу і прогнозу стану озерних систем регіону.

Список використаних джерел: 1. Богословский Б. Б. Озероведение : учеб. пособ. / Б. Б. Богословский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1960. – 335 с. 2. Ільїн Л. В. Лімнокмплеси Українського Полісся. У 2-х т. Т. 1 : Природничо-географічні основи дослідження та регіональні закономірності / Л. В. Ільїн. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. – 316 с. 3. Ільїн Л. В. Особливості озерних улоговин Українського Полісся та їхній зв'язок з лімнічними особливостями / Л. В. Ільїн, Т. Л. Лавренюк // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія : зб. наук. пр. – К., 2002. – Т. 3. – С. 115–119.

УДК 911.3

Коваль Олександр – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: **Мельничук М. М.** – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Характеристика ефективності функціонування природно-заповідного фонду Володимирецького району

Відображено результати аналізу ефективності функціонування природно-заповідного фонду Володимирецького району Рівненської області: кількість та площа природно-

заповідних територій, щільність об'єктів ПЗФ, коефіцієнти заповідності та суворості заповідності території, інсуляризованості (розчленованості) об'єктів ПЗФ.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, природно-заповідні території, щільність об'єктів ПЗФ, коефіцієнт заповідності, коефіцієнт інсуляризованості.

Koval O. Characteristic Efficiency of Natural Reserve Fund Volodymyrets District.

Reflects the results of the analysis of the effectiveness of nature reserve Fund Volodymyrets district of Rivne region: number and area of protected areas, the density of the objects of the NRF, the coefficients of reserved and strict conservation areas, insularities (ruggedness) of objects of the NRF.

Key words: natural preservation fund, natural protected areas, density of the NRF objects, reserve's coefficient, insularization rate.

Актуальність проблеми. Територія Володимирецького району знаходиться в межах Українського Полісся, тому тут є унікальні природні об'єкти – озера, болотні угіддя міжнародного значення, багатовікові ліси тощо. Більшість таких територій та об'єктів охороняються, але важливо встановити ефективність наявної природоохоронної мережі та оптимізувати її.

Аналіз вивченості проблеми. До питань дослідження природно-заповідних об'єктів на території Рівненської області звертались Т. Л. Андрієнко [1], В. А. Бачук, Н. О. Волошинова, Ю. М. Грищенко [2], І. П. Ковальчук [4] та багато інших вчених. Однак, окремих досліджень щодо ефективності функціонування природно-заповідного фонду Володимирецького району немає.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» природно-заповідний фонд являє собою ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду [3].

Для характеристики ефективності функціонування природно-заповідного фонду Володимирецького району Рівненської області ми використали такі показники:

1) *загальна кількість природно-заповідних територій та об'єктів території* ($N_{заг.}$). На досліджуваній території знаходиться 18 територій та об'єктів ПЗФ (рис. 1) [5, 6];

2) *загальна площа природно-заповідного фонду території*, ($S_{заг.}$), га. Площа ПЗФ на території району становить 19 177,2 га [5].

Розподіл кількості та площі природно-заповідних територій та об'єктів у межах Володимирецького району виглядає таким чином (рис. 1).

3) *показник щільності об'єктів ПЗФ на території*. Він визначається кількістю об'єктів на 100 км² площі й становить 0,92 об'єкта/100 км²;

4) *відсоток заповідності території* ($S_{з.т.}$), тобто відношення площі природно-заповідного фонду певної території ($S_{пзф}$) до її загальної площі ($S_{заг.}$):

$$S_{з.т.} = S_{пзф} / S_{заг.} * 100\%.$$

Для території Володимирецького району відсоток заповідності становить 9,82 %.

5) *відсоток суворості заповідності* ($S_{с.з.}$), тобто відношення площі природно-заповідного фонду певної території із суворим режимом ($S_{пзф.с.р.}$) до загальної площі району ($S_{заг.}$):

$$S_{с.з.} = S_{пзф.с.р.} / S_{заг.} * 100\%.$$

Оскільки, у межах Володимирецького району є лише один об'єкт ПЗФ із суворою заповідністю, то відсоток суворості заповідності є невеликим – лише 4,12%.

6) *коефіцієнт інсуляризованості* (I) визначає співвідношення рівня фрагментованості заповідних природоохоронних територій.

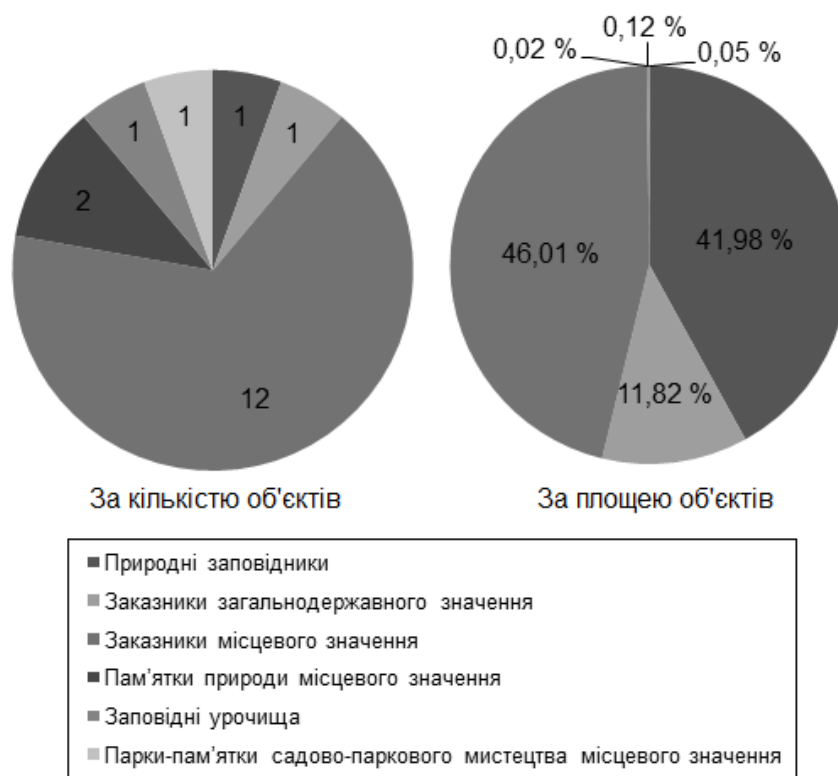

Рис. 1. Структура природно-заповідного фонду Володимирецького району [5, 6]

Ступінь розчленованості (інсуляризованості) природно-заповідних територій (I) складається з двох компонентів (I_m і I_N). Компонента I_m визначається:

$$I_m = S_{н.с.} / S_{пзф},$$

де $S_{н.с.}$ – площа відносно нестійких ПЗО (площею до 50 га), га; $S_{пзф}$ – загальна площа ПЗФ певної території, га. $I_m = 0,0082$. Компонент I_N визначається:

$$I_N = N_{н.с.} / N_{заг},$$

де $N_{н.с.}$ – кількість нестійких ПЗО (площею до 50 га); $N_{заг}$ – загальна кількість ПЗО на даній території. $I_N = 0,44$. У цілому індекс інсуляризованості ПЗФ (I) буде дорівнювати:

$$I = (S_{н.с.} / S_{пзф} + N_{н.с.} / N_{заг}) / 2.$$

Таким чином, коефіцієнт інсуляризованості для Володимирецького району становить 0,23. Варто зауважити, що чим вище значення I , тим вагомішу роль в екологічній мережі відіграють дрібні ділянки з незначною екологічною стабільністю, а отже, і незначною роллю в збереженні генофонду та покращанні природокористування регіону.

Висновки. Загалом Володимирецький район Рівненської області характеризується середніми показниками ефективності природоохоронної мережі, про що свідчать: наявність 18 територій та об'єктів ПЗФ загальною площею 19 177,2 га; показник щільності об'єктів ПЗФ становить 0,92 об'єкта на 100 км², відсоток заповідності – 9,82%, а відсоток суворої заповідності – 4,12%. Коефіцієнт інсуляризованості (ступінь розчленованості природно-заповідних територій) становить лише 0,23, тому для покращення екологічного стану території потрібно збільшувати кількість природоохоронних територій, а також їх площу для підвищення екологічної стійкості.

Список використаних джерел: 1. Андрієнко Т. Л. Край лісів та імлістих боліт / Т. Л. Андрієнко, Г. М. Антонова, А. В. Єршов. – Львів : Каменяр, 1988. 2. Волошинова Н. О. Заповідний край лісів, боліт, озер / Н. О. Волошинова, В. А. Бачук, Ю. М. Грищенко. – Рівне : ВАТ «Рівненська друкарня», 2007. – 200 с. 3. Закон України «Про природно-заповідний фонд

України» від 16.06.1992 № 2456-XII (поточна редакція – від 10.03.2017, підстава 1832-19). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/>. 4. Ковальчук І. П. Природно-заповідний фонд території Мізоцького кряжу : сучасний стан, його картографічна модель, шляхи оптимізації функціонування / І. П. Ковальчук, Ю. М. Андрейчук, Б. С. Жданюк // *Природа Західного Полісся та прилеглих територій*. – Р. III: Екологія, – № 9. – 2012. – С. 374-382. 5. Природно-заповідний фонд Володимирецького району [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://volodymyrec.lib.rv.ua>. 6. Природно-заповідний фонд Рівненської області. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-17>.

УДК 911.3

Краснопольська Надія – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Лук'янчук Тетяна – студентка 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Роль природно-географічних чинників у формуванні господарського комплексу Рівненської області

Розкрито вплив природних умов та ресурсів на спеціалізацію господарського комплексу регіону. Розкрито географію розміщення основних видів природних ресурсів. Виокремлено основні види природних ресурсів з їх господарської характеристики. **Ключові слова:** природні умови, природні ресурси, господарський комплекс.

Krasnopol'skaya N., Lukyanchuk T. The Role of Natural and Geographic Factors in the Economic Complex Development in Rivne Oblast. The impact of natural environment and resources on the specialization of regional economic complex has been revealed. Geography of the main types of natural resources allocation has been highlighted. Major types of natural resources based on their economic features have been singled out.

Key words: natural environment, natural resources, economic complex

Вивчення структури та географії природно – ресурсного потенціалу зумовлена потребами економічного ринку області й адміністративного управління. Цьому сприяли зростаюча з часом вивченість природних умов та ресурсів, дедалі глибше пізнання природи окремих адміністративних районів області. Тому дослідити географію розміщення і ефективного використання природних ресурсів є актуальним питанням.

У працях О. Ф. Балацького, В. А. Барановського, І. К. Бистрякова, Т. П. Галушкіна, Л. М. Горбачова, В. В. Горлачука, К. Г. Гофмана, Б. М. Данилишина, В. В. Дмитрієва, С. І. Дорогунцова, В. С. Канторовича, В. С. Кравців, В. І. Павлова, М. А. Хвесика та інших вчених висвітлено значення природних факторів і ресурсів для спеціалізації господарського комплексу області. Вони обґрунтували географічний підхід до їх вивчення та використання. Аналіз літературних джерел показує, що ефективному використанні природно–ресурсного потенціалу області присвячено мало уваги, хоча це впливає на економічний розвиток усього регіону, країни в цілому.

Рівненська область розміщена на північному заході України у межах Західно-Поліського регіону. Вона охоплює східні частини Волинського Полісся, Волинської

височини та Малого Полісся і західну окраїну Центрального (Житомирського) Полісся. Характерною ознакою географічного положення області є загальна рівнинність її поверхні при незначному нахилі території з півдня на північ, що позначилося на спрямуванні головних водних артерій, створенні сприятливих умов для формування широких заболочених просторів і відобразилося на характері розселення та веденні господарства.

Територія області становить 2005,1 тис. гектарів, з них: сільськогосподарські угіддя – 930 тис. гектарів (46,4 відсотка), ліси та лісовкриті площі – 803,9 тис. гектарів (40,1 відсотка), під водою – 43,3 тис. гектарів (2,2 відсотка), відкриті заболочені землі – 104,9 тис. гектарів (5,2 відсотка), забудовані землі – 58 тис. гектарів (2,9 відсотка), інші землі – 32,6 тис. гектарів (1,6 відсотка) [3].

Лісовий фонд області становить 803,9 тис. гектарів або 40,1 відсотка території області, що у 2,4 рази вище середнього показника по Україні (16,5 відсотка). Лісові масиви на території області розташовані нерівномірно і знаходяться в основному в північних районах. Тому лісистість в різних районах області коливається від найменшого 5,7 відсотка в Гощанському районі та до найбільшого 57,2 відсотка – у Рокитнівському районі. Середня забезпеченість лісом одного жителя області становить 0,89 гектара. Середній вік дерев у лісах – 52 роки. Загальний запас деревостанів – 137,5 млн. куб. метрів, у тому числі хвойних лісових насаджень – 85,8 млн. куб. метрів.

Ліси області поділяються на чотири категорії захищеності: природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення – 78,3 тис. гектарів, рекреаційно-оздоровчі – 66,9 тис. гектарів, захисні – 53,6 тис. гектарів, експлуатаційні – 598,5 тис. гектарів.

Пріоритетним напрямом у веденні лісового господарства області є розширене відтворення та збереження лісів Рівненщини. В області вживаються заходи щодо підвищення продуктивності лісів та оптимізації породного складу (за породами і віком). Забезпечується збільшення площі лісів за рахунок: заліснення ярів, пісків та інших земель, не придатних для сільськогосподарського виробництва; створення лісових насаджень з високою біологічною стійкістю та генетико-селекційною основою [3].

Регіон багатий водними ресурсами, представлений річковими системами, озерами, водосховищами. Показники забезпеченості водними ресурсами в розрахунку на 1 кв. кілометр та на одного жителя області вищі від середніх по Україні відповідно у 1,3 та 1,9 рази.

На території області протікає 171 річка (довжиною понад 10 кілометрів), загальна довжина яких 4459 кілометрів, з них одна велика – Прип'ять, шість середніх (Стир, Іква, Горинь, Случ, Ствига, Льва) та 164 малі річки. На території області протікають 18 річок міжобласного та міждержавного значення, всі річки належать до басейну правої притоки Дніпра – Прип'яті.

В області нараховується 130 озер, загальна площа яких становить 33,3 кв. кілометра, сумарний об'єм води – майже 108 млн. куб. метрів. Серед найбільших озер області – Нобель (4,99 кв. кілометра), Біле (4,53 кв. кілометра), Острівське (1,12 кв. кілометра).

Розміщено 12 водосховищ загальною площею 3,03 тис. гектарів, сумарним об'ємом води 52,4 млн. куб. метрів. Найбільші водосховища – Хрінницьке (на річці Стир) і Млинівське (на річці Іква).

На території області знаходиться 1549 ставків, які займають площу 8,5 тис. гектарів і акумулюють 91 млн. куб. метрів води. Понад тисячу водойм передано на умовах оренди для рибогосподарських потреб [3].

В надрах області нараховується 356 родовищ різноманітних корисних копалин, які представлені 18 видами. З них 115 експлуатуються, найбільше розповсюдження

мають – торфи. За останні п'ять років в області розвідано шість нових родовищ будівельного каменю, сім – піску та одне родовище бурштину («Володимирець Східний»).

На сьогодні найбільш актуальним є питання видобутку бурштину. Єдина область в Україні де в межах Сарненського і Дубровицьких районів розвідано три родовища: «Пугач» і «Вільне» та «Володимирець Східний» (у Володимирецькому районі – понад 128 тонн).

Унікальні родовища базальтів регіону за своїми фізико-механічними та хімічними властивостями придатні для виробництва було-щебеневої продукції, архітектурно-будівельних виробів, базальтового волокна і мінеральної вати [3].

Наявні природні ресурси є базою для розвитку гірничодобувної, будівельної промисловості, сільського господарства.

Результати проведеної характеристики дають підставу констатувати, що найбільш перспективними для економічного зростання регіону є лісові та земельні ресурси. Перспективи подальших досліджень убачаються у вивченні спектру галузевої структури господарського комплексу регіону, динаміки основних та макроекономічних показників, аналізі структурних змін тощо.

Список використаних джерел: 1 Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу / В. П. Руденко – Львів : Світ, 1993. – 238 с. 2. Географія, природні умови та ресурси [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://stud.com.ua/26377/geografiya/prirodni_umovi_resursi_klasifikatsiya_prirodnih_resursiv. 3. Стратегія економічного та соціального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://investmap.ru/ua/ua_news/strategiya_rozvitku_regiону.

УДК 911.33:338.3(477.82-29)

Краснопольська Надія – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Хильчук Олеся – студентка 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Природно-ресурсний потенціал як визначальний чинник спеціалізації господарства Ківерцівського району

Досліджено структуру природно-ресурсного потенціалу району. Встановлено і обґрунтовано визначальну роль окремих його компонентів у формуванні спеціалізації господарського комплексу. Розглянуто шляхи підвищення економічної ефективності господарювання за рахунок повнішого залучення наявних та потенційних природних ресурсів у виробничу і невиробничу сфери району.

Ключові слова: природно-ресурсний потенціал, господарський комплекс, спеціалізація, переробна промисловість, рекреація.

Krasnopol'ska N. V., Khylychuk O. P. Natural Resource Potential as a Determining Factor in Economic Specialization of Kivertsy District. The article is devoted to the exploration of the natural potential of Kivertsy district. The significant importance of its particular components in the formation of this complex has been ascertained and proved. Ways of increasing economic

efficiency by fuller attracting existent and potential natural resources into the production and non-production spheres of the district have been considered.

Key words: natural resource potential, economic complex, specialization, processing industry, recreation.

Структуру та спеціалізацію господарського комплексу району слід розглядати з погляду дослідження природних ресурсів, їх дислокації на окремій території із урахуванням особливостей їх використання. Вивчення цієї проблеми необхідне для визначення шляхів подальшого розвитку виробництва, удосконалення його організації та функціонування. Розвиток галузей переробної промисловості значної мірою зумовлений географією природно-ресурсного, трудового, виробничо-економічного потенціалу, політичними, економічними, юридичними відносинами у суспільстві. Актуальними постають дослідження природно-ресурсного потенціалу на локальному рівні та ефективність їх використання.

Дослідженням різних аспектів природно-ресурсного потенціалу, в тому числі їх структури, географії розміщення, на локальному, регіональному рівні присвячені праці К. І. Геренчука, В. П. Руденка, П. В. Луцишина, Л. В. Ільїна, А. Г. Потапової. Проте, у наявній науковій літературі мало уваги приділяється дослідженню раціонального та ефективного його використання.

В структурі природно-ресурсного потенціалу Ківерцівського району провідна роль належить земельним (40,1 %), лісовим (27,4 %), водним (16,3 %), природним рекреаційним (15,1 %) ресурсам, меша мінеральним (0,9 %) та фауністичним (0,1 %) [1, с. 304].

Земельний фонд району станом на 1 січня 2016 року складає 141,426 тис. га. Висока частка сільськогосподарських земель 66,77 тис. га або 47 % (з них ріллі – 64,9 %) стала передумовою розвитку рослинництва. Вирішальне значення для вирощування сільськогосподарських культур мають властивості ґрунтів, зокрема – родючість. В межах Ківерцівського району найпоширенішими є дерново-підзолисті ґрунти, достатньо родючі при внесенні органічних і мінеральних добрив, вапнуванні. Ґрунтові ресурси району підходящі для вирощування зернових культур, цукрових буряків, овочів [2, с. 194].

Частина первинної рослинної сировини переробляється в районі і зумовлює діяльність підприємств харчової промисловості. Харчова галузь розвивається вищими темпами, ніж промисловість району в цілому. Підприємствами харчової і переробної промисловості забезпечується виробництво: м'яса та м'ясних і ковбасних продуктів, напівфабрикатів з них, ФГ «Поляна М»; хліба та хлібобулочних виробів, борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок ТзОВ «Волиньагропродукт»; сухих продуктів (морква, буряк столовий) ФГ «Золота нива»; березового соку, грибних та плодово-ягідних консервів Ківерцівським та Цуманським лісгоспзагами.

Ківерцівський район забезпечений лісовими ресурсами, лісом зайнято понад 30 % або 43,1 тис. га території. Це визначило спеціалізацію на лісовій і деревообробній промисловості. До підприємств району що займаються деревообробкою належать ПАТ «Цумань», фірма «ТарТак», ТзОВ «Транфоран», іноземне підприємство «Дерево та профіль», ТОВ «Шен», ТОВ «Камінський Тімбер Енд Веніс», ТзОВ «Діоніс», Державні підприємства «Цуманське лісове господарство» та «Ківерцівське лісове господарство» [3].

Ківерцівський район бідний на мінеральні ресурси. В структурі природно-ресурсного потенціалу вони займають менше одного відсотка. Найбільше значення мають нерудні корисні копалини, що стали поштовхом для розвитку промисловості будівельних матеріалів. Глина (запаси зосереджуються у Дідичах і Олиці), крейда (Тростянець, Суськ, Омельне, Прилуцьк, Озерце), пісок (Жидичин, Омельне, Завітне, Суськ, Сильне, Берестяни) слугують сировиною для роботи ПАТ «Кульчинський силікатний завод» та Приватного підприємства «Бетонотехніка» [2, с. 194].

Водні ресурси району представлені 13 річками. В районі нараховується 10 озер, загальною площею 32,25 га та 64 ставки, загальною площею 429,9 га. Водні ресурси важливий фактор функціонування рибного господарства та харчової галузі району.

До природних рекреаційних ресурсів району належать: бальнеологічні ресурси, а саме мінеральні води Журавичівського джерела гідро-карбонатно-кальцієвої родонової води з мінералізацією 2,5 г/л. В Журавичах наявні і запаси лікувальних грязей, що складають 217 тис. м³; фіто лікувальні – це ліси, які володіють високою фітонцидністю, киснепродуктивністю та іншими властивостями, придатні для рекреаційного використання; кліматичні, зокрема режим сонячного сяйва в районі сприяє довготривалим прогулянкам і походам.

Природно-рекреаційні ресурси мали виняткове значення для організації діяльності Дитячого психоневрологічного санаторію «Дачний» та санаторію матері і дитини «Пролісок», оздоровчої бази «Авангард» та 22 селянських гостинних садиб [3].

На основі проведеного аналізу ми з'ясували, що найбільше значення для економіки району мають земельні (ґрунтові ресурси), лісові, природно-рекреаційні, мінеральні ресурси, що і визначили спеціалізацію господарства на лісовій і деревообробній промисловості, сільському господарстві, харчовій промисловості та виробництві будівельних матеріалів. Перспективним для Ківерцівсько району є повніше використання природно-рекреаційних ресурсів і розвиток на їх основі санаторно-курортного лікування і туризму.

Список використаних джерел: 1. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : Підручник / В. П. Руденко. – Чернівці : Зелена Буковина, 1999. – 568 с. 2. Хвесик М. А. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області) : Монографія / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Н. В. Вишневська, Ю. М. Хвесик. – К. : Кондор, 2004. – 376 с. 3. Ківерцівська районна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kivadm.gov.ua/>.

УДК [911.2:528.4](477)

Мельнічук Максим – студент 4 курсу географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*Науковий керівник: **Остроух В. І.** – доцент кафедри геодезії та картографії Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Концептуальні засади створення інформаційного забезпечення Державного земельного кадастру України

Розглянуто концептуальні засади створення інформаційного забезпечення системи Державного земельного кадастру та організації інформаційної бази Національної кадастрової системи України. Проаналізовано головні вимоги до інформаційного забезпечення системи земельного кадастру. Встановлено основні завдання інформаційного забезпечення системи земельного кадастру.

Ключові слова: земельний кадастр, земельно-кадастрова інформація, інформаційні ресурси, інформаційна діяльність, інформаційне забезпечення.

Melniychuk M. Conceptual Principles of Creation of the Information Providing of the State Land Cadastre of Ukraine. Conceptual principles of creation of the information providing of the system of the State land cadastre and organization of information base of the National cadastre system of Ukraine are considered. Main requirements to the information providing of the system of the land cadastre are analysed. The basic tasks of the information providing of the system of the land cadastre are set.

Key words: land cadastre, land and cadastre information, information resources, information activity, information providing.

Актуальність роботи. Важливими складовими економічної інфраструктури сучасної ринкової економіки є ефективні системи державної реєстрації прав на нерухоме майно і земельного кадастру. Досвід багатьох країн засвідчує, що інвестиції в ефективні кадастрово-реєстраційні системи дають важливі суспільні переваги, які трансформуються у кращі економічні результати, тому навіть високорозвинені країни продовжують інвестувати значні обсяги коштів у вдосконалення існуючих систем [1].

З огляду на недосконалість системи державної реєстрації прав на нерухомість та операцій на ринку в Україні очікується, що завдяки створенню нової надійної системи реєстрації прав на земельні ділянки та нерухоме майно, на етапі вступу в Євросоюз, будуть одержані вагомі економічні переваги, що сформульовані експертами ООН, зокрема: ефективне управління державним, комунальним і приватним нерухомим майном; гарантія захисту прав власності та майнових прав; зменшення кількості земельних і майнових спорів; вдосконалення системи переходу прав на нерухоме майно; стимулювання і розвиток ринку нерухомості; безпека кредитів та інвестицій, розвиток іпотечного кредитування; прискорення земельної реформи; підвищення ефективності бюджетної та податкової політики; забезпечення чіткого територіального планування та управління природними ресурсами; моніторинг ринку нерухомості тощо. Саме тому актуальним питанням на сучасному етапі розвитку суспільства є вивчення та вдосконалення інформаційного забезпечення системи Державного земельного кадастру.

Метою роботи є вивчення концептуальних засад створення інформаційного забезпечення системи Державного земельного кадастру та організації інформаційної бази Національної кадастрової системи України.

Виклад основного матеріалу. Інформація земельного кадастру є основою для формування банку даних про фактичний стан земельних ресурсів, прогнозування їх зміни. За ступенем обробки (узагальнення) земельно-кадастрову інформацію можна згрупувати наступним чином:

- первинна статистична інформація (дані первинного обліку), що містить економічні, екологічні та інші відомості, зібрані в обстежених об'єктах (земельних ділянках, територіальних зонах);
- статистична інформація, що зазнала сортування, об'єднання в динамічні ряди (трансформована для подальшого аналізу опрацьованої інформації);
- інформація, що характеризує поточний стан досліджуваного об'єкта і дозволяє прогнозувати його ймовірний розвиток (на основі анкетування об'єктів земельних відношень, муніципальних утворень суб'єктів України).

Головними вимогами до інформаційного забезпечення системи земельного кадастру є об'єктивність і достовірність, своєчасність її надання, точне споживче призначення інформації, оптимальна ступінь генералізації [2].

Інформаційні ресурси є об'єктами відносин фізичних і юридичних осіб, а також держави, вони формують інформаційні ресурси України і захищаються законом поряд з іншими ресурсами. Правовий режим інформаційних ресурсів визначається нормами, що встановлюють: категорію інформації за рівнем доступу до неї та умови правового захисту інформації, включаючи її використання. При цьому

документування інформації є обов'язковою умовою включення інформації в інформаційні ресурси.

Органи державної влади та організації, що є відповідальними за формування та використання інформаційних ресурсів, забезпечують умови для оперативного і повного надання користувачу документованої інформації відповідно до обов'язків, що встановлені статутами (положеннями) цих органів та організацій [4].

Інформаційні ресурси державного характеру включають дані з різних баз даних і кадастрів. Виділяють управлінську, соціальну, статистичну, фінансову і комерційну складові інформаційних ресурсів, що використовуються для вирішення державних завдань і завдань стратегічного розвитку галузей господарського комплексу.

Інформаційні ресурси формуються на основі вимог достовірності та актуальності, повноти і забезпечення запитів споживачів, поділу за ступенем конфіденційності, доступності до відкритої інформації та порівняння інформаційних ресурсів різних адміністративно-територіальних рівнів і відомств з метою формування єдиного інформаційного простору.

Збір, обробка та аналіз інформації визначають поведінку системи в цілому, тому важливо визначити компоненти управління інформаційними ресурсами та їх взаємозв'язок на різних адміністративно-територіальних рівнях. Ефективне використання будь-якого інформаційного ресурсу можливе лише за умови, коли споживачі мають відомості про його існування, склад та порядок доступу до нього. Тому важливе значення має організація інформаційних масивів.

Накопичують і зберігають документи в інформаційному масиві у натуральному (паперовому) вигляді, основними характеристиками якого є відсутність компактності при зберіганні, неможливість швидкого пошуку, копіювання та видачі інформації споживачеві; у вигляді мікрокопій (микрофіш), що характеризуються компактністю зберігання інформації незручністю вибіркового копіювання та видачі інформації споживачеві, обов'язковою наявністю спеціального обладнання для читання микрофішів та у електронному вигляді (баз і банків даних), що відзначаються максимальною компактністю інформації, ефективним поєднанням функцій накопичення.

Структурно інформаційна діяльність у галузі ведення земельного кадастру включає функціонування супідрядних територіальних органів ДЗК України, а також інших організаційних структур (центрів інститутів, депозитаріїв, бібліотек, підрозділів), що спеціалізуються за видами накопичуваної і поширюваної інформації, її тематики, технологіями збору.

Необхідною умовою успішного вирішення цих завдань є державна інформаційна політика, що спрямована на заохочення добросовісної інформаційної діяльності, боротьбу з монополізмом, контроль за надмірною концентрацією інформаційної власності в організаціях, вироблення та реалізацію дієвих механізмів захисту інтелектуальної власності; формування і розвиток інформаційної інфраструктури; розвиток інформаційної культури суспільства.

Можливості інформаційного забезпечення істотно розширилися з впровадженням в практику нових інформаційних технологій, що засновані на використанні комп'ютерної техніки і телекомунікацій [3].

Основними завданнями інформаційного забезпечення системи земельного кадастру є: правове забезпечення функціонування системи ДЗК; наповнення, ведення та оновлення банку даних ДЗК, документування відомостей про земельні ділянки; надання необхідної інформації (пакета документів) зацікавленим органам; аналіз ефективності системи земельного кадастру, використання земель; прогноз розвитку земельного ринку; прогноз розвитку інформаційного ринку; прогноз землекористування; захист інформації.

Висновки. Отже, за своєю суттю процеси управління є інформаційними процесами, оскільки вони є єдиними для всіх систем управління, що ґрунтуються на найбільш загальних законах отримання, зберігання, перетворення і передачі інформації.

Список використаних джерел: 1. Даниленко А. С. Єдина система державної реєстрації речових прав на нерухоме майно – перспективи розвитку української економіки // *Землевпорядний вісник*. – 2005. – № 2. – С. 7-13. 2. Кулініч В. В. Удосконалення інформаційно-картографічної системи та її практична реалізація // *Землевпорядний вісник*. – 2001. – №2. – С. 5-9. 3. Кулініч В. В., Мартин А. Г., Євсюков Т. О. Деякі аспекти вдосконалення земельно-кадастрового обліку для потреб еколого-економічної оцінки земель // *Землевпорядний вісник*. – 2004. – № 4. – С. 11-15. 4. Лихогруд М. Г. Вимоги до законодавчого забезпечення кадастрово-реєстраційної діяльності // *Землевпорядний вісник*. – 2004. – №1. – С. 65-68.

УДК 332.3:336.717.1

Павліха Наталія – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Хомюк Наталія – кандидат економічних наук, науковий співробітник
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Характеристика сільськогосподарського землекористування та його платності у Волинській області

Розглянуто особливості сільськогосподарського землекористування у Волинській області. Розкрито характерні риси платності у регіоні.

Ключові слова: землекористування, сільськогосподарське землекористування, регіон

Pavlikha N., Khomiuk N. Description of Agricultural Land-Use And His Requiring Payment is In the Volyn Area. The features of agricultural land-use are considered in the Volyn area. The personal touches of requiring payment are exposed in a region.

Key words: land-tenure, agricultural land-use, region.

Волинська область розташована у північно-західній частині України та межує на заході з Республікою Польща, на півночі – з Республікою Білорусь, на півдні та на сході – з Львівською та Рівненськими областями. Станом на 1 січня 2016 року загальна територія Волинської області становила 2014,4 тис. га (3,3 % від всієї площі України), з яких 1079,8 тис. га (53,6 %) це землі сільськогосподарського призначення [1]. В північних районах області сільськогосподарські землі не перевищують 50 %, наприклад, в Шацькому, Маневицькому та Любешівському взагалі становлять 29,85 %, 33,61 % та 34,07 % відповідно. Найвища частка земель сільськогосподарського призначення притаманна районам у лісостеповій зоні таким як Луцький (80,96 %), Рожищенський (80,22 %) та Горохівський (79,10 %).

Регіон відноситься до областей, в яких зосереджено найменше площ сільськогосподарських угідь. Ліси та інші лісові площі займають близько 34,64 % всієї області. На третьому місці у структурі земельних ресурсів регіону знаходяться

відкриті заболочені землі (5,75 %). Забудовані землі становлять близько 3,04 % усієї площі Волинської області, а землі, покриті водами – 2,25 %. Найменшу частку у структурі земельного фонду займають відкриті землі без рослинного покриву (0,72 %). Сільськогосподарські угіддя займають 97 % площі земель сільськогосподарського призначення, лише 3 % – це несільськогосподарські угіддя. Станом на 1 січня 2016 року площа ріллі становила 672,6 тис. га (64,20 %), сіножатей – 161,9 тис. га (15,45 %), пасовищ – 201,4 тис. га (19,23 %), багаторічних насаджень – 11,7 тис. га (1,12 %) [2]. Звідси випливає, що найбільшу частину сільськогосподарських угідь області займає рілля, а найменшу – багаторічні насадження. Частка сільськогосподарських угідь у структурі земельного фонду найвища у Луцькому (78,73 %), Рожищенському (77,96 %) та Горохівському (76,94 %), Іваничівському (73,44 %) та Локачинському (72,42 %) районах [3].

Висока частка сільськогосподарських угідь у структурі земельного фонду (52,01 %) свідчить про високу сільськогосподарську освоєність регіону. Розміщення найбільшої частки сільськогосподарських угідь у південній частині області пов'язане з рівнинним рельєфом, чорноземними та опідзоленими ґрунтами та достатньою кількістю вологи та тепла [4]. Площа земель сільськогосподарського призначення в цілому змінюється у зв'язку із затвердженням матеріалів інвентаризації земель, проектів землеустрою та уточненням грошової оцінки сільськогосподарських угідь, які підлягають паюванню [5].

Коефіцієнт розораності земельного фонду області становить 33,42 %, тобто, згідно з чинними нормами ситуація вважається умовно сприятливою. Найвища частка ріллі у структурі земельного фонду властива Горохівському, Локачинському та Луцькому районам (більше 60 %), а найнижча – Камінь-Каширському, Любешівському, Маневичському та Шацькому районам (менше 20 %). Показник розораності земельного фонду вважається одним із важливих при оцінці рівня розвитку сільськогосподарського виробництва. Розораність сільськогосподарських угідь у Волинській області становить 64,21 %. Частка ріллі у структурі сільськогосподарських угідь зменшується у напрямку з півдня на північ області.

Зменшення сільськогосподарських угідь у Волинській області протягом 2009 – 2015 років на 3,2 тис. га відбулося за рахунок скорочення площ ріллі на 1,5 тис. га та площ пасовищ на 3,7 тис. га [6, 1]. Спостерігається позитивна динаміка у площах сіножатей на 1,8 тис. га та площах багаторічних насаджень – на 0,2 тис. га. Також важливим показником є рівень землезабезпеченості населення сільськогосподарськими землями та ріллею. Забезпеченість землями сільськогосподарського призначення населення по області є вищим, ніж по Україні на 0,21 га на 1 жителя. Найвищий показник забезпеченості сільськогосподарськими угіддями в розрахунку на 1 особу характерна для Турійського (3,05 га), Локачинського (2,31 га), Старовижівського (1,88 га) та Рожищенського (1,82 га) районів, а найнижчий – для Ковельського (0,87 га), Іваничівського (0,53 га) та Луцького (0,29 га) районів. Показник забезпеченості орними землями в розрахунку на 1 особу в середньому по області і по Україні однаковий і становить 0,65 га.

В державній власності знаходиться 1287,8 тис. га землі (64 %), а у приватній власності – 726,6 тис. га (36 %) [7]. З розподілу земельного фонду в розрізі основних землекористувачів та власників земель станом на 1 січня 2015 року бачимо, що найбільшу питому вагу складають землі, які є у власності та користуванні громадян – 605,5 тис. га (30,1 %). У користуванні (в тому числі на умовах оренди) сільськогосподарських підприємств знаходиться 252,8 тис. га земель (12,5 %), з них у державних сільськогосподарських підприємствах 14,3 тис. га (0,7 %), у недержавних – 238,5 тис. га (11,8 %), в тому числі у фермерських господарствах – 50,8 тис. га (2,5 %). У власності та користуванні інших категорій міститься 610,9 тис. га (30,3 %).

Площі земель запасу та земель, які не надані у власність та постійне користування становлять 545,9 тис. га (27,2 %).

Серед організаційно-правових форм господарювання у аграрній сфері землекористування Волинської області високу частку займають фермерські господарства 65,0 %, а найменшу 0,6 % – державні підприємства [1, с. 94]. Створення фермерських господарств на Волині розпочалось ще у 1991 році. Протягом трансформаційного періоду кількість фермерських господарств та земельних площ у їх користуванні зростає. В області переважають господарства (231), у яких земельні площі коливаються в межах 10,1 – 50 га. Волинська область характеризується значними площами земель меліоративного фонду. У регіоні осушено 346,7 тис. га площ сільськогосподарських угідь. На території області осушені землі розташовані нерівномірно.

Звернемо увагу, що паювання сільськогосподарських угідь в регіоні, як і в країні в цілому, призвело до порушення цілісності земельних ділянок. Зокрема, сертифікати на право приватної власності на землю видавалися на землі малопродуктивні та деградовані, недотримувалися сівозміни. Ці тенденції негативно відобразились на родючості ґрунтів та економічних вигодах, отримуваних від використання земельних ресурсів. Однією з таких вигод є орендна плата для дрібних землевласників [8, с. 69]. Однак існує чимало проблем у сфері оренди земельних часток (паїв), таких як несвоєчасна та неповна виплата орендних платежів.

Найбільшу частку у структурі податкових надходжень зведеного бюджету Волинської області становить податок на доходи фізичних осіб, а саме 75,2 %. Плата за землю становить 8,9 % загального обсягу податкових надходжень, місцеві податки та збори – 9,7 %, податки на власність – 3,4 %, інші податки та збори – 2,3 %, податок на прибуток підприємств – 0,4 %, єдиний податок четвертої групи – лише 0,1 %. У структурі плати за землю у Волинській області спостерігається динаміка до зростання орендної плати за землі державної та комунальної власності (по Україні – 74 %, по Волинській області – 66 %) та відповідно до зменшення земельного податку (по Україні – 26 %, по Волинській області – 34 %). Близько 88 % надходжень плати за землю до зведеного бюджету України сплачують юридичні особи, в той час фізичні особи – лише 12 %.

Надходження фіксованого сільськогосподарського податку до місцевих бюджетів протягом 2009–2014 років, хоча стабільні, проте незначні. Земельні податкові платежі можуть виступати одними із основних джерел наповнення місцевих бюджетів за умов запровадження заходів трансформації системи платежів за користування землями сільськогосподарського призначення та удосконалення методичних засад нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення.

Список використаних джерел: 1. Волинь 2014 : статистичний щорічник / [за ред. В. Ю. Науменка]. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2015. – 490 с. 2. Головне управління Держгеокадастру у Волинській області [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт: україн. версія. – Режим доступу : <http://zem.voladm.gov.ua/> – Назва з екрану. 3. Павловська Т. С. Структура земельних угідь в ландшафтно-екологічній організації території Волинської області / Т. С. Павловська / Геополітика и екогеодинамика регионов. – 2014. – Т. 10. – Вип. 2. – С. 697–704. 4. Потапова А. Г. Особливості сучасного сільськогосподарського землекористування Волинської області / А. Г. Потапова // Природа Західного Полісся та прилеглих територій. – 2011. – № 8. – С. 59 – 64. 5. Хомюк Н. Л. Трансформаційні процеси у структурі земельного фонду регіону / В. М. Заремба, Н. Л. Хомюк // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції. Збірник наукових праць: – Вип. 19 (№ 1). – Київ, СЕУ / Рівне, НУВГП, 2013. – С. 240–246. 6. Волинь 2013 : статистичний щорічник / [за ред. В. Ю. Науменка]. – Луцьк : ГУС у Волинській області, 2014. – 512 с. 7. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс] : офіц. веб-сайт : україн. версія. –

УДК 911.3

Радчук Іванна – студентка 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Слащук Андрій – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Торф, як альтернатива паливних ресурсів Маневицького району

Охарактеризовано важливість освоєння наявних паливно-енергетичних ресурсів регіону. Досліджено стан та перспективи розвитку добувної промисловості – видобутку торфу Маневицького району, яке здійснює Державне підприємство «Волиньторф». Використання торфу жителями регіону та альтернатива природному газу.

Ключові слова: торф, торфобрикети, паливно-енергетичні ресурси, видобувні галузі промисловості.

Radchuk I.A., Slashchuk A.M. Peat as Alternative of Fuel Resources of Manevichi Region. Characterized importance of the development of the existing fuelenergy resources of the region. The state and prospects of development of themining industry – mining and processing of peat Manevychi district, which provides state enterprise "Volyntorf." The use of peat region and residents an alternative to natural gas.

Keywords: peat, peatbirch, fuel and energy resources, extractive industries.

Дослідження на регіональному рівні адміністративних одиниць є важливим з огляду на їх забезпеченість ресурсами. Важливість освоєння природних ресурсів для потреб регіону. Особливе місце займають паливно-енергетичні ресурси. Для Поліських районів традиційним видом палива є одним із найбільших на одного жителя в Україні. Проте жителі Поліського краю з давніх-давен використовують для своїх потреб як добриво та паливо й торф.

Найбільш вагомі природні ресурси Маневицького району – це ліси, торф, водні об'єкти (озера, річки, ставки, джерела), запаси будівельного піску і глини. Вигідне географічне розташування на перетині залізничних і автомобільних шляхів Київ-Ковель-Варшава та Луцьк-Пінськ. Відтак, добрі перспективи для добування і переробки торфу в різних модифікаціях, збільшення асортименту пиломатеріалів, дерев'яних будинків з хвойного бруса, розливу питної води, розробки кар'єрів будівельного піску, вапняку, глини і навіть потужного родовища базальту, розвитку мисливства, рибальства, сільського зеленого туризму.

Торф – органічна гірська порода, що утворилася внаслідок відмирання і неповного розпаду болотних рослин в умовах підвищеного зволоження та нестачі кисню. Видобування і переробку торфу здійснює Державне підприємство «Волиньторф».

Маневицький район належить до добре освоєних територій з інтенсивним сільськогосподарським виробництвом, розвинутою промисловістю, значною густотою населення [3]. У структурі обсягів промислового виробництва провідне місце

посідають харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів (32,6 %), добувна промисловість (11,3 %), деревообробна 9,2 % .

Добувна промисловість представлена видобутком, переробкою розробкою родовищ – торфу. Торф – порода рослинного походження, утворена протягом тисяч років з непорозкладених рослинних залишків (трав, мохів та деревини), які внаслідок високої вологості та поганого доступу повітря мінералізувалися лише частково. Видобуток і переробку торфу здійснює Державне підприємство «Волиньторф», одне з небагатьох діючих і успішно функціонуючих підприємств торф'яної промисловості України. Підприємство входить до складу державного концерну «Укрторф» Міністерства палива та енергетики України. Державне підприємство «Волиньторф» вже 30 років являється найбільшим виробником екологічно чистого виду палива – брикетів торф'яних в Україні, виготовлених у відповідності до технічних умов ДСТ України 2042-92 шляхом пресування сухого торфу [2]. Спеціалізація підприємства полягає у добуванні фрезерного паливного торфу, виробництві брикетів і напівбрикетів торф'яних для комунально-побутових споживачів та населення, збиранні, очищенні та розподілу води, постачанні пари та гарячої води, оптової торгівлі паливом. Продукція підприємства широко використовується для опалення житлових будинків, адміністративних будівель, шкіл, лікарень, санаторіїв, теплиць. Зола, що залишається при спалюванні може використовуватись як органічне добриво. Основна перевага над іншими твердими видами палива - низька ціна одиниці теплоти при спалюванні. Торфобрикет за своїми властивостями мають більшу теплоту спалювання, ніж дрова, а подекуди і кращі якісні характеристики, ніж рядове вугілля [1].

Виробничі потужності підприємства становлять 100 тис. т. торфобрикетів у рік. Державне підприємство «Волиньторф» працює в складі двох заводів: «Сойне» у селі Прилісне, яке в рік випускає не менше від 70 тис. тон торфобрикетів (70 відсотків загальноукраїнського виробництва), та Маневицький торфозавод (30 тис тон). Чисельність працюючих – 373 особи. У сезоні 2016 року ДП «Волиньторф» було видобуто: по підприємству «Сойне» 142106 т. фрезерного паливного торфу та 1073 т. сільськогосподарчого торфу; по підприємству «Маневицький торфозавод» 75622 т. фрезерного паливного та 8782 т. сільськогосподарчого торфу. Загальна кількість продукції складає: 217728 т. фрезерного паливного та 9855 т. сільськогосподарчого торфу.

Підприємство є найбільшим платником до бюджету серед промислових підприємств району. При річному обсязі виробництва за 2016 рік 11,6 млн. грн. сплачено податків 2220 тис. грн.

Значна роль ДП «Волиньторф» у зовнішньоекономічній діяльності оскільки маючи угоди на поставку продукції споживачам 11 областей України воно експортує до країн Європи: Польщу, Словаччину, Угорщину, Чехію, Німеччину. Очевидно є те, що торф в Україні – альтернатива дорогому природному газу. Подальший розвиток підприємство вимагає додаткових інвестицій, тому веде пошук інвесторів для інноваційного розвитку виробництва, відновлення роботи під'їзної залізничної колії (13 км), тощо.

Рентабельність ДП «Волиньторф» приблизно 19 % і це незважаючи на те що для бюджетних організацій вона не перевищує 6 %. Видобуток торфу здійснюється на таких родовищах як «Велике болото» Маневицького району загальною площею 3576 гектарів, та «Коза-Березина» Маневицького району загальною площею 1260 гектарів. У планах ДП «Волиньторф» освоюватиме нові родовища на території Городоцького та Маневицького лісових господарств». Відтак, «Волиньторф» має можливість на 50 років у перспективі розробляти корисні копалини на території нашого регіону [2].

Торф вважається відновлюваним паливним ресурсом, і в Західному регіоні України він буде альтернативою природному газу. Використання торфу це не менше заміна традиційних видів палива, але й забезпечення енергетичної безпеки держави, та отримання економічної вигоди Маневицького району.

Видобування в переробку торфу здійснюють підприємства промисловості та сільського господарства, а також для виготовлення різної продукції його переробки (торфових горщиків, різних ґрунтових сумішей та високоякісних компостів, торфоізоляційних плит), і лише 10-11 % загального видобутку використовують як паливо у вигляді брикетів і напівбрикетів. Головний район видобування торфу в Україні є Полісся [1]. На сьогодні торф використовують у сільському господарстві та тваринництві, лікуванні, біохімії та енергетиці. Розвиток сучасних виробничих технологій дозволяє створювати родючі ґрунти, де вирощують харчові рослини, видобувати добрива, стимулятори росту рослин, ізоляційні та пакувальні матеріали, вуглецевий відновлювач металу, активоване вугілля, графіт тощо.

Основна перевага над іншими твердими видами палива - низька ціна одиниці теплоти при спалюванні. Торф'яні брикети можуть відвантажуватись залізничним транспортом в на піввагонах та автотранспортом. Торф може бути сировиною для виробництва парафіну, масел, фенолів, креоліну.

Список використаних джерел: 1. Гнеушев В. О. Торфові ресурси України і шляхи їх раціонального використання / Альтернативні та відновлювані джерела енергії. – Рівне, 2002, – С. 22–27. 2. Офіційний веб-сайт Волиньторф [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://volyntorf.biz>. 3. Офіційний веб-сайт Маневицької районної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.manadm.gov.ua>.

УДК [338.45:502.171]:622.339(477.82)

Романчук Катерина – аспірант кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського Національного університету імені Лесі Українки
Барський Юрій – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Проблеми та перспективи видобутку бурштину у Волинській області

Розглянуто одну з актуальних проблем поліських регіонів України, а саме забезпечення раціонального видобутку та використання бурштину. Здійснено аналіз особливостей територіального поширення покладів бурштину у Волинській області. Проаналізовано основні проблеми та перспективи видобутку «сонячного каміння» у Волинській області.

Ключові слова: бурштин, корисна копалина, родовище, нелегальний видобуток.

Romanchuk K., Barskiy Y. Problems and Prospects of Production of Amber in Volyn Region. The basic one of the urgent problems of polissia regions of Ukraine, namely to ensuring the rational production and use of amber. The analysis of peculiarities of geographical distribution of amber deposits in the Volyn region. It analyzes the main problems and prospects of production «sunny stone» in Volyn region.

Key words: amber, useful minerals, deposits, illegal production.

На сучасному етапі інтенсивного природокористування в Україні значного поширення набула незаконна діяльність з використання надр, зокрема видобування бурштину, що спричиняє великі екологічні та економічні збитки для регіонів та держави загалом. Ця проблема в останні роки загострилася та стала особливо актуальною, оскільки нелегальний видобуток, обробка та реалізація бурштину набули промислових масштабів.

Бурштин («сонячне каміння») – це смола хвойних дерев, що утворилася 40 мільйонів років тому у різних пластах на межі прадавнього льодовика. Бурштин є невідновлюваним природним ресурсом, та є цінною ювелірно-виробною, колекційною, хімічною сировиною. Серед усіх видів коштовного та напівкоштовного каміння України бурштин є найбільш конкурентоспроможною копалиною та належить до корисних копалин загальнодержавного значення. Україна посідає друге місце у світі за запасами бурштину (перше РФ), при цьому вирізняється найвищим у світі відсотком бурштину ювелірної якості. Бурштинові родовища України належать до Прип'ятського, Дніпровського та Дністровського басейнів Євразійської бурштиноносної провінції. Найбільші поклади бурштину виявлені в правобережній частині Полісся – Прип'ятському бурштиноносному басейні (північна частина Волинської, Рівненської, Житомирської і Київської областей). Хоча поодинокі його знахідки зафіксовані практично по всій території України. Поліський бурштин є унікальними адже має оригінальні включення зеленого та бурого кольорів, містить у собі залишки комах, рослин та рептилій. За своїми фізичними й оптичними властивостями, хімічним складом поліський бурштин близький до прибалтійського, а за різновидністю забарвлення та якістю в цілому перевищує його, але значною перевагою поліського бурштину є невелика глибина залягання – 2-3 м [1, 3].

Волинська область належить до областей України яка має значні запаси бурштину. Перші писемні згадки про поклади бурштину на території сучасної Волині належать А. Ржанчинському (1736 р.), який наводить дані про знахідки бурштину на берегах річки Стир. Хоча поклади «сонячного каміння» на території сучасної України відомі дуже давно, а старожили згадують, що в поліських селах бурштином розпалювали печі, називаючи його рудим вугіллям. У 1911 р. П. Тутковський у своїй праці «Янтарь в Волынской губернии» описав прояви бурштину в Волинській губернії. Дослідником були описані знахідки бурштину у північній частині України, у тому числі, у Волинській області та виявлені поклади бурштину поблизу сіл Медвеже (нині с. Велика Ведмежка Маневицький район) та Журавичі (Ківерцівський район). Перші цілеспрямовані геологорозвідувальні роботи були здійснені П. Василенком на Київщині (1928-1929 рр.). У 80-х рр. розпочався новий етап вивчення й освоєння розсипів бурштину Полісся з організацією ВО «Західкварцсамоцвіти» та відкриттям двох родовищ «Вільне» та «Клесівське» (Рівненська обл.). Промисловий видобуток бурштину в Україні розпочався з 1993-го року у Рівненській області. Адже, поки Україна була в складі СРСР бурштин видобували з родовищ у Калінінградській області, де зосереджено близько 90% світових запасів та у Прибалтиці [3]. У Волинській області законний видобуток копалини до 2017 року взагалі був відсутній, а от незаконний видобуток процвітає. Нещодавно в області створено комунальне підприємство «Волиньприродоресурс», яке отримало дозвіл на видобуток бурштину.

На території Волинської області перспективним, на думку С. Мамчура [2], для подальшого вивчення та розробки є Маневицький бурштиноносний район Маневицько-Зарічанської зони. У даному районі виділено перспективні ділянки (Лісовська, Вовчицька, Чарторийська). Окремі прояви бурштину виявлені (Журавичі, Олександрівка, Володимир-Волинський), проте перспективність даних ділянок на даний час не встановлена [3]. У Волинській області, на відміну від Рівненської, великих родовищ бурштину, які можна було б розробляти в промислових масштабах, мало або й взагалі немає, а геологорозвідувальні роботи в останні роки не проводяться.

Попри те, що офіційний видобуток «сонячного каміння» в області не здійснюється у Маневицькому, Любешівському, Ратнівському, Шацькому районах ведеться активне несанкціоноване добування бурштину. Видобуток здійснюється на територіях доступ до яких є досить складним (чагарники, ліси, віддалені від населених пунктів та основних магістралей) та проводиться методом шурфування та гідромеханічним способом (використання мотопомп, компресорів). Внаслідок такої діяльності повністю знищується родючий шар ґрунту; порушується цілісність трав'янистого рослинного покриву; руйнується коренева система дерев; забруднюється атмосфера продуктами згоряння паливно-мастильних матеріалів; змінюється гідрологічний режим території, що призводить до зміни болотних біоценозів, які є невід'ємною складовою ландшафтів Полісся. На територіях де здійснювався видобуток утворюється так званий «місячний» ландшафт.

Обсяги нелегального видобутку бурштину за оцінкою експертів збільшуються, і при цьому завдають непоправної шкоди природному середовищу та призводять до значних втрат невідновлюваних природних ресурсів. Незаконний видобуток «сонячного каміння» призводить не лише до негативних екологічних, а й до соціально-економічних наслідків. За інформацією Волинської державної екологічної інспекції станом на 01.07.2015 року, загальна площа знищених лісів на Волині – 9,06 га. Державі при цьому нанесено збитків унаслідок пошкодження 113 дерев до ступеня припинення росту на загальну суму 254533 грн. та шкоду внаслідок пошкодження дерев до ступеня не припинення росту (кількість дерев – 1066 штук) на суму – 1061580 грн. Від нецивілізованого видобутку бурштину у Волинській області виявлено 4 га пошкодженої землі [4]. Хоча площа порушених земель становить значно більше, оскільки точних даних поки немає ні в одній держструктурі. Держава внаслідок самовільного видобування бурштину не отримує загальнодержавних та місцевих податків і зборів, які повинні сплачуватися за користування надрами. При цьому зростає «тіньовий» сектор економіки. Крім того, серед населення зростає соціальна напруга, адже підвищується рівень криміногенної обстановки в регіоні, загострюються конфлікти на місцевому рівні. Нелегальний видобуток бурштину проводиться без дотримання безпечних умов праці, що спричиняє високий рівень травматизму та смертності.

Для вирішення проблем, пов'язаних з нелегальним видобутком бурштину у Волинській області, як і для всієї України, потрібно:

- 1) встановити державний контроль за нелегальним видобутком бурштину його скупкою, збутом, а також створенням бурштинової біржі;
- 2) на державному рівні прийняти законодавчі та нормативні акти щодо легалізації бурштину та терміново прийняти Закон України «Про бурштин»;
- 3) надати органам місцевого самоврядування права видавати дозволи на розробку місцевих родовищ бурштину, які не мають промислового значення;
- 4) посилення кримінальної відповідальності за незаконне видобування бурштину;
- 5) проведення рекультиваційних робіт на порушених ділянках.

У сучасних умовах інтенсивного природокористування, коли попит на природні ресурси постійно зростає особливо актуальною є проблема раціонального надрокористування, що лежить в основі сталого розвитку. Тому враховуючи вищенаведені висновки, у разі раціонального використання бурштину Волинська область може отримати нові робочі місця та додатковий прибуток, як у місцеві та і в обласний бюджет.

Список використаних джерел: 1. Вишневський О. А. Бурштин України / О. А. Вишневський, С. В. Кушнір // Записки Українського мінералогічного товариства. – 2007. – Т. 4. – С. 128-130. 2. Мамчур С. Особливості геологічної будови та деякі прогностичні критерії Маневицького бурштиноносного району (Волинь) / С. Мамчур // Вісник Львівського університету. Серія : Геологічна. – 2012. – Вип. 26. – С. 197-202. 3. Яковлева В. В.

Бурштин Західного Полісся та інших регіонів України / В. В. Яковлева, В. И. Панченко // Природа Західного Полісся та прилеглих територій : Зб. наукових праць Волинського державного університету. – Луцьк, 2004. – 224 с. 4. Ярошовець К. А. Рекультивація земель та відновлення лісів після незаконного видобутку бурштину / К. А. Ярошовець // Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції аспірантів, молодих учених та студентів, присвяченої Дню науки, 10-12 травня 2016 року. – Житомир : ЖДТУ. – Т. 1. – С. 191-192

УДК 551.583:551.588(477.82)

Тарасюк Ніна – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Тарасюк Федір – доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Температура повітря і континентальність клімату Волині

Проаналізовано річну амплітуду, середні місячні максимальні та мінімальні значення температури повітря за даними метеостанцій Волинської області, а також розглядається питання континентальності клімату території дослідження.

Ключові слова: температура повітря, індикатори змін клімату, глобальне потепління

Tarasyuk N., Tarasyuk F. Air Temperature and Climate continentality of Volyn Region.

It is analyzed annual air temperatures, average minimal and maximal indexes due to the data received from the Volyn meteorological stations. Also climate continentality of the region is overviewed.

Keywords: air temperature, indicators of climate change, global warming.

Посилена увага науковців та господарників до клімату регіонів зумовлена проявом різких змін погоди, аномальних метеорологічних явищ. Територія Волинської області рівнинна, перепад висот між метеостанціями становить лише 46м, тому показники температури повітря добре корелюються та є репрезентативними для визначення проявів континентальності. В результаті опрацювання даних спостережень по метеостанціях можна зробити висновки щодо зміни температури повітря як в багаторічному, річному, сезонному, місячному, декадному та добовому ході. Серед зазначених показників для потреб практики сільського господарства, розвитку туристично-рекреаційної діяльності важливими є не так середні значення як екстремальні показники та амплітуда температури повітря. Загалом, як неодноразово відмічалось в попередніх публікаціях [1, 2, 3] на території Волинської області спостерігається стійка тенденція до підвищення температури повітря. Середнє багаторічне значення річної температури повітря змінюється в межах від 7,8 °С до 7,4°С. В останні десятиліття – вище 8,0 °С, в 2014 році – по всіх метеостанціях 9,3°С, а 2015 рік став рекордсменом (по території області 9,9 °С). В межах метеостанції Маневичі показник нижчий (9,0 °С в 2014 році та 9,6 °С в 2015 році). Впродовж року максимальна середня температура завжди вище нуля. За весь період інструментальних спостережень найвище значення середньої місячної температури повітря відмічено на метеостанції Любешів + 22,4°С (липень 2010 року). Максимальна середня температура повітря за місяць літнього (з червня по серпень) на всій території області перевищує 20°С.

Абсолютний максимум температури повітря спостерігається в серпні місяці, змінюючись від 31 до 34 °С. Висока температура повітря спостерігається і на початку теплого періоду, в травні місяці, що зумовлено високою прозорістю атмосфери на початку теплого сезону та вторгненням тропічного повітря. Впродовж року відмічаються періоди з зниженням температури повітря, які зумовлені активністю циркуляційних процесів восени та вторгненням антициклонів взимку. Так, з листопада по березень середня місячна температура може бути нижче нуля, що є закономірним явищем для холодного періоду помірних широт. Так, у листопаді 1993 року по всі території області середня температура за місяць була від'ємна. Це яскраво виражена «хвиля холоду» на фоні загального підвищення температури повітря. По всіх шести метеостанціях найнижчі середньомісячні значення температури повітря спостерігаються в січні (від -14,3 °С до -15,1 °С), а абсолютний мінімум температури повітря – в першій декаді лютого.

В останні десятиліття спостерігається зміна показників річної амплітуди температури повітря. Так, в 2014 році річна амплітуда температури повітря по всіх метеостанціях була вище 51°С, змінюючись від 51,1°С в м. Луцьку до 57,1°С в Маневичах. Найбільш рівні значення для метеостанцій Світязь, Володимир-Волинський та Ковель (53-54°С). Такі показники часто супроводжують зміну коефіцієнта континентальності клімату та є індикатором зміни гідротермічних умов, що знаходить відображення в розвитку всіх природних процесів.

Отже, враховуючи вимоги часу, необхідно продовжувати вивчення клімату, а особливо мезо- та мікрокліматичних умов регіону.

Список використаних джерел: 1. Тарасюк Н. А. Регіональні прояви глобального потепління (за даними спостережень по метеостанції Луцьк) / Н. А. Тарасюк, Ф. П. Тарасюк / В зб.: Географія та екологія: наука і освіта / відп.ред. О. В. Браславська. – Умань : ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочинський»), 2014 – С. 330-333. 2. Сучасний екологічний стан та перспективи екологічно безпечного стійкого розвитку Волинської області : Монографія / За ред. проф. В. О. Фесюка. – Луцьк : Вежа, 2016. – С.88–102. 3. Тарасюк Н. А. Кліматична складова частина формування рекреаційного ландшафту Шацького національного природного парку // Н. А. Тарасюк, О. О. Ничая – Зб. наук. пр. : Природа Західного Полісся та прилеглих територій. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім.Лесі Українки, 2014. – № 11. – С.95–101.

УДК 911.2:504.062

Фесюк Василь – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Мороз Ірина – кандидат хімічних наук, доцент кафедри МтаПФКМ Луцького національного технічного університету

Фесюк Віктор – магістрант I року навчання спеціальності «Екологія» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Заходи для поліпшення стану комплексної зеленої зони м. Луцька

Розглянуто питання стану комплексної зеленої зони міста Луцька на мікро-, мезо- і макрорівні. Запропоновано комплекс заходів для поліпшення її стану. Зроблено акцент на необхідності максимально повного використання усіх просторових ресурсів міської території.

Ключові слова: комплексна зелена зона міста, заходи для поліпшення її стану, використання просторових ресурсів міської території.

Fesyuk V., Moroz I., Fesyuk V. Activities For the Improvement of Integrated Green Zone of the City of Lutsk. The question of the status of the complex green area of the city of Lutsk on micro-, meso- and macrolevel. A range of measures to improve its condition. Made emphasis on the need for the fullest possible use of all resources spatial urban area.

Keywords: complex green area of the city, activities to improve its condition, the use of space resources of the urban area.

Аналізуючи стан комплексної зеленої зони міста та займаючись розробкою заходів для поліпшення стану комплексної зеленої зони (КЗЗ) м. Луцька, перш за все, доцільно виділити в межах КЗЗ мікро-, мезо- і макрорівень. Детально питання стану об'єктів комплексної зеленої зони м. Луцька висвітлено в роботі авторів [4], тому тут ми не будемо зупинятись на них, а зосередимось на розробці заходів для поліпшення стану комплексної зеленої зони.

Що стосується мікрорівня, то найбільшою проблемою в місті є недотримання вимог озеленення житлових будинків, вулиць з інтенсивним автомобільним рухом, КЗЗ промислових підприємств тощо. Це спричиняє хімічне забруднення повітря та ґрунту, а також шумове забруднення. Причому, найгірше озелененими є вулиці з найбільш інтенсивним рухом (Ковельська, Рівненська, Карпенка-Карого). Останнім часом актуальним є питання знищення зелених насаджень, у зв'язку із спорудженням різноманітних будівельних об'єктів. Так, наприклад, в м. Луцьку під час будівництва АЗС ПФ "Універсам" знищено приблизно третину скверу на розі вулиць Конякіна і Карпенка-Карого. Іншу його частину знищено під час будівництва ТЦ «Варшавський».

Для покращення стану КЗЗ міст на макрорівні потрібно здійснювати планувально-містобудівні заходи: в Луцьку – поряд з озелененням глибше використовувати територіальні ресурси заплави рік (у т.ч. і для рекреації), впорядкувати великі парки (по вул. Потебні, Дружби народів), екологічні коридори розвивати в напрямку на схід (до сіл Звірів, Цумань, де знаходяться великі лісгоспи) для використання екологічного ресурсу прилеглої території, яка характеризується порівняно невеликою щільністю сільських населених пунктів. Для нашого міста дуже корисним був би прийом розвитку КЗЗ у великих містах (наприклад, у Києві, Москві), що полягає у закладанні "зелених клинів", які б сполучали внутрішні й зовнішні щодо міста об'єкти КЗЗ. Для запобігання скороченню лісових площ зеленої зони міста можуть бути рекомендовані наступні заходи: припинення відчуження лісових земель під споруди і промислові об'єкти, обмеження негативного впливу з боку промислових підприємств, продумане управління будівництвом розважальних об'єктів на території зеленої зони, інтенсифікація агротехнічних заходів [3].

Для поліпшення КЗЗ на мезорівні міській владі Луцька та комунальним підприємствам потрібно ще багато попрацювати аби досягнути рівня, наприклад, нашого східного сусіда – м. Рівного. Луцьк традиційно належить до зелених та благоустроєних, тому на сьогодні найважливішою є задача збереження вже існуючих об'єктів. І звичайно, глибше використання незайнятих земель (звалища, смітники, пустирі) для створення об'єктів КЗЗ, що на мезорівні виконати суттєво легше ніж на макрорівні. Для підвищення рекреаційної привабливості зеленої зони міста можна порекомендувати під час залісення територій використовувати ландшафтні типи культур, що відрізняються від загальноприйнятих у лісовому господарстві тим, деревинно-чагарникові породи змішуються не по деревно або окремими чистими рядами, а групами, кожна з яких створює враження цілого ландшафту.

Основними заходами поліпшення КЗЗ на мікрорівні є благоустрій території, впорядкування доріг та територій, прилеглих до підприємств, організацій і установ, створення ефективних шумо-, пило-, газозахисних смуг навколо доріг [1].

Ще з кінця XIX ст. і до наших днів ведеться боротьба за відвойовування зелених зон у міста. Ідея "міста-саду" (Перцик Е. Н, 1989), що початково мала за мету створення таких зон для проживання людей, де зелень чергується з забудовою у об'єднаній єдиною ідеєю композиції, сьогодні поступається задуму перетворення у єдине "місто-сад" усіх міських зон (житлової, промислової, адміністративної). Проблема ускладнюється тим, що міста інтенсивно розростаються, різко не вистачає території як просторового ресурсу. Упроваджувати принципи ландшафтно-архітектури та ландшафтного дизайну потрібно у вже існуючих кварталах та районах. Тому стоїть питання про максимально повне використання усіх просторових ресурсів. З них на сьогодні доступні практично лише девастровані землі та бедленди (вироблені чи закинуті кар'єри; території, уражені ерозією, та з пересіченим рельєфом, який унеможлиблює будівництво; пустирі; сміттєзвалища; підтоплені землі; ділянки, уражені карстом та суфозією тощо). Іншими словами, території, які ще вчора були не використовуваними і нікому не потрібними сьогодні перетворюються в екологічно цінний ресурс. Але їх потрібно оптимізувати, поліпшити, зробити екологічно ефективними. Реальний інструмент для цього – фітомеліорація (від *melioracio* – покращення). В нашій країні даний напрямок розроблений завдяки працям В.П. Кучерявого. Зокрема у своїй роботі [2] він пропонує поділяти всі фітомеліораційні заходи за призначенням на: природні, сільськогосподарські, лісгосподарські, сильнозмінених умов місцезростань, інженерно-захисні, санітарно-гігієнічні, рекреаційні, етико-естетичні та архітектурно-планувальні. Останні, головним чином, вирішують задачі ландшафтно-архітектури, і разом з чотирма передостанніми групами є одними з основних заходів поліпшення навколишнього середовища міст.

Список використаних джерел: 1. Григорян А. Г. *Ландшафт современного города*. – М. : Стройиздат, 1986. – 136 с. 2. Кучерявий В. П. *Природная среда города*. – Львів : Вища школа, 1984. – 90 с. 3. Фесюк В. О. *Конструктивно-географічні аспекти природоохоронних функцій та сучасного стану рекреаційних об'єктів міст Північно-Західної України // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Географія – Вінниця, 2007. – Вип.13. – С. 109–117.* 4. Фесюк В. О. *Луцьк : сталий розвиток і соціально-екологічні проблеми*. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2013. – 304 с.

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТСЬКІ РЕСУРСИ ВОЛИНИ ТА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЙ

УДК 911.3:379.8(477.82)

Алієва Анастасія – аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: Стадницький Ю. І. – доктор економічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу розвитку територіальних громад і транскордонного співробітництва Інституту регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України

Практичні рекомендації щодо розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Шацькому адміністративному районі

Розглянуто передумови розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Шацькому адміністративному районі. Обґрунтовано практичні рекомендації щодо ведення агротуристичного бізнесу на цій території. Звернута увага на необхідність запровадження механізму регламентації цього виду діяльності.

Ключові слова: туристична діяльність, рекреаційна діяльність, сільський туризм, зелений туризм, регіон.

Alieva A. Practical Recommendations for Development of Tourist and Recreational Activities in Shatsky District. The preconditions of tourism and recreation activities in Shatsk districts are considered here. Practical recommendations are reasonable in relation to the conduct of agro-tourist business business on this territory. Displacing attention on the necessity of input of mechanism of regulation of this type of activity.

Key words: tourist activities, recreational activities, rural tourism, green tourism, the region.

Шацький адміністративний район є «найпопулярнішим рекреаційним регіоном Волині» [1]. Шацьке поозер'я, яке розташоване на території цього району, володіє потужним потенціалом розвитку туристично-рекреаційної діяльності.

Розвиток сільського та зеленого туризму неодноразово визнано перспективним напрямком використання ландшафтного потенціалу території Шацького адміністративного району. Цьому сприяють природні умови і різноманітність ландшафтів, невисокий рівень урбанізації, низький рівень забруднення довкілля, багаті природна та культурна спадщина, гостинність і турбота людей, які здають місця відпочивальникам [2, с. 152].

З метою активізації розвитку туристично-рекреаційної діяльності в регіоні пропонуємо практичні рекомендації щодо ведення агротуристичного бізнесу на цій території. На жаль, не кожне село і будівля придатні для відвідування відпочиваючими. Приймаючи рішення про започаткування та розвиток туристично-рекреаційної діяльності в регіоні, вважаємо за доцільне здійснити моніторинг умов її здійснення: розміщення агрооселі чи села (близькість до місць відпочинку та розваг), ландшафт (мальовничість природи та своєрідність сільської забудови), екологічні умови (сприятливе для відпочинку і оздоровлення навколишнє природне

середовище), загальна інфраструктура (такі комунікації, як водопостачання, налагодження каналізації з очисними спорудами, проблема вивезення відходів, а також допоміжні споруди, пункти торгівлі й послуг, медичні пункти, що необхідних туристам і рекреантам), туристична інфраструктура (спеціально облаштовані для користування туристів і рекреантів заклади, магазини, організовані програми екскурсій та фестивалів, маршрутів).

Отже, в процесі облаштування агрооселі першочерговим завданням є забезпечення її зручного розташування. Для туризму найбільш придатні одноосібні господарства у відкритій забудові на певній відстані від інших господарств з метою забезпечення спокійного відпочинку. Зазвичай відкритий простір створює більше почуття свободи і можливість для розслаблення (садок, альтанка, газони). Також слід звернути увагу на можливість зручного під'їзду. Добрим під'їздом для гостей, які користуються громадським транспортом, є зупинка, близька до винайманої оселі. Для тих, хто приїжджає на власному авто, це, принаймні, – висипана ґрунтова дорога.

Другий визначний критерій – це спеціалізація господарства. Найбільш придатним є традиційне селянське господарство з диференційованою спеціалізацією рільництва та тваринництва. Дехто з господарів спеціально для гостей (а переважно для дітей) тримає поні, страусів та інших цікавих тварин. Також іноді готують спеціальні ділянки для гостей, де вони можуть здійснювати догляд та збір врожаю, овочів або квітів. Це збільшує привабливість пропозиції.

Провідною ланкою у господарстві є харчування. Воно повинно бути лише з екологічно-чистих продуктів і здійснюватися в умовах дотримання правил гігієни та санітарії.

Мабуть, найважливішим завданням (але і дуже дорогим), є охорона довкілля. Це насамперед засоби очищення стоків, якщо у даній місцевості немає каналізації, а стоки з господарства відводяться до вигрібної ями. Для прорахування коштів на побудову вигрібної ями і подальше регулярне її очищення потрібно враховувати максимальне використання води для максимальної кількості осіб.

Якщо вода з криниці або водогону не відповідає санітарним нормам, необхідно встановити фільтр для її очищення. Господарства, в яких спостерігається нестача води або відсутні очисні засоби, не повинні розпочинати туристично-рекреаційну діяльність. Прийом гостей означає також збільшену кількість відходів. Тому слід завчасно приготувати відповідну кількість смітників. Неприпустимим є спалення неорганічного сміття.

Після вирішення цих проблем залишається покращити або доповнити облаштування оселі. У кожному господарстві потрібно мати: гараж або стоянку для автомобіля; зелене подвір'я, призначене для відпочинку і спортивних ігор, огорожене парканом з метою убезпечення території від непрошених гостей.

Досить популярним видом відпочинку є «дикий» відпочинок. На території Шацького району застосовано кемпінги, проте не всі вони пристосовані для відпочинку туристів. Практичною рекомендацією для покращення якості туристичних послуг є облаштування сервісних зон на територіях наметових містечок. Дані сервісні зони повинні вміщувати в собі облаштовані туалети, душеві кабінки, кафетерії, медпункт та охорону.

Залишаються надзвичайно актуальними на сьогоднішній день питання оптимального рекреаційного навантаження природоохоронних територій, до яких відноситься Шацький національний природний парк, оскільки кількість відпочиваючих в Шацькому районі з кожним роком збільшується, в той час як можливості їх обслуговування є порівняно не високими. З огляду на те, що одним із основних видів економічної діяльності на цій території є туристично-рекреаційна, звернемо увагу на

необхідність запровадження механізму регламентації цього виду діяльності [2, с. 142].

На нашу думку, слід розробити такий сценарій розвитку туристично-рекреаційної діяльності в регіоні, який сприятиме забезпеченню сталого розвитку туризму і рекреації через установаження і підтримання рівноваги між збереженням природних та історико-культурних ресурсів, економічними інтересами і соціальними потребами, а також функціонуванням туристичної сфери. Необхідно створити відповідні умови для формування високоякісних туристичних і рекреаційних продуктів.

Список використаних джерел: 1. Мельничук М. Сучасний стан і перспективи розвитку туристичної та рекреаційної діяльності Волинської області / М. Мельничук, С. Уєвич, В. Чернець, Л. Гладич, Т. Безсмертнюк // Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки. – 2013. – № 2. 2. Павліха Н. В. Управління ландшафтами природоохоронних територій: монографія / Н. В. Павліха, О. А. Караїм; за ред. Н. В. Павліхи. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 216 с.

УДК 911.3

Джаман Ярослав – аспірант кафедри економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: Руденко В. П – доктор географічних наук, професор, декан географічного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Туристичні об'єкти і екскурсійний маршрут польської громади в Чернівцях

Розглянуто ретроспективні особливості формування польської етнічної групи в Чернівцях та динаміку її чисельності. Проаналізовано наявність об'єктів матеріальної і духовної культурної спадщини польської громади, які мають туристичну цінність та атрактивність. На основі картографування туристичних об'єктів, запропонований польський етнографічний екскурсійний маршрут.

Ключові слова: етнічна група, етно-туристичні об'єкти, екскурсійний маршрут.

Dzhaman Ya. V. Tourism Objects and Polish Community's of Chernivtsi Tour.

Retrospective specificities of formation of Polish ethnic group in Chernivtsi have been dealt with, as well as the dynamics of said group's number was analyzed. Availability in Polish community of objects of material and spiritual cultural heritage of tourism value and attractiveness has been assessed. Based on mapping of tourism objects, a Polish ethnographic excursion route has been developed.

Key words: ethnic group, ethnic tourism objects, excursion route.

Туризм на сучасному етапі стає однією з важливих складових частин економіки, соціальної сфери, духовної культури. Місто Чернівці об'єктивно має всі передумови для інтенсивного розвитку етнічного туризму – багату історичну та культурну спадщину, де переплелися традиції багатьох народів [6]. Свій вклад у формування поліетнічної матеріальної і духовної культурної спадщини Чернівців здійснила й польська національна група.

Масове переселення поляків розпочалося після приєднання Буковини до держави Габсбургів. Більшість з них прибула з Галичини, особливо під час територіально-адміністративного входження Буковини як окремого округу до складу Галицької губернії (1786–1849 рр.) і в наступний період [1, с. 80]. Характерною рисою польської колонізації кінця XVIII – першої половини XIX ст. було те, що поляки селилися компактно в окремих громадах Буковини. На початку XIX століття виникли польські колонії також у Чернівцях і на їх передмістях – Клокучці, Каличанці. Відбувався постійний приріст польського населення в Чернівцях. За результатами перепису 1857 р. серед місцевого населення по-польськи говорили 810 осіб, а у 1880 р. – 6707 осіб [4, с. 235]. Вперше національний склад населення було відображено за переписом населення 1880 р.: у середмісті Чернівців проживало 5983 поляки – вони були другою етнічною групою (після євреїв) і становили 19,0 % населення; на Клокучці – 335 осіб (10,2 %), Каличанці – 151 особа (9,5 %), Роші – 234 особи (3,1 %), Горечі – 4 особи (0,6%); на лівобережжі (сучасній Садгірській мікрорайон Чернівців) проживало 367 осіб (2,2 %). Загалом на території сучасних Чернівців у 1880 р. мешкало 7074 особи польської національності, вони були четвертою етнічною групою за чисельністю після євреїв, українців та німців, становлячи 11,6 % загальної людності. До 1910 р. кількість поляків збільшилася у 2,34 рази, їх чисельність становила 16539 осіб (або 15,8 %) і вони стали третіми (після євреїв і українців). Найбільші польські громади були в Чернівцях (11360 осіб), Клокучці (1478), Каличанці (980), Монастириські (646), Рогізні (496), Новій Жучці (480), Садгорі (370 осіб).

Період другої половини XIX – початку XX ст. в житті чернівецьких поляків був позначений не тільки їх кількісним і якісним зростанням, але й консолідацією та організаційним оформленням. Перша національно організація буковинських поляків виникла в 1869 р. – “Товариства польське братньої допомоги в Чернівцях”. Згодом товариство доповнилося “Читальнею польською” і у такому вигляді з об’єднаною назвою проіснувала до 1940 р. Товариство займалося культурно-освітньою діяльністю, а також надавало матеріальну, духовну і організаційну допомогу корінним і новоприбулим полякам. Були засновані: академічне товариство польських студентів Чернівецького університету “Огніско”, політичне товариство “Коло польське”, товариство ремісників “Зірка”, спортивне товариство “Сокіл”, “Польська позичкова каса”, “Товариство вчителів народних шкіл”, “Товариство друзів польської сцени”, Товариство “Бурси Польської” імені Адама Міцкевича, польська студентська корпорація “Легія” та ін. Великий внесок у згуртування буковинських поляків робила заснована у 1883 р. “Gazeta Polska” – головний друкований орган польської громади краю [2, с. 49; 3, с. 91, 97-99]. Громадське життя концентрувалося довкола спорудженого в центральній частині міста в 1905 р. Польського Народного Дому. У передмістях, де жило багато поляків, діяли польські читальні [5, с. 12].

Діячі польського походження брали активну участь у громадсько-політичному житті Буковини та Чернівців, багатьох з них було обрано депутатами Крайового сейму та Чернівецької міської ради. Найвідомішою постаттю серед них був А. Кохановський, який понад 40 років представляв інтереси виборців у магістраті й декілька разів поспіль (всього понад 20 років) перебував на посаді бургомістра Чернівців [2, с. 49]. У 1918 р. поляки створили комітет – Польську Раду Народову (на чолі з С. Квятковським), яка діяла в 1918 – 1919 рр. у Польському Народному Домі. Інтереси Польщі в Чернівцях представляло польське консульство, яке окрім дипломатичних функцій, влаштовувало польські національні свята та проводило різнобічну співпрацю з буковинськими поляками.

Хоча після відділення Буковини від Галичини польська мова в Чернівцях не мала офіційного статусу, за бажанням батьків польську мову можна було вивчати в німецькій гімназії та інших навчальних закладах. Зусиллями польської громадськості

в 1910 р. було відкрито польську приватну реальну гімназію, яка з 1919 р. мала статус державної школи (до закриття її румунською владою в 1923 р.). Для польських учнів було споруджено Польську бурсу імені А. Міцкевича [5, с. 12].

Всі поляки належали до римо-католицького віровизнання і молилися в костьолі Воздвиження Святого Хреста, а наприкінці XIX ст. було споруджено костьол Серця Ісусового, в якому священники проповідували німецькою і польською мовами. Поляки Чернівців зробили помітний внесок у розвиток культури: функціонував місцевий польський театр, до Чернівців гастролювали польські театральні трупи з Галичини, велика заслуга в розвитку музики належить польському композиторові вірменського походження К. Мікулі, першою жінкою-художницею Буковини була А. Кохановська, у Чернівецькому університеті працював видатний польський фізик В. Рубінович тощо.

Чисельність поляків у Чернівцях у румунський і радянський періоди значно скоротилася. За переписом 1930 р. нараховувалося 10885 поляків, у 1959 р. – 2654, у 1989 р. – 2205 осіб. Після приходу радянської влади були ліквідовані всі громадські структури польської громади. Лише після проголошення державної самостійності України польська громада Чернівців отримала змогу розвивати свою національну культуру: створено “Обласне Товариство польської культури ім. Адама Міцкевича”, відновлено діяльність Польського Дому, відкрито бібліотеку, польську недільну школу, факультативні заняття з польської мови та історії культури, функціонують фольклорні колективи, міжнародний фестиваль “Буковинські зустрічі” тощо.

Картографування об’єктів культурної спадщини і сучасності дало можливість виявити особливості територіального розміщення й концентрації етно-туристичних об’єктів польської громади у Чернівцях і розробити польський етнографічний екскурсійний маршрут. Пунктами екскурсії виступають: 1) будинки, які мають архітектурну цінність та туристичну атрактивність, у яких працювали відомі особистості (зокрема, міська ратуша, в якій урядовав бургомістр А. Кохановський; університет, де працював В. Рубінович і встановлено меморіальну дошку з барельєфом відомого вченого); 2) будинки, в яких мешкали видатні особистості і на фасадах встановлені меморіальні дошки з текстами, портретами, барельєфами (наприклад, будинки, в яких жили Антон Кохановський, Августа Кохановська, Клеменс Колаковський); 3) костьол Серця Ісуса; 4) будинки, в яких розміщувалося польське консульство, польський банк та ін.; 5) соціальні заклади: а) колишня польська приватна реальна гімназія, б) колишня польська бурса імені А. Міцкевича, в) старий і новий театри, філармонія та ін.; 6) знак польському місту-побратиму Чернівців – Конін.

Етнографічними центрами виступають: 1) Польський Народний Дім, який відновив свою діяльність за часів незалежності України; 2) Обласне Товариство польської культури імені Адама Міцкевича, яке проводить культурологічні заходи, зібрання, зустрічі, вечори, популяризує польську мову, культуру та мистецтво тощо; 3) діючий костьол Воздвиження Святого Хреста; 4) науково-дослідницький Центр “Східна школа польських студій ім. Антона Кохановського”; 5) редакція друкованого органу польської спільноти краю “Газети польської Буковини”. Лінійними елементами просторового розміщення етно-туристичних об’єктів виступають вулиці імені Адама Міцкевича, Антона Кохановського та ін.

Загалом Чернівці – яскравий приклад поліетнічного простору. Тому розвиток етнічного туризму є надзвичайно важливим кроком у формуванні потужного туристичного іміджу міста Чернівці, оскільки він дасть змогу залучати більшу кількість іноземних туристів і, відповідно, розвивати туристичну галузь.

Список використаних джерел: 1. Буковина : історичний нарис [Редкол. С. С. Костишин (голова) та ін.]. – Чернівці : Зелена Буковина, 1998. – 416 с. 2. Буковина : спільна культурна спадщина / [Ж. Стельмащук, М. Кушнір, М. Шкрібляк, Н. Філатова]. – Чернівці : Місто, 2009. – 198 с. 3. Добржанський О. В. Нації та народності Буковини у

фондах Державного архіву Чернівецької області (1775–1940) / О. В. Добржанський, Н. Б. Масіян, М. Д. Никурса. – Чернівці : Золоті литаври, 2003. – 172 с. 4. Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців / Р. Ф. Кайндль. – Чернівці : Зелена Буковина, 2005. – 300 с. 5. Старик В. П. Чернівці мультикультурні / В. П. Старик. – Чернівці : Золоті литаври, 2012. – 18 с. 6. Rudenko V. P. Theoretical-Methodological Basis for Studying the Preconditions of Ethnic Tourism in Multi-ethnic Urban Settlements. The Case of Chernivtsi City, Ukraine / V. P. Rudenko, V. O. Dzhaman, Zh. I. Buchko, Ya. V. Dzhaman, P. V. Mruchkovskyy // Journal of Settlements and Spatial Planning. – 2016. – Vol. 7, №2. – P. 157–165.

УДК 379.82:008(477.82)

Єрко Ірина – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Савич Катерина – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Культурно-пізнавальний туризм альтернативного спрямування Волинської області

Досліджено особливості розвитку культурно-пізнавального туризму у Волинській області. Охарактеризовано напрямки культурно-пізнавального туризму області. Визначено райони поширення напрямків культурно-пізнавального туризму.

Ключові слова: альтернативний туризм, культурно-пізнавальний туризм, Волинська область.

Ierko I. V., Savych K. V. Cultural and Educational Tourism of Alternative Direction Volyn Region. The features of cultural and educational tourism in Volyn region. Characterized destinations cultural and educational tourism area. Defined areas of distribution lines cultural and educational tourism.

Key words: alternative tourism, cultural and educational tourism, Volyn region.

Культурно-пізнавальний туризм альтернативного спрямування має дуже великі перспективи розвитку у Волинській області. Адже природнича і культурно-історична бази ресурсів області є унікальними. Даний вид туризму має на меті вивчення природних, історико-археологічних та етнографічно-краєзнавчих особливостей регіонів [2, с. 87].

До напрямків культурно-пізнавального туризму які розвиваються на території Волинської області відносяться: історико-археологічний туризм (відвідування місцевості, пов'язаної з археологією та археологічними розкопками); етнографічно-краєзнавчий туризм (вивчення місцевих звичаїв, традицій та обрядів, ознайомлення з народними ремеслами, збирання фольклору тощо); архітектурно-історичний (відвіданя місцевості, пов'язаної з історією та історичною спадщиною (стародавні міста, садибні і палацово-паркові ансамблі, комплекси культової архітектури, історичні будівлі); симпозиумний туризм (проведення польових досліджень наукового характеру) [3; 5].

Розглянемо кожен з цих напрямків окремо.

Історико-археологічний туризм. Даний вид туризму характеризується наявністю великої кількості туристичних центрів на території Волинської області.

На території області нараховується 150 різноманітних пам'яток археології, з них: 15 національного та 135 місцевого значення. Найбільша їх кількість розташована в Горохівському (55) районі, найменша – в Ратнівському, Турійському та Шацькому районах.

Ресурси історико-археологічного альтернативного туризму займають важливе місце у формуванні ТРК Волині, адже щороку приваблюють сотні туристів не лише з різноманітних куточків Волині, але й з усієї України.

Етнографічно-краєзнавчий туризм. Даний вид туризму отримав на Волині значне поширення. Він представлений відвіданням численних краєзнавчих музеїв, народних ярмарків та фестивалів.

У 2014 р. кількість комунальних музеїв Волинської області становила 17 (не враховуючи 6 філій Волинського краєзнавчого музею), їх відвідало 146,5 тис. осіб, обслуговано екскурсіями 68,9 тис. осіб. Щодо кількості музейних експонатів, то їх кількість становила 240956 (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз діяльності комунальних музеїв Волинської області у 2013-2014 роках [1]

Кількість музейних експонатів (осн. фонду)		Кількість експонованих музейних предметів		Кількість організованих виставок в музеї / поза		Кількість відвідувачів (тис. чол.)		Обслуговано екскурсіями (тис. чол.)	
2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014
235794	240956	38535	42361	287/54	317/39	136,46	146,5	58,18	68,9
Проведено екскурсій		Кількість наукових видань та публікацій		Кількість працівників всього, в т.ч. наукових		Надано платних послуг (тис. грн.)			
2013	2014	2013	2014	2013	2014	2013	2014		
3773	4011	321	311	214/87	227/93	268,1	353,6		

Громадських музеїв на території Волинської області у 2014 р. нараховувалось 83, з них 6 – народні, їх відвідуваність становила 36754 осіб. Найбільше комунальних музеїв розміщено на території Любомльського (15), Камінь-Каширського (10), Маневицького (9) районів та м. Луцька (9).

У Волинській області щороку проходять сотні фестивалів, які ознайомлюють з історико-культурним життям області, і приваблюють тисячі туристів.

Архітектурно-історичний туризм. Цей вид туризму у Волинській області є одним з найбільш розвинених.

На території Волинської області нараховується 495 пам'яток містобудування і архітектури (179 – національного та 316 – місцевого значення); 860 пам'яток історії (9 – національного, 851 – місцевого значення); 32 пам'ятки монументального мистецтва (1 – національного, 31 – місцевого значення). Також нараховується 11 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва, загальною площею 95,53 га, з них 3 – загальнодержавного значення площею 28,6 га (табл. 2).

Зробивши оцінку історико-архітектурних рекреаційно-туристських ресурсів області за Бейдиком О. О., було встановлено, що вона дорівнює 4 балам і відповідає критерію «вище середнього».

Найбільша кількість історико-архітектурних пам'яток зосереджена у Турійському, Ковельському, Горохівському, Маневицькому районах.

Культурно-пізнавальний туризм альтернативного спрямування є одним з найрозвинутіших у Волинській області, і становить основу всієї туристичної галузі Волині.

Таблиця 2

Перелік історико-культурних об'єктів Волинської області, що перебувають під охороною держави [4]

Міста, райони	Пам'ятки містобудування та архітектури	Пам'ятки історії	Пам'ятки монументального мистецтва
м. Луцьк	88	32	6
м. Володимир-Волинський	23	15	—
м. Ковель	23	20	1
м. Нововолинськ	—	1	—
Володимир-Волинський	26	46	3
Горохівський	53	63	3
Іваничівський	25	48	—
Камінь-Каширський	19	47	—
Ківерцівський	33	47	4
Ковельський	19	75	6
Локачинський	19	41	—
Луцький	29	45	2
Любешівський	9	37	—
Любомльський	18	48	1
Маневицький	22	62	2
Ратнівський	21	36	1
Рожищенський	18	47	2
Старовижівський	19	46	—
Турійський	21	78	1
Шацький	10	26	—
Всього	495	860	32

Список використаних джерел: 1. Волинський музейний вісник : Наук. зб. : Вип. 7. / упоряд. А. Силук. – Луцьк, 2015. – 552 с. 2. Єрко І. В. Характеристика альтернативних видів туризму Волинської області / І. В. Єрко, К. В. Савич // Природа Західного Полісся та прилеглих територій. – 2016. – № 13. – С. 85-92. 3. Кравченко Н. О. Напрями екологізації туристичної індустрії України / Н. О. Кравченко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. «Серія Економіка». – Вип. 3 (31). – Рівне : НУВГП. – 2005. – С. 72–77. 4. Черчик Л. М. Туристсько-рекреаційний комплекс Волинської області : передумови розвитку : Монографія. Ч. 1 / Л. М. Черчик, О. В. Міщенко, І. В. Єрко. – Луцьк : СЛУ імені Лесі Українки, 2014. – 128 с. 5. Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму : підручник / Ф. Ф. Шандор, М. П. Кляп. – К. : Знання, 2013. – 334 с.

УДК 930:908(481)

Ільїна Ольга – кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Луговська Лілія – студентка 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Релігійно-паломницькі об'єкти Волинської області та перспективи їх використання в туристичній діяльності

Розглянуто головні сакральні-паломницькі об'єкти регіону та здійснено аналіз їх територіального розподілу. Акцентовано увагу на необхідності використання ресурсного потенціалу області для розвитку релігійного туризму.

Ключові слова: паломництво, паломницький центр, релігійний туризм, Волинська область.

Ilyina O. V., Luhovska L. P. Religious and Pilgrimage Objects of Volyn Region and the Perspectives of their Usage in Tourism Activities. The main pilgrimage and sacred objects have been considered in the work. The analysis of their territorial distribution has been done. The main attention is paid to the need of the resource potential usage of the area for development of religious tourism. The main attention is paid to the need of the resource potential usage of the area for development of religious tourism.

Key words: pilgrimage, pilgrimage center, religious tourism, Volyn region.

Туризм є важливою складовою економіки України. Він являє собою досить розгалужену систему, де однією зі складових є релігійний туризм. Туризм релігійний – різновид туризму, пов'язаний із регулярним відвідуванням віруючими „святих місць” і релігійних центрів [2, с. 71]. В його складі можна виділити кілька видів: власне паломництво, релігійно-пізнавальні поїздки, науково-просвітницькі релігійні подорожі тощо. Україна має високий потенціал для розвитку усіх форм релігійного туризму як на національному, так і на регіональному рівні. Перспективним регіоном є Волинська область, що зумовлює необхідність дослідження та наукового вивчення основних паломницьких центрів.

У межах області знаходиться понад тисяча сакральних пам'яток, які є вагомим частиною історико-культурних рекреаційних ресурсів [3, с. 73]. До них належать архітектурні споруди (церкви, костели, синагоги) та пам'ятки церковного (культового) походження: ікони, виносні хрести, іконостаси тощо.

Архітектурні споруди, які є основою сакральних пам'яток, розміщені в межах Волинської області нерівномірно. Деякі із них є настільки унікальними, що охороняються державою як пам'ятки архітектури та містобудування (табл. 1).

Таблиця 1

Територіальне поширення сакральних пам'яток Волинської області *

№ п/п	Назва району	Релігійно-паломницькі об'єкти національного значення	Релігійно-паломницькі об'єкти місцевого значення	Загальна кількість
1.	Місто Луцьк	13	6	19
2.	Володимир-Волинський	11	18	29
3.	Горохівський	15	34	49
4.	Іваничівський	9	15	24
5.	Камінь-Каширський	12	7	19
6.	Ківерцівський	14	12	26
7.	Ковельський	7	13	20
8.	Локачинський	6	11	17
9.	Луцький	11	13	24
10.	Любешівський	3	5	8
11.	Любомльський	10	6	16
12.	Маневицький	5	15	20
13.	Ратнівський	10	11	21
14.	Рожищенський	10	7	17
15.	Старовижівський	6	12	18
16.	Турійський	8	12	20
17.	Шацький	3	4	7

* узагальнено за матеріалами Державного реєстру національного культурного надбання

Найбільше релігійно-паломницьких об'єктів знаходиться в межах Горохівського району Волинської області (рис. 1). Серед них виділяється Миколаївська церква

1638 р. в с. Охлопів, яка вважається найдавнішою пам'яткою архітектури цієї території.

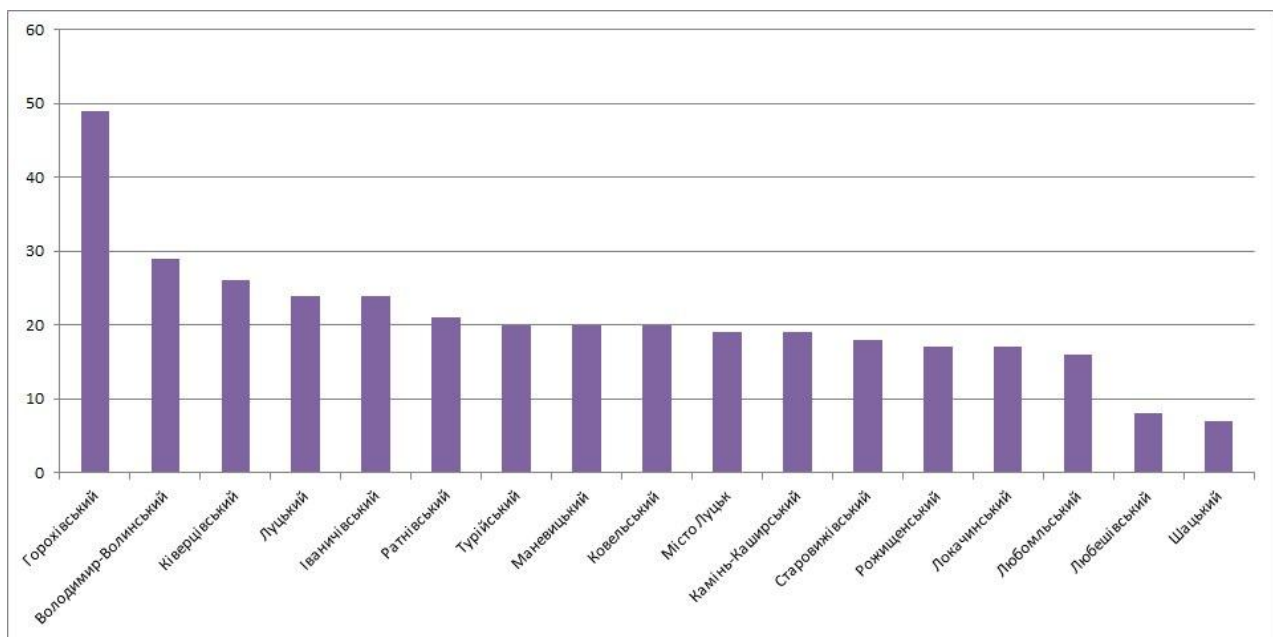

Рис. 1. Релігійно-паломницькі об'єкти Волинської області, кількість (за адміністративними районами)

Особливим південно-західним паломницьким ареалом області є територія Володимир-Волинського району із однойменним адміністративним центром. У місті Володимир-Волинський знаходиться Успенський собор – єдина пам'ятка волинського краю, що збереглась ще з часів Київської Русі. Храм був побудований в 1160 році князем Мстиславом Ізяславичем – правнуком Володимира Мономаха. Відомими сакральними об'єктами міста також є Василівська церква-ротонда XII–XIII ст., Миколаївська церква 1780 р. та інші святині [3].

У кількох кілометрах від міста Володимир-Волинський, біля села Зимно знаходиться Свято-Успенський монастир, історія якого бере свій початок ще з X ст. Згідно із переказами, обитель заснував князь Володимир – хреститель Київської Русі. Головними святинями монастиря є чудотворна ікона Божої Матері «Зимненська» (X ст.), а також частини мощей угодників Божих, зокрема преподобного Варлаама – першого офіційного ігумена Києво-Печерської лаври.

Третю сходинку за кількістю релігійно-паломницьких об'єктів посідає Ківерцівський район Волинської області. У селі Жидичин знаходяться залишки Миколаївського монастиря (1703 р.), де свого часу прийняв чернечий постриг син Богдана Хмельницького – Юрій. Головною святинею обителі є чудотворна копія ікони Миколи Чудотворця. Крім того, увагу католиків приваблюють Петропавлівський костел (1450 р.) у м. Ківерці, костел св. Петра і Павла (1450 р.) в Олиці тощо.

Паломники відвідують багато історико-культурних пам'яток і святинь Луцька та Луцького району. Найстарішим храмом міста є Покровська церква – пам'ятка архітектури XIII–XVII ст. Однією із давніх ікон, які зберігались тут, є чудотворна ікона Волинської Богоматері. Вона була написана на зламі XIII–XIV ст. в іконописній майстерні в Луцьку. Зберігається вона нині у Державному музеї українського образотворчого мистецтва у Києві [4]. У Музеї волинської ікони в Луцьку можна побачити майстерно виконану її копію. У цьому ж музеї зберігається відома Холмська ікона Божої Матері (XI ст.) – головна святиня Галицько-Волинського князівства, з якою пов'язані імена таких видатних діячів, як Володимир Великий, Данило Галицький, Роман Данилович, Богдан Хмельницький.

Серед релігійно-паломницьких об'єктів міста Луцька варто виділити такі, як братська Хрестовоздвиженська церква (1619 р.), костел Святого Петра і Павла з монастирем єзуїтів та підземеллями (1639 р.), Свято-Троїцький кафедральний собор (1752–1755 рр.), колишні монастирі домініканців (1390 р.), бригіток (1624 р.), тринітаріїв (1729 р.), шариток (XVI ст.), синагога (1626–1629 рр.), лютеранська кірха (XX ст.) та ін.

На території області виділяється ще ряд важливих сакральних пам'яток. До їхнього числа відноситься Успенський монастир у с. Низкиничі Іваничівського району, який побудував український магнат Адам Кисіль у 1643 році [3]. Миколаївський монастир XVI ст. в селі Мильці Старовижівського району також слід віднести до туристичних об'єктів області. Заслугує уваги Петропавлівський монастир, що знаходиться на території с. Світязь Шацького району та напівзруйнований монастир Різдва Пресвятої Богородиці у с. Новий Загорів Локачинського району, який відомий від XVI ст. Ще однією помітною сакральною пам'яткою на території Волинської області є Георгіївська церква у м. Любомль. Вона була побудована ще у 1264 році за наказом князя Володимира Васильковича.

Отже, сакральні пам'ятки Волинського краю розміщені досить нерівномірно. Найбільша кількість релігійно-паломницьких об'єктів зосереджена в межах трьох ареалів – південно-західного (Горохівський, Володимир-Волинський, Іваничівський райони), південно-східного (Луцький, Ківерцівський райони) та центрального (Турійський, Ковельський, Старовижівський, Камінь-Каширський райони).

Волинська область має великі перспективи для розвитку релігійно-паломницького туризму. Вона відрізняється високим ресурсним потенціалом для приваблення нових потоків паломників, що зумовлює необхідність вдосконалення інфраструктури та підвищення ефективності діяльності туристично-паломницьких структур.

Список використаних джерел: 1. Добинда І. П. Характеристика сакральних пам'яток Волинської області та їхнє територіальне поширення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-2/094dobin.pdf>. – 10.02.17. 2. Ільїна О. В. Туризм. Рекреаційна географія : Поняття і терміни. – Луцьк : Терен, 2004. – 104 с. 3. Патійчук В. О. Особливості розвитку релігійно-паломницького туризму у Волинській області / В. О. Патійчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. – 2016. – № 14 (339). – С. 72–79. 4. Туристичний Луцьк : монументи, культурні пам'ятки та цікаві місця [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.look.lutsk.ua>. – 10.02.17.

УДК 338.486:711.2(437)

Лажнік Володимир – кандидат географічних наук, доцент, професор кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Північно-Західна Чехія – специфічний туристично-рекреаційний регіон Чеської Республіки

Розглянуто туристичну привабливість й особливості функціонування Північно-Західної Чехії як специфічного туристично-рекреаційного регіону Чеської Республіки. Проаналізовано особливості його географічного розміщення, специфіку туристичної привабливості, туристичну спеціалізацію. Виділено основні туристичні центри та проаналізовано рівень відвідуваності регіону туристами.

Ключові слова: туризм, туристичні пам'ятки, туристично-рекреаційний регіон, туристи, Чеська Швейцарія.

Lazhnik V. Y. North-West Bohemia – Specific Tourist and Recreational Region of the Czech Republic. Considered a tourist attraction and the peculiarities of the North-West Bohemia as a specific tourist and recreational region of the Czech Republic. The features of its geographical location, the specific tourist attraction, tourist specialization. The main tourist centers and analyzed attendance region tourists.

Key words: tourism, tourist attractions, tourist and recreational region, tourists, Czech Switzerland.

Північно-Західна Чехія – один із 14 туристсько-рекреаційних регіонів країни, виділених Чеським національним управлінням туризмом «ЧехТуризм» [1]. Він займає територію Устецького краю, який славиться різноманітними природними багатствами й красотами. Регіон повністю розміщений в історичній області Богемія, в її північній частині. На північному сході він межує із Ліберецьким краєм, на південному сході – зі Середньочеським, на південному заході – із Пльзеньським і Карловарським краями, а на північному заході – із землею Саксонія (Німеччина).

На території регіону розміщені Крушні (Рудні) й Лужицькі гори та Чеське Середньогір'я, а також скелі Тиських стін і «Чеської Швейцарії». Серед природних багатств цього краю особливо виділяються національний парк «Чеська Швейцарія», де збереглися недоторканими природні ландшафти з чудовими краєвидами та розмаїттям флори й фауни, а також низка інших заповідних об'єктів – ландшафтні заповідники «Лабске пісковце», «Лужицькі гори», регіональний ландшафтний парк «Кокоржінско», а також 136 інших заповідних територій і пам'яток природи. У верхній течії р. Лаба (Ельба) недалеко від м. Дечин розміщена чеська частина Ельбських Піщаникових гір, які називаються в німецькій частині Саксонською Швейцарією, а в Чехії – **Чеською Швейцарією** (чес. *České Švýcarsko*). Ця місцевість утворилася декілька тисячоліть тому, коли вулканічні породи досягли земної поверхні й тут сформувались ущелини, каньйони та інші скельні утворення. Чеська Швейцарія має статус національного парку з 2000 р. Тут розміщені найбільші в Центральній Європі природні «річкові ворота» – міст-арка Правчицькі ворота (чес. *Pravčická brána*) довжиною 25 м і висотою 21 м, які пробиті водою в масиві ельбських (лабських) піщаників. В Чеській Швейцарії туристи можуть знайти безліч башт із гірських порід, цікаві оглядові майданчики й лабіринти, а також відомі місця паломництва. Загалом територію парку перетинає безліч позначених туристичних маршрутів, три наукові стежки та 45 км маркованих велотрас. У регіоні для туристів цікавим є також живописний водний шлях по річці Лаба з Чеськими Воротами (*Porta Bohemica*) з експозицією «Розвиток судноплавного транспорту на Лабі» в Дечинському музеї та пізнавальні пішохідні маршрути, наприклад, Кийовський, який веде через глибокий каньйон річки Каменіце, тощо.

Головне природне багатство регіону – мінеральні води. Лікувальні й гарячі джерела (відкритий басейн в Усті-над-Лабем і Дечині) приваблюють багатьох туристів. Тут функціонує багато курортів (Тепліце, Біліна, Дубі, Клаштерець-над-Огржі, Мшене-Лазне та ін.) та здравниць, які мають давню історію. На курортах регіону лікують хвороби нервової системи й опорно-рухового апарату, кровообігу, серця, судин, сечовивідних шляхів, порушення обміну речовин і роботи залоз внутрішньої секреції тощо. Регіон приваблює туристів своїм розмаїттям специфічних відпочинкових послуг, серед яких, окрім лікування та оздоровлення, широко представлені активні форми відпочинку: скелелазіння в районі Лабських піщаників, Етршиховицьких стін, Правчицької брами й міжгір'я Грженско; велосипедні тури, кінні прогулянки, пішохідні екскурсії стежками Чеської Швейцарії («Лабська стежка», Крушногірська магістраль та ін.); водні види спорту й відпочинку на Нехраницькому

водосховищі й Каменцовому озері; автотури на гоночних автомобілях на автодромі м. Мост; параглайдинг і планеризм у районі гори Рана поблизу м. Лоуні; гірськолижний спуск і катання на лижах узимку в Крушних та Лужицьких горах тощо. Серед популярних гірськолижних центрів виділяються Клиновець, Боуржняк, Фарські врх, Кліни й Задні Тепліце. Привабливою місцевістю для гірськолижників є й західна частина Лужицьких гір у районі Йіржетіна-под-Єдловой. Цікавою є найпротяжніша в Чехії підвісна канатна дорога на «Комаржі віжке» та інші туристичні об'єкти.

Територія регіону насичена великою кількістю історичних пам'яток, які приваблюють любителів історичного минулого. До найбільш відомих належать романська ротонда на горі Ржип, готична церква в м. Мост, замок Духков у стилі бароко, неоготичний замок у м. Клаштерець-над-Огржі, монастирі Осек і Доксані, фортеця Стржеков, середньовічні замки Плосковіце й Лібочовіце та старі квартали міст Уштек, Рудніце-над-Лабем й єпископського міста Лайтмеріца. У м. Терезіні функціонує музей концтабору Терезінштадт. Міста Тепліце, Духцов і Чеська Каменіце є міським культурними заповідниками, а Літомержіце, Уштек і Терезін – міськими архітектурними заповідниками. Привабливими для туристів є також місцеві музеї (наприклад, Музей чеського фарфору в м. Клаштерець-над-Огржі), картинні галереї, виставкові центри, сакральні пам'ятки й паломницькі місця, аквапарки, зоопарки тощо. У поселенні Хржипска знаходиться найстаріша скляна майстерня в Європі, де ще в XV ст. було започатковано виробництво знаменитого «богемського скла». Живописну місцевість району поряд із багатьма фортецями та скельними замками прикрашають руїни старих фортець (Красни Бук, Київовські град, Шаунштейн, Толштейн, Фалкенштейн та ін.).

Велика розмаїтість природних, культурних та історичних пам'яток і об'єктів визначає й зумовлює спеціалізацію регіону на розвитку бальнеологічного, культурно-видовищного, лікувально-медичного, спортивно-оздоровчого й екологічно-оглядового видів туризму. Основні туристські центри цього регіону – міста Усті-над-Лабем, Мост, Дечін, Хомутов, Тепліце зі знаменитим курортом, Жатець, Літомержіце, Кадань, Ловосіце та ін. Регіон поділяється на три туристські області: 1) Чеська Швейцарія; 2) Чеське Середньогір'я й Жатецько; 3) Крушні (Рудні) гори й Підкрушногір'я. Кожна із цих областей має свої особливості поширення різних видів туризму.

Регіон має розвинуту туристичну інфраструктуру. Загальна кількість громадських закладів розміщення у регіоні у 2015 р. становила 468 одиниць із 8832 кімнатами, де нараховувалося 23 351 ліжко-місць. Окрім того, в регіоні функціонувало 1609 місць у караванінгах. Зокрема, в Чеській Швейцарії в 2015 р. функціонувало 150 закладів розміщення туристів із 2261 кімнатами для відпочинку, у Чеському Середньогір'ї й Жатецько – 91 заклад із 1774 кімнатами й у Крушних горах і Підкрушногір'ї – 227 закладів із 4797 кімнатами для ночівель [2]. У регіоні в 2015 р. функціонувало 27 чотиризіркових і 127 інших типів готелів, 167 пансіонатів, 30 кемпінгів, 48 туристських баз і 69 інших закладів розміщення туристів [2].

Щорічно цей регіон відвідує понад 400 тис. туристів, серед яких переважають чеські туристи. Якщо у 2012 регіон відвідало 416,8 тис. туристів, то у 2016 р. їх чисельність збільшилася до 630,4 тис., що на 43 тис. більше, ніж у 2015 р. [3]. Понад 30 % усіх туристів припадає на іноземних туристів. Зокрема, у 2012 р. регіон відвідало 143,7 тис. громадян зарубіжних країн. У 2016 р. їх чисельність збільшилася до 181,6 тис. осіб [3]. Найбільш відвідуваною туристською областю є область Крушних гір і Підкрушногір'я, яку в 2015 р. відвідало 266,4 тис. туристів, із них 100,7 тис. становили іноземці. Чеську Швейцарію у 2015 р. відвідало 125,2 тис. туристів, з яких 39,6 тис. були іноземні туристи, а Чеське Середньогір'я й Жатецько у 2015 р. відвідало 95,6 тис. туристів, серед яких 29,2 тис. були іноземцями. Пік відвідуваності туристичних об'єктів у Північно-Західній Чехії припадає на липень–

серпень (по 73 тис. осіб у 2016 р.). Найменша активність відвідуваності туристами цього регіону припадає на зимові місяці (27–32 тис. туристів у 2016 р.).

Туристи переважно відпочивають у тризіркових (165 тис. туристів у 2015 р.) і чотиризіркових (105 тис. осіб) готелях. Загальна тривалість ночівель усіх туристів у громадських закладах розміщення регіону в 2015 р. становила 1314 тис., із яких 465,5 тис. припадало на зарубіжних гостей [2]. У 2016 р. кількість ночівель зросла до 1453 тис., із яких 493,5 тис. припадало на іноземних гостей [3]. Середня тривалість ночівель іноземних туристів у закладах розміщення становила 8,9 діб, що вище середньочеського показника (7,6 діб у 2015 р.). Середня тривалість ночівель чеських туристів у закладах розміщення Північно-Західної Чехії становила 1,8 доби.

Отже, Північно-Західна Чехія є привабливим туристично-рекреаційним регіоном Чеської Республіки, де розвинуті різні види туризму й відпочинку. В регіоні добре розвинута туристична інфраструктура, тут дуже багато цікавих природних об'єктів і пам'яток чеської історії та культури. Помітною є тенденція до збільшення відвідуваності зарубіжними й чеськими туристами цього регіону.

Список використаних джерел: 1. Туристичне районування // Країнознавча характеристика Чеської Республіки : кол. моногр. / В. Й. Лажнік, І. П. Мандрик, В. О. Патійчук [та ін.] ; за наук. ред. В. Й. Лажніка. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – С. 580–592. 2. Cestovní ruch // Srovnání krajů v České republice – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.czso.cz/csu/czso/16-cestovni-ruch-az8je8qjaj>. 3. Návštěvnost v hromadných ubytovacích zařízeních v krajích (NUTS III) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.czso.cz/csu/czso/cru_cr.

УДК [502:379.84](477.81)

Мельнійчук Михайло – кандидат географічних наук, доцент кафедри фізичної географії, декан географічного факультету Східноєвропейського національного університету

Безсмертнюк Тарас – аспірант кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету

Сандрика Богдан – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Сучасний стан та потенційні можливості розвитку екотуризму Полісся Рівненщини

Розглянуто особливості сучасного стану розвитку екотуризму на території Рівненського Полісся. Проаналізовано сильні та слабкі сторони, загрози та потенційні можливості розвитку даного виду туризму в регіоні. Запропоновано заходи щодо ефективного розвитку екотуризму на теренах Полісся Рівненщини.

Ключові слова: екотуризм, природоохоронні території, історико-культурна спадщина, інфраструктура.

Melniychuk M. M., Bezsmertniuk T. P., Sandrika B. M. Modern State and Potential Possibilities of Development of Ecotourism Polissya of the Rivne Region. The features of modern development of ecotourism on the territory of Rivne Polissya are considered. Strong and weak sides, threats and potential possibilities of development in the region of this type of tourism are analyzed. The measures on effective development of ecotourism on the territory of Rivne Polissya are offered.

Key words: ecotourism, nature protection territories, historic and cultural heritage, infrastructure.

Актуальність. В останні роки значно зросла кількість туристів, що обирають відпочинок у відносно недоторканих, природних місцевостях – лісах, річках та озерах, щоб набратися нових вражень, зняти негативні емоційні навантаження від урбанізації, перебуваючи в іншому природному оточенні. Тому й виникає необхідність в обґрунтуванні можливостей використання незайманих куточків природи у рекреаційно-туристичній діяльності, у першу чергу – для розвитку екологічного туризму.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану та розкриття потенційних можливостей розвитку екотуризму Полісся Рівненщини.

Результати дослідження. Екологічний туризм – це інтегруючий напрямок рекреаційної діяльності, спрямований на гармонізацію відносин між туристами, природним середовищем та місцевими громадами, що реалізується через екологізацію всіх видів туристської діяльності, охорону природи, екологічну освіту та виховання.

Найкращі умови для розвитку екотуризму можна створити на природоохоронних територіях, а саме в національних природних парках, природних заповідниках, регіональних ландшафтних парках та інших територіях природно-заповідного фонду, хоча їх головною функцією є збереження і відтворення генофонду живої природи в межах природно-територіальних комплексів.

Для забезпечення екологічного збалансованого розвитку, збереження популяцій видів рослин і тварин на теренах Полісся Рівненщини функціонує мережа природно-заповідного фонду, до якої (станом на 01.01.2016 р.) віднесено 162 території та об'єкти, в тому числі 15 об'єктів загальнодержавного значення та 147 об'єктів місцевого значення, загальною площею 144 313 га [3].

Рівненське Полісся, на відміну від південної частини області, відоме значною культурно-історичною спадщиною. Культурно-історична спадщина в хронологічних рамках XIV – початку XX століть представлена середньовічними замками і сакральними будівлями, пам'ятками доби відродження і бароко, архаїчними дерев'яними храмами. До Рівненського Полісся входить велика кількість пам'яток архітектури, деякі з них мають національне значення. До Списку історичних міст і селищ входять: Березне, Володимирець, Дубровиця, Клевань, Корець, Рівне, Степань.

Рівненське Полісся має всі можливості та перспективи розвитку екологічного туризму. Тут розвинена інфраструктура. Через територію проходить залізниця Рівне–Сарни–Луїнець (Республіка Білорусь), яка зв'язує регіон із Російською Федерацією та країнами Прибалтики, а також автомобільна дорога Старокостянтинів–Рівне–Городище в напрямку Білорусі.

Для екотуризму активно використовуються 2 регіональних ландшафтних парки Рівненщини: Надслучанський та Прип'ять-Стохід. По території останнього проходять різні екологічні стежки, в тому числі, досить відома, у Рівненській області, вузькоколійна залізниця Антонівка–Зарічне – найдовша (106 км) діюча вузькоколійна залізниця в Європі (1895 р.), в обслуговуванні якої досі використовується чимала кількість раритетної техніки. Потяг, що складається з тепловоза та чотирьох вагончиків, перетинає унікальний дерев'яний залізничний міст в Україні (через р. Стир, поблизу с. Млинок Зарічненського району) [1]. Крім того, на даній території є ще одна унікальна споруда – єдина на Рівненщині річкова переправа-пором через р. Стир. Туристи впродовж усієї подорожі вузькоколією можуть спостерігати незіпсований цивілізацією пейзаж: піщані форми рельєфу, сосни, мішаний ліс, заболочені луки. Неподалік, розташовані славнозвісні озера Українського Полісся: Біле, Нобель, Воронківське та Острівські озера.

Існує система комунікацій, створений веб-сайт агросадиб районів, історико-культурних пам'яток.

На теренах регіону розвиваються кустарні промисли та ремесла. Вишивки та ткацькі вироби нинішніх майстрів Уляни Кот та Ніни Рабчевської прикрашають музеї України та далекого і близького зарубіжжя.

Довкола сіл розкинулися озера Сомине, озера сіл Вербівка, Озерськ, Великі Озера, озеро Нобель, річки Горинь та Случ. Околиці озер та ліси багаті на різні види грибів та ягід, диких звірів, а самі озера та річки володіють значними рибними запасами – окунь, короп, в'юн, щука [2].

Рівненське Полісся має велику кількість пам'яток архітектури, музеїв, природоохоронних об'єктів, що мають велике наукове, пізнавальне, рекреаційне значення.

Проведений аналіз дав змогу оцінити можливості розвитку екологічного виду туризму та розробити ефективні заходи щодо упередження можливих проблем. Розгляд же сильних сторін дає підстави науково визначити потенційні можливості району та розробити ефективну стратегію щодо їхнього подальшого зміцнення.

Здійснений аналіз екологічного туризму Рівненського Полісся дає підстави для виділення сильних і слабких сторін території, а також загрози, потенційні можливості та вигоди від розвитку екологічного туризму.

Сильні сторони території, сприятливої для розвитку екотуризму: переважно чисте та безпечне довкілля; гарні краєвиди, багаті флора та фауна; наявність річок, озер, лісів; багатство історико-культурних пам'яток; невелика ціна на проживання та харчування; велика кількість індивідуальних операторів, що традиційно приймають гостей; збережені сільські традиції; гостинність населення; близькість до Білорусії.

Слабкі сторони території, що можуть заважати розвитку екотуризму: низька якість нічліжної бази; проблеми з водопостачанням; відсутність достатньої практичної туристичної інформації про регіон; незнання господарями іноземних мов; не надто привабливий імідж України в очах іноземців; відсутність системи резервування місць; слабе знакування туристичних атракцій та маршрутів; недостатньо розвинута інфраструктура.

Загрози, які перешкоджатимуть розвитку сільського туризму, які потрібно попередити: виникнення некатегоризованої нічліжної бази, яка зменшуватиме якість послуг; значний рівень безробіття створює основу для збільшення злочинності, що буде відлякувати потенційних туристів; суперництво та відсутність координації між різними організаціями, що займаються промоцією сільського туризму, заважає впровадженню єдиних стратегічних цілей розвитку сільського туризму в регіоні; поганий політичний імідж не сприяє діяльності іноземних інвесторів.

Потенційні можливості та вигоди від розвитку екологічного туризму на території Рівненського Полісся: розвиток туризму значно збільшить доходи селян, що поліпшить економічний розвиток сіл; збільшиться зайнятість сільського населення, особливо жінок; приїзд туристів сприятиме більшому піклуванню, а відтак, кращому збереженню культурно-історичних пам'яток регіону; будуть створюватися нові робочі місця в сфері обслуговування, медицини, транспортній мережі, які зможуть надати роботу і випускникам вищих навчальних закладів.

Висновки. Дослідженнями встановлено, що для розвитку екотуризму в адміністративних районах Рівненського Полісся необхідно: провести уніфіковану категоризацію відпочинкових осель; розробити заходи для збільшення тривалості перебування відпочиваючих у сільських оселях; регулярно проводити тренінги для господарів агроосель та працівників, задіяних в агротуристичному сервісі; розробити заходи з поліпшення іміджу районів.

Екотуризм у сучасних економіко-демографічних умовах здатний реально допомогти малим поселенням України вижити, адже саме малі села своєю специфічністю притягують відвідувачів.

Список використаних джерел: 1. Грищенко Ю. М. Регіональні ландшафтні парки Рівненської області / Ю. М. Грищенко, А. Ю. Якимчук, М. С. Яковичина // Екологічний вісник. – 2003, – № 9-10. – С. 26-30. 2. Гуйдаш М. М. Біологічне та ландшафтне розмаїття Рівненщини в дзеркалі регіональних ландшафтних парків : Методично-довідковий посібник / М. М. Гуйдаш, Ю. М. Грищенко, І. О. Жайворон. – Рівне, 2004. – С. 11-15. 3. Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Рівненській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ecorivne.gov.ua.

УДК 911.3:33

Пахольчук Богдана – студентка 4 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
Потапова Алла – кандидат географічних наук, доцент кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Особливості санаторно-курортних закладів України

Розглянуто особливості санаторно-курортної справи в Україні. Проаналізовано географічні об'єкти, що використовуються чи можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення. Показано видову і регіональну особливості санаторно-курортної справи в Україні.

Ключові слова: курорт, санаторно-курортний заклад.

Paholchuk B. V., Potapova A. G. The Features Health Resort Institutions in Ukraine.

The features of health resort affair in Ukraine have been considered. The geographic features that are used or could be used for recreation, tourism, medical treatment, rehabilitation of population have been analyzed. Specific and regional features of health resort affair in Ukraine have been showed.

Key words: resort, health resort institution.

Територія, яка використовує природні ресурси і має лікувальні і оздоровчі установи, називається курортом. На сьогоднішній день загальна кількість курортів в Україні – 58; з них 45 курортів державного і міжнародного значення та 13 курортів місцевого значення. У кожній курортній зоні функціонують профільні санаторії кількість яких становить близько 400. У курортних регіонах створені всі необхідні умови для повноцінного оздоровлення та відпочинку.

Бабкін А. В класифікує курорти на: бальнеологічні; кліматичні; грязьові [1, с. 78].

Найбільшу привабливість серед курортних територій мають АР Крим, Закарпатська та Івано-Франківська, Одеська, Харківська, Чернівецька, Львівська та Київська області. Існують традиційні і перспективні санаторно-курортні райони з унікальними природними ресурсами для відпочинку і лікування. Послуги санаторно-курортних закладів в Україні становлять майже 40% від загального обсягу діяльності туристської галузі. Країна має широку і різноманітну ресурсну базу, представлену майже всіма бальнеологічними типами мінеральних вод: вуглекислі; радонові;

сульфідні; залізисті; бромні, йодобромні та йодні; кременисті; води з підвищеним вмістом органічних речовин; води без специфічних компонентів тощо. Грязьові курорти використовують торфові, мулові, сапропелеві грязі, значні поклади яких є в озерах та лиманах Криму, Одеської, Херсонської, Запорізької областей. Відповідно до Закону України «Про курорти» до природних лікувальних ресурсів належать мінеральні води, лікувальні грязі, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні до використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань, кожний з яких є самостійним об'єктом геологічного середовища, потребує різнобічного підходу до вивчення контролю стану і використання.

Мацола В. І. вважає, що сприятливий клімат на всій території України дозволяє широко використовувати кліматотерапію як один із методів лікування і профілактики багатьох хвороб. Клімат широко і з успіхом використовують на будь-якому курорті як основний лікувальний чи оздоровчий чинник. Найсприятливіші умови протягом усього року мають Південний берег Криму, Закарпатська, Кримські і Карпатські гори. Особливим лікувально-оздоровчим природним лікувальним ресурсом є унікальний мікроклімат печер та шахт (Слов'янські та Солотвинські соляні шахти) [3, с. 98].

Спеціалізована мережа дитячих санаторних закладів становить 38,5 % від загальної чисельності санаторіїв і розрахована переважно на тривале лікування та оздоровлення дітей різного віку. Щорічно в санаторіях оздоровлюються понад 220 тис. дітей і більшість з них в санаторіях Криму, Одеської, Київської та Житомирської областей. Ще понад 55 тис. дітей щорічно проходять профілактично-санаторне лікування у позаміських санаторно-оздоровчих закладах, яких найбільше у Криму, Київській, Одеській, Донецькій та Рівненській областях.

Професор Лобода М. В. виділяє такі санаторії за медичним профілем:

- органів кровообігу – переважно заклади кліматичних та бальнеологічних курортів АР Крим, Одеської, Донецької, Київської областей;
- нервової системи – бальнеологічні, грязьові та кліматичні курорти Одеської, Донецької, Запорізької, Закарпатської областей та АР Крим;
- органів дихання (не туберкульозного характеру) – приморські, бальнеологічні та спелеологічні курорти АР Крим, Донецької, Закарпатської, Одеської областей;
- органів травлення – бальнеологічні курорти Львівської, Закарпатської, Полтавської, Харківської областей;
- органів опорно-рухової системи – грязьові, бальнеологічні, приморські курорти АР Крим, Одеської, Запорізької, Донецької областей [2, с. 171].

Особливості розвитку регіонального курортного комплексу України визначаються різноманітністю запасів природних лікувальних ресурсів.

Висновки. Отже, Україна має великі запаси рекреаційних ресурсів, до яких належать географічні об'єкти, що використовуються чи можуть бути використані для відпочинку, туризму, лікування, оздоровлення населення. За допомогою даного дослідження, ми визначили вид, склад і регіональні особливості санаторно-курортної справи в Україні.

Список використаних джерел: 1. Бабкин А. В. Специальные виды туризма / А. В. Бабкин. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 252 с. 2. Курортні ресурси України / [За ред. М. В. Лободи]. – К. : Укрпрофоздоровниця «Тамед», 1999. – 334 с. 3. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України / В. І. Мацола. – Львів : Наука, 1997. – 259 с.

Питуляк Мирослава – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Питуляк Микола – кандидат географічних наук, доцент кафедри географії і методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Курортно-рекреаційні ресурси Тернопільської області

Курортно-рекреаційні ресурси в Тернопільській області представлені бальнеологічними, кліматичними, водними, лісовими, ландшафтними. Основними курортно-рекреаційними районами є Микулинецько-Теребовлянський, Гусятинський, Борщівсько-Заліщицький. Найсприятливіші умови для лікування та оздоровлення є у південній частині області. Природно-ресурсний потенціал області потребує оптимізації використання.

Ключові слова: курортно-рекреаційні ресурси, природно-ресурсний потенціал, лікувально-оздоровча рекреація, санаторно-курортні райони, бальнеологічні ресурси, кліматичні ресурси.

Pytuliak M., Pytuliak M. The Health Resort and Recreation Resources in Ternopil Region. The health resort and recreational resources in Ternopil region are represented by balneological, climatological, water, forest and landscape resources. The principal regions of spa and health resorts are Mykulyntsi and Terebovlya regions, Husiatyn region, Borshchiv and Zalishchyky regions as well. The most favorable climate conditions for medical and health treatment are situated in the south of Ternopil region. The potential of natural resources needs the optimization of its usage.

Keywords: Health resort and recreational resources, natural resource potential, health-related recreation, spa and health resorts, balneological resources, climatological resources.

В умовах сучасної економічної ситуації, що склалась в Україні, а також в Тернопільській області посилюється увага до місцевих природно-рекреаційних ресурсів, які сприяють оздоровленню та лікуванню населення.

Курортно-рекреаційні ресурси Тернопільської області є основою формування і розвитку курортно-рекреаційних районів. Структурно і функціонально вони пов'язані з лікувально-оздоровчими місцевостями, під якими, згідно з Законом України «Про курорти» (стаття 1), розуміються природні території, що мають мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропу лиманів та озер, кліматичні та інші природні умови, сприятливі для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.

Використання бальнеологічних, водних, кліматичних, лісових ресурсів Тернопільської області є актуальним впродовж багатьох років. Природно-рекреаційний потенціал області вивчався В. Радзівським, В. Воловиком, Г. Чернюк, Л. Цариком, Я. Мариняком, М. Питуляк, М. Питуляком та ін.

Метою цієї публікації є аналіз курортно-рекреаційних ресурсів і районів Тернопільської області.

На території Тернопільщини курортно-рекреаційні ресурси представлені бальнеологічними ресурсами (мінеральні води), грязями (торфовими лікувальними грязями), кліматичними, біотичними, ландшафтними ресурсами. Впродовж останніх років значна увагу приділяється фітотерапії та ландшафтотерапії.

У Тернопільській області сформувалися слабомінералізовані води, а також розчини, склад яких відповідає вимогам, до мінеральних вод. На території Тернопільської області за іонно-сольовим і газовим складом виявлені такі типи мінеральних вод: мінеральні води без специфічних компонентів різного іонного складу, сульфідні води та води з високим вмістом органічних речовин

З урахуванням наявності мінеральних вод різноманітного складу, лікувальних грязей, сприятливих кліматичних умов та ресурсів, особливостей місцевості (рельєфу, рослинності, водних ресурсів), в області, можна виділити кілька районів з різним рівнем придатності для бальнео- та грязелікування [2].

Найсприятливіший для бальнео- та грязелікування є Гусятинський район. Оздоровчо-лікувальними ресурсами цього району є природні особливості: мальовничі горбисті місцевості, вкриті лісами; долина Збруча з високими скелястими берегами. Найважливіше курортно-рекреаційне значення мають гідромінеральні ресурси, представлені двома типами мінеральних вод: типу "Нафтуса" та хлоридні натрієві, або хлоридно-кальцієво-натрієві високомінералізовані і розсольні води з мінералізацією 34,1...39,4 г/л типу "Друскінінкай". Лікувальні властивості підземних вод використовують у лікувальних закладах смт. Гусятин. На основі мінеральних вод тут працює водолікарня та бальнеологічний санаторій «Збруч». На базі комунального санаторію «Медобори», який не функціонує майже десять років передбачається створення закладу санаторно-курортного типу «Гусятин». Основою функціонування цього лікувального закладу є природна лікувальна вода типу «Нафтуса», яка дає можливість оздоровлювати потерпілих від наслідків Чорнобильської катастрофи. Потенційні можливості родовищ перевищують сучасні потреби і тому потребують оцінки та дбайливого використання. Крім мінеральних вод, у районі є значні запаси лікувальних торфових грязей (сс. Глібів, Ключинці, Коцюбинці).

У центральній частині області сприятливі для бальнео- та грязелікування умови має також Микулинецько-Теребовлянський район. Гідромінеральними ресурсами району є мінеральні сірководневі води та хлоридні натрієві або хлоридні кальцієво-натрієві високомінералізовані і розсольні води з мінералізацією 65,0...175,0 г/л, в окремих місцях з підвищеним вмістом броду. Наявність торфових лікувальних грязей сприяє розвитку тут грязелікування. Центрами санаторно-курортного лікування є смт. Микулинці (обласна фізіотерапевтична лікарня) та с. Конопківка Теребовлянського району (санаторій «Медобори»).

У південній частині області сформувався Борщівсько-Заліщицький район санаторно-курортного лікування і оздоровлення. Він займає південну частину області з найсприятливішими кліматичними умовами, сприятливим рельєфом та ландшафтами, а також мінеральними водами та грязями. Температурний режим характеризується високими літніми температурами (+18,5...19,2°C) та тривалим – 106–108 днів комфортним періодом з температурами, вищими за +15°C. Теплий, м'який клімат рекомендований як один із лікувальних факторів при початкових формах захворювання туберкульозом легенів, лікуванні хворих на гіпертонію на ранніх стадіях з початковими формами атеросклерозу, при неврастенії. Лісові масиви мають найсприятливіші умови для фітотерапії. В межах Борщівсько-Заліщицького району в багатьох місцях спостерігаються природні джерела мінеральних вод. Гідромінеральні ресурси представлені мінеральними водами різного складу: прісні і слабо мінералізовані, нафтусеподібні води з коливанням вмісту органічних речовин, гідрокарбонатно-натрієві; мало- і середньомінералізовані води типу "Миргородська" та високомінералізовані типу "Друскінінкай", хлоридні, гідрокарбонатно-хлоридні та сульфатні. Воду рекомендовано використовувати при лікуванні захворювань шлунково-кишкового тракту та зовнішніх процедур. На базі мінеральних вод у с. Більче Золоте функціонує обласна фізіотерапевтична лікарня. Цей район

найсприятливіший для фітотерапії та кліматолікування і серед інших має сприятливі природні ресурси й умови для розвитку лікувальної рекреації.

Найсприятливішим для клімато- і фітотерапії є Придністер'я, а сприятливою для кліматолікування і фітотерапії – північна частина області.

Лікувально-курортна рекреація розвивається в районах концентрації природних рекреаційних ресурсів: бальнеологічних, кліматичних, лісових, водних та інших. Всього в області нараховується 18 санаторно-курортних закладів та закладів відпочинку. Переважна більшість закладів відпочинку та оздоровлення мають сезонний характер роботи.

Серед санаторно-курортних закладів лідерами за кількістю осіб, що в них відпочивають, є: санаторій “Медобори” с. Конопківка Теребовлянського району – понад три тисячі оздоровлених (19,9% від загальної кількості оздоровлених по області), санаторій “Веселка” с. Петриків Тернопільського району (відповідно 13,6%), санаторій “Барвінок” с. Мшанець Зборівського району (13,2%).

Перспективним напрямком розвитку лікувально-оздоровчої рекреації є спелеотерапія.

Основою розвитку курортно-рекреаційної галузі області є мінеральні води і грязі, які, на жаль, використовуються недостатньо, в основному через певні соціально-економічні чинники. Курортно-рекреаційна галузь Тернопільщини, як цілісна система має значний природний потенціал, що сприятиме в майбутньому розвитку господарства області.

Список використаних джерел: 1. Закон України «Про курорти». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/2026-14. 2. Питуляк М. Р. Природні рекреаційні ресурси Тернопільщини, проблеми їх раціонального використання та охорони. Навч. посібник / М. Р.Питуляк. – Тернопіль, 1999. – 60 с.

УДК 502.33(502.35+338.48)(477.7)

Рассадникова Світлана – кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу економічного регулювання природокористування Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ, м. Одеса

Суспільно-географічні чинники рекреаційно-туристичного природокористування в приморських регіонах України

Розглянуто теоретичні аспекти аналізу суспільно-географічних чинників в сфері рекреаційно-туристичного природокористування в приморських регіонах України. Досліджено вплив чинників на особливості регіонального рекреаційно-туристичного природокористування та проведено їх систематизація.

Ключові слова: рекреаційно-туристичне природокористування, приморські регіони, суспільно-географічні чинники.

Rassadnykova S. I., Socio-Geographic Factors Recreation and Tourism of Environmental in the Coastal Regions of Ukraine. The theoretical aspects of the analysis of social and geographical factors in the area of recreation and tourism of environmental in the coastal regions of Ukraine are considered. The influence of the factors on the specifics of regional recreation and tourism of environmental and conducted their ordering.

Key words: recreation and tourism of environmental, coastal regions, socio-geographic factors.

Значним потенціалом розвитку з позиції сучасних перетворень в економіці, потреб в рекреаційно-туристичному забезпеченні, переваг геополітичного і територіального розташування, інтеграційних процесів в Україні мають приморські регіони. До регіонів так званої «рубіжної комунікативності», які розвиваються у своєрідних умовах і мають просторово зумовлені фактори розвитку відносяться приморські регіони, які характеризуються багатокомпонентним потенціалом розвитку [1, с. 84; 2, с.32]. Однозначне трактування багатогранного поняття приморські регіони в науково-дослідницької літературі відсутнє та не визначено в законодавче-правовому полі.

Приморські регіони України відрізняються дією сукупності специфічних суспільно-географічних чинників, характеризуються просторовим розташуванням в контактній зоні «суша-море»[3, с.104], відносяться до конфліктного типу природокористування з суперечливими інтересами по використанню приморських територій та його природно-ресурсного потенціалу, наявністю атрактивних територій та об'єктів для залучення в сферу рекреаційно-туристичної діяльності, унікальними лікувальними природними ресурсами та ландшафтами. Приморські території привабливі для різноманітних видів господарської діяльності: портово-промислових комплексів, розміщення населення, сфери послуг, різних секторів економіки, підчас небезпечних, відпочинку, туризму та рекреації. В приморських регіонах України проживає кожний дев'ятий українець.

Протиріччя та зіткнення економічних інтересів щодо використання приморських територій, щільність населення приводить до підвищеного рівня антропогенно-техногенного навантаження на довкілля, його забруднення та виснаження природних ресурсів, включаючи природні рідкісні та обмежені рекреаційно-туристичні ресурси, що знижає темпи розвитку та гальмує досягнення потрібного стану рекреаційно-туристичного природокористування.

В географічній науковій літературі визначають суспільно-географічні чинники як економіко-географічне розташування, стан соціально-економічного розвитку території, наявність населення і трудових ресурсів, розвиток дотичних до туризму галузей матеріального виробництва та розвиток інфраструктури [4, с.35].

До суспільно-географічних чинників в приморських регіонах представляється можливим в результаті наукового аналізу віднести спектр особливих факторів, глобальних викликів та чинників, природно-кліматичних, ландшафтних, суспільно-економічних, територіально-просторових, екологічних, факторів ризиків та небезпек, які впливають на розвиток рекреаційно-туристичного природокористування. Велике значення мають суспільно-географічні чинники для визначення пріоритетних напрямів розвитку, визначення спеціалізації рекреаційно-туристичної діяльності, створення умов та підґрунтя для підвищення конкурентоздатності та особливої неповторності рекреаційно-туристичного природокористування.

Дослідження суспільно-географічних чинників природокористування обумовлюють застосування комплексу наукових підходів: системного аналізу, комплексності, холістичного підходу, компліментарності, синергетичності та інших, які дозволяють вивчати зміст дії чинників, тенденції та спрямованість процесів під їх впливом, розкрити формування єдиного багатовимірного процесу розвитку туризму і рекреації, природокористування, визначити наслідки та стан поступальної зміни просторової організації, спрогнозувати потенційну наявність обмежень, ризиків та надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження, екологічних перетворень, перспективи рекреаційно-туристичного природокористування.

Застосування цілісного сприйняття дії суспільно-географічних чинників та їх наслідків для рекреаційно-туристичного природокористування забезпечує використання холістичного підходу, який охоплює весь спектр процесів та факторів. Підхід дозволяє підтримувати різноманіття як біологічне, також географічне,

просторове, економічне та інше, використання наукового підходу створює умови для формування міцних зв'язків, підвищення стійкості функціонування соціо-економіко-екологічної системи, суспільства, креативності та аттрактивності об'єктів та суб'єктів рекреаційно-туристичного природокористування.

Суспільно-географічні чинники природокористування характеризуються складністю внутрішньої структури, взаємовідносинами і взаємовпливом діючих компонентів і елементів, різноманітністю зв'язків, зовнішніх та внутрішніх факторів в рекреаційно-туристичній сфері приморських регіонів.

У цілому на розвиток рекреаційно-туристичного природокористування здійснюють вплив глобальні виклики та чинники: зміна клімату, проблеми прісної питної води, фантастичний зріст обсягів побутових та промислових, небезпечних, особливо небезпечних, радіоактивних відходів, високий рівень екологічних ризиків, стихійних явищ, природних та природно-антропогенних надзвичайних ситуацій, катастроф.

До суспільно-географічні чинників природокористування потрібно віднести також рівень господарського освоєння території, науково-технічний прогрес, характер розселення і рівень забезпечення кваліфікованими кадрами, управлінцями, маркетологами, медичним персоналом, стан економічної, соціальної і екологічної безпеки, довкілля та морського узбережжя, морської води.

Щорічно в Україні виникає до 300 надзвичайних ситуацій тільки природного походження, до яких відносяться явища метеорологічного, гідрологічного та геологічного характеру. Варто зазначити, що нині Україна є найбільш критичним регіоном Європи з техногенного навантаження, що у 5-6 разів перевищує середньоєвропейський рівень [5].

Природні умови і ресурси в приморських регіонах України достатньо сприятливі для рекреаційно-туристичного природокористування. В частості, Одеський регіон забезпечено унікальними природно-кліматичними ресурсами та рекреаційно-туристичними ресурсами в поєднанні з морським узбережжям, значною береговою лінією, пляжами, мальовничими ландшафтами та спокоєм, лікувальними ресурсами: лікувальні грязі, озерна (лиманна) ропа, ванни на морській воді, ропі, мінеральній воді, море і морські купання з сонячними ваннами на пляжах (таласотерапія), степово-морський сонячний клімат.

Особливості географічного розташування Одеської області наділили її унікальною та надзвичайно багатою різноманітністю природних комплексів і систем, від лісових, лісостепових і степових, до водно-болотних і приморських, які й представлені у системі природно-заповідного фонду. Природно-заповідний фонд Одеської області станом на 01.01.2016 має в своєму складі 123 територій та об'єктів, загальна площа яких становить 4,5 %, від загальної площі Одеської області [6, с. 73-74], що значно менше середньоєвропейських показників, які досягають 10 %.

Приморські регіони України мають значний потенціал розвитку рекреаційно-туристичного природокористування та потребують розробки стратегії розвитку в національному масштабі з урахуванням суспільно-географічних чинників,

Список використаних джерел: 1. Страчкова Н. Приморський регіон : суть та підходи до визначення / Н. Страчкова // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2013. – №6 (255). – С.84-89. 2. Топчієв О. Українське Причорномор'я : потенціал, проблеми та стратегія економічного розвитку / О. Топчієв, В. Коровкін, П. Пузирний // Євразійський кур'єр. – 1994. – Вип. 1. – № 28. – С. 32. 3. Дергачев В. А. Социально-экономические проблемы территориальной организации производительных сил в Украинском Причерноморье и Приазовье / В. А. Дергачев, Е. А. Михайлюк, Н. А. Тараканов // Географические аспекты изучения Мирового океана. – Л. : Изд. ГО СССР, 1985. – С. 104–105. 4. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посіб. / С. П. Кузик. – К. : Знання, 2011. – 271 с. 5. Гаврилів В. Використання матеріалів ДЗЗ для

прогнозування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій / В. Гаврилів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.geograf.com.ua/blogs/entry/vikoristannya-materialiv-dzz-dlya-prognozuvannya-ta-likvidatsiji-naslidkiv-nadzvichajnikh-situatsij>. 6. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Одеській області у 2015 році. – Одеса : Одеська обласна держадміністрація, 2016. –78 с.

УДК 911.3

Саковець Олександр – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки
Зузук Федір – доктор геологічних наук, професор кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Природно-заповідний фонд як чинник розвитку екологічного туризму в Рожищенському районі Волинської області

Проаналізовано особливості природно-заповідного фонду (ПЗФ) Рожищенського району, його структуру та складові елементи. Виділено переважаючі категорії ПЗФ. Розглянуто можливі шляхи та головні проблеми використання ресурсів природно-заповідної сфери району для здійснення та розвитку екотуризму на території Рожищенського району.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, заказник, екологічний туризм, пам'ятка природи.

Sakovec O., Zuzuk F. Nature Reserve Fund as a Factor of Development of Ecological Tourism in the Rozhyshche District of the Volyn Region. Analyzed the features of the Nature Reserve Fund (NRF) of Rozhyshche district, his structure and component elements. The prevailing categories of the Nature Reserve Fund are distinguished. Considered the possible ways and main problems of using the resources of the naturally-protected sphere for the implementation and development of ecotourism on territory of Rozhyshche district.

Key words: Nature Reserve Fund, wildlife preserve, ecological tourism, monument of nature.

Постановка проблеми. Екотуризм охоплює всі види туризму, орієнтовані на довготривале збереження природного довкілля. Він передбачає гармонійне поєднання людини, природного середовища та рекреаційної інфраструктури, науково-пізнавальне освоєння природного різноманіття і гуманістичного ресурсного потенціалу рекреаційних територій, сприяє ознайомленню із звичками і традиціями територіальних громад тощо. Як вид туризму, екологічний туризм передбачає подорожі до природних, малозмінених людиною комплексів. В останні роки в Україні все частіше для цього використовуються землі природно-заповідного фонду.

Аналіз досліджень. Потенціал території для розвитку екологічного туризму досліджували такі вчені й науковці, як О. О. Бейдик, О. Ю. Дмитрук, Т. Ф. Панченко, В. В. Храбовченко та ін. [1; 2; 5; 7]. Проте недостатню увагу приділено подібним дослідженням на локальному рівні, що зумовлює необхідність таких досліджень.

Виклад основного матеріалу. Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та інші цінності і виділені з метою збереження природного різноманіття, зокрема ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення

фонового моніторингу навколишнього природного середовища [4]. Збільшення об'єктів ПЗФ території України і разом з цим розвиток антропосфери підвищує й стимулює відвідування їх туристами. При раціональному використанні природоохоронних територій це може сприяти збереженню унікальних природно-територіальних комплексів.

Територія Рожищенського району розташована в південно-східній частині Волинської області. Площа становить 928 км². Рожищенський район має досить цікаві об'єкти різних категорій ПЗФ, які охоплюють територію площею 7,04 км². До природно-заповідного фонду належить 11 об'єктів, серед яких є гідрологічні, лісові та ботанічні заказники, а також ботанічні пам'ятки природи [6]. Відсоток площі заповідних територій відносно площі Рожищенського району становить 0,76 % [3]. Об'єкти ПЗФ району, залежно від їх екологічної, історико-культурної та наукової цінності, мають зазвичай місцеве значення. Серед категорій природно-заповідного фонду переважають заказники, що становлять 54,5 %, решта – ботанічні пам'ятки природи.

Найбільшу природну і пізнавальну цінність мають такі об'єкти, як лісовий заказник «Ліски», що являє цінні високобонітетні насадження дуба, ясена, сосни, осики та ялини, місця розмноження та зустрічі багатьох видів тварин: зайця, лисиці, кабана, козулі європейської, а також лелеки чорного, занесеного до Червоної книги України; гідрологічний заказник «Гурсько-Гривенський» – лучно-болотяний масив заплави р. Стир, де знаходиться 5 водних джерел; гідрологічний заказник «Падалівський» – болото, що має важливе водорегулююче значення; ботанічний заказник «Дубовий завіт», що охоплює луки, болото і дубовий ліс в заплаві р. Стир, а також ще два гідрологічні заказники «Надстирський» і «Урочище озеро». Найчисленнішою категорією є ботанічні пам'ятки природи: «Алея модрини» (с. Копачівка), «Іванчицівська липа» (с. Іванчиці), «Липа звичайна» (с. Іванчиці), «Ясен звичайний» (м. Рожище) «Сосна звичайна», (с. Кременець). Усі об'єкти ПЗФ району знаходяться у землекористуванні сільських рад, на території яких вони розташовані.

Всі перелічені об'єкти ПЗФ мають велику цінність, зокрема, пізнавальну, проте відносяться до мало відвідуваних, а тому майже не використовуються для оздоровчих цілей. Одним із засобів вирішення такої проблеми може бути розробка екологічних і туристичних маршрутів та екскурсій територіями ПЗФ. У цьому випадку важливим є залученням до відвідування школярів, які матимуть змогу детальніше дізнатися особливості природи району свого проживання. Разом з цим, як в учнів, так і в дорослих виховуватиметься почуття екологічної свідомості. Іншою проблемою є відсутність організацій, що займаються цілеспрямованими дослідженнями для виконання поставлених завдань у сфері екотуризму, а також у слабкому інформаційному забезпеченні населення потрібними матеріалами про можливість здійснення екотурів на територіях ПЗФ. Недостатнє фінансування, незначні інвестиції в розвиток рекреаційно-туристичної сфери, відсутність наукових центрів для створення ініціативних груп для заняття такою роботою є основними причинами, що стримують спроби реалізації екологічних програм на цій території. Не менш важливою проблемою є незадовільний стан інфраструктурних об'єктів району для комфортного відпочинку та оздоровлення на екологічно чистих територіях.

Список використаних джерел. 1. Бейдик О. О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії / О. О. Бейдик. – К. : Палітра, 1997. – 130 с. 2. Дмитрук О. Ю. Екотуризм : навч. посіб. / О. Ю. Дмитрук, С. В. Дмитрук. – К. : Альтерпрес, 2009. – 358 с. 3. Екологічний паспорт. Волинська область / Міністерство екології та природних ресурсів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/protection/protection1/volynska>. 4. Закон України «Про природно-заповідний фонд України: від 16.06.1992 № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – N 34. – с. 502. 5. Панченко Т. Ф. Туристичне середовище : архітектура, природа,

інфраструктура : монографія / Т. Ф. Панченко. – К. : Логос, 2009. – 176 с. **6.** *Природно-заповідний фонд Волинської області (Огляд територій і об'єктів природно-заповідного фонду в розрізі районів) / упоряд. М. Химин та ін. – Луцьк : Ініціал, 1999. – 48 с.* **7.** *Храбовченко В. В. Экологический туризм : учеб.-метод. пособие / В. В. Храбовченко. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 208 с.*

УДК 553.3/9(477.82)

Федонюк Віталіна – кандидат географічних наук доцент кафедри екології Луцького національного технічного університету
Федонюк Микола – кандидат географічних наук, доцент кафедри екології Луцького національного технічного університету

Перспективи розширеного використання рекреаційно-туристичного потенціалу Ківерцівського НПП «Цуманська пуца»

У статті обґрунтовується економічна доцільність та актуальність інтенсифікації розвитку рекреаційно-туристичного потенціалу Ківерцівського національного природного парку «Цуманська пуца». Доцільною є переорієнтація інвестування туристичної галузі на національні парки, рекреаційний потенціал яких є досить значним. Розглянуто можливі напрямки оптимізації екологічного стану Ківерцівського НПП «Цуманська пуца» та шляхи розв'язання найгостріших проблем.

Ключові слова: економічна оцінка, рекреаційний комплекс, рекреаційно-туристичний потенціал, національний природний парк, рекреаційна система.

Fedoniuk V., Fedoniuk M. Prospects for Expanded Use of Recreational and Tourism Potential of National Park "Forest Tsuman". In the article the economic feasibility and relevance intensification of growing recreational and tourism potential of the National Park «Forest Tsuman». It is advisable to shift investment to regional tourism industry parks, recreational potential which is very significant. The possible directions of optimization of the ecological state of the National Park «Forest Tsuman». and ways to solve the most pressing problems .

Key words: economic evaluation, recreational complex, recreational and tourism potential, national parks, recreational system.

Створення у 2010 році Ківерцівського НПП «Цуманська пуца», наймолодшого серед національних парків Волині, суттєво змінило перспективи розбудови екологічної мережі та розвитку рекреаційно-туристичної галузі в Ківерцівському районі. Сучасний стан заповідного фонду Ківерцівщини характеризується рядом ознак, які вигідно відрізняють його серед інших районів Волинської області. Серед цих ознак варто відмітити наступні:

- значна кількість об'єктів та територій ПЗФ (близько 80), що становить 20 % від числа усіх об'єктів природно-заповідного фонду в нашій області;
- один з найвищих відсотків заповідності (майже 15 %). Район за цим показником входить в трійку лідерів (разом із Шацьким та Любешівським районами);
- наявність крупного об'єкту ПЗФ загальнодержавного значення, яким є Ківерцівський НПП «Цуманська пуца», що дозволяє говорити про перспективи розвитку природоохоронної діяльності на базі новоствореного парку, а також про розвиток туризму та рекреації;
- значний природно-ресурсний потенціал, наявність природних комплексів, мало змінених людиною, що мають велику цінність як основа для майбутнього розширення природоохоронних територій та зон.

У той же час природно-заповідний фонд Ківерцівщини має цілий ряд проблем, вирішення яких потребує уваги громадськості, відповідних управлінських рішень і, звичайно, фінансових та економічних ресурсів для їх розв'язання.

У межах новоствореного Ківерцівського НПП «Цуманська пуца» розташовано 55 менших територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 13974 га, вони складають близько 12 % від загальної площі пуці [3,4,5].

Аналіз картографічних та статистичних матеріалів показує, що розміщення об'єктів і територій ПЗФ в межах Ківерцівського району є нерівномірним. Північна частина, крайній захід району майже не охоплені мережею ПЗФ, хоча мають багате різноманіття ландшафтів, гідрологічних пам'яток тощо. Саме ці території є досить перспективними для розширення площі новоствореного національного парку не тільки з природоохоронною метою, але і для створення рекреаційно-туристичного комплексу, якій у майбутньому зможе скласти конкуренцію вже діючим та популярним серед рекреантів Шацькому НПП та НПП «Прип'ять-Стохід».

Ківерцівський район має вигідне фізико-географічне та економіко-географічне положення, межує з Рівненщиною, його природоохоронні території, зокрема, Ківерцівський НПП «Цуманська пуца», розміщені однаково близько до м. Луцька та Рівного, налагоджено добре транспортне сполучення з обома обласними центрами та іншими великими містами регіону. Все це спонукає до розвитку рекреації, туризму, в тому числі екологічного, про що неодноразово йшлося в програмних документах районних органів державної влади. Екологічний туризм в поєднанні з розширенням мережі об'єктів ПЗФ – це вагомий фактор не лише природоохоронної діяльності, але й майбутнього соціально-економічного розвитку району.

Водночас значне число існуючих об'єктів та територій ПЗФ Ківерцівщини потребують реорганізації за режимом їх охорони, структурою та підпорядкуванням, що дозволить більш ефективно здійснювати в їх межах основні заходи по збереженню, примноженню та вивченню біорізноманіття території дослідження. Нагальною є потреба у розробці проектів облаштування території, які відсутні в більшості об'єктів ПЗФ [1, 3, 6].

Оскільки основними територіями здійснення рекреаційної діяльності в межах ПЗФ виступають національні природні парки, то на основі дослідження можливості рекреаційно-туристичного освоєння природоохоронних територій Ківерцівщини нами було розроблено проект екологічної стежки «В гостях у зубрів», що пролягатиме мальовничими ділянками Ківерцівського НПП «Цуманська пуца», а також маршрут одноденної екскурсії визначними місцями НПП. Проведені економічні розрахунки дозволяють відзначити високу еколого-економічну рентабельність проектних заходів по оптимізації ПЗФ Ківерцівщини.

Список використаних джерел: 1. Білявський Г. О. Проблеми формування екологічної мережі України в контексті збалансованого розвитку / Г. О. Білявський, О. В. Мудрак // Вісник Житомир. націон. аграрного університету. – 2009. – № 1. – С. 117–129. 2. Галкін С. І. Екологічна стежка / С. І. Галкін, Л. В. Калашнікова. – Біла Церква : БЦФ ТОВ «Дельфін», 2012. – 30 с. 3. Грищенко Ю. М. Екологічні мережі Волині / Ю. М. Грищенко, М. С. Яковичина // Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2007. – № 11, ч. 2 : Шацький нац. прир. парк : регіон. аспекти, шляхи та напрями розвитку. – С. 104-108. 4. Ковальчук І. П. Природно-заповідна мережа Волинської області : параметри сучасного стану, показники динаміки, картографічні моделі / І. П. Ковальчук, В. О. Фесюк, Т. С. Павловська, О. В. Рудик // Часопис картографії : зб. наук. праць. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2013. – С. 64–78. 5. Природно-заповідний фонд Волинської області (Огляд територій і об'єктів природно-заповідного фонду в розрізі районів) / упоряд. : М. Химин та ін. – Луцьк : Ініціал, 1999. – 48 с. 6. Федонюк В. В. Економічне оцінювання рекреаційно-туристичного потенціалу регіональних ландшафтних парків України / В. В. Федонюк, О. Ф. Картава, В. В. Іванців // Актуальні проблеми економіки. – К. : ТОВ «Наш формат», 2016. – № 1 (175). – С. 209–216.

РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ СТУДІЇ

УДК 659.113.2:33

Аверіхіна Тетяна – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності Одеського національного політехнічного університету
Чебан Анастасія – студентка 4 курсу Одеського національного політехнічного університету

Специфіка регіонального ринку реклами

У статті проаналізовано специфіку регіонального ринку реклами. Розглянуто основні напрямки діяльності та організації рекламного процесу.

Ключові слова: реклама, рекламодавці, радіо-реклама, інтернет-ресурси, зовнішня реклама, телебачення, реклама в громадському транспорті.

Averihina T., Chaban A. Specific of Regional Market of Advertisement. The article analyzes the specifics of regional advertising market. The main activities of the organization and the advertising process.

Key words: advertising, advertisers, radio advertising, Internet portals, outdoor advertising, television advertising on public transport.

Сьогодні реклама є засобом маркетингової комунікації і одночасно виконує важливу економічну функцію на ринку: впливає на інформатизацію суспільства (споживачів), регулює товарообіг, сприяє конкуренції, підвищенню якості, впливає на свідомість споживача і його дії. У зв'язку з цим необхідно вивчити специфіку впливу інформаційних потоків на розвиток економіки регіону. Також рекламна індустрія представляє інтерес не просто як інформаційний елемент ринкової інфраструктури, а й як сегмент життєдіяльності ринку.

Особливості регіональної реклами полягають у тому, що вплив на споживачів, тобто на цільову аудиторію, буде відбуватися не через федеральні канали, а через місцеві. Це пояснюється декількома факторами: по-перше, популярні засоби масової інформації коштують набагато дорожче, ніж регіональні, через кількість «споживачів». По-друге, так як компанія планує свою діяльність на конкретній території, їй не потрібна реклама в інших областях, тому доцільніше впливати безпосередньо на своїх потенційних покупців.

Існує багато засобів прорекламувати свій товар. Найпопулярнішими є: розміщення відео ролика по місцевому телебаченню, рекламного оголошення у пресі або на регіональних інтернет-ресурсах, організація зовнішньої реклами на білбордах, плакатах, у громадському транспорті. Розглянемо особливості кожного виду ЗМІ окремо.

Зовнішня реклама є сьогодні одним з найбільш затребуваних видів реклами. Ефективна аудиторія зовнішньої реклами вище в порівнянні з іншими видами, так як чисельний і особистісний склад якої змінюється практично щохвилини. Зовнішня реклама може бути переглянута тими, хто не потрапляє в охоплення реклами в друкованих виданнях, на телебаченні і радіо. Зовнішню рекламу можна розмістити там, де найчастіше бувають потенційні клієнти компанії, не витрачаючи бюджет на інших.

Реклама на транспорті останнім часом набуває популярності в порівнянні з попередніми роками. Основними недоліками такої реклами, зокрема автобусних наклеюк, є її нездатність охопити окремі сектори ринку, наприклад людей, що користуються власним транспортом, сільське населення, бізнесменів і професіоналів, які практично не користуються громадським транспортом.

Незважаючи на недоліки, показник запам'ятовування такої реклами, згідно з дослідженнями маркетингової компанії Simmons Market Research понад 71 %, можливо саме завдяки її динамічності та мобільності в порівнянні з рекламними щитами.

Розміщення реклами по місцевих каналах. Без сумніву, інформація про вашу компанію дійде прямо до цільової аудиторії, проте тут існує декілька нюансів. По-перше, як правило, регіональні телеканали не володіють тими можливостями, які є у великих каналів. Насамперед, це якість відео та звуку, популярність телепередач, тому місцеві канали дивиться не так багато людей, що скорочує кількість потенційних споживачів, які подивляться рекламний ролик. По-друге, регіональні канали не завжди мають точну статистику переглядів, тому рекламодавець ніколи не знає, яка кількість людей подивиться його оголошення, звідси витікає неможливість точної оцінки доцільності вкладення коштів саме у цей вид просування товару. Проте, якщо найняти грамотного маркетолога, то є висока ймовірність влучити точно в ціль і провести вдалу рекламну кампанію, яка допоможе досягти поставленої мети.

Основною перевагою радіо – реклами є можливість 24-годинного мовлення в регіоні. Рекламні оголошення, розміщені в радіопрограмах, охоплюють значний відсоток заданої аудиторії споживачів, незалежно від того, де вони знаходяться. До недоліків цього виду реклами можна віднести ускладнення встановлення двосторонніх комунікацій зі споживачем. Часто у нього під рукою немає ручки, паперу, щоб записати передані в оголошенні дані.

Реклама товару у друкованих виданнях. Якщо рекламодавця цікавить конкретно Чернівці або, наприклад, Одеса, розміщення реклами в місцевих газетах і журналах буде цілком виправданим. Доведено, що жителі регіонів більшою мірою довіряють місцевим виданням, ніж федеральній пресі. Разом з тим якість відтворення рекламних оригіналів в газетах зазвичай невисока. Звідси, розміщені в них оголошення є менш привабливими, і кожне видання має багато таких об'яв.

Але все ж, для того щоб витягти максимум користі з цього факту, краще звернутися в солідну рекламну кампанію державного рівня. Ефективним рішенням буде довірити це питання фахівцям, які відмінно володіють ситуацією на ринку регіональних друкованих видань [1].

Для великої кількості рекламодавців Інтернет став одним з важливих маркетингових інструментів. Це пов'язано з цілим набором переваг: відкритість, доступність інформації протягом 24 годин, вільний вибір інформації та ін. Зараз більшість людей, навіть літнього віку, зареєстровані у соціальних мережах та проводять вільний час на різноманітних міських форумах. Необхідно тільки дізнатися, де саме найчастіше буває цільова аудиторія і замовити рекламу саме там. Якщо головними споживачами є молодь та підлітки – доцільно біде замовити оголошення у соціальних мережах, а якщо компанію цікавить більш вузьке коло людей, то, можливо, потрібно розмістити рекламу на місцевих специфічних форумах.

Для ефективного просування компанії необхідно користуватися усіма видами регіональної реклами, оскільки тільки комплексний підхід забезпечить необхідний результат. Також не варто забувати ще про одне не менш важливе питання – якість. Адже ключовим тут є не тільки різноманіття послуг, що надаються, а й їх належний рівень як по креативності, так і використовуваних технологій.

Список використаних джерел: 1. Акша Р. Создание эффективной рекламы : Практическое руководство по креативной деятельности / Р. Акша. – М. : Вершина, 2015. – 268 с. 2. Миронов Ю. Б. Основы рекламной деятельности : Навчальний посібник / Ю. Б. Миронов, Р. М. Крамар. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 108 с. 3. Рекламна компанія «Віраж» [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Санкт-Петербург, 2007 – 2017. – Режим доступу : <http://www.viraj-spb.ru> (дата звернення 20.03.2017) – Назва з екрана.

УДК 911.3:33

Барський Юрій – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Абрамова Ірина – кандидат біологічних наук, доцент, декан географічного факультету Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна

Карпук Олександр – студент 5 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Концепція реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні

Існуюча в Україні система місцевого самоврядування сьогодні не відповідає очікуванням та потребам самого суспільства. Функціонування місцевого самоврядування у більшості територіальних громад не забезпечує створення та підтримки сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав, надання мешканцям територіальних громад якісних та доступних публічних послуг на основі сталого розвитку дієздатної громади.

Ключові слова: реформа місцевого самоврядування, територіальна організація влади.

Barsky U., Abramova I., Karpuk O. Conception of Reform of Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine. There is a system of a local government in Ukraine nowadays. This system does not meet the expectations and needs of our society. A functioning of the local government in the most of territorial communities does not provide a creation and support of a favorable living environment, which is necessary for the full human development. This system does not provide a self-realization of the person and does not protect the rights of the person. It does not provide the residents of territorial communities quality and affordable public services on the basis of the sustainable development capacity of our society.

Key words: local government reform, territorial organization of authority.

Постановка проблеми. Через велику роздрібненість території, необхідність реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади, постало питання перед вирішенням та мінімізації негативного впливу на велику подрібненість територіальних громад, відсутність власних можливостей розвитку, старіння населення, поліпшення якості функціонування територіальних громад, насамперед сільських та селищних – якісних соціальних та адміністративних послуг, відповідальність за які несуть органи місцевого самоврядування.

Необхідність постійної фінансової підтримки малочисельних територіальних громад, яка реалізується через районні бюджети, стримує розвиток малих міст та великих селищ – потенційних точок економічного зростання.

Реформування визначатиме подальше прискорення темпів урбанізації, що спричинить зростання чисельності міського населення, розширення меж міст вирішення проблем забезпечення жителів відповідною інфраструктурою, соціальними послугами. Метою реформи є підвищення якості життя людини за рахунок створення ефективної системи управління і забезпечення сталого територіального розвитку. Суть реформи полягає у розмежуванні повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, удосконаленні взаємодії між ними, подоланні проблеми, коли повноваження органів місцевого самоврядування не відповідають їх зобов'язанням та завданням. Також йдеться про передачу повноважень на місця, посилення організаційної та фінансової самостійності територіальних громад – сільських, селищних, міських.

Шляхи і способи розв'язання проблеми. Досягнення мети реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади передбачає:

- створення правових умов добровільного об'єднання територіальних громад, в яких утворюються дієздатні органи місцевого самоврядування, спроможні виконувати законодавчо визначені повні та виключні власні, а також делеговані державою повноваження;
- максимальне залучення жителів територіальних громад до прийняття управлінських рішень, сприяння подальшому розвитку сучасних форм безпосередньої демократії на місцях;
- забезпечення відкритості та підзвітності населенню територіальних громад діяльності органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб;
- передачу функцій від місцевих органів виконавчої влади та територіальних органів центральних органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування, які мають найтісніший контакт з громадянином;
- створення достатніх матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання завдань органами місцевого самоврядування [1].

Розв'язання проблеми базується на положеннях Конституції України, Європейської хартії місцевого самоврядування і здійснюється на засадах законності та верховенства права, державної підтримки місцевого самоврядування, партнерства держави та місцевого самоврядування, повсюдності місцевого самоврядування, правовій, організаційній та матеріальній автономності місцевого самоврядування; підзвітності та підконтрольності органів і посадових осіб місцевого самоврядування територіальній громаді та у межах делегованих повноважень органам виконавчої влади [2].

Результатами реформи є:

- формування територіальних громад, здатних і спроможних самостійно або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення;
- створення умов для економічного та соціального розвитку територіальних громад та їх об'єднань;
- чіткий розподіл повноважень між рівнями органів місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади та територіальними органами центральних органів виконавчої влади;
- наближення надання адміністративних та соціальних послуг до жителів територіальних громад та їхніх об'єднань, підвищення якості цих послуг;
- формування системи контролю з боку держави та населення за наданням адміністративних послуг, покращення на цій основі якості життя людини в українських містах, селищах та селах [1].

Висновки. Досліджуючи питання реформи, ми дійшли висновків, що дана реформа спрямована на визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання

високоякісних та доступних адміністративних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Координаційної ради з питань розвитку громадянського суспільства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://civil-rada.in.ua> 2. Офіційний сайт Київської міської державної адміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kievcity.gov.ua>.

УДК 911.3.375

Голуб Геннадій – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Ринок праці та рівень доходів населення – актуальні компоненти системи життєдіяльності населення регіону

Розкрито сутність категорій «ринок праці» та «доходи населення» регіону як об'єктів суспільно-географічних досліджень в площині життєдіяльності населення. Визначено вплив рівня доходів та зайнятості населення на підвищення якості життя і добробуту населення регіону.

Ключові слова: ринок праці, доходи населення, життєдіяльність населення.

Golub G. S. Labor Market And Level of the Income of the Population – the Actual Components of the System of the Vital Functions of Population of the Region. Considered the categories "labour market" and "income of the population" of the region as objects of social and geographical researches in the plane of the vital functions of population. Defined the influence of level of the income and employment of the population on improvement of quality of life and welfare of the population of the region.

Key words: labor market, income of the population, vital functions of population.

Доходи населення є основним джерелом забезпечення життєдіяльності населення, важливою характеристикою життєвого рівня, основою розвитку і реалізації людської особистості. Таке значення доходів населення потребує ретельного аналізу їх сучасного стану з позиції впливу підвищення рівня якості життя і добробуту населення регіону. Якість життя населення характеризує умови життєдіяльності та розвитку населення у конкретному середовищі з точки зору його здатності забезпечувати відновлення і збалансований розвиток суспільства [1].

Головним, на наш погляд, є те, що в ньому фіксується багаторівнева система умов життєдіяльності основної частини населення, яка визначається особливостями сучасного розвитку суспільства в певному регіоні. Якість життя є найбільш важливою соціальною категорією, яка характеризує структуру потреб людини і можливості їх задоволення та яка в основному залежить від його сукупних доходів, що формуються з грошових надходжень. У системі життєдіяльності, доходи населення є одним з найбільш вагомих показників економічного розвитку території та зростання добробуту людей, тому основа закону-тенденції безперервного зростання народного добробуту полягає в тому, що поліпшення життя є нагальною необхідністю самого господарського розвитку. Доходи населення є основою підвищення життєвого рівня,

виступають в той же час як джерело вдосконалення і розвитку виробництва для подальшого зростання життєвого рівня людей [2].

Формування доходів залежить від можливостей економічного зростання в країні, а також від ефективності державної політики, організації і виконання належним чином законів та інших нормативних актів, спрямованих на розв'язання найнагальніших соціальних проблем. Ринкова економіка, орієнтуючи населення на підвищення свого добробуту, передусім за рахунок трудової активності, ініціативи і підприємництва, поряд із підтриманням соціально-незахищених груп населення потребує державних гарантій забезпечення споживання для всіх громадян [3].

За цих умов необхідне стратегічне осмислення ролі та функції політики доходів в українському суспільстві з метою поступового підвищення рівня життя населення та формування моделі економічного зростання на основі споживчого та інвестиційного попиту. Лише впровадження в практику економічної діяльності дієвих механізмів забезпечення належної оплати ефективної праці, створення соціальної структури населення з низьким рівнем бідності та майновим розшаруванням і численним середнім класом забезпечить просування країни шляхом соціально-економічного прогресу, європейської інтеграції та зміцнення глобальної конкурентоспроможності.

Політика підвищення рівня доходів населення має стати невід'ємною складовою ринкових перетворень. Перехід до визначення реальної ціни робочої сили як вартості засобів, необхідних для повноцінного розширеного відтворення людського капіталу – необхідна умова реформування системи оплати праці, яка в короткостроковій перспективі має передбачати попередження зниження реальної заробітної плати і рівня життя населення в умовах прискорення інфляційних тенденцій, а в середньо- та довгостроковому періодах – усунення надмірних диспропорцій в оплаті праці між галузями і регіонами, перехід до стійкого зростання доходів населення на основі підвищення соціальних стандартів та ефективності реалізації трудових ресурсів.

Праця створює суспільне багатство і є основною соціальною формою життєдіяльності будь-якої спільноти людей. Пріоритетний статус праця отримує завдяки тому, що вона створює цінності і здатна задовольняти різноманітні потреби людей. А загалом будь-яка суспільна діяльність, якщо вона доцільна, містить у собі елементи праці.

Розуміння трудової діяльності як найважливішої, ґрунтується насамперед на традиційному визнанні пріоритету її матеріальних результатів. Однак не меншу значущість мають знання (як результат творчої діяльності), послуги (як результат специфічного виду трудової діяльності у сфері нематеріального виробництва) та ін. Визнання пріоритету матеріальних результатів є історично зумовленим, і зі зміною суспільних умов пріоритетність різних видів соціальної діяльності змінюється. У тому що праця – це передусім процес створення споживних вартостей, матеріальних і моральних цінностей, необхідних для задоволення людських потреб, виявляється основна функція праці як засобу до життя людини. Ця функція характеризує загальну суть праці, яка не залежить від форм соціальної організації суспільства, і є вихідною умовою існування людства, його довічною природною необхідністю.

Досліджуючи життєдіяльність населення регіону необхідно розкрити надзвичайно важливу соціально-економічну категорію, якою є ринок праці. Вона охоплює історично сформований специфічний суспільний механізм регулювання певного комплексу соціально-трудових відносин, який сприяє встановленню і дотриманню балансу інтересів між населенням, підприємствами і державою. Для характеристики цієї категорії варто розглянути її складові, такі як пропозиція робочої сили та попит на неї.

Пропозиція робочої сили характеризується чисельністю осіб, які потребують працевлаштування, і визначається кількістю годин робочого часу, яку погоджуються надати носії робочої сили у розпорядження роботодавця за умов певного рівня

оплати праці. Вона формується населенням працездатного віку, особами, молодшими від працездатного віку, особами пенсійного віку. На пропозицію робочої сили впливають рівень заробітної плати, податкова система, авторитет профспілок, релігійні погляди населення, культура тощо [3].

Попит на робочу силу – це платоспроможна потреба роботодавців щодо трудових послуг працівниками певних професій та кваліфікації, яка визначається кількістю та якістю наявних робочих місць або тих, що потребують заповнення. Попит на робочу силу перебуває також під впливом сукупного попиту в економіці, рівня технічної оснащеності виробництва. Витрати на оплату праці найманих працівників відіграють більш важливу роль, ніж витрати на придбання засобів виробництва.

Взаємодія попиту і пропозиції породжує різні ситуації на ринку праці. Якщо пропозиція робочої сили перевищує попит на неї, то виникає її надлишок, частина працівників стає безробітними. Коли попит на робочу силу більший за її пропозицію, виникає дефіцит (нестача) робочої сили з всіма його соціально-економічними наслідками.

В процесі створення суспільних багатств і умов для задоволення потреб, людина виступає як суб'єкт діяльності, спрямовуючи свої зусилля на перетворення об'єкта – предметів праці, для того щоб вони могли задовольняти суспільні потреби. Отже, праця є сферою реалізації трудового потенціалу людини, що робить її одним з головних елементів системи життєдіяльності населення.

Список використаних джерел: 1. Гукалова І. В. *Якість життя населення України : суспільно-географічна концептуалізація : монографія* / І. В. Гукалова . – К., 2009. – 347 с. 2. Левашов В. І. *Соціальна політика доходів і заробітної плати* / В. І. Левашов. – М. : Центр економіки і маркетингу, 2000р. – 360 с. 3. *Політична економія : підручник* / наук. ред. В. Г. Федоренко. – К. : Алерта, 2008. – 486 с.

УДК 332.12

Демчук Дмитро – студент 4 курсу
географічного факультету
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки
Потапова Алла – кандидат географічних
наук, доцент кафедри економічної та
соціальної географії Східноєвропейського
національного університету імені Лесі Українки

Економічно-активний прогрес Норвегії

Розглянуто сучасний суспільно-економічний стан Норвегії, досліджено її прогрес за останні роки в галузі економіки.

Ключові слова: Норвегія, галузь, економіка.

Demchuk D. S., Potapova A. G. The Active Economic Progress Norway. Consider actual socio-economic situation of Norway, explore progress a country in recent years in the field of economy.

Key words: Norway, branch, economy.

Актуальність дослідження. Норвегія – країна з великим економічним потенціалом. Враховуючи те, що ВВП постійно зростає, заробітна плата – відповідна,

великі ціни на продовольчі товари є нормою. Дослідження сучасних тенденцій розвитку Норвегії є надзвичайно актуальними та цікавими на теперішній час.

Норвезька економіка є процвітаючою змішаною економікою, з великою часткою приватного сектора, великого державного сектора, а також розвиненою мережею соціального забезпечення. За даними на 2016 рік: ВВП – \$ 389 млрд. Темп зростання ВВП – 1,6 %, ВВП на душу населення – \$ 74822. Уряд контролює ключові галузі нафтового сектору за рахунок широкого регулювання та наявності великих державних підприємств [1].

Країна багата природними ресурсами: нафтою, газом, гідроенергетикою, мінералами, лісами тощо. Ріст економіки залежить від нафтового сектору, на частку якого припадає найбільша частина доходів від експорту і близько 30 % державних доходів. За величиною експорту природного газу Норвегія посідає третє місце, нафти – сьоме у світі.

Норвезька промисловість базується на використанні природних ресурсів і залежить від зовнішньої торгівлі. В країні проводять інтенсивні наукові дослідження перспективного плану, як у промисловості, так і в державному секторі.

У зв'язку з падінням цін на нафту економіка Норвегії відчуває істотні труднощі останнім часом, тим не менше, державний бюджет залишається профіцитним [1].

Соціально-економічна політика норвезького уряду ґрунтується на основі обліку промислових і соціальних інтересів усіх регіонів країни. Пріоритет віддається розвитку національної промисловості, що базується на розвитку конкурентоспроможного бізнесу, сприянню відкриттю нових підприємств і створенню нових робочих місць. На ці ж цілі Норвезький фонд промислового і регіонального розвитку виділяє спеціальні гранти [2].

На даний час в світі розглядають проблему вичерпання природних ресурсів, насамперед, паливних, а також забруднення довкілля внаслідок їх використання. Норвежці бережно використовують природні багатства, активно і повсюдно їх використовують. Прикладом є виготовлення й впровадження електромобілів – високоякісних машин, які не використовують палива для діяльності, економні та не забруднюють навколишнє середовище. Підзарядка їх здійснюється абсолютно безкоштовно на спеціалізованих заправках та вуличках біля стовпчиків із кабелем або ж можна використовувати електроенергію від звичайної розетки. Повна зарядка відбувається протягом 6–8 годин, якої достатньо всього 2–3 години руху, що є суттєвим недоліком, при чому швидкість електроавтомобіля становить 80 км/год. Але попри недоліки жителі країни мають чисте повітря, що є вагомим на думку норвежців та для їх країни.

Слід звернути увагу на електростанції. В Норвегії їх незначна кількість, переважна більшість – вітрові та гідроелектростанції, атомні – відсутні. На перший погляд, на утримання електроавтомобілів електроенергії не вистачає, але, враховуючи океанічні пориви вітру на заході країни та велику кількість продуктивно розташованих вітряків, норвежці мають достатню її кількість.

Висновки. Економічний розвиток норвезької держави визнається високоефективним як своїми громадянами, так і на рівні світового співтовариства і заслуговує подальшої пильної уваги і вивчення для того, щоб досвід її організації і функціонування використовувався іншими країнами, у тому числі й Україною.

Список використаних джерел: 1. Экономические показатели Норвегии по итогам 2015 года [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://total-rating.ru/1795-ekonomicheskie-pokazateli-norvegii-po-itogam-2015-goda.html>. 2. Сумцов В. Г. Соціальна політика Норвегії: аспекти реалізації [Електронний ресурс] / В. Г. Сумцов, О. А. Колесник. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/SocGum/VsUNU/2011_10_1/Sumcov.pdf.

Специфіка дефініції «регіональні студії» та її прикладне використання

Надано авторське розуміння наукової та практичної реалізації дефініції «регіональні студії». Критичне переосмислено положення МОН України щодо підготовки фахівців зі спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Зроблено низку пропозицій щодо розробки стандартів з підготовки фахівців з напрямку підготовки «...регіональні студії».

Ключові слова: регіональні студії, продуктивні сили, міжнародні відносини, підготовка фахівців, стандарти освіти.

Zabarna E. Specific of Definition is "Regional Studios" and Its the Applied Use.

Provided by the author's understanding of the scientific and practical realization of the definition of "regional studies". Critical reinterpreted position MES Ukraine on training in the specialty "International relations, public communications and regional studies". Made a number of proposals to develop standards of training in specialty "...regional studies".

Key words: regional studies, the productive forces, international relations, training specialists, education standards.

Глобалізація стирає економічні границі держав, отже конкуренція на внутрішньому та світовому ринку – це, в загальному розумінні, одне і те саме. З цієї точки зору, регіональні студії створюють аналітичну базу для прийняття рішень в сфері регіонального розвитку, навіть мають певну місцеву локацію. Одночасно, вони можуть створювати передумови для формування транснаціональних економічних і культурних зв'язків.

Регіональні студії – це термін, якій відповідає дослідженню та моніторингу процесів, що відбуваються в регіоні: історико-культурних, культурно-етичних, соціально-економічних, політичних, економіко-географічних, еколого-природничих та ін. В загальному розумінні, такий підхід асоціюється з роботою аналітика широкого профілю, що передбачає, окрім іншого, роботу щодо розробки стратегій соціально-економічного розвитку, прогнозування бюджетів регіону, маркетингу територій тощо. Цілком логічним є врахування в цьому напрямку діяльності професійних лобістів різних рівнів. Важливою складовою досліджень в напрямку розвитку регіональних студій є формування механізмів підвищення конкурентоспроможності регіонів в міжнародній, соціальній, екологічній, економічній та ін. сферах.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 53 від 1.02.2017 р. «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29.04.2015р. №266» було виокремлено нову галузь знань щодо підготовки фахівців першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня – міжнародні відносини (шифр 29). Структурно така галузь знань орієнтована на підготовку фахівців з: міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій (шифр 291, раніше вказану спеціальність було віднесено до галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки), міжнародних економічних відносин (шифр 292) та міжнародного права (шифр 293).

Наш науково-методичний інтерес в цьому напрямку викликало штучне звуження розуміння дефініції «регіональні студії», яке МОН України трактує виключно в контексті міжнародних відносин. Свідченням цього є і той факт, що ні в зазначеному вище Наказі, ні в Наказі №1151 немає переходу наукових спеціальностей до нової

спеціальності 291 (вона ж 055), отже ліцензійна комісія трактує таке становище як таке, що можливість підготовки фахівців з «...регіональних студій» передбачає наявність у ВНЗ фахівців лише з міжнародного права (але ж це спеціальність 293 – міжнародне право) та міжнародної економіки (а це вже спеціальність 292 – міжнародні економічні відносини), повністю виключаючи професійний досвід та наукові надбання вчених-дослідників-практиків з регіональної економіки.

На наше переконання, регіон, як повноправний суб'єкт господарської діяльності, виступає як самостійний суб'єкт як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, є безпосереднім учасником транскордонного співробітництва, виступає реальним представником продуктивних сил та є віддзеркаленням специфіки розвитку економіки певної території. Особливої актуальності такі положення набувають в сучасних умовах здійснення адміністративно-територіальної реформи в Україні. У ході реформування адміністративно-територіального устрою України на засадах децентралізації утворюються об'єднані громади з новими повноваженнями. Відбуваються докорінні зміни у самій філософії функціонування органів місцевого самоврядування, значно розширюючи їх повноваження та можливості, що породжує нові практики і паттерни соціально-економічних процесів. Для виконання цих нових повноважень необхідні кадри з новими професійними навичками і знаннями з метою управління соціально-економічними процесами у створюваних в ході реформи громадах.

Таким чином, підготовка фахівців в області міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіональних студій, окрім іншого, має передбачати компетентності із забезпечення регіонального розвитку, здатності до діяльності задля розширеного відтворення економіки України та її регіонів у світовому соціально-економічному просторі. Об'єкти вивчення мають містити окрім міжнародних відносин, також і транскордонні та транснаціональні відносини, міжнародні комунікації, держави та міжнародні регіони у взаємодіях на глобальному, регіональному та локальному рівнях; функціонування та розвиток регіональних студій, форм міжнародних відносин та суспільних комунікацій, в т.ч. регіонів як суб'єктів міжнародних відносин. Теоретичний зміст предметної області має передбачити здобуття комплексних знань про країни та окремі регіони, а також концепції формування та розвитку регіональних студій в контексті соціально-економічного розвитку регіонів України, розвитку суспільних комунікацій, виявлення закономірностей формування та розвитку суспільних відтворювальних процесів в регіонах у їх органічному взаємозв'язку з світовими прогресивними тенденціями економічного розвитку, міжнародним поділом праці та інституціонального механізму регулювання в процесі трансформації міжрегіональних економічних відносин та міжрегіонального економічного співробітництва.

Характерною особливістю даної програми, на відміну від інших, є її спрямованість на поглиблене вивчення та розуміння інформації, ідей, проблем, рішень та професійно-практичного досвіду щодо здійснення аналітичної діяльності в соціально-економічному розвитку регіонів та здатність ефективно формувати відповідну суспільно-комунікаційну стратегію розвитку регіонів на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Така програма може передбачити спеціалізацію «Соціально-економічний розвиток регіону та суспільні комунікації», яку потрібно орієнтувати на здатність випускника розробляти, впроваджувати та аналізувати управлінські комплексні та системні рішення щодо розвитку регіональних систем як суб'єктів господарювання та міжнародних відносин з формуванням відповідних суспільних комунікацій.

Отже, вважаємо доцільним запропонувати навчально-методичній комісії в галузі знань 29 – міжнародні відносини ініціювати інтеграцію наукової спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил та регіональна економіка до формування проектних груп у ВНЗ з підготовки фахівців зі спеціальності 291 – міжнародні

відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Рекомендувати розробникам освітньо-професійних програм враховувати регіональний вектор розвитку України в контексті здійснюваних територіальних реформ та набуття територіальними громадами різних рівнів самостійності в усіх сферах життєдіяльності.

Звертаємося до наукової спільноти регіоналістів залучитися до обговорення можливості підготовки висококваліфікованих фахівців (в тому числі і докторів філософії PhD) з регіонального розвитку в наукових публікаціях та громадських обговореннях.

УДК 332.12

Задорожнюк Наталія – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком Одеського національного політехнічного університету

Інноваційний вектор розвитку регіонів

Розглянуто складові інноваційного розвитку регіонів. Визначено пріоритети щодо розвитку регіонів. Врахований досвід інноваційного розвитку регіонів розвинених країн в процесі визначення пріоритетів розвитку регіонів України.

Ключові слова: інновації, інноваційний потенціал регіону, інноваційна привабливість регіону, інноваційна політика регіону.

Zadorozhnyiuk N. O. Innovative Vector of Regional Development. The components of innovative regional development. Priorities for the development of regions. Included innovative regional development experience of developed countries in the process of prioritizing the development of regions of Ukraine.

Key words: innovations, innovative potential of the region, innovative appeal of regional innovation policy in the region.

Розвиток регіонів в умовах ринкових відносин та посилення їх економічної самостійності набуває особливу актуальність. Саме інноваційний вектор розвитку регіонів сприятиме ефективному використанню природно-виробничого потенціалу, трудових і фінансових ресурсів.

Інноваційний тип розвитку національної економіки значною мірою обумовлений інноваційним потенціалом, привабливістю регіонів, ефективністю державної інноваційної політики тощо. Важливого значення сьогодні набувають саме регіони, їх інноваційний потенціал, створення сприятливих умов та визначення пріоритетних напрямків для їх розвитку. Інноваційний потенціал регіону характеризується забезпеченістю ресурсами інноваційної сфери: науковими кадрами, матеріально-технічною базою, джерелами фінансування, інформаційно-комунікаційними ресурсами, науковими школами та напрямками, інтелектуальною власністю, ефективною роботою різних інноваційних структур. Інноваційний потенціал регіону є базою для виконання фундаментальних і прикладних наукових досліджень, проектно-конструкторських і технологічних робіт, які орієнтовані на вирішення науково-технічних, соціально-економічних та екологічних проблем різних рівнів [1].

Важливо відзначити, що інноваційний потенціал характеризує здатність регіону розвиватися в майбутньому. Тому однією з головних задач щодо розвитку регіону є формування «міцного» інноваційного потенціалу.

Не менш важливого значення має інноваційна привабливість регіону, яка характеризується сприятливим середовищем для інноваційних процесів у регіоні, а саме: можливістю впровадження результатів наукових досліджень та науково-

технічних розробок у виробничий процес; ефективністю впровадження інноваційних проектів, стартапів; фінансовим забезпеченням інноваційної діяльності; ступенем розвитку інноваційної інфраструктури тощо.

Для забезпечення розвитку регіону слід сформувати комплекс принципів та заходів щодо планування, стимулювання та контролю процесів інноваційної діяльності в науково-технічній, виробничій та екологічних сферах. Тобто виникає необхідність в ефективній інноваційній політиці регіону, яка є невід'ємною ланкою між наукою та виробництвом і була б спрямована на створення сприятливого економічного клімату для здійснення інноваційних процесів.

Інноваційний вектор розвитку регіонів передбачає виробництво нововведень, яке характеризується найвищим рівнем рентабельності. У зв'язку з цим зростає частка інтелектуальних продуктів у собівартості товарів індустриального виробництва.

Важливо зазначити, що інноваційний розвиток регіону є закономірним процесом й основою стабільної, соціально-орієнтованої ринкової політики держави. Це обов'язкова складова державної інноваційної політики та один із основних факторів економічного зростання і конкурентоспроможності галузей економіки та використання науково-технічного потенціалу [1].

Впровадження інновацій забезпечує підвищення конкурентоспроможності як окремих суб'єктів господарювання, так і регіонів. Це обумовило зміни у стратегічних орієнтирах регіонів, націлило на інноваційність, творчий, більш креативний пошук, підприємницьку активність і самостійність у вирішенні поточних і перспективних задач щодо розвитку.

Аналіз світового досвіду підтримки інноваційної активності суб'єктів економічної системи свідчить, що регіональна політика в Україні не повною мірою його враховує. В економічно розвинених країнах діє чіткий поділ функцій різних секторів економіки при внеску в загальний стратегічний розвиток. Важливо відзначити, що цей поділ покладено в основу структури витрат на наукові дослідження і розробки. Для забезпечення регіонального розвитку в нашій країні слід адаптувати цей досвід відповідно до особливостей регіонів, їх фінансово-виробничих можливостей, інноваційного потенціалу тощо.

Пріоритетами щодо розвитку регіонів є реалізація ефективної інноваційної політики регіону, націленої на: економічне зростання регіону; інноваційний розвиток та технічне оновлення вітчизняних виробництв; забезпечення енергоефективності виробництва та споживання регіону; підвищення конкурентоспроможності продукції, підприємства та регіону за рахунок впровадження інновацій; використання та примноження інтелектуального потенціалу суспільства.

Аналіз сучасних моделей інноваційного розвитку регіонів розвинених країн показує, що вони в цілому являють собою інтеграцію таких технологій [2]:

- інтелектуальної, що відповідає за розробку планів, формулювання проблем та пошук найбільш ефективних управлінських, а особливо інноваційних рішень. Ця технологія дозволяє знаходити нові інституційні форми, виходячи за межі традиційних наукових установ і університетів);

- управлінської, що направлена на забезпечення реалізації поставлених цілей інноваційного розвитку з урахуванням реальних часових, фінансових, людських та інших ресурсів;

- політичної, необхідної для врахування різних факторів регіонального розвитку, узгодженості інтересів, цілей і пріоритетів різного рівня, формування інноваційної привабливості регіону.

З урахуванням впливу світових тенденцій регіонального розвитку в процесі визначення пріоритетів розвитку регіонів слід враховувати екологічний фактор, на основі чого формувати не тільки інноваційно-, але й екологічно зорієнтовану регіональну політику. Для цього доцільно: забезпечити перехід від соціально-

економічного планування до еколого-соціально-економічного планування розвитку регіонів і міст на законодавчому рівні; забезпечити відповідність українського законодавства до правових норм ЄС з екологічних питань; забезпечити розвиток екологічного партнерства між державними органами влади, підприємницького сектору та громадськістю – підвищити громадську активність у сфері охорони навколишнього природного середовища тощо. Тобто впровадження інновацій не повинно шкодити навколишньому природному середовищу регіону.

Орієнтир щодо інноваційного розвитку регіону разом з коригуванням державної екологічної політики дозволить забезпечити гармонійний розвиток людського потенціалу, економіки і природного середовища.

Список використаних джерел: 1. Макаров М. О. Інноваційний розвиток як основа економічного зростання регіону / М. О. Макаров // *Економічний вісник університету*. – 2009. – № 9-10. – С. 242-249. 2. Морозова Н. Г. Пріоритети розвитку регіональної екологічної політики в контексті євроінтеграції / Н. Г. Морозова // *Міське самоврядування – основа сталого розвитку України : матеріали щорічн. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 16 травня 2014 р.) : у 2 т.* – С. 169–171.

УДК 911.3

Заставецька Леся – доктор географічних наук, доцент кафедри географії та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Палагній Тарас – студент 6 курсу географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Основні причини смертності населення України

У статті проаналізовано головні особливості процесу смертності населення України. Визначено найвищі ризики передчасної смерті населення. Встановлено загальний показник смертності в Україні.

Ключові слова: населення, демографічна ситуація, смертність, здоров'я, охорона здоров'я.

Zastavetska L., Palahnii T. The Main Causes of Mortality in Ukraine. The article analyzes the main features of the process of mortality population Ukraine. Definitely the highest risks of premature death of the population. Set the total mortality rate in Ukraine.

Key words: population, demographic situation, mortality, health, health service.

Актуальність дослідження. На початку XXI ст. у нашій державі продовжується глибока демографічна криза. За період, що минув після проведення Першого Всеукраїнського перепису (5 грудня 2001 р.), населення України скоротилося приблизно на 2,9 млн. осіб. Загальні демографічні втрати за 25 років незалежності досягли 6,5 млн., що перевищує чисельність населення у 12 з 28 держав-членів Європейського Союзу, зокрема Данії, Ірландії, Латвії, Литви, Словаччини, Хорватії, Фінляндії тощо.

Демографічні проблеми провокують негативні явища в багатьох сферах суспільного життя, суттєво змінюють співвідношення різних вікових груп населення, призводять до нестачі людей працездатного віку та кризи пенсійної системи.

Постійне збільшення віку виходу на пенсію – неодмінна плата за низьку народжуваність.

Тому, пріоритетним напрямом державної політики в Україні є збереження здоров'я нації, що знаходить своє відображення у відповідних Законах України, Постановах Кабінету Міністрів України, цільових та міжгалузевих комплексних програмах в сфері охорони здоров'я.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженням проблем сучасної демографічної ситуації в Україні займається велике коло науковців, серед яких слід виділити В. Стешенко, В. Піскунова, Е. Лібанову, Н. Левчук, І. Курило, С. Мельника, О. Рудницького та ін. Однак, в своїх роботах вони більше уваги приділяють вивченню народжуваності, вважаючи її зниження - головним чинником сучасної демографічної кризи. Проте проблемі смертності - як важливої складової погіршення демографічної ситуації, особливостям і тенденціям формування її сучасного рівня приділено недостатньо уваги.

Мета дослідження полягає у виявленні причини смертності та обґрунтуванні функціонально-організаційної моделі збереження здоров'я, попередження передчасних втрат населення працездатного віку.

Виклад основного матеріалу. В теперішній час сімнадцять європейських країн живуть в умовах депопуляції з різними її рівнями. Серед цих країн найгостріше даний процес протікає в Україні.

Слід зазначити, що в тенденціях народжуваності між Україною та більшістю європейських країн немає значних відмінностей. Навпаки, вони свідчать про схожий характер демографічного розвитку на заході і на сході Європи – і не тільки останнім часом, але і за часів існування СРСР. Тож основною причиною, яка зумовила вкрай негативне становище нашої країни на європейському просторі – є смертність. І дійсно, за її рівнем ми посідаємо останнє місце серед європейських країн.

Результати низки досліджень дають змогу стверджувати, що головними особливостями процесу смертності в Україні, окрім надзвичайно високого рівня є, по-перше, велика різниця в рівнях чоловічої та жіночої тривалості життя; по-друге, дуже висока смертність чоловіків, та по-третє, високий рівень смертності від нещасних випадків і від тих захворювань, які світова медицина вже давно і успішно лікує.

Визначено найвищі ризики передчасної смерті населення за причинами в залежності від віку та статі і доведено, що у чоловіків віком до 40 років існував найвищий ризик смерті від зовнішніх причин, хвороб органів травлення та інфекційних захворювань, у 40-49 років – від хвороб органів травлення та інфекційних захворювань, а у 50-59 років – від хвороб системи кровообігу та новоутворень. Серед жіночого населення у віці 15-29 років ризик смерті виявився найвищим від хвороб нервової системи, інфекційних хвороб та від зовнішніх причин смерті; у 30-39 років - від хвороб органів травлення та від новоутворень, а у віці після 40 років – від хвороб системи кровообігу та новоутворень.

Відставання України як європейської держави від розвинутих країн принизливе, якщо згадати, про їх однакові стартові характеристики смертності у середині 60-х років минулого століття. Сучасна криза звела нинішні параметри режиму смертності в Україні до рівня показників слаборозвиненої країни, яка не здатна контролювати соціальну ситуацію в цілому і епідеміологічну ситуацію зокрема.

Загальний показник смертності в Україні (14,7 на 1000 нас., 2014 р.), незважаючи на його зниження за останні роки, залишається занадто високим. Максимальних втрат зазнає населення у працездатному віці. Глибокий розрив у показниках середньої очікуваної тривалості життя українських чоловіків та жінок (близько 12 років) формується внаслідок чоловічої надсмертності в інтервалах працездатного віку.

Порівняльний аналіз показників смертності в Україні та в Європейському Союзі, а також аналіз європейських і вітчизняних стратегій в сфері охорони здоров'я і демографічної політики свідчить про існування значних резервів їх скорочення в нашій країні.

Напрями проведення державою ефективної політики в сфері охорони здоров'я, зокрема, попередження передчасної смертності, мають ґрунтуватися на профілактичних стратегіях, положеннях загальноєвропейських і національних комплексних програм, міжсекторальній взаємодії міністерств і відомств щодо численних аспектів створення сприятливого довкілля для людини і суспільства.

Висновки. Для зниження смертності в Україні система охорони здоров'я має набути принципово нових якісних характеристик тільки за умови формування в суспільстві думки про те, що здоров'я кожної людини є одним із головних стратегічних ресурсів. Кожний громадянин має усвідомити, що його здоров'я є важливим показником матеріального благополуччя, необхідною умовою процвітання кожної сім'ї та всієї нації. Нинішній стан здоров'я населення України потребує переорієнтації медичної науки і практики на первинну профілактику захворювань, на формування здорового способу життя кожної людини і суспільства в цілому.

Список використаних джерел : 1. Динаміка стану здоров'я населення України та регіональні особливості / під ред. В. М. Коваленка, В. М. Корнацького. – К. : Нац. наук, центр «Ін-т кардіології ім. акад. М. Д. Стражеска» НАН України, 2012. – 211 с. 2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>. 3. Донцова А. Ю. Проблеми зменшення середньої тривалості життя в Україні / А. Ю. Донцова, А. О. Левченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_10_2/stat_10_2/57.doc. – Назва з екрана. 4. Здоров'я населення України : база даних «Здоров'я для всіх», центр медичної статистики МОЗ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://medstat.gov.ua/ukr/news.html>.

УДК 332.1

Козакова Олена – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком Одеського національного політехнічного університету

Організаційні аспекти парадигми сталого розвитку регіонів

Розглянуто проблему реалізації парадигми сталого розвитку регіонів, показано необхідність формування механізму управління регіональною системою в контексті сталого розвитку.

Ключові слова: парадигма, сталий розвиток регіону, механізм управління.

Kozakova O. M. Organizational Aspects of the Paradigm of Regions Sustainable Development. Was researched the issues of paradigm implementation of regions sustainable development, highlighted the necessity of creation the regional system controlling mechanism, in context of sustainable development.

Key words: paradigm, regions sustainable development, controlling mechanism

В сучасних умовах інтеграції та глобалізації світової економіки регіональний розвиток є складним, динамічним процесом, що активізує пошук нових парадигм у дослідженні регіональних систем. Парадигма (від грец. приклад, взірець) у загальному значенні – це теоретико-методологічна модель постановки питань,

концептуальна схема, що включає основоположні передумови, методи дослідження та способи вирішення виявлених проблем [1, с. 368].

Серед підходів, пов'язаних з формуванням та узагальненням досліджень регіонального розвитку, в центрі уваги наукової спільноти перебуває парадигма сталого розвитку регіонів. Дослідженню проблем регіонального розвитку в контексті сталого розвитку присвячені роботи іноземних та вітчизняних науковців: Г. Брундланд, Г. Дейлі, Б. Хьюс, А. Оніші, Г. Гутмана, М. Долішнього, З. Герасимчук та інших. Разом з тим, незважаючи на значні розробки теоретико-методологічних засад сталого розвитку, недостатньо визначеними залишаються питання реалізації сталого розвитку у практичній діяльності. Реалізація будь-якої парадигми у практиці господарювання має втілюватися у сукупності закономірностей, принципів, методів організації процесу, у побудові механізму управління розвитком.

Сталий розвиток – це розвиток, що задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Сутність такого розвитку можна звести до трьох ключових понять: потреби, можливості та обмеження, тобто це баланс між потребами і можливостями через обмеження. В цьому плані суттєво підвищується роль регіонів, про що свідчить досвід розвинутих країн, в яких за останні десятиліття спостерігається перенесення центру реалізації парадигми сталого розвитку на регіональний рівень. Результатом такого «зміщення» є трансформація системи територіальних організаційних форм продуктивних сил, самого устрою суспільства.

З позиції системного підходу регіон є відносно відокремленою системою в державі. Це система: 1) суспільного відтворення як сукупності різних галузей, підприємств, які охоплюють виробництво, розподіл, обмін та споживання товарів і послуг; 2) соціально-економічних відносин з різними формами власності, з характерною концентрацією населення, капіталу і праці; 3) господарських взаємозв'язків з іншими регіонами як сукупністю відносин, пов'язаних з певним ступенем спеціалізації та кооперації праці; 4) соціально-екологічних відносин щодо самого середовища розміщення та функціонування продуктивних сил. На цій основі сталий розвиток визначає регіон як цілісну систему економічних, соціальних та екологічних елементів. Сталість розвитку регіону поєднує прагнення досягти високого рівня розбудови продуктивних сил завдяки мобілізації внутрішніх і зовнішніх можливостей та зміну ціннісних пріоритетів людини [3, с. 219].

Парадигму сталого розвитку можна по-різному інтерпретувати. В ході її реалізації в залежності від особливостей того чи іншого регіону можна використовувати різні програми, принципи, методики та інструменти. Між тим, всі їх треба розглядати через призму механізму управління елементами регіональної системи. Будь-який механізм описує структуру у дії, тобто характеризує взаємозв'язки між елементами системи, їх внутрішню організацію [2, с. 321].

У загальному вигляді механізм управління регіональною системою в контексті сталого розвитку може бути представлений як структура дії синергичного ефекту організаційних елементів на рівні держави, регіону та підприємств, взаємодія яких має утворювати комплексну збалансовану «економіко-соціо-екологічну систему». На цій основі мають продукуватися (відтворюватися) економічні, соціальні та екологічні зміни на підприємстві, в галузі, регіоні та в суспільстві взагалі.

На наш погляд, такий механізм має складатися з наступних структурно функціональних блоків:

- позиціювання регіону щодо його місця в країні відносно інших регіонів;
- визначення факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, можливостей та загроз для сталого розвитку регіону;
- прогнозування і планування сталого розвитку регіону;
- інформаційне та комунікаційне забезпечення процесу сталого розвитку;

- контроль діяльності підприємств, галузей, міжгалузових об'єднань тощо та регіону в цілому щодо реалізації парадигми сталого розвитку.

Кожен блок представленої структури має включати систему організаційних елементів, які пов'язані між собою і визначають зміст, направленість та інтенсивність управління процесом. Так, позиціювання регіону передбачає необхідність урахування потреб регіону, його можливостей, оцінки стану економічного, соціального та екологічного потенціалів. На основі перших двох блоків можливий вибір альтернативних стратегій розвитку регіону та визначення відповідних стратегій для окремих галузей, підприємств, які мають значний вплив на елементи регіональної системи. Визначення стратегій стосується і окремих форм територіальної організації продуктивних сил, які охоплюють декілька регіонів. Планування та прогнозування сталого розвитку регіону передбачає формування відповідного комплексу цілей, завдань, методів, форм та інструментів реалізації. В свою чергу інформаційне забезпечення сталого розвитку регіону надає йому керований характер. Сучасні інформаційні технології дозволяють моделювати різні варіанти напрямків розвитку та прогнозувати їх результати. Комунікаційне забезпечення сприяє розширенню та укріпленню зв'язків із внутрішнім та зовнішнім середовищем, веде до зниження рівня загроз та підвищення можливостей щодо реалізації сталого розвитку. Структура контролю має забезпечувати правильну оцінку реальної ситуації і надавати менеджменту можливість вживати дієві заходи щодо вирішення проблем, які виникають.

Отже, розробка механізму управління сталим розвитком регіону потребує комплексного підходу та повної узгодженості всіх його елементів.

Список використаних джерел: 1. Економічна енциклопедія : у трьох томах. Т. 2 / Редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Вид. центр «Академія», 2001. – 848 с. 2. Мочерний С. В. Методологія економічного дослідження / С. В. Мочерний. – Львів : Світ, 2001. – 415 с. 3. Регіональна економіка : Навч. посіб. / Збарський В. К., Мацибора В. І. та ін. – К. : Каравела, 2012. – 280 с.

DOI 10.1007/s13593-015-0284-8

Lemekhova Anastasiia – M2 CLUES
student, AgroParisTech, Paris, France

*Supervisor: **Sabine Houot** – INRA Research
Director Unité Mixte de Recherche ECOSYS
/ Pôle SCIENCE DU SOL*

Anaerobic digestion: agricultural, economic and environmental solution

In the article anaerobic digestion of organic waste is considered as a possible solution to current concerns, such as: sustainable development of agriculture, energy security and environmental threats related to excess use of mineral fertilizers. Benefits of application of products issued of anaerobic digestion for different aspects were analyzed together with possible drawbacks.

Key words: anaerobic digestion, digestate, biogas, ammonia emissions.

Лемехова А. С. Анаеробна переробка: вирішення сільськогосподарських, економічних та екологічних проблем. В тезах розглянуто анаеробну переробку органічних відходів як можливе вирішення нагальних проблем сьогодення: стійкого розвитку сільського господарства, енергетичного забезпечення та екологічних загроз. Переваги та можливі

недоліки застосування продуктів анаеробного процесу таких як дигестат для різних аспектів життя було проаналізовано.

Ключові слова: анаеробна переробка, дигестат, біогаз, випаровування амоніаку.

The development of anaerobic digestion is a possible way to ensure sustainable agriculture, availability of renewable energy sources and solutions to environmental risks, related with intensive agriculture. Intensive soil practices including fertilization with mineral fertilizers lead to high costs, nitrate pollution of superficial waters and loss of soil carbon. Moreover, fossil fuels resources for constant increasing energy requirement are limited and according to numerous scientific forecasts may soon be exhausted. Furthermore, energy obtained from fossil fuels has a detrimental effect on the condition of natural environment, contributing to its degradation, greenhouse gas effect and climate change. To face these problems, we need to implement alternative way of behavior and new innovative technologies. One of these solutions is anaerobic digestion which combines a solution to three main pillars of our existing: agriculture, economics and environment.

Anaerobic digestion (AD) is, similarly to composting, a treatment option for stabilization of biogenic wastes leading to two main compounds: residual product or digestate and biogas (Fig.1) [3, p.1].

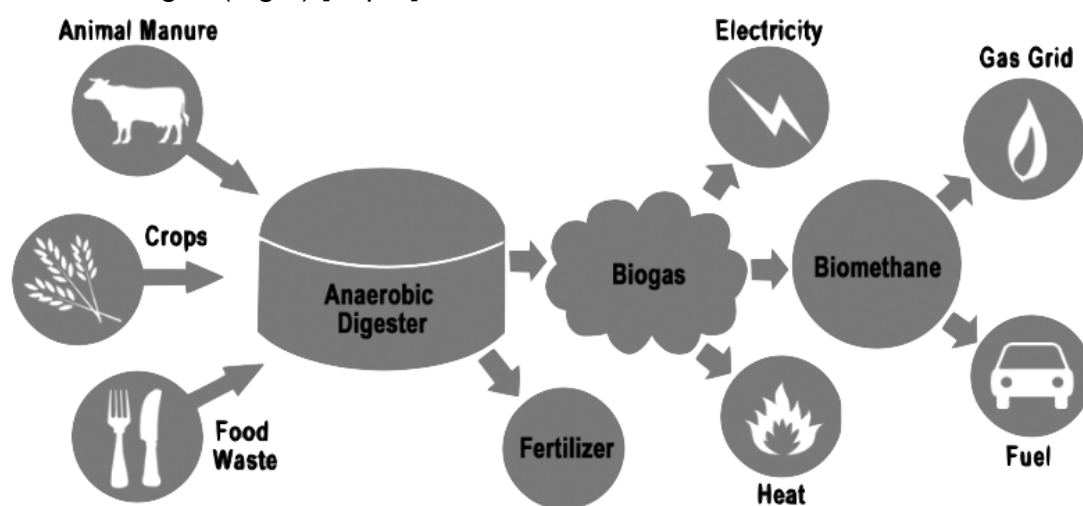

Fig. 1. Scheme of anaerobic digestion process

Waste substrates are coming from agriculture, food industry or urban areas and include livestock effluents, energy crops and sewage sludge, household biowastes or organic waste from food retails or restaurants. The processes during anaerobic digestion are: hydrolysis, acidogenesis, acetogenesis, and methanogenesis. Hydrolytic and acidogenic bacteria use enzymes to catalyze hydrolysis of complex organic materials into smaller units. Then acidogenic bacteria utilize these smaller substrates. Methane and carbon dioxide are produced by methanogenic bacteria after metabolizing acetate, hydrogen and carbon dioxide. Alcohol and volatile fatty acids are oxidized by acetogenic bacterial symbiotically with methanogens. The AD process depends on parameters such as pH, temperature, C/N ratio, organic loading rate, reactor design, inoculums and hydraulic retention time in relation to kinetics of microbial populations.

AD generates benefits:

- *at the farm level* : creation of activities; additional income (sales of electricity); coverage of heat requirements in a context of rising energy costs; improved fertilizer management (better assimilation by plants, reduction of odors, reduced dependence on fertilizers minerals); diversification of markets for crops and crop residues that can be methanated.

– *for the neighborhood*: reduction of odors related to storage and spreading of livestock manure; controllable landscape integration: burial vats or landscaping for example.

– *for stakeholders*: economic development; creation of a local recycling and recycling sector of organic waste; provision of green energy (heat, biomethane) for companies; improvement of the image of companies using new services (use of green energy, recycling of waste); creation of activities around the construction and operation of the biogas plant.

– *For local communities*: increased economic attractiveness in connection with the use of heat; gain in energy autonomy of the territory through biogas, which could lead to energetic independence of farms at local scale; control of waste treatment costs: reduction of waste, transportation costs, reduced costs associated with the "waste"; potential for new activities: tourist or educational route of renewable energies, for example [1, p.7].

– *At the global scale*: reduction of greenhouse gas emissions through the capture of methane (CH₄) emissions that occur naturally during the storage of manure animal products, energy recovery of CH₄ captured (as electricity, heat or biomethane) in substitution of another potentially gas-producing energy, the substitution of mineral fertilizers whose production is very consuming fossil energy by fertilizers renewable resources (return to the soil of the organic matter bio-waste, reduction in the transport of waste).

More precisely the interests of digestates in agriculture are described in this article. They can be considered both as organic amendments or organic fertilizer, as they contain considerable amounts of mineral elements (nitrogen, phosphorus, potassium). The main direct effects of anaerobic digestion for crops are short-term effects on soil microbial activity and changes on the soil microbial community. Soils treated with liquid digestate displayed the highest microbial biomass, nitrogen mineralization rate and potential ammonia oxidation, the bulk density reduce and increased saturated hydraulic conductivity and moisture retention capacity of soils.

However, digestate applications are relatively new practice, and applications of biogas digestates and their impacts on the environment and human health are still unexplored enough, compared to traditional organic amendments (manures, composts and sewage sludge). It is evident that anaerobic digestion could have a higher potential to harm the environment and human health when improperly handled and managed [2, p. 4]. Among hazards the main are: higher NH₃ emission potential than undigested animal manures and slurries; high Cu and Zn concentrations in digestates from co-digestion of pig and cattle slurry feedstock which could menace the sustainability of agricultural soils and high Mn concentrations in digestates can induce Mn toxicity in agricultural soils, upon repeated applications. It is worth mentioning that the fertilizer efficiency of liquid digestates depends upon factors such as the nature of the feedstock, the method of storage and handling and the method of field applications. Ammonia emission (NH₃) from AD is affected by management and environmental factors such as storage conditions, methods of application, concentrations of ammonia in the digestate, pH, temperature and air velocity, surface area and moisture [2, p. 4].

To sum up, it is worthy to say that despite the positive influence of anaerobic digestion on several aspects, there are left many uncertainties. Thus, more specific studies are needed to advance knowledge on AD and their contribution to a sustainable agriculture and environmentally friendly way of living.

Bibliography: 1. Möller, K. "Effects of anaerobic digestion on soil carbon and nitrogen turnover, N emissions, and soil biological activity. A review." INRA and Springer-Verlag, Agron. Sustain. Dev. 35: 1021-1041 (2015). 2. La méthanisation à la ferme, Guide/ ISBN: 978-235-380-052-2/ Référence ADEME 7201, 20 p. (2011). 3. Nkoav, R. "Agricultural benefits and

УДК 911.3

Мандрик Ірина – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Структурні зміни у господарському комплексі Ківерцівського району за роки незалежності

Розглянуто динаміку змін у господарському комплексі Ківерцівського району за роки незалежності. Виявлено структурні зміни у промисловості, сільському господарстві та сфері послуг району. Визначено основні проблеми та перспективні напрями розвитку господарства Ківерцівського району.

Ключові слова: господарський комплекс, структура, Ківерцівський район.

Mandryk I. P. Structural Changes In the Economic Sector of the Kivertsi Region Since Independence. As the title implies the article describes the dynamics of changes in the economic complex of Kivertsi region since independence. The common issues were determined in the structural changes of industry, agriculture and service areas. The text gives a valuable information on the main problems and future directions of the Kivertsi district economy.

Key words: economic complex structure, Kivertsi district.

На структуру господарського комплексу Ківерцівського району великий вплив справило здобуття державності й ринкові реформи останніх двох десятиліть. За роки незалежності у господарстві району відбулися значні зміни, які призвели до скорочення частки виробничої сфери (промисловості й сільського господарства) збільшення частки сфери послуг у виробництві валової продукції. Роздержавлення й приватизація підприємств призвели до зміни форм власності, зокрема різкого збільшення колективних і приватних підприємств і значного зменшення державних підприємств.

Для порівняння нами проаналізовано статистичні дані за 1990 і 2014 роки і виявлено зміни у галузевій і організаційно-управлінській структурі господарського комплексу Ківерцівського району.

Закриття і ліквідація промислових підприємств загальносоюзного і республіканського підпорядкування, реорганізація колгоспів викликали значне скорочення штатних працівників (з 20,6 тис. у 1990 р. до 8,4 тис. у 2014 р.) та значні зміни у структурі зайнятості населення Ківерцівського району. Якщо у 1990 р. майже половина усіх працівників району була зайнята у сільському господарстві, то у 2014 р. – лише 6 % штатних працівників. Натомість частка зайнятих у сфері послуг зросла з 26 % у 1990 р. до майже 75 % у 2014 р.

За роки незалежності змінилася галузева структура промисловості Ківерцівського району. Якщо у 1990 р. провідними галузями промисловості були лісова і деревообробна промисловість, машинобудування і металообробка, харчова і легка промисловість, то у 2014 р. поряд з лісовою і деревообробною промисловістю найбільшу частку у виробництві продукції становили харчова, хімічна і нафтохімічна промисловість. Натомість частка машинобудування і металообробки у виробництві промислової продукції зменшилася з 22 % у 1990 р. до 1,7 % у 2014 р. Це пов'язано, насамперед, із припиненням виробництва на Ківерцівському механічному заводі,

який за часів СРСР мав загальносоюзне підпорядкування. Новою галуззю промисловості стала хімічна і нафтохімічна, частка якої у 2014 р. становила майже 3% у загальному обсязі реалізованої продукції. Ця галузь представлена виробництвом виробів з поліетилену (ТОВ «Селла Пак-Україна», м. Ківерці); ванн із склопластику (ТОВ «ТІМ – пласт груп», м. Ківерці); лакофарбової продукції та металопластикових вікон (ТОВ «Атлант Плюс», м. Ківерці) [2].

Протягом останніх десятиріч відбулися негативні зміни у структурі сільського господарства Ківерцівського району. Якщо у 1990 р. провідною галуззю сільського господарства було тваринництво, то у 2014 р. стало рослинництво (61,3 % виробленої продукції), що пов'язано із значним зменшенням поголів'я худоби та низькими закупівельними цінами на продукцію тваринництва. У 1990 р. основними галузями сільського господарства були тваринництво молочно-м'ясного напрямку, зернове господарство та вирощування цукрових буряків. За роки незалежності фактично зникли такі підгалузі як вівчарство та льонарство. Натомість, за останні роки в районі зростає виробництво ріпаку, сої та овочів, а також швидкими темпами розвиваються такі галузі тваринництва як птахівництво, бджільництво та рибальство.

У 1990 р. сільськогосподарську продукцію в районі виробляли 26 колгоспів, племрадгосп «Олицький», відгодівельний радгосп, у яких працювало 9400 осіб [1]. Завдяки ринковим перетворенням та суспільним процесам на селі суттєво змінилася роль особистих селянських господарств як виробників сільськогосподарської продукції. На даному етапі фермерським та особистим сільськогосподарським підприємствам вдається утримувати лідируючі позиції у виробництві картоплі та овочів. В особистих селянських господарствах виробляється 94 % м'яса, 98 % молока, 100 % яєць [2].

Структурні зрушення у господарському комплексі Ківерцівського району пов'язані із значним збільшенням частки зайнятих у сфері послуг із 26 % у 1990 р. до 75 % у 2014 р. У 1990 р. сфера послуг у районі була розвинена недостатньо. Хоча були представлені основні галузі соціальної сфери, але рівень забезпеченості населення району послугами був значно нижчим нормативних показників. У 2014 р. найбільша кількість працюючих припадала на галузі соціально-культурної сфери – освіту, культуру, охорону здоров'я.

В останні роки швидкими темпами розвивається туризм. Район є піонером у розвитку «зеленого туризму» на Волині. Приймають туристів агросадиби в селах Жидичин, Озеро, Холоневичі, Бодячів, Дачне. Для розміщення і відпочинку туристів на території району побудовано ряд закладів розміщення, зокрема готель «Сяйво» (с. Тростянець), готельно-ресторанний комплекс «Сяйво-люкс» (м. Ківерці), «Озерецькі бані» (с. Озерце) та ін. [2].

Загалом структурні зміни у господарському комплексі вказують на негативні тенденції у соціально-економічному розвитку Ківерцівського району. Сьогодні в районі існує чимало проблем, які потребують швидкого вирішення. Зокрема, це: демографічна криза, високий рівень безробіття, низька заробітна плата, низька якість надання послуг, низький рівень фінансування галузей соціальної сфери, дуже погана якість доріг, однобокість галузевої структури промисловості, низька ефективність сільськогосподарського виробництва тощо [3].

Підсумовуючи вище сказане, вважаємо, що основними пріоритетними напрямками розвитку господарства району є: залучення інвестицій в економіку району і створення нових робочих місць; забезпечення належних умов для розвитку освіти, культури, медицини; забезпечення виділення коштів на якісний ремонт доріг місцевого значення; підвищення ефективності промислового і сільськогосподарського виробництва за рахунок інноваційно-інвестиційної діяльності.

Список використаних джерел: 1. Про соціально-економічне становище району. – Ківерці : Відділ статистики у Ківерцівському районі, 1991. – 31 с. 2. Соціально-економічний стан Ківерцівського району у 2014 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kivadm.gov.ua/article/socialno-ekonomichnyy-stan-kivercivskogo-rayonu-u>. 3. Стратегія розвитку Ківерцівського району на 2007-2020 роки / опрацювання Маріуш В. Сенкевич, Тереса Шот-Гобрись. – Ківерці, 2007. – 127 с.

УДК 911.3

Мельник Людмила – кандидат географічних наук, науковий співробітник НДС «Регіональних проблем економіки і політики» географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Кривець Ольга – кандидат географічних наук, науковий співробітник НДС «Регіональних проблем економіки і політики» географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Батиченко Світлана кандидат географічних наук, молодший науковий співробітник НДС «Регіональних проблем економіки і політики» географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Просторові трансформації в промислових зонах міст Луцька та Херсона

Здійснено дослідження трансформаційних процесів в модельних містах: Луцьк та Херсон, обрано тестові ділянки. Тестову ділянку та місто як модельне визначено за допомогою дотримання принципів територіальної цілісності, доступності, перспективності. Старі промислові зони міста Луцька та Херсона є предметом дослідження. Також проведено історико-географічний та порівняльно-географічний аналіз промислових зон. Виявлено рівень модернізації та визначено ядра трансформації досліджуваних зон.

Ключові слова: просторові трансформації, функції міст, зміна функцій, модернізація, ядра трансформацій.

Melnyk L., Kryvets O., Batychenko S. Spatial Transformation in The Industrial Areas of Lutsk and Kherson. The paper analyses the level of spatial transformation in the city of Lutsk and Kherson, which was chosen as a model city in our research. The model city and the limits of the test area were determined using the principles of territorial integrity, availability, and prospectivity. An old industrial zones of Lutsk and Kherson are the subject of research. The development of industrial zones are analyzed by using the comparative-geographic and historical-geographic methods. The modernization level and core of spatial transformation are defined.

Key words: spatial transformation, city functions, function transformation.

В місті Луцьку ми досліджували район – Яровиця, а в місті Херсон район – ХБК. Це промислові зони в межах тестових ділянок. Для більш повного уявлення про розвиток даних територій, проаналізували їх історію. Так в місті Луцьк сучасна вулиця Івана Франка в історичному вимірі була головною вулицею села Яровиця. На початку ХХ століття село Яровиця увійшло до складу міста Луцьк, і відповідно розпочалося будівництво невеликих підприємств. Пізніше вулиця забудовується

окремими садибами котеджного типу з горішніми кімнатами [2, с. 55]. Активно забудовувався район Яровиці як житловий масив у післявоєнні роки.

Тестова ділянка у місті Херсон – це житловий мікрорайон «Херсонський бавовняний комбінат» (ХБК), що розташований у Дніпровському районі міста Херсон. Ділянка є прикладом старопромислового житлового мікрорайону, який почали забудовувати в 50-их роках ХХ століття. Він був побудований для працівників Херсонського бавовняного комбінату, який було відкрито в 1952 році. У 2013 році комбінат припинив роботу. Більшість жителів мікрорайону були працівниками ХБК. Із закриттям фабрики мікрорайон почав занепадати.

В наш час колишнім промисловим зонам притаманний процес ревіталізації при чому як в місті Луцьк так і в місті Херсон. Проте він має різний характер. Так в місті Луцьк в межах вулиць Івана Франка, Винниченка та Яровиця, в центрі Луцька, на території комбінату хлібопродуктів, збудовано житловий квартал площею 3 га. Заміна промислової функції на житлову характерна для ділянки площею 3,2 га, яка обмежена вулицями Рівненська, Дубенська і Авторемонтна. Великий житловий масив площею 40 га з'являється неподалік центральної частини міста, на проспекті Свободи, вулицях Шопена, Кліма Савура, Задворецької, вздовж річки Сапалаївки. Нові житлові багатоповерхівки витісняють приватні будинки, більшість з яких побудовані в 60-70-ті роки ХХ століття. На даний момент заводи та підприємства в межах виділеної тестової ділянки Яровиця є ветхими, територія навколо в аварійному стані, за винятком пивного заводу. Проте, не дивлячись на це, колишня територія промислової зони Яровиця почала інтенсивно забудовуватися новим житловим масивом, що дало поштовх до змін індустріальної функції на житлову.

Таблиця 1

Функціональні перетворення міського простору в межах промислових зон у модельних містах дослідження*

Луцьк	Херсон
1) ріст житлового будівництва в промисловій зоні; 2) джентрифікація – заміна індустріальної функції на житлову; 3) джентрифікація – заміна індустріальної функції на обслуговуючу; 4) комерціалізація житлових приміщень.	1) джентрифікація – заміна індустріальної функції на обслуговуючу; 2) високий рівень модернізації об'єктів лише безпосередньо в ядрі трансформацій; 3) комерціалізація житлових приміщень.

*(розроблено та складено авторами)

В місті Херсон процес ревіталізації почався в 2012 році з відкриттям торгівельно-розважального центру «Фабрика» в приміщенні 3-ого корпусу ХБК. Промислова функція зникає, а замість неї з'являється і починає переважати функція обслуговування населення, бо ТРЦ об'єднує в собі найрізноманітніші заклади сфери послуг. Також у приміщенні 2 корпусу, зі сторони вулиці Залаегерсег, точково розміщена незначна кількість об'єктів обслуговування (мозаїчно розміщені). Інші корпуси фабрики не зазнали ревіталізації. Та в промисловій зоні ще є два підприємства, які й досі функціонують – ТЕЦ ХБК (почала працювати в 1959 році) та «Херсонтранссервіс» [3]. На території мікрорайону є об'єкти, що втратили «стару» функцію та не набули нової. Так втрачена рекреаційна функція скверу, що розташований на вулиці Залаегерсег, вздовж фабрики: він перебуває в занедбаному стані. Колишній кінотеатр «Супутник» втратив свою рекреаційну функцію та перебуває в занедбаному стані. Саме промислова зона стала осередком

трансформаційних процесів у межах тестової ділянки. Саме 3-й корпус, непрацюючого ХБК, став ядром трансформації. Після ревіталізації цей корпус перетворився на ТРЦ «Фабрика», територія навколо має високий рівень благоустрою. На жаль, процес ревіталізації не набув дифузійного характеру. Поки не спостерігається поширення процесу ревіталізації та модернізації серед об'єктів, що розміщені навколо ТРЦ. Насамперед це корпуси ХБК, інші промислові об'єкти, що розташовані поруч та об'єкти житлової забудови. Хоча з часу відкриття ТРЦ «Фабрика» вже пройшло 4 роки, але просторових трансформацій в межах мікрорайону більше не відбулося. Проте, не зважаючи на це, ТРЦ «Фабрика» – об'єкт сфери обслуговування міського та регіонального значення. Для містян функціонування даного ТРЦ – це не лише можливість отримання торгівельних послуг, але й отримання різноманітних рекреаційних послуг. В ТРЦ «Фабрика» розміщуються заклади торгівлі, ресторанного бізнесу, спорту, розваг.

Отже, в модельних містах спостерігаємо як по-різному відбуваються процеси ревіталізації. В місті Луцьку проблему дефіциту наділів під житлову забудову в місті вирішують шляхом зведення житла на землях колишніх заводів, складів, непрацюючих підприємств. Даний процес характерний і для вулиць Винниченка та Франка. Для міста Луцьк притаманні такі функціональні перетворення: ріст житлового будівництва в промисловій зоні; джентрифікація – заміна індустріальної функції на житлову; джентрифікація – заміна індустріальної функції на обслуговуючу; комерціалізація житлових приміщень. А в місті Херсон є багато непрацюючих фабрик, але їх територія не ревіталізується. І не дивлячись на те що є потужне ядро трансформацій і промислова функція зникла та в процесі ревіталізації виникла нова – обслуговування населення, дифузійні процеси не відбуваються. Для міста Херсон притаманні наступні функціональні перетворення: джентрифікація – заміна індустріальної функції на обслуговуючу; високий рівень модернізації об'єктів лише безпосередньо в ядрі трансформацій; комерціалізація житлових приміщень.

Список використаних джерел: 1. Дністрянський М. С. Галицько-Волинська держава // Кордони України / М. С. Дністрянський. – Львів : Світ, 1992. – С. 17-20. 2. Історія міст і сіл УРСР. Волинська область. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1970. – 746 с. 3. Історія міст і сіл Української РСР. Херсонська область. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1971. – С. 108–114. 4. НЕ Официальный сайт истории города Херсона [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.mycity.kherson.ua/istoriya/1978-1997-gody/1986-god.html>.

УДК 911.3

Поручинська Ірина – кандидат географічних наук, старший викладач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі України
Швайко Андрій – студент 6 курсу географічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі України

Аналіз зовнішньоторговельної діяльності Волинської області з прикордонними державами

Проаналізовано стан зовнішньої торгівлі товарами та послугами Волинської області. Охарактеризовано обсяги експортно-імпортних операцій регіону, їх географічну та товарну структуру.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт.

Poruchynska I. V., Shvajko A. An Analysis of Foreign Trade Activity of the Volyn Area With the Frontier Statesan. The state of the external shipping commodities and services of the Volyn area is analyzed. The volumes of export-import operations of region, them regional and commodity pattern are described.

Key words: foreign trade, export, import.

Зовнішньоторговельна діяльність є однією з найрозвинутіших форм зовнішніх економічних відносин, розвиток якої є необхідною передумовою регіонального міждержавного співробітництва. Волинська область характеризується вигідним економіко-географічним положенням, позитивною стороною якого є сусідство з Польщею та Білоруссю, завдяки чому область має можливість розвитку такої важливої складової економіки, як зовнішня торгівля.

Питома вага Волинської області у зовнішній торгівлі України товарами складає по 1,7 % експорту та імпорту, а у зовнішній торгівлі послугами – 0,5 % та 0,3 %. Зовнішня торгівля товарами та послугами області здійснюється з 106 країнами світу, важливе значення серед яких належить Польщі та Білорусі [2].

Загальний товарний оборот з Польщею і Білоруссю у 2016 році складав 496,6 млн. дол. США, що становило 29 % всього товарного обороту області. Більша половина, а саме 284,5 млн. дол. США, або 57,3 % припадає на оборот з Білоруссю, і 212,1 млн. дол. США (42,7 %) – з Польщею.

В зовнішній торгівлі з Білоруссю імпорт суттєво переважає експорт, відповідно торгівельне сальдо є від'ємним і становить -219,5 млн. дол. США. Натомість торгівельне сальдо з Польщею є додатним і становить 39,1 млн. дол. США, оскільки область більше експортує в сусідню країну, ніж імпортує з неї [1].

Найбільші обсяги як експорту, так і імпорту товарів здійснювали підприємства міст Луцька, Нововолинська, Володимир-Волинського та Луцького району, на які припадає близько 90 % всього зовнішньоторговельного обороту.

Волинь експортувала комплекти проводів, які використовуються в моторних транспортних засобах, сири всіх видів, підшипники роликові конічні, насіння свиріпи або ріпаку, підшипники кулькові, моторні транспортні засоби, листи для клеєної фанери, інші меблі, олія соняшникова, лісоматеріали розпиляні, інші плити, листи, плівки з полімерів пропілену, казеїн, меблі дерев'яні, кукурудза, плити деревостружкові них 82,6 % в Польщу і 17,4 % – в Білорусь. Імпортовано послуг на 5154,9 тис. дол. 90,2 % – з Польщі, 9,8 % – з Білорусі [1].

Серед експортованих переважають послуги, пов'язані з роздрібною торгівлею пальним, в обробній промисловості та транспортні. Структуру імпорту формують послуги, пов'язані з роздрібною торгівлею пальним, транспортні, послуги готелів і ресторанів та пов'язані з ліцензійною діяльністю.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій у Волинську область складає 246,3 (OSB), трансформатори електричні, кетчуп та інші томатні соуси, молочна сироватка у порошку [3].

Номенклатуру товарів, придбаних в іноземних державах, сформовано, в основному, за рахунок транспортних засобів, машин, апаратів і механічних пристроїв, паливно-мастильних матеріалів, каучуку, гуми, чорних металів та виробів з них, готових харчових продуктів, полімерних матеріалів, недорогоцінних металів та виробів із них.

Крім торгівлі товарами з Польщею та Білоруссю здійснювалась також торгівля послугами. Зокрема, загальний оборот торгівлі послугами у 2016 р. становив 8331,3 тис. дол., що складає 12,4 % від усього обороту послугами в області. Експортовано послуг на 3176,4 тис. дол., з млн. дол. Частка польського капіталу становить 1,5 %,

що відповідає 36,2 млн. дол., а частка білоруського капіталу – 0,2 % (0,6 млн. дол.) [1].

Польські інвестори вкладали валютні та матеріальні цінності здебільшого у розвиток виробничої сфери, зокрема деревообробної та харчової галузей, банківської справи. Капіталовкладення з Польщі зосереджені також у підприємствах, що займаються торговельно-посередницькою діяльністю та надають різноманітні послуги, зокрема транспортні.

Основними стратегічними напрямками розвитку зовнішньоторговельної діяльності Волинської області є збільшення обсягів експорту високотехнологічної продукції машинобудування та конкурентоспроможної продукції сільського господарства, нарощування експортного потенціалу в туристичній та рекреаційних сферах, а також розширення географії ринків збуту товарів та послуг.

Список використаних джерел: 1. Офіційний сайт Головного управління статистики Волинської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>. 2. Стаднюк Т. В. Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі Волинської області / Т. В. Стаднюк, Т. О. Шматковська // Економічний аналіз : зб. наук. праць / редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ "Економічна думка", 2016. – Т. 23. – № 1. – С. 79–87. 3. Ягодинська митниця оприлюднила країни – найбільші експортери та імпортери Волині [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://4vlada.com/rivne/30613>.

УДК 911.3:33

Самчук Дмитро - студент 5 курсу
географічного факультету
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки
Потапова Алла – кандидат географічних
наук доцент кафедри економічної та
соціальної географії Східноєвропейського
національного університету імені Лесі
Українки

Трактування понять «конкуренція» та «конкурентоспроможність» у сучасності регіону

Розглянуто основні поняття «конкуренція» та «конкурентоспроможність». Проаналізовано їх суть та значення. Показано необхідність конкурентоспроможності регіону на локальному рівні.

Ключові слова: регіон, конкуренція, конкурентоспроможність.

Samchyk D., Potapova A. The Interpretation of the Concepts of "Competition" And "Competitiveness" In the Present State of the Region. We have reviewed the basic concepts of geography – competition and competitiveness. Analyzes the essence of the concept of "competition" in social geography. We have shown the necessity for regional competitiveness at the local level.

Key words: region, competition, competitiveness.

В умовах ринкової економіки на часі постає питання самостійного розвитку регіонів, а саме, забезпечення їх конкурентоспроможності. Конкуренція – це суперництво або боротьба між окремими приватними товаровиробниками за

найбільш вигідні умови виробництва і збуту товарів, за одержання найвищого прибутку. Конкуренція передбачає необхідність досягнення високої та найвищої результативності, засвідчує конкурентоздатність регіону. Формування та активізація регіональної конкурентоспроможності є однією із необхідних передумов забезпечення сталого розвитку регіону.

Одним із основних чинників конкурентоспроможності є трудовий потенціал, який забезпечує регіон трудовими ресурсами певної кваліфікації. Природно-ресурсний потенціал забезпечує ресурсами і є необхідним чинником для розвитку виробничого потенціалу. Інноваційний, інвестиційний та фінансовий потенціали дозволяють впроваджувати нові технології та сприяють конкурентним перевагам або недолікам певного регіону.

Проблема конкурентоспроможного розвитку регіону насамперед пов'язана з оптимізацією використання регіональних ресурсів, ефективною організацією виробництва, наявними та кваліфікованим трудовим потенціалом та залежить від конкурентоспроможності регіональної влади тощо. Вивчаючи конкурентоспроможність регіонів потрібно досліджувати суспільно-географічні процеси та економічний розвиток кожного регіону. Відсутність ефективної регіональної політики, бездіяльність регіональних органів влади, відсутність економічних процесів впливають на розвиток національного господарства країни та регіонів.

Регіональний рівень конкуренції представлений двома видами: вертикальною та горизонтальною. Вертикальна конкуренція пов'язана з різними рівнями влади і здійснюється за рахунок об'ємів владних повноважень. До механізмів такої конкуренції відносять трансфери, субсидії, пільги, неподаткові пільги. Горизонтальна конкуренція здійснюється між областями, містами за доступ до природних ресурсів та залучення мобільних ресурсів. Об'єктом даної конкуренції є інвестиції, робоча сила, об'єкти власності тощо [1].

Конкурентоспроможність – це поняття, яке залежить від факторів функціонування розвитку об'єкту управління і є характеристикою результатів соціально-економічної діяльності регіонів. Західні науковці виділяють три основні підходи регіональної конкурентоспроможності: «продуктивний», «функціональний» та «регіоналістичний» [3].

В «продуктивному» підході розглядають конкурентоспроможність фірм, які розташовані на території, які конкурують за споживача на ринку товарів і послуг. Конкурентоспроможність «функціонального» підходу, як ступінь розподілу ресурсів між регіонами. «Регіоналістичний» підхід визначає можливість конкуренції між регіонами. Глобальні процеси суспільства посилюють перегляд існуючих підходів до формування політики регіонального розвитку, яка повинна забезпечувати сталий розвиток і підвищення конкурентоздатності регіонів [2].

Усі регіони є суб'єктами конкурентної боротьби на локальному та міжнародному рівнях. С. П. Запотоцький виділяє такі умови регіональної конкурентоспроможності: людський капітал, інвестиції, інновації, комунікації, фінансовий потенціал та індустріальну структуру, які в комплексі мають забезпечувати високу продуктивність праці та конкурентоспроможність.

Конкурентоспроможність – міжгалузева ринкова категорія, за допомогою якої розглядаються відносини та зв'язки між виробниками товарів і послуг, місцями їх виробництва та регіональними ринками збуту, між виробниками і споживачами, між споживачами та ринком.

Конкурентоспроможність регіонів характеризується: раціональним та комплексним використанням природних ресурсів регіону; трудовим потенціалом; виробничим потенціалом та створенням нових наукових виробництв; залученням нових інвестицій; розвитку наукового потенціалу; розміщення в регіоні

адміністративних і громадських установ та організацій державного, міжнародного та світового значення; збереження та дбайливе ставлення до навколишнього середовища [1, с.26].

Висновки. Конкурентоспроможність регіону є найважливішим пріоритетом державної регіональної політики, яка спрямована для забезпечення якісних умов проживання населення регіонів та ефективного використання його економічного потенціалу.

Список використаних джерел: 1. Запотоцький С. П. *Регіональна конкурентоспроможність : суспільно-географічні засади формування* – К. : Бізнес Медіа Консалтинг, 2012.– 424 с. 2. *Інноваційна стратегія українських реформ* / [Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П.]. – К. : Знання України, 2004. – 338 с. 3. Beggl. *Citiesand Competitiveness, Urban Studies*, 1999. Vol.36, 5/6. – P. 795–810.

УДК 911.3

Уткіна Олена – студентка 5 курсу
факультету економіки та управління
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Барський Юрій – доктор економічних наук,
професор кафедри економічної та
соціальної географії Східноєвропейського
національного університету імені Лесі
Українки

Зміна суспільної свідомості як чинник розвитку підприємницької діяльності в регіонах

Розглянуто основні суспільні чинники та мотиви розвитку підприємницької діяльності. Проаналізовано причини невдач на шляху до фінансової незалежності. Показано необхідність зміни мислення суспільства як однієї з складових його розвитку.

Ключові слова: підприємницька діяльність, мислення, суспільство, розвиток.

Utkina O., Barsky U. The Change of Public Consciousness as a Factor of Business Development. The basic social factors and reasons of business development are considered. The causes of failures on the way to financial independence are analyzed. The necessity of change the thinking of society as one of the components of its development.

Key words: business, thinking, society, development.

Розвиток будь-якого регіону являє собою багатовимірний та багатоаспектний процес, який певним чином зазнає впливу суспільних чинників, дослідження яких набуває актуальності в динамічному ринковому середовищі. Підприємницька діяльність є одним із різновидів творчої, пошукової, ризикової соціальної діяльності і в більшості країн світу з ринковою економікою вважається однією із найпрестижніших. Адже саме цей вид діяльності у відповідних умовах найкращим чином виявляє людську суть, допомагає прояву індивіда як особистості, призводить до більш повної реалізації потенціалу кожної людини, розкриває її професійно і інтелектуально. І це має позитивні наслідки для всього суспільства. Історія доводить, що підняти економіку та інші сфери до високого рівня розвитку можливо переважно через прояв членами суспільства їх господарської ініціативи [1, с. 105].

Останнім часом все частіше говорять про необхідність якісних змін у суспільній свідомості як окремих регіонів так і держави в цілому. Проблеми економічного мислення та свідомості знаходять своє відображення у працях таких науковців як С. Войтович, Є. Суїменко, Р. Сведберг, В. Верховин, В. Пилипенко, І. Бекешкіна, Є. Головаха, С. Макеев, В. Лагутін та інші. Однак дослідження істинних причин зміни суспільної свідомості, її вплив на розвиток підприємництва потребує значної уваги та більш детального пояснення.

Стосовно людської свідомості доречно говорити не про зміну суспільної свідомості, а її еволюцію – поступовий розвиток сутності при збереженні її якості в процесі кількісних змін. Завдяки еволюції суспільної свідомості соціум може здійснювати свідомий вибір реакції на ті чи інші події, особливо у період соціальних невизначеностей. Соціальний розвиток виступає особливою стороною соціального прогресу, що тісно взаємодіє з політичною, економічною, культурною, духовною та іншими сферами. На зміну становища соціуму в цілому і окремих його індивідів впливають всі умови, що склалися в суспільстві, у всіх зазначених сферах [1, с. 45].

Початок ХХІ століття характеризується швидким розвитком підприємницької діяльності в усіх сферах. Люди, які хочуть з впевненістю дивитися в майбутнє, мають змогу побудувати його самостійно. Вони усвідомлюють, що зможуть взяти на себе відповідальність за своє подальше життя лише в тому випадку, якщо зможуть навчитися контролювати джерела доходу. А для цього їм потрібен власний бізнес.

Під впливом економічної нестабільності люди починають проявляти творчий підхід. Вони виходять зі своєї зони комфорту і проявляють хоч якісь ініціативи щоб звести кінці з кінцями, вони налаштовані заробляти додаткові гроші більше, ніж будь-коли, тому це змушує їх все сміливіше вступати на незвідані раніше шляхи. Саме так проявляється підприємницький дух в найкращому вигляді.

В дитинстві батьки нав'язували нам формулу успіху: «Ходи в школу, добре вчися, отримуй хороші оцінки, щоб в майбутньому знайти надійну та високооплачувану роботу з безліччю переваг і можливостей, а далі про тебе потурбується роботодавець».

Однак сьогодні можемо стверджувати, що даний спосіб мислення притаманний індустріальній ері, яка давно вже залишилася в минулому. Ні роботодавець, ні держава не будуть піклуватися про нас. Ніхто не несе за нас відповідальності. Ми вступили в інформаційну епоху, яка потребує відповідного образу мислення і диктує нові правила гри як на ринку так і в суспільстві. Ми бачимо, що прямий кар'єрний шлях, на якому найманим працівникам ХХ століття обіцяли довге, щасливе і насичене життя, все більше викривляється в нас на очах. В наш час даний факт усвідомлює все більша кількість людей. Всі починають розуміти, що єдиний шлях до бажаної цілі лежить через підприємницьку діяльність.

В сучасному динамічному ринковому середовищі мільйони людей мріють про те, щоб залишити роботу і стати підприємцями, будувати власний бізнес. Однак для більшості з них ця мрія так і залишається мрією. Виникає питання: чому попри велике бажання люди зазнають невдачі, намагаючись реалізувати свої підприємницькі плани? Адже згідно статистичних даних 90 відсотків всіх фірм потерпають від краху протягом перших п'яти років свого існування.

Одна з причин полягає в тому, що люди почуваються некомфортно в новому середовищі, не готові забути більшість своїх умінь та навичок, та не можуть перебороти в собі мислення бідної людини, що являється однією з основних проблем що виникають на шляху до фінансової незалежності та створення власного бізнесу. Основними причинами того, що більшість бізнес-ідей не витримують терміну п'яти років на нашу думку є:

- 1) неготовність інвестувати в себе, свій саморозвиток, розширення світогляду, здобуття нових знань;

2) не можуть зрозуміти нерозуміння іншими людьми своїх ідей, поглядів, переконань та дій;

3) бажання повертатися до минулого, в «старі» оточення аби лише відчувати себе потрібними та бути кращими серед гірших.

Більшість людей не звикли ставити собі завдання на декілька років наперед, вони вважають, що будь-яка дія повинна супроводжуватися негайною винагородою.

Досить цікаво охарактеризував таких людей Джек Ма, засновник компанії «Alibaba Group»: «Бідних людей задовільнити найважче. Дайте їм щось безкоштовно, вони подумают що це пастка. Скажіть їм що це всього лише невелика інвестиція, скажуть – багато не заробиш. Скажіть їм вкласти максимум, скажуть що в них немає грошей. Запропонуйте їм спробувати нові ідеї, скажуть – немає досвіду. Скажіть їм що це традиційний бізнес, скажуть що це важко. Поясніть їм що це нова бізнес-модель, вони скажуть – піраміда. Запропонуйте їм відкрити магазин, скажуть – немає свободи. Скажіть їм розпочати новий бізнес, скажуть що немає гарантій його успіху.

Ці люди мають дещо спільне: їм подобається шукати щось в Google, слухати друзів, таких безнадійних як і вони самі, вони перебувають в роздумах більше, ніж професор університету, і роблять менше, ніж сліпий.

Запитайте в них чого вони досягнули в житті. Вони не дадуть вам відповідь. Висновок: замість того, щоб просто перебувати в роздумах, чому б просто не діяти трохи швидше, чому б не зробити те, про що думаєте. Бідні люди зазнають життєвих невдач по одній простій причині: усе їхнє життя минає в очікуваннях».

Більшість людей всього лише раз втративши незначну суму, відразу ж відмовляються від інвестування. Вони здаються після першої помилки, а отже нічого не досягають. Однак невдача – це складова майбутніх перемог. Тільки невдахи вважають, що переможці ніколи не програють і що помилок треба уникати будь-якою ціною. Але ж помилки надають людині чудову можливість для засвоєння важливих уроків.

Причиною цих невдач є також те, що люди забувають про правило десяти тисяч годин, яке говорить що будь-яка справа, не важливо в якій сфері, потребує десяти тисяч годин, або ж в середньому п'ять років для того щоб принести успіх. Тут і знаходить своє відображення достатньо популярний в наші дні вислів: «Людам не вистачає терпіння аби побудувати власний бізнес за п'ять років, але вистачає терпіння для того, щоб ходити на роботу протягом сорока років свого життя»

Отже, якщо людина все ж таки вирішила вступити на шлях фінансової незалежності, потрібно завчасно налаштувати себе на п'ять років навчання, розвитку, зміну своїх життєвих цінностей і кола оточення. Чому? Тому що це реальний термін для того, щоб досягти успіху в будь-якій справі. Десять тисяч годин. Якщо працювати вісім годин в день п'ять днів в тиждень, то досягнути цієї позначки можна тільки через п'ять років. Саме цього часу буде достатньо щоб виховувати в собі ті навички, якості, а найголовніше такі риси як далекоглядність, стратегічне бачення, тобто риси, притаманні справжнім лідерам, які здатні вести за собою величезні команди односторонніх, передавати свої знання та досвід, виховувати собі подібних, спричиняючи тим самим зміну мислення суспільства, розвиток та зростання як окремих регіонів так і держави в цілому.

Список використаних джерел: 1. Білецький М. І. Соціальна географія : навч. посіб. / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2013. – 164 с. 2. Майструк І. М. Економічна культура за умов ринкових реалій в Україні / І. М. Майструк // Український соціум – 2007. – № 3. – С. 77–90.

Еколого-економічна оцінка транскордонних водних ресурсів басейну річки Західний Буг

Проведено еколого-економічну оцінку стану використання водних ресурсів транскордонного водного басейну р. Західний Буг. Означено основні проблемні аспекти забезпечення екологічної безпеки водокористування. Обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів управління транскордонними водними ресурсами.

Ключові слова: транскордонні водні ресурси, управління транскордонними водними ресурсами.

Yakov'yuk V. The Ecological-Economic Estimation of Transfrontal Water Resources of River Basin Western Bug. An environmental and economic assessment of water resources of transboundary water basin. Western Bug. Above fundamental problem of environmental safety aspects of water use. The necessity of improving the mechanisms of management of transboundary water resources.

Key words: transboundary water resources management of transboundary water resources.

Сталий розвиток країни, рівень життя, здоров'я і добробут її громадян тісно пов'язані зі станом водних ресурсів, що забезпечують населення та всі напрямки людської діяльності водою. Водний чинник залишається одним з найважливіших у розвитку і розміщенні продуктивних сил, демографічній ситуації в державі.

Сучасний стан водогосподарської галузі Волинської області, окрім стану використання, охорони та відтворення водних ресурсів власне на території регіону, у значній мірі залежить від впливу природних та антропогенних факторів прилеглих регіонів сусідніх держав. У свою чергу, результати впливу на водні екосистеми водокористувачів Волинської області мають певне значення для екологічного водокористування сусідніх регіонів, у тому числі у транскордонному аспекті.

Тому, питання дослідження стану та результатів управління водними ресурсами як на державному, так і на регіональному та транскордонному рівнях залишаються актуальними.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. Планомірні дослідження питань управління водними ресурсами на державному та регіональному рівнях здійснені вітчизняними науковцями С. Дорогунцовим, О. Дьяковим, В. Кравцівим, А. Сташуком, М. Хвесиком, А. Яциком та ін. Управління транскордонними водними ресурсами почали розглядатися не так давно. Значний доробок у цій сфері внесли І. Дубович, О. Ковальчук, Н. Лісоцька, Ю. Малик, І. Скороход.

Метою статті є еколого-економічна оцінка та аналіз ефективності використання водних ресурсів басейну транскордонної річки Західний Буг.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Велика кількість природних ресурсів розташовані на територіях двох і більше країн, такі ресурси набувають статусу транскордонних.

Водні ресурси басейну річки Західний Буг, в основному, представлені поверхневими та підземними водами, частина з яких є транскордонними.

Українська частина басейну р. Західний Буг знаходиться в межах двох областей України – Волинської та Львівської. Межує на південному заході з басейном р. Сан (басейн р. Вісла), на півдні – з басейном р. Дністер, на сході з басейном р. Прип'ять, на півночі з Республікою Білорусь, на заході з Республікою Польща.

Західний Буг має ряд приток, основні з яких: в межах України – Полтва, Рата, Луга; в межах Республіки Білорусь – Мухавець і Лісна; в межах Республіки Польща –

Гучва і Кшна. В середній частині басейну на польській стороні розміщене Ленчинсько-Влодавське поозер'я, які на українській і білоруській стороні переходять в Шацькі озера.

Близько 14 % площі басейну Бугу охороняється законом: в межах басейну розміщені охоронні території міжнародного, державного і місцевого значень. В структурі використання площі басейну 45 % складають орні землі, 27 % – ліси, 18 % використовуються як луки і пасовища (рис. 1).

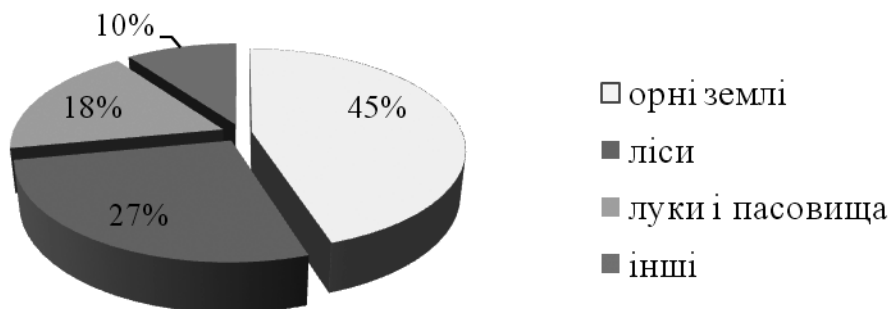

Рис. 1. Структура використання площі басейну р. Західний Буг
Джерело: [4]

Загальний обсяг річкового стоку в басейні р. Західний Буг у середній по водності рік становлять 3885 млн. м³, в тому числі в Україні – 1317 млн. м³, в Білорусі – 1131 млн. м³, у Польщі – 1437 млн. м³ (рис. 2).

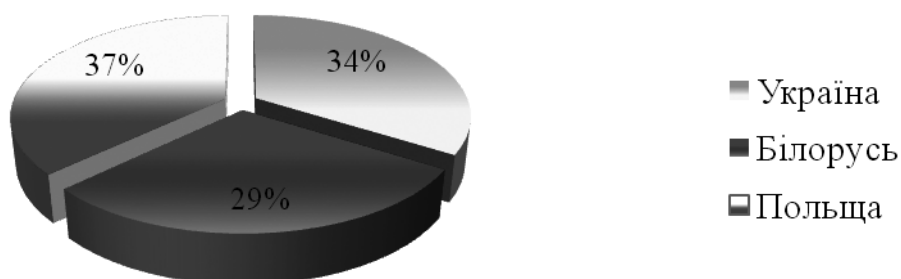

Рис. 2. Структура поверхневого стоку басейну р. Західний Буг
Джерело: [4, 5]

Динаміку загального обсягу забору як поверхневих, так і підземних вод водоспоживачами кожної із країн транскордонного регіону наведено у табл. 1.

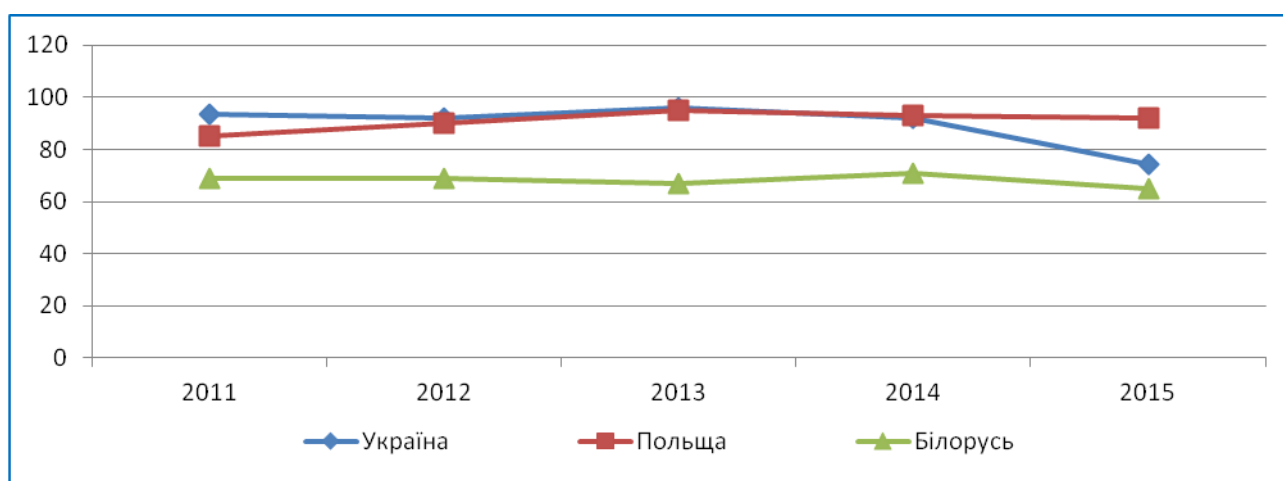
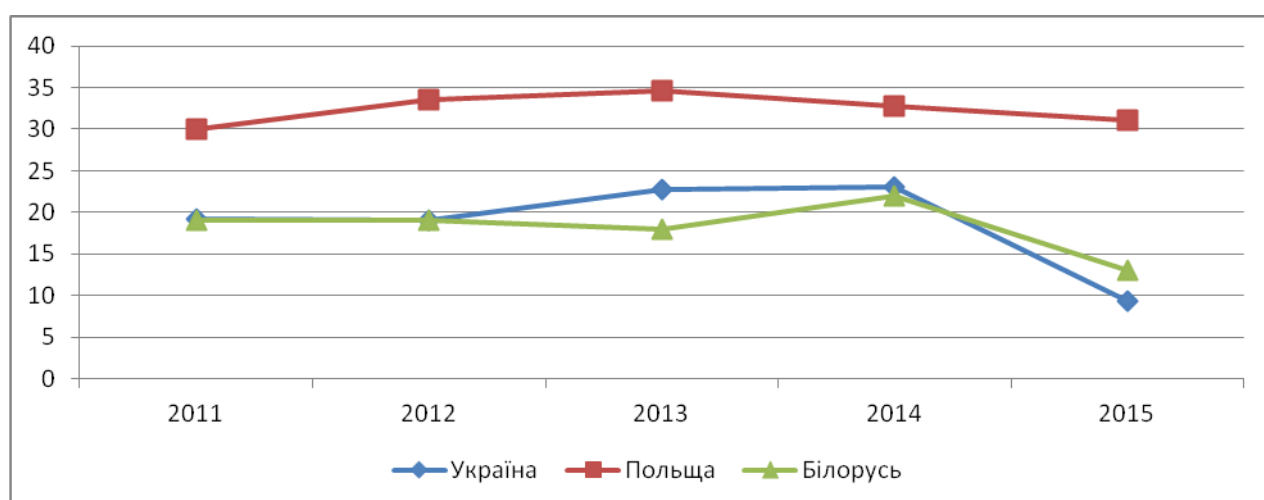
Аналіз таблиці показує, приблизно однакову кількість забору і використання вод Україною та Польщею. Деяко менше використовує водних ресурсів із транскордонного водного басейну Білорусь. При цьому для усіх трьох країн приблизно однаковий відсоток забору води у відношенні до річкового стоку (у межах 6,5-7 %). Динаміка забору води вказує на, в основному, стабільно однакову щорічну кількість використання водних ресурсів кожною країною з незначною тенденцією до зменшення Україною і Білоруссю (рис.3).

Таблиця 1

Забір води з басейну р. Західний Буг, млн. м³

Рік	Україна			Білорусь			Польща		
	всього	Поверхневих вод	Підземних вод	всього	Поверхневих вод	Підземних вод	всього	Поверхневих вод	Підземних вод
2011	93,54	19,26	74,28	69	19	50	85,1	30,0	55,1
2012	92,21	19,12	73,09	69	19	50	90,1	33,6	56,5
2013	96,04	22,82	73,22	67	18	49	94,8	34,6	60,2
2014	92,10	23,03	69,07	71	22	49	92,9	32,7	60,2
2015	74,53	9,26	65,28	65	13	52	92,0	31,0	61,0

Джерело: [6, 7, 8, 9, 10, 11]

Рис. 3. Діаграма використання транскордонних водних ресурсів р. Західний Буг, млн. м³Рис. 4. Діаграма використання поверхневих вод р. Західний Буг, млн. м³

Приблизно однакову кількість поверхневих вод щорічно відбирається Білоруссю і Україною. Невелике збільшення кількості забору ними поверхневих вод

спостерігалось у 2014 році (Україна також і в 2013р.), що пояснюється підвищеними на той період потребами для сільського та рибного господарства. У 2015 році вказані держави значно знизили кількість використання поверхневих вод, знову ж таки для потреб сільського господарства. Дещо більше і стабільно з тенденцією до зменшення використовує поверхневі води Польща (рис. 4).

Крім того, одним із факторів зменшення забору поверхневих вод у 2015 році виявився також природний фактор, оскільки цей рік за водністю був нижче середнього. Поверхневі води забираються, передусім, на господарські потреби: енергетичну і харчову промисловість, рибне господарство та меліорацію.

Стан забору і використання підземних вод також характеризується незначною диференціацією між державами транскордонного басейну та стійкими тенденціями: до зменшення – в Україні, збільшення – в Польщі та Білорусі (рис. 5).

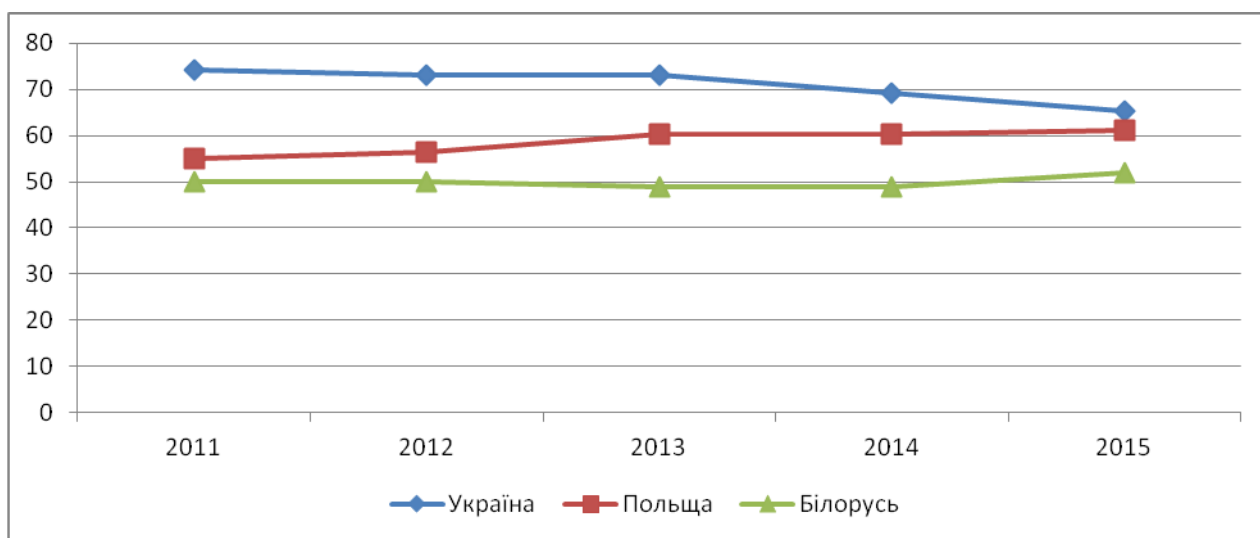

Рис. 5. Діаграма використання підземних вод р. Західний Буг, млн. м³

Підземні води є єдиним джерелом питної води в басейні р. Західний Буг. Крім того, вони використовуються і на господарські потреби, у переважній більшості на потреби харчової промисловості та для тваринницьких ферм. Дещо більший від Польщі та Білорусі забір підземних вод Україною пояснюється необхідністю відкачування шахтних вод Львівсько-Волинського вугільного басейну.

Структура використання державами транскордонного регіону води, забраної з поверхневих та підземних джерел р. Західний Буг, в основному співпадає, це – побутово-питні потреби, виробничі потреби (промисловість, енергетика), сільськогосподарське водопостачання та ставково-рибне господарство (табл. 2).

Протягом періоду, що досліджувався особливих змін у структурі використання водних ресурсів галузями господарства не відбувалося. Середні показники, наведені в діаграмі (рис.6) свідчать, що найбільший відсоток води в Україні та Республіці Польща використовується на побутово-питні потреби, експлуатацію мереж водопостачання та інші потреби комунального господарства. Найменше водних ресурсів цими державами витрачається на виробничі потреби, при цьому дещо більший відсоток в Україні знову таки за рахунок шахтних вод.

Приблизно рівномірно за структурою використовується води Білоруссю за рахунок більшого використання ресурсів для виробничих потреб.

Аналіз структури використання водних ресурсів за галузями господарства у значній мірі дає можливість оцінити ефективність водоемності виробничо-технологічних процесів, територіального розподілу суб'єктів цих процесів. Цей же

аналіз певною мірою вказує на напрямки спрямування процесів транскордонного управління водними ресурсами.

Таблиця 2

Використання води з басейну р. Західний Буг у галузевому розрізі (%)

Рік	Україна			Білорусь			Польща		
	Промислові потреби, енергетика	Сільське господарство, рибальство	Комунальне господарство	Промислові потреби, енергетика	Сільське господарство, рибальство	Господарсько-питні потреби	Промислові потреби, енергетика	Сільське господарство	Експлуатація мереж водопостачання
2011	15,9	25,8	58,3	31,5	33,9	34,6	10,3	35,1	54,6
2012	17,1	25,2	57,7	31,1	34,8	34,1	10,5	36,9	52,6
2013	15,2	29,1	55,7	30,6	34,7	34,7	9,0	36,0	55,0
2014	15,2	30,4	54,4	30,3	35,2	34,5	9,6	35,1	55,3
2015	16,4	19,6	64,0	31,2	31,5	37,3	9,9	33,5	56,6

Джерело: [6, 7, 8, 9, 10, 11]

З викладеного вище вбачається, що кількісне використання водних ресурсів басейну р. Західний Буг не призводить до їх виснаження, не може бути причиною порушення природної здатності до відтворення і, за умови дотримання якісних показників, забезпечує екологічну безпеку використання, існування природних екомереж.

Рис. 6. Діаграма використання вод басейну р.Західний Буг у галузевому розрізі (%)

Дослідження якісного стану водних ресурсів басейну р. Західний Буг свідчить про наявність певних проблем, пов'язаних із забрудненням поверхневих вод як точковим, так і дифузними джерелами. Зважаючи, що річка протікає в основному по територіях, які не відносяться до високо урбанізованих, дифузні джерела, представлені удобрюваними сільськогосподарськими угіддями, позбавленими каналізації та очисними спорудами сільськими, рекреаційними та частково міським територіями, є вирішальним чинником впливу на якість води. За оцінкою спеціалістів,

відсоток забруднень дифузними джерелами у загальній кількості стоків складає майже 70 % [98].

Об'єм зворотних вод, що щорічно скидаються у басейн р. Західний Буг, становить 260-261 млн. м³, у т.ч. з української сторони – 69 %, білоруської – 19 %, польської – 12 %. Подібна пропорція зберігається і щодо скиду забруднених вод. Так, загальний щорічний обсяг БСК₅ становить близько 3185 тонн, загальна маса завислих речовин – 4860 тонн, у т.ч. з української сторони відповідно 78 % і 77 %, білоруської – 11% і 12%, польської – по 11% (рис. 7) [98, 104,117].

Основна частина стоків припадає на комунальні та промислові підприємства м. Львова: 160 млн.м³, у т.ч. 33 млн. м³ – забруднені зворотні води. З білоруської сторони найбільше небезпечних речовин потрапляє з очисних споруд м. Бреста у понад 35 млн.м³ зворотних вод. У польській частині басейну Західного Бугу забруднювачами є очисні споруди міст Седліце, Хелм, Біла Подляска, Луків і Семятичі (загалом трохи більше 12 млн. м³ зворотних вод).

Рис. 7. Діаграма скиду зворотних вод та забруднюючих речовин в басейн р.Західний Буг (%)

На основі усереднених показників якості води в межах української частини басейну міняється від категорії “брудні” (нижче скиду очисних споруд Львівводоканалу) до “помірно забруднених” (в межах української території, що безпосередньо входить до євро регіону “Буг”) та “слабко забруднених” у кінцевому створі на виході з території України, де перевищення ГДК зафіксовано по БСК₅, вмісту фосфатів та нітритів.

Також високі концентрації фосфатів фіксуються на території Республіки Білорусь, незначні перевищення ГДК по БСК₅, амонію та нітратам.

Моніторинг, дослідження та оцінювання якісних показників у кожній державі транскордонного регіону здійснюється за національними методиками, які різняться між собою. Так само різні у них класифікації якості вод. Все це створює певні перешкоди в спільному управлінні транскордонними водними ресурсами та є предметом міждержавних зносин.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив приблизно однакові кількісні показники використання водних ресурсів р. Західний Буг водокористувачами трьох держав транскордонного регіону. Забезпечення населення питною водою здійснюється виключно з підземних джерел. У галузевому відношенні основними водокористувачами є комунальне господарство та об'єкти сільськогосподарського виробництва. Саме ці об'єкти є і основними забруднювачами поверхневих вод басейну, що створює загрозу екологічно безпечному водокористуванню населення. Найбільша частка забруднюючих речовин у басейн Західного Бугу надходить із

стічними водами водокористувачів української частини транскордонного водного басейну.

Зазначені фактори підтверджують необхідність подальшого удосконалення механізмів управління водними ресурсами басейну річки Західний Буг як на національному рівні, так і у ході міжнародного співробітництва на транскордонному рівні у рамках створених спільних органів такого управління.

Список використаних джерел 1. Дорогунцов С. І. Екосередовище і сучасність. у 8 т. Т. 6. Екосередовище та євроінтеграційні процеси : Монографія / С. І. Дорогунцов, М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, П. П. Пастушенко – К. : Кондор, 2007. – 622с. 2. Яцик А. В. Водні ресурси : використання, охорона, відтворення, управління : Підручник / А. В. Яцик, Ю. М. Грищенко, Л. А. Волкова, І. А. Пашенюк. – К. : Генеза, 2007. – 360 с. 3. Павлов В. І., Сташук А. В. Басейнове управління водними ресурсами : досвід та пріоритети. – Рівне : НУВГП, 2013. – 334 с. 4. Звіт з реалізації проекту “Розбудова польсько-білорусько-української водної політики в басейні Бугу” / Проект NEB/PL/LUB/2.1/06/66 // Грант Контракт TACIS: 2008/154-946, 2009. – 98 с. 5. Інформаційний бюлетень про якісний стан поверхневих вод басейну р. Західний Буг у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zbbuvr.gov.ua/search/node/інформаційний/бюлетень/2015>. 6. Річний звіт про діяльність Західно-Бузького басейнового управління водних ресурсів з питань управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів за 2015 рік. – Луцьк, 2016. – 86 с. 7. Статистический ежегодник Республики Беларусь, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.belstat.gov.by/ofitsialnayastatistika/publications/izdania/public_compilation/index_724. 8. Статистический ежегодник Республики Беларусь, 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.belstat.gov.by/ofitsialnaya-statistika/publications/izdania/public_compilation/index_6316. 9. Ochrona środowiska 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/srodowisko-energia/srodowisko/ochrona-srodowiska-2014,1,15.html>. 10. Ochrona środowiska 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/srodowisko-energia/srodowisko/ochrona-srodowiska-2015,1,16.html>. 11. Ochrona środowiska 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/srodowisko-energia/srodowisko/ochrona-srodowiska-2016,1,17.html>.

Наукове видання

Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів

Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції
присвяченої 35-річчю створення кафедри економічної та соціальної географії
у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки
(м. Луцьк, 6-7 квітня 2017 р.)

(Українською, англійською, мовами)

Друкується в авторській редакції

Верстка: С. О Пугач, Я. С. Сосницька, І. В. Поручинська
Обкладинка: С. О Пугач

Підписано до друку 05.04.2017. Формат 60×84 ¹/₁₆
Ум. друк. арк. 13,75. Замовлення № 325. Тираж 100.
Папір офсетний Гарнітура Times. Друк офсетний.

Друк ПП Іванюк В. П.
43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 65.
Свідоцтво Держкомінформу України
ВЛн № 31 від 04.02.2004 р.